Todd G. Buchholz

ÖLÜ İKTİSATÇILARDAN YENİ FİKİRLER

Modern Ekonomik Düşünceye Giriş

ADRES
yayınları

ÖLÜ İKTİSATÇILARDAN YENİ FİKİRLER

Modern Ekonomik Düşünceye Giriş

Todd G. Buchholz

Çeviren
İsmail Aktar

Todd G. Buchholz
Ölü İktisatçılardan Yeni Fikirler
Modern Ekonomik Düşünceye Giriş

Özgün Adı
New Ideas From Dead Economists
An Introduction to Modern Economic Thought

All rights reserved including the right of reproduction in whole or in part in any form. The edition published by arrangement with Dutton, a member of Penguin Group (USA) Inc.

Adres Yayınları:
© Adres Yayınları, Aralık 2005
Tüm hakları saklıdır.
ISBN: 975-250-014-5

Kapak: Nilüfer Korkmaz
İç Tasarım: Tuna Saral
Baskı: Cantekin Matbaası

Adres Yayınları

G.M.K. Bulvarı 108/16
Maltepe/Ankara
Tel: (312) 230 87 03
Fax: (312) 230 80 03
info@liberte.com.tr
www.liberte.com.tr

İçindekiler

Önsöz / 9
Gözden Geçirilmiş Baskıya Önsöz / 13
Teşekkür / 23
Bölüm I
Giriş: İktisatçının İçinde Bulunduğu Kötü Durum / 25
İktisadın Başlangıcı / 29
İktisatçıyı Gözardı Etmeli Miyiz? / 31
Notlar / 34
Bölüm II
Adam Smith'in İkinci Gelişi / 35
Filozof Olarak Smith / 39
Fizyokratlara ve Fransa'ya / 41
Milletlerin Zenginliği / 44
Piyasa Ekonomisi İş Başında / 47
İşbölümü / 50
Kasabalar ve Ülkeler Arasındaki İşbölümü / 54
Ortalama Bir İnsan İçin Tema / 58
Politikalar ve Uygulamalar / 60
İkinci Geliş / 67
Notlar / 69
Bölüm III
Malthus: Nüfus Patlaması ve Kıyamet Habercisi / 71
Ütopya Balonunu Patlatış / 73
Korkutan Teori / 75
İyi Bir Falcı Mı? / 82
Kıyamet Ertelendi Mi? / 85
Malthus ve Göçmenler / 92
Küresel Isınma: Malthus'un İntikamı Mı? / 95

Son Günleri / 97
Notlar / 97

Bölüm IV
David Ricardo ve Serbest Ticaretin Gereksinimi / 101

Hileli Ancak Muhteşem Bir Teori / 104
Korumacılığa Karşı Verilen Mücadele / 107
Gelecekteki Yol Ayrımı 113
Fazlalık ve Yöntem Konusunda Ricardo ve Malthus Karşı Karşıya / 121
Notlar / 125

BölümV
John Stuart Mill'in Fırtınalı Beyni / 129

Jeremy Bentham: Haz, Elem ve Aritmetik / 132
Düşünen Makine Arızalanır / 136
Romantik Olarak Yeniden Doğuşu / 137
Mill'in Yöntemi / 140
Vergilendirme ve Eğitim / 144
İleriye Bakış / 150
Notlar / 153

Bölüm VI
Kızgın Kahin Karl Marx'ı Çağırır / 157

Gazeteci Olarak Genç Bir Adam / 160
Materyalist Tarihçi / 162
Sermaye ve Kapitalizmin Çöküşü / 170
Marx'a Bakış / 180
Notlar / 191

Bölüm VII:
Alfred Marshall ve Marjinalist Zeka / 195

İlk Yıllar / 198
Kademeli Yaklaşımı / 202
İktisadi Zaman-Kısa ve Uzun Dönem / 206

Marjinalist Tüketici / 212
Esnek Ekonomi / 216
Büyük Resim / 220
Notlar / 223

Bölüm VIII
Eski ve Yeni Kurumsalcılar / 227

Veblen ve Eski Kurumsalcılar / 228
Aylaklar Sınıfıyla Alay Edişi / 230
Mühendislerin Yaratma İstekleri / 234
Galbraith ve Reklamların Cazibesi / 238
Yeni Kurumsalcılar ve Hukuk İktisadı / 224
İhmal / 245
Mülkiyet / 247
Ceza / 252
Şirket Finansmanı / 254
Notlar / 257

Bölüm XI
Keynes: Bir Kurtarıcıya Göre İyi Yaşamasını Seven Birisi / 261

Victoriyan Düşünceden Kaçış / 263
Savaş ve Tehlikeli Barış / 266
Büyük Buhran ve Klasik İktisadın Düşüşü / 268
Keynesyen Çözüm / 273
Geleceğe Bir Bakış / 283
Notlar / 285

Bölüm X
Keynes'e Karşı Parasalcı Mücadele / 287

Para Nedir? / 288
Parasalcı Model ve Keynes Eleştirisi / 292
Milton Friedman ve Karşı Saldırı / 296
Zaferde Tevazuluk / 301
Paranın Dolanım Hızı Galipleri Kızdırır / 304

Bir Sentez ve Arz'a Bir Bakış / 306
Notlar / 308

Bölüm XI
Kamu Tercihi Okulu: İşletmecilik Olarak Politika / 311

Özel Çıkar Grupları Çelişkisi / 313
Regüle Edilen Regülatörleri Nasıl Kontrol Edebilir? / 317
Büyük Sözler, Şişkin Bütçeler ve Bürokrasiler / 319
Sosyal Güvenlik / 325
Kamu Tercihi Teorisini Neden Keynes Tahmin Etmedi? / 328
Keynes'in Hükümet Müdahaleleri için Tavsiyeleri / 329
Keynes Üzerindeki Kültürel ve Entelektüel Etkiler / 330
Politik Görünmez El / 336
Keynes için Karar / 340
Notlar / 340

Bölüm XII
Rasyonel Beklentilerin Vahşi Dünyası / 343

Brokerler Da Dart Atışı / 345
İktisatçılar Wall Street'te / 349
Lucas Eleştirisi / 353
Ana Akım Karşılık Verir / 356
Notlar / 362

Bölüm XIII
Karanlık Bulutlar, Gümüş Astarlar / 365

Notlar / 376

Önsöz

Hepimiz hükümetin ekonomik politikaları ve özel sektörün iktisadi kararlarından etkilenmekteyiz. Hiç kimse iktisadi bilgisi olmadan bilgilendirilmiş seçmen veya hatta günlük gazeteleri anlayabilen bir okuyucu olamaz. Ve iktisadi hayatımızı şekillendiren güçleri anlamadan kendimizin ve çocuklarımızın içinde yaşayacağı ve çalışacağı geleceğe ait planları kim yapabilir?

Bugün tartıştığımız ekonomik politika konuları -ticaret politikası, enflasyon, devletin uygun rolü, fakirliğin ortadan kaldırılması iktisadi büyümenin arttırılmasının yolları- iktisatçılar tarafından iki yüzyıldan fazla bir zamadır tartışılmaktadır. Günümüzün iktisat politikalarının çoğu -hem iyisi hem kötüsü ile- geçmiş iktisatçıların fikirlerinin bir sonucudur. Ve iktisat politikaları hakkındaki günümüz tartışmalarının çoğu ancak önceki dönemin iktisatçılarının fikirlerine en azından aşinalıkla anlaşılabilir.

Geçen iki asırdır iktisadın devleri zamanlarının hayati meseleleri üzerine kafa yoran adamlardı. Daha iyi ekonomi politikalarını savunabilmek için ekonominin işleyişi üstünde çalışıyorlardı. Fakat, politikaya olan alakalarına rağmen, onlar polemik çıkaranlar veya politikacılar değillerdi aksine profesyonel tartışma düzeyinin standartlarıyla bütünleşecek analizler ve kanıtlarla hükümetteki ve halkın içindeki çağdaşlarını ikna etmek için araştırmalar yapıyorlardı.

Her bilimde olduğu gibi, iktisat da önceki fikirlerin sınırlarını keşfederek genişlemektedir. İktisat fen bilimlerini karakterize eden deney yapma fırsatından yoksun olsa bile, iktisat eski teorileri reddetmek ve yenilerini geliştirmek için sistematik gözlemi ve deney analizlerini kullanabilir.

Teknolojideki ve politik ve kurumsal çevredeki değişmeler muhtemel alternatif ekonomi politikalarının etkileri hakkında şaşmaz sonuçlar çıkarsamaya mani olmaktadır. Meselelerin yer-

li yerine oturması on yıllar alabilir yeni iktisatçı neslin ve politika görevlilerinin geçmişin çıkarsamalarının günümüz değişen çevresinde geçerli olacağını öğrenmesi gerekebilir.

Modern iktisadın on sekizinci yüzyıl kurucusu Adam Smith, ekonomideki hükümet müdahaleleri genellikle zararlıdır ve kamunun çıkarı en iyi olarak özel alıcı ve satıcılar arasındaki rekabet ile korunur argümanı ile yaşadığı zamanın geleneksel düşünce sistemine karşı çıkmıştır. Son zamanlarda, dünyadaki mevcut hükümetler devlet planlamacılığından ve kamu mülkiyetinden ziyade özel ekonomi temelli piyasa ekonomisinin faziletleri[n]i fark etmektedirler. ABD'deki vergi indirimleri, ulusal sanayinin İngiltere ve Fransa'da özelleştirilmesi, Çin'de aile çiftliklerinin tekrardan dirilişi "perestroika" adı verilen Sovyet ekonomisinin yeniden yapılandırılması Adam Smith'in ilk fikirlerinin direkt olarak soyundan gelenlerdir.

1930'lardaki depresyon günlerinde İngiltere'de gelişen John Maynard Keynes'in teorileri kütlevi işsizliklere geri dönülmesinden kaçınmada hükümetlere yardımcı oldu. Fakat, tasarruf ve tüketicinin harcamalarını arttırmaya yönelik yaklaşım günümüzün farklı ekonomik koşullarına uymadığı için terk edilmiştir. Artık anlamaktayız ki, artan tasarruf genelde yeni fabrika ve teçhizat artışına temel teşkil etmekte ve sonuçta daha hızlı ekonomik gelişme ve daha yüksek bir hayat standardı gerçekleşmektedir.

Merkez Bankası görevlileri para politikası ve faiz oranları hakkında karar verirken Washington'daki en son verilere ve aynı zamanda izi takip edildiğinde on dokuzuncu yüzyıl John Stuart Mill gibi iktisatçıların fikir ve kanıtlarına dayanmaktadır. Maliye görevlileri işletmeler ve bireyler için uygun vergi kuralları üzerinde tartışırken, David Ricardo ve Alfred Marshall'ın yüzyıl öncesi analitik argümanlarını kullanabilmektedirler. Benzer şekilde, ticaret politikası, enerji ve çevresel regülasyonlar ve tekelleşme karşıtı yasalar yüzlerce yıllık süreçte gelişen fikirlere

dayanılarak tartışılmaktadır. Bu iktisadi fikirlere aşinalık neden bazı politikaların seçildiğini ve yeni politikaların ekonomiye muhtemel etkilerini anlamak isteyenler için önemlidir.

Bu kitapta, Todd Buchholz iktisadı şekillendiren büyük iktisatçıların çalışmalarıyla iktisadın anahtar fikirlerine canlı ve zekice bir giriş yapmaktadır. Standart iktisat ders kitaplarının odağı olan karmaşık şekiller ve biçimsel modeller yerine, Buchholz anlaşılır, matematiksel olmayan açıklamalar ve zamanımıza uygun örnekler temin etmektedir.

Todd Buchholz ile ilk Harvard'da iktisada giriş dersi verirken tanışmıştım. Buchholz her yıl düzenlenen iktisada giriş öğretimi en iyi ödülünü otuz kişi arasından seçilerek kazanmış mükemmel bir öğretmendir.

Martin Feldstein

Cambridge, Mass.

Haziran 1989

Gözden Geçirilmiş Baskıya Önsöz

Sadece iki sene içerisinde Vincent van Gogh kendisinin yirmi sekiz tane portresini çizmiştir! Bu gibi iç gözlemlerden her zaman için kaçınmışımdır ve iki kulağımı da kafama yapışık tutmayı başarabilmişimdir. Müsvettelerini E. P. Dutton'a basılması için gönderdiğim 1989'dan beri *Ölü İktisatçılardan Yeni Fikirler*'i okumadım. Bazı yazarların çalışmalarını daha iyi bir deyim veya ileri görüşlü düşünceyi hatırlatmak için tekrardan okuduklarını zannediyorum. Çalışmamı yeniden okumaktan ziyade, kitabın fikirlerinin nasıl olduğunu görmek ve büyük iktisatçıların fikirlerinin ne alemde olduğunu anlamak için geçen on yıl içerisinde dünya ekonomisini sürekli olarak gözlemlemekteyim. Gözden geçirilmiş bu eser Beyaz Saray iktisatçısı, Wall Street danışmanı, yatırım fon yöneticisi ve baba olarak bulunduğum yerlerden ekonomik trendlerin ve krizlerin özenli çalışmalarından yararlanmıştır. İlk baskıyı hazırladığımda bunlardan hiçbirisi değildim.

Dünya sendeleyici bir şekilde değişmektedir. Çoğunlukla iyi yönde. Yeni ilaçlar, yeni teknolojiler, daha fazla iş, düşük enflasyon ve düşük suç oranları ABD'yi mükafatlandırdı. 1989'da Internet, kellik ilacı, çok az otomobilde hava yastığı işsizliğin yüzde 5'in altına inme umudu veya ABD borsasının 1990'larda üç katının da üzerine çıkacağı umudu yoktu. İlk baskının ardından geçen seneler içinde benim "makas ekonomisi" adını verdiğim örnekle gösterilmiş olayı da gördük. Teknoloji Amerikalılara birçok alış verişlerinde aracıları ortadan kaldırma imkanı verdi. Eğer Internet insanlara mukayeseli satın alma imkanı tanıyor ise, hisse senedi brokerine veya sigorta acentesine kimin ihtiyacı olabilir ki? Sockeye somon balığını direkt olarak Alaska'dan veya Timbuktu'ya uçak biletinizi birkaç saniye içerisinde alabilirsiniz. Tüketiciler öncesine göre çok daha fazla kontrole sahipler. Kablolu yayın, uydu yayınları, fiber optikler

ve kablosuz teknolojiler sizin televizyonunuz, telefonunuz ve bilgisayar işiniz için birbiriyle rekabet ederlerken, eski tekelci hizmetler parçalanmıştır. Washington D. C. bölgesinde yeni telekomünikasyon şirketi simsarının çarpıcı bir reklamı göründü. Posterler kravatlı Lenin heykelinin boğazına geçirilmiş bir ip ve başlık: "Hiç Bir İmparatorluk Sonsuza Kadar Yaşamaz- Özellikle bir Tamirci için Sizi 5 Saat Bekletenler."

Bu hızlı ve olumlu değişikliklere rağmen, 1997 ve 1998'deki mali krizler, ABD dışındaki mali piyasaları Büyük Buhran'dan bu yana görülen en büyük mali kriz olarak tabir edilen krize götürdü.

Sonuç olarak, bu elementler dikkatimizi yönlendirdi. İlk element dünya barışı için çoğunlukla olumlu bir hikayeydi: Yüz milyonlarca Doğu Avrupalıyı Sovyet ağırlığından özgürleştiren ve onları bazılarının başarılı olduğu ve bazılarının hâlâ mücadele ettiği rekabetçi piyasalara iten olay olan Berlin Duvarı yıkıldı. Berlin Duvarı'nın yıkılışının bir kaç yıl ardından, yeni özgürlüğüne kavuşmuş akılların piyasa ekonomisini anlayabilmeleri için *Ölü İktisatçılardan Yeni Fikirler*'in Çek ve Bulgar versiyonu göründü. İkincisi, Japon ekonomisinin kendisini 1980'lerin sonlarının tehdit edici dev olmaktan 1990'larda tevazu sahibi bir cüceye dönüştürmesidir. 1989'larda 39,000'e çıkan anahtar Tokyo borsası çöktü ve 1998'de 14,000'de durdu. Ne oldu o üstün Japon yönetim tekniklerine? Üçüncüsü, 1997-98'de Güney Kore, Endonezya, Malezya, Singapur ve Tayland'ı oluşturan "kaplanları" yaratan Asya "mucizesi" borsanın çöküşü ve paraların buharlaşmasıyla birlikte batağa dönüştü. Bu çöküntü on altı bin kilometre ilerideki Rus ekonomisini harap eden panik dalgaları yaydı. Asya'nın eriyişi ölü iktisatçıların tabutlarına bir çivi daha çakmamızı mı söylemektedir? Adam Smith'in teorilerinin sadece on sekizinci yüzyıl İskoçya'sında mı geçerli olduğunu kanıtladı? Veya Smith ve takipçileri Mandarin, Malay ve Kore dillerine tercüme edilecek dersleri mi var?

Berlin Duvarı

Sovyetler Birliği ve ABD Soğuk Savaşa girince, kıtalararası balistik füzeler konuşlandırıldı ve insanlığı yok etmek için birbirlerine doğrultuldu. Jeopolitik stratejistlerin çoğu mukabil kuvvetin, yani, "sabit Soğuk Savaşın" yirmi birinci yüzyıla da sarkıtılabilecek iyi bir sonuç olduğuna inanıyorlardı. Kesinlikle en iyimser Soğuk Savaşçı Ronald Reagan bile 1989'da Sovyet imparatorluğunun bu denli barışçıl ve süratli çökebileceğine düşünmemişti. Danışmanlarının çoğu ve rakiplerinin hepsi dikkatli olmasını istediler. Reagan zamanın Sovyet lideri Mikhail Gorbachev'e "Yık şu duvarı" diye istirham ettiğinde, Dış İşleri Bakanlığı "uzmanları" bu güçlü fakat hayalperest cesarete karşı çıktı. Neden Sovyet ayısını sinirlendirelim ve mümkün olmayan bir işi onlardan isteyelim? Ayı'nın o kadar kuvvetli olmadığı ve istenen işin de yapılamayacak kadar uzakta olmadığı ortaya çıktı. Sadece bir kaç sene sonra, Doğu Berlinliler ve Batı Berlinliler radyolardan Amerikan rock and roll şarkıları eşliğinde bütün gece süren kutlamalarla Berlin Duvarı'nı çekiçlerle yıkmaya başladılar. Benzer mutluluk Varşova, Prag ve Budapeşte'de de yaşandı.

Alman Şansölyesi Helmut Kohl'un sıkı liderliği altında, nüfusunu cömert mali armağanlarla destekleyerek Batı Almanya Doğu Almanya'yı evlat edindi. On sene sonra, Doğu Almanya'da yaşayanlar hâlâ ülke vatandaşı kuzenlerinden daha az para kazanmaktalar, ancak, Batılı kapitalist yönteme uymaya çalışıyorlar. Polonya, Çek ve Macar ekonomileri kendilerini dönüştürme mücadelesi vermektedirler. Ekonomik karışıklıklara rağmen, demokratik seçimler piyasa yaklaşımını desteklemeye ve Sovyet ideolojisini gömmeye devam etti. Eski komünist memurlar parlamentoda sandalye kazandıklarında, genelde piyasa reformlarını desteklediler. Yakın zamandaki Gdansk- Polonya'daki komünizmi yıkan Dayanışma hareketi-

nin başlangıç merkezi ziyaretimde ortaçağ Baltık liman şehrinde dükkanlar açmış girişimci, genç, enerjik Polonyalılardan etkilenmiştim. Prag ve Budapeşte'de komünist çağın sıkıntılı gri renginden ziyade canlı renkler içinde koşuşturuyordu.

1998'de, ruble piyasa değerinin çoğunu kaybettiğinde ve paniklemiş satıcılar Rus borsasını çekiçlediklerinde, sadece Rusya ekonomik olarak ölmüş görünüyordu. Rus bonolarını ellerinde bulunduran yabancı yatırımcılar bunları duvar kağıdı olarak kullanabilirlerdi. Rusya'nın kapitalist deneyi neden başarılı olmadı? Piyasa ekonomisi yolunda pek de komik olmayan bir şey yaşandı: ülke "ahbap çavuş" kapitalizmi tali yoluna saptı. Eski komünist patronlar bağlantılarını suiistimal ettiler, devlet tekellerini kendilerinin kontrol etmeye devam ettiği özel tekellere dönüştürdüler. Maden yöneticileri kıymetli madenleri ülke dışına demiryolu, kara yolu ve hatta ceplerinde çıkararak büyük servetler elde ettiler. Demir yumruklu Sovyet polisi tutunduğu dalı kaybetti ve yeni demokratik Rusya'nın suçlulara karşı ve iş anlaşmazlıklarını çözebilecek yeterli kanunları yoktu. Moskova'nın lüks gece klüpleri kalkınmakta olan ülkeden çok Al Capone yönetimindeki Chicago'ya benzeyen yeni sonradan görme zenginlerle doldu. Dahası, Başkan Boris Yeltsin hükümeti bu baronlara nasıl vergi ödeteceğinin yolunu bulamadı. Böylece, Rus hükümeti büyük bütçe açıkları vererek, bono satarak yabancılardan borçlanmak zorunda kaldı. Aynı zamanda, dünya ekonomisinin yavaşlaması malların fiyatlarını düşürdü, böylece Rusya'nın altın, platin ve petrol ihracı dünya piyasalarında dibe vurdu. 1996-97'deki çılgınlığa varan borsa kazançları balonundan sonra, ülke rüşvetin kol gezdiği, iflas etmiş ve patlamaya hazır bir yer görüntüsü veriyordu. Ruslar ve yabancılar yeni orta sınıfın az da olsa yarattığı serveti yok ederek paralarını ülke dışına kaçırdılar.

Burada bir ders var mı yoksa sadece elemli bir hikaye mi dinledik? Rusya'nın 1998 çöküşü piyasa ekonomisinin güvenilebilir bir hukuk sistemine dayanması gerektiğini bizlere

öğretmiştir. Serbest piyasa tamamen kaos demek değildir; kanunları gerektirir. Sözleşmelerin yerine getirilmesini sağlayacak bir mahkeme sistemi, mafya cezalandıracak polis örgütü ve vergileri toplayacak birimler olmadan, Rusya'nın ahbap çavuş kapitalizmine sapması kıyamete bir yolculuktu. Batı'da adaletin kör olduğunu söylerler. Rusya'nın problemi kendisinin adalete karşı kör olmasıdır. Elbette, Rusya daha önceleri de başarısızlığa uğramıştı. Yirminci asrın tamamı ekonomik başarısızlıktı. St. Petersburg ve Odessa (Ukrayna'da) gibi kraliyet şehirlerini ziyaret ettiğinizde ve nefes kesen mimariye tanık olduğunuzda ve şaşırtıcı opera evlerini gördüğünüzde bu size tek bir şey öğretmektedir. Komünizmin sorunu kapitalizmi yakalayamamış olması değil; 1917 standartlarını bile yakalayamamış olmasıdır. Yirmi birinci yüzyılda yeni bir Rus devrimini ümit edelim, hem ekonomik özgürlük hem de hukukun üstünlüğünün geçerli olduğu bir devrim.

Japonya: Güneşin Battığı Ülke?

Ölü İktisatçılardan Yeni Fikirler'in ilk versiyonunu yazdığımda, bilim adamları ve gazeteciler Japonya'ya dünya ekonomisinin yeni kralı olarak taç giydiriyorlardı. *Yen! Japonya'nın Yeni Finanssal İmparatorluğu ve Amerika'ya Olan Tehdidi ve Ticari Alanları: Geleceğimizi Japonya'ya Nasıl Veriyoruz* gibi kitap isimleri Japonya'nın dünyayı ele geçirdiğini ve Amerikalıların nihai talepleri karşılamak için hamburger işlerine düşeceklerini betimleyen resimler çiziliyordu. Japon spekülatörler van Gogh'ları, Monet'leri ve golf kursu üyeliklerini hediyelik eşya niyetiyle topluyorlardı. Los Angeles şehir merkezini ve Hawaii'deki en iyi parselleri aldılar. Bankaları finanssal endüstriyi domine etti ve analizciler Tokyo'daki İmparatorluk Sarayı'nın altındaki toprağın bütün Kaliforniya toprağından daha değerli olduğunu hesapladılar. Önde gelen Japon politikacı ABD hegemonyasını kınayan *Hayır Diyebilen Japonya* isimli en çok satan kitabı yazdı. Kudretli nasıl düştü! Japon yatırımcıların Midas dokunuşunun tersine, kıymetli varlıkları değersiz süs

eşyalarına dönüştürenler oldukları anlaşıldı. Tokyo borsasındaki tahripkâr düşüşle birlikte, Empresyonist resimlerin fiyatı Hawaii'deki gayri menkuller ile birlikte battı. Film şirketlerine yaptıkları yatırımlar sülük Hollywood yapımcılarının kendilerini soyması ile sersemletici kayıplarına neden oldu. Japonya'da ise, mülk fiyatları ve gelir düştükçe, kibirlilik tevazuya ve korkuya dönüştü. 1998'de hükümetten bedavaya borçlanma anlamına gelen faiz oranları sıfıra indi!. Yükselen sadece işsizlerdi.

Ne oldu? Akla ilk gelen cevap 1989'da Japon Merkez Bankası borsadaki balonu patlatmak için faiz oranlarını yükseltti. Fakat, bu neredeyse on senedir süren batışı açıklamamaktadır. İki zanlı akla gelebilir. İlki, ABD finans ve sağlık gibi hizmet endüstrilerine geçerken, Japon hükümeti önde gelen şirketleri imalat sektörünü domine etmeleri konusunda cesaretlendirmişti. Japon bankaları *hacimce* dünya piyasalarını domine etse de, kârlılık ve gelişmişlik açısından çok gerideydiler. Borsa indeks fonlarından karmaşık türevlere kadar yeni finanssal üretimlerin çoğu İngiltere ve ABD'de üretilmişti. Neden Japonya bu fikirleri geliştirmedi? Ülkelerinde çok az rekabet ile karşılaştılar. Finans Bakanlığı sigorta şirketlerini tasarruf bankalarından ve tasarruf bankalarını şirket bankalarından korumuştur. ABD'de bu endüstriler birbirleriyle kıyasıya rekabet içindeyken, Japon hükümeti bürokratik duvarların ardında güvenli zeametler yaratmıştı. Bakanlık aslında hane halklarını getirisi düşük bankalara mevduat yatırmak zorunda bırakmıştı. Firmalara rehineler teslim edilmişti. Adam Smith bunun geleceğini görebilirdi. Ülke toprağını sakin tutarak, gerçek dünyada savaşma yeteneğini körelttiler.

Japonya bilgi teknolojilerinde de güçsüzdür. Bir Japon arkadaşım Internet'le ilk defa tanıştığında ve neredeyse bütün web sayfalarının İngilizce olduğunu fark ettiğinde başını sallayarak "mahvolduk," dedi. Japonlar elektronik gibi mamul mallar piyasasında piyasa payını başarılı bir şekilde yükseltirken, fiyatlarının Güney Kore ve Malezya fabrikaları tarafından

düşürüldüğünü fark ettiler. Kısa zaman sonra, savaşmayı bırakıp Japonya'daki fabrikalarını kapatıp daha ucuz olanları Çin'de açtılar. "Ömür boyu istihdam" kavramı öldü, çalışan erkek ve kadınların güveni yıkıldı. Japon yorumcular ekonomi koflaştıkça bu olayı "hamur" ekonomisi olarak adlandırdılar.

Bütün bunlar yapısal çatlaklar, yeteneksiz maliye ve para politikaları ile birlikte geldiler. Temelinde, Japon Merkez Bankası faiz oranlarını indirmede çok geç kaldı ve Finans Bakanlığı resesyonun ortasında aslında vergi oranlarını yükseltti. John Maynard Keynes (bölüm IX'a bakın) Büyük Buhran zamanında dünyaya ekonomi aşağıya doğru hızla düşerken tüketicilerin cezalandırılmamasını öğretmişti. Görünen o ki, *Ölü İktisatçılardan Yeni Fikirler* 1991'den beri raflarda olmasına rağmen, mesaj Japonlara ulaşmamıştı!

1997-98 Asya Erimesi

Japonya'nın aşağı doğru dönen sarmalı sonunda tüm komşularını da yuttu. Asya kaplanları ve ejderhaları mallarının büyük bir çoğunluğunu Japonya'ya sattıklarından dolayı, Japonya alımları durduğunda, fiyatlarını ve kârlarını düşürmek zorunda kaldılar. Maalesef, Malezya ve Endonezya gibi ülkeler Asya ekonomik gelişmesinin süper yüksek oranlarda sonsuza kadar süreceğini düşünen yabancılar tarafından finanse edilen sorumsuz harcamaların ortasındaydı. Yunan trajik kahramanı hubris ile, Malezya dünyanın en yüksek gökdelenini, Petronas Kuleleri, inşa etti bu ülke 1960'larda Haiti kadar fakir bir yerdi! Ancak piyasalar tevazuyu öğretti ve Asya borsası 1997'de patladığında politik liderlerin gidişine ve kargaşalığa yol açtı.

Asya kaplanları Japonların yanlış yönetimleri tarafından yere çökertilirken sadece durup seyir mi ediyorlardı? Gerçekten, üzerlerinde onları ve hatta ABD hükümetini suçlayacak yeterince leke vardır. İşte nedeni. Malezya ve Endonezya gibi ülkeler ve hatta Kore de Japonların ve Rusların başarısızlıklarından etkilenmişlerdi. Japonya'dan, güçlü hükümet bürokratları eliyle

seçilmiş sanayilere para aktarılmasını taklit ettiler. Rusya ile, politikacıların akrabaları ve dostları sadece özel iltimaslar değil endüstrinin tamamını alan ahbap çavuş kapitalizmini paylaştılar. Endonezya'nın Suhorta'sunda olduğu gibi, diktatör liderler ailelerinin sahip olduğu şirketlere milyarlarca doları örtülü olarak aktardılar. Amerikalı yöneticiler "hisse senedi değeri" yaratmak için kendilerini paralarken, Asyalı yöneticiler modern dünyanın savaş liderlerini memnun etmeye zorlanmışlardı. Sonuçta, yöneticiler örneğin teşvikleri kaldırarak veya şirket birleşmelerine bakarak finanssal krizlere anında cevap verebilme özgürlüğü ve esnekliğinden yoksun bırakılmışlardı. Üstelik, özel finans şirketleri gayri menkul inşaatlarını zevkle beslediler çünkü eğer başarısızlığa uğrarlarsa hükümetin gelip kendilerini kurtaracağını varsaymışlardı. ABD para piyasalarında oynayarak bu bataklığa katkıda bulundu. 1993'te yeni maliye bakanı Lloyd Bentsen Japon Yen'inin Amerikan dolarına karşı yükseldiğini görmek istediğini ilan etti. Tüccarlar yeşil kağıtları hızla ellerinden çıkararak değerinin düşmesine neden oldular. Bu kaplanları ezici bir cezalandırmaydı, çünkü birçoğu Japon bankalarına borçluydu ve borç Japon yeni üzerindendi. Yen pahalılaştıkça, bu borçları ödemede daha da fazla sıkıntılarla karşılaştılar. Sonra 1995'te, ABD hükümeti tersini yaparak, tüccarların doların değerini yükseltip yenin değerini düşürmelerine ikna etti. Bu iniş çıkışlar borç sorununu çözdü ancak bu sefer de yeni bir sorun yarattı: aniden daha düşük değerli yen; ellerinde bulunduran Japonlar kaplanların ihracatını satın almaya güç yetiremediler. Öldürücü bileşim (1) aşırı hükümet planlamacılığı, (2) ahbap çavuş kapitalizmi, ve (3) Amerikan dolarının iniş çıkışları kaplanları cılız sokak kedilerine dönüştürdü.

Bu moral bozucu olay Asya'yı kalıcı acil devlet alarmına düşürmedi. Sokak kedileri derslerini öğrenecekler ve kendilerini tekrar kükreyen kaplanlara dönüştüreceklerdir. Fakat, tevazuyu ve esnekliği öğrenmiş olacaklardır. İktisadi düşünceler tarihinde başarı sıklıkla açlığa, tevazu ve oynaklığa götürür. Ve ilerleyen

sayfalarda sizler de bunu öğreneceksiniz.

1990'lar büyük iktisatçıların derin düşüncelerine değer biçme ve onların akıllarını test etmeye yönelik bol fırsat verdi. Hiç şüphesiz gelecek yüzyıl kendi meydan okumalarını getirecektir ve ölü iktisatçıların fikirleri yardım etmek için orada hazır bulanacaktır.

Washington, D.C.

Kasım 1998

Teşekkür

Bu kitap büyük iktisatçıların fikirlerini ve hayatlarını keşfetmek suretiyle modern iktisat teorilerini açıklamaktadır. Günümüzün birçok ekonomik sorun atalarımıza da meydan okumuştur, Adam Smith ve takipçilerinin yankıları bizlerle bugün hâlâ konuşmaktadır. Onların teorilerini daha iyi anlamamızı sağlamak için, okuyucunun hem eğlenceli hem de aydınlatıcı bulacağını umduğum çağdaş örnekler kullandım.

Her iktisat öğrencisinin ilk gün öğrendiği gibi, iktisat kıtlık ve tercihten ibarettir. Birçok zeki iktisatçıyı es geçmeyi ve Anglo-Amerikan geleneğine yoğunlaşmayı tercih ettim. Böylece, Walras, Jevons, Menger ve diğerleri daha uzun bir kitapta alacakları yerin azını almışlardır. Okuyucunun bu bireyleri başka kitaplarda okuyacağını sadece ümit edebilirim. Bacon'ı açıklamak için, sadece *ad tedium*'u amaçlamakla kalmadım, aklı kısaca ancak meyveli olacak şekilde uyarmayı istedim.

Günümüzde halen sağ olan kitabımda zikrettiğim iktisatçılardan özür dilemek istiyorum. Başlık, *Ölü İktisatçılardan Yeni Fikirler*, onlara, kişiliklerine, veya halk önündeki konuşma yeteneklerine kastetmek değildi benzerliklerinden dolayı sorumlu tutulamama rağmen. Smith, Ricardo, Keynes ve diğerleri ile birlikte anılmanın tadını çıkartmalıdırlar.

Bir sürü bireye ve kuruma aklımı ve enerjimi harekete geçirdikleri için teşekkür etmek istiyorum. Martin Feldstein ve Lawrence Lindsey bu projeyi cesaretlendirdiler ve Harvard öğrencilerinden müsvettesini okumasını rica ettiler. Harvard'daki öğrencilerim iktisadi düşünceler tarihi hakkında sayısız arasözler dinlediler. Ronald Coase ve Milton Friedman Alfred Marshall hakkında yardımcı olan yorumlarda bulundular. Friedman yüzyılın en büyük iktisatçısı olmakla kalmamaktadır, aynı zamanda kendi vakti konusunda da cömerttir. Cambridge

Üniversitesi'nden Meeks ve Cambridge'deki St. John's Koleji'nin eski başkanlarından Harry Hinsley bu kitabın kahramanlarının bir çoğunun yaptığı gibi benim de Cambridge'in manastırlarında dolaşmama ve düşünmeme izin verdiler. Malthus, Marshall ve Keynes hakkındaki bölümleri yazmadan önce, bu bireylerin hatıralarını ve anlarını ortaçağ saraylarında aradım ve onların efsanesi beni daha da ilerletti. İktisat tarihine ve entelektüel düşünce tarihine olan ilgimi başlatan Michael Mohr ve Bucknell Üniversitesi'nden Douglas Sturm'a da teşekkürlerimi sunarım.

Elbetteki bu kitapta zikredilen görüşler kendimindir ve geçmişteki ve şu andaki iş verenimin değildir.

Nihayet, "kederli" bilim adamlarının içerisinde biraz kahkaha ve dersler bulabileceğim umudunu destekleri ve iyi esprileriyle bana veren aileme de teşekkür ediyorum. Ve belki de iktisatçılar o kadar da kederli olmazlardı eğer kitabımı kendisine adadığım neşeli, sevgi dolu karım Debbie'yi tanısalardı.

BÖLÜM I

Giriş: İktisatçının İçinde Bulunduğu Kötü Durum

İktisatçı olmak kolay değildir. Şirket yöneticileri fayda-maliyet hesaplamasını tam olarak yapmadıkları için iktisatçılara saldırırlar. Altruistler fayda maliyet hesaplamasında iktisatçıları aşırı bulurlar. Politikacılara göre, iktisatçılar kendilerine bir şeyleri feda etmeden zenginlik vaadi verdirtmediklerinden dolayı mızıkçıdırlar. George Bernard Shaw ve Thomas Carlyle'ın da içinde bulunduğu bazı zeki yazarlar işi gücü bırakıp iktisatçılara saldırmışlardır. Gerçekten, Carlyle'ın iktisadı "kederli bilim" olarak adlandırmasından bu yana, iktisatçılar bir çok saldırıya maruz kalmışlardır.

Bununla beraber, iktisatçılar yanlış yere suçlandıklarını düşünmektedirler çünkü onlar kötü haberin nedeni değil sadece habercisidirler. Ve mesaj basittir: insanlar zor seçimler yapmak zorundadırlar. Artık cennette değiliz. Dünyada baldan ve sütten nehirler akmıyor. Daha temiz bir hava, daha hızlı arabalar, daha büyük evler ve parklar, ve daha çok çalışma arasında seçim yapmak zorundayız. İktisatçılar bunlardan hiç birinin kötü olduğunu söylemezler. Sadece, bunların hepsine aynı anda sahip olamayabileceğimizi söylerler. İktisat seçimlerin bilimsel çalışmasıdır. Bize neyi seçmemiz gerektiğini söylemez. Sadece, seçimlerimizin bizlere neye mâl olacağını anlamamıza yardımcı olur.

Tabii ki, büyük iktisatçıları yalnızca birer haberci olmak mutlu etmez. Bir çok saygısız lâkaplarla aşağılanmalarına

rağmen beceriksiz Smith, yumurta kafa Mill, obur Keynes, ve diğerleri güdülerinden dolayı alaya alınamazlar. Günümüzde iktisatçıların kendilerinin çok sayıda ağır eleştiriler alması ironik bir durumdur. Keynes'in belirttiği gibi, zamanımızın bir çok ünlü kariyer sahibi çırak olarak işe başlamışlar ve dünyayı yaşanacak daha iyi bir mekân haline getirmek için yollar aramışlardır. Özellikle Alfred Marshall iktisadı akıllı bilimin insanlığa hizmet aşkı ile harmanlandığı bir meslek olarak görmüştür. Halbuki ortaçağ dünyası üç büyük meslek görmüştü vücut sağlığını hedefleyen tıp, politik sağlığı hedefleyen hukuk, ve ruh sağlığını hedefleyen ilahiyat. Marshall iktisadı sadece zenginlerin değil bütün kesimlerin refahını hedefleyen dördüncü soylu bilim yapmayı ummuştu. Marshall iki güçlü kutbun, uygulaması olmayan saf matematiksel iktisat ile teorik çalışmalardan yoksun saf hissi radikal akımların arasını kahramanca bulmaya çalıştı. Cambridge'de uygulamak için savaş verdiği müfredat aşk ile dolu en bilimsel zihinleri çekmişti. Hiç şüphesiz Keynes en başarılı sonuçtu.

İktisat ile gerçek dünya arasındaki en güçlü bağ her zaman için politika olmuştur. Gerçekten, bu yüzyıla (yirminci yüzyıla) kadar iktisat "politik iktisat" olarak anılmaktaydı. Parlak iktisatçıların hemen hemen hepsi devletin çeşitli kademelerinde hizmet etmiştir. İki tanesi, David Ricardo ve John Stuart Mill, seçim kazanarak İngiliz Parlamento'sunda görev yapmıştır. Büyük iktisatçılar arasında sadece bilimsel merak değil aynı zamanda sevginin yükselişini de görmekteyiz. Matematiksel ve istatistiksel sembollerin arasında kuvvetli iktisadi ifadeleri görebilmekteyiz.

İktisadi düşünceler tarihinde iktisatçılar ile devletin zıtlaşmasını ve bazen birlikteliğini görmekteyiz. Adam Smith Monarşiler ile Avrupalı tüccarlar arasındaki ensest evliliğin bittiğini ilan ettiğinde, modern iktisat başlangıç ivmesini kazanmıştı. Adam Smith, Karl Marx ve Thorstein Veblen arasındaki bir kaç ortak noktadan biri, iş adamlarının politikayı kendi menfaatleri

doğrultusunda kullanma isteklerini görmeleriydi. O ünlü beyanında, Smith, iş adamlarının toplanma nedeninin genelde tüketici aleyhine birliktelik olduğu uyarısını yapar. Bugün bile emin olabilirsiniz ki yerel Ticaret Odasında serbest ticareti öven bir konuşmacı fırsatını bulduğunda kendi tekel gücünü koruyan, hükümetle ayrıcalıklı bir anlaşmaya ya da kârını garanti altına alacak bir regülasyona her zaman için taraftardır. Çok şükür politikacılar her zaman egemen değillerdir. İkinci dünya savaşından sonra, İngiliz sosyalist liderler sendika ve milliyetçilik yoluyla zenginlik ve neredeyse yeryüzünde bir cennet sözü verdiler ancak sonuçta İngiliz ekonomisi daha da kötüye gitti. Winston Churchill'in biyografisini yazanlardan birisi Churchill ile İşçi Partisi liderlerinden birisi arasında Avam Kamarası erkekler tuvaletinde geçen bir olayı anlatıyor. İlk olarak İşçi Partisi lideri girer ve pisuarın başına geçer. Kısa bir süre sonra Churchill içeri girer, rakibini gördükten sonra sıranın sonundaki pisuara gider. İşçi Partisi lideri "bugün mesafeli miyiz Churchill?" diye sorar "doğru" der Churchill "ne zaman büyük bir şey görseniz, onu hemen millileştirmek istiyorsunuz!"[1]

Amerikan başkanlarının büyük bir çoğunluğu çok az temel iktisat bilgisine sahipti. Bir defasında John F. Kennedy Amerikan Merkez Bankası'nın maliye politikasını değil de para politikasını kontrol ettiğini, Merkez Bankası başkanı William McChesnay Martin'in soy isminin "M" harfi* ile başlaması sayesinde hatırlayabildiğini itiraf etmişti. Görünen o ki, Kennedy Volcker veya Greenspan isimli şahısları Merkez Bankası başkanlığına atayamayacaktı.

Seçim kampanyaları iktisatçılar için sınanmanın en yüksek olduğu dönemlerdir. Ne zaman politikacı seçmenlerine daha fazla margarin *ve* daha fazla silah sözü verse, iktisatçılar hüsran olacak sonuçlar hakkında uyarıda bulunmak zorundadırlar. İktisadı daha iyi anlatma bakımından, eğer iktisatçı bir mesafe

* M, monetary policy, çevirmen.

kat ederse, kontrol dışı hareket eden bir politikacı tarafından bütün bu yaptıkları bir saniye içinde yok edilebilir. Seçim yılı konuşması politik olarak televizyonun en çok izlenme saatlerine eşdeğerdir. Başkan adayı televizyona çıktığında, kendisini "Beverly Hills Köylüleri" adlı dizideki Jed Clampett'tan daha zeki gösteremez. Elbette ki, bu bazı politikacılar için büyük bir sınav değildir.

Politikacıların kendi iktisatçı danışmanlarını neden yanlış anladıklarını görmek çokta zor değildir. İktisatçılar kendi aralarında konuşurken farklı, kamuya hitap ederken farklı bir dil kullanırlar. Modellerin dilini konuşurlar. Karmaşık dünyayı açıklama girişimlerinde, her bir ekonomik fenomen binlerce değişik olaydan etkilenebildiği için, ilk iş olarak, belli bir zamandaki en önemli bir kaç faktörü basitleştirmelidirler. Örneğin, ABD'deki tüketici harcamaları seviyesi bazı etkenlere bağlı olabilir: hava durumuna, müzik tercihlerine, ağırlığa, gelire, enflasyona, politik kampanyalara, ve ABD Olimpiyat takımının performansına. Ayırt etmek ve önemine göre sıralamak için, iktisatçılar muhtemel nedenlerden bazılarını dışarıda bırakacak bir model geliştirmek zorundadırlar. En uzun ömürlü ve en güçlü modeli dizayn edenler en iyi iktisatçıdırlar.

Pek tabiidir ki, bütün bilim adamları model oluşturmak zorundadırlar. Yıllarca, fizikçiler Newton'un yer çekimi kanununa direndiler. Gökyüzü bilimcileri hâlâ Kopernik'in paradigmasını kullanmaktalar. Thomas Kuhn'un klasik ve tartışmalı eseri *Bilimsel Devrimin Yapısı* bu modellerin gelişimini inceler[2]. Öyleyse iktisat diğer "zor" bilim dallarından niçin daha zordur? Bir örnek yardımcı olabilir. Cerrahın böbrek ameliyatı yaptığını hayal edelim. Böbrek filmine bakarak, cerrah hastanın sağ böbreğinin kolonun iki buçuk santimetre altında olduğunu bilir. Fakat, cerrah ameliyata başlayıp kesimi yaptıktan sonra, böbrek yer değiştirmektedir. İşte tam böyle, iktisatçı da nedenleri ayrıştırır ve etkilerini tahmin eder, etki derecesi değişir. İnsan ilişkileri ve sosyal kurumlar değiştikçe bizim bilimsel araştırmamızın konu-

su da değişmektedir. İktisat "çetin" bir bilim olmayabilir. Fakat, bu demek değildir ki iktisat kolay bir bilimdir. O kadar akıcıdır ki bir yerde tutması ve bilimsel çalışma yapması çok zordur[3]. Lora Keynes'in usta bir iktisatçının sahip olması gereken niteliklerin şövalyelik ve hatta azizlik için gerekenlerden daha olağan dışı olması gerektiğinde ısrar etmesinde şaşılacak bir şey yoktur:

Obir matematikçi, tarihçi, devletadamı, filozoftur.....Sembolleri anlamalı ve kelimelere dökmelidir. Genel hatlarla özelden genele eksiksiz düşünmeli ve soyuta dokunmalı ve aynı düşünceye yoğunlaşmalıdır. Gelecek amaçlı olarak geçmişin ışığında bugünü incelemelidir. İnsan doğasının hiç bir yanı veya kurumsal yapısı kesinlikle göz ardı edilmemeli. Amacı olmalı ve aynı anda iki değişik halde; bir sanatçı kadar mesafeli ve yozlaşmaktan uzak, fakat bazen bir politikacı kadar yeryüzüne yakın.[4]

İktisadın Başlangıcı

İktisadi düşünceler tarihine çalışmaya nereden başlamalıyız? Toprak, emek ve sermaye konularını da ele alan İncil'le başlayabiliriz. Ancak, İncil analizden çok emirler içermektedir.[5] Adam Smith ismini ve maneviyatını İncil'den almasına rağmen, İncil ekonomik teorileri için kendisine çok az ilham kaynağı olmuştur.

Aristo'nun özel mülkiyeti öven ve zengin olmuş olmak için zengin olmayı yeren düşüncelerini de araştırabiliriz. Fakat, Aristo sadece zamanın kıt bir kaynak olduğunu biliyordu. Bundan dolayı, zamanını ekonomik teoriler geliştirmek yerine felsefeye ve Büyük İskender'i eğitmeye ayırmıştı. Bunun delilleri mevcuttur. Aristo felsefenin devlerinden birisidir, ancak, Batı medeniyetindeki üniversite derslerinin kuvvetli savunucularını incitmek pahasına da olsa, kabul etmeliyiz ki, Aristo iktisat biliminin arşivinde çok az iz bırakmıştır.

Ortaçağ da ilahiyatçılar ekonomik konuları tartışmışlardır. Katolik okul mensupları piyasanın adaleti ve ahlakı sorularına ka-

fa yormuşlardı. Özellikle "adil fiyat" doktrinini formüle etmişler ve Kilisenin faiz ile ilgili yorumunu gözden geçirmişlerdir. Halbuki, Eski Ahit aynı toplumun üyelerinin borç ilişkilerinde kesin bir dille faiz yasağı getirmişken, ortaçağ ilahiyatçıları faizi risk, fırsat maliyeti, enflasyon gibi farklı bileşimlere ayırmaya çalışarak bu katı yasağın delinmesine olanak tanımışlardır. İlahiyatçılar bunun çok ağır sonuçlarıyla karşı karşıya gelmişlerdir. Eğer ticareti kısıtlayan Ortodoks İncil yorumlarını vaaz etmeye devam ederlerse, bu Okulun mensupları önemlerini kaybedebilirlerdi çünkü bir çok insan günahlarının hesabını ahrete bırakma riskini göze almaya hazırdı. Bir diğer taraftan, eğer ilahiyatçılar ticaretin bütün çeşitlerini yasaklarlarsa, bu sefer de Kilise liderliği itibarını kaybedebilirlerdi. Ekonomik teorilerinin büyük çoğunluğunu hem seküler hem de dini temellere oturttular. Bu iktisat çalışmak için ne çok rahat ne de çok kötü bir durumdu. İktisat hakkında konuşuyorlardı çünkü bu cemaatlerine karşı sorumluluklarındandı. Ancak, vazifeleri cemaatlerini cennete doğru kanalize etmekti, hayat standartlarını yükseltmek değil. Protestanlar cemaatten ayrıldıklarında, görevi yapabilmek daha da güçleşmişti[6].

Merkantilistleri kolayca geçemeyiz. Genel anlamda konuşursak, bunlar bir gurup yazardan ve on altı ile on sekizinci yüzyıllar arasında Avrupalı monarşilere danışmanlık yapan insanlardan ibarettir. Paylaştıkları "ortak kitap" yoktu ve hepsinin değişik çıkarları söz konusuydu. İngiltere, Fransa, Ispanya ve Hollanda'nın kraliyet aileleri sınırlarını güçlendirip okyanuslarda koloniler için savaşmaya başladıktan sonra, avukatlar ve tüccarlar kral ve kraliçelere ekonominin nasıl yönetileceği konusunda danışmanlık hizmeti vermeye başladılar. Geriye dönüp baktığımızda, vermiş oldukları bir çok tavsiye kolayca sıralayabiliriz. İlki, bir millet kraliyete yakın olan tebaasına tekel, patent, teşvik ve ayrıcalıklar vererek evini düzen içinde tutmalıdır. İkincisi, bir millet koloniler elde etmeli, milli zenginliğin iyi bir ölçüsü sayılan kıymetli madenleri yurda getirmelidir, çünkü bunlar yapılan savaşların finansmanını

sağlarlar. Üçüncüsü, bir millet dış ticarete sınırlamalar getirerek tamamlanmış mal ihracının ithalinden daha fazla olmalısını temin etmelidir. Sürekli dış ticaret fazlası veren bir millet borçlu uluslardan ülkesine altın (zenginlik) getirir.

Sonuç olarak, merkantilizmin hüküm sürdüğü dönemlerde, milletlerin sınırlarını genişlettiğini görmekteyiz. Aynı zamanda, sıkı bir kontrol altında tutulan yurtiçi ekonomisinde, ekonomik gücün politik yakınlara birlikler, tekeller ve tarifeler şeklinde dağıtıldığını görmekteyiz. Bazı milletlerde kontrol daha da fazlaydı. Maliye Bakanı Jean-Baptiste Colbert on dördüncü Louis döneminde imalat sanayindeki bir çok mal imalatını regüle etmiş ve birliklere büyük yetkiler vermişti. İmparatorluğun muhteşem gücünü göstermek için, bir keresinde, Dijon yöresinden olan kumaşların 1.408 ilmikten oluşması gerektiğini ilan etmişti.

Merkantilistler Adam Smith için mükemmel bir hedef teşkil ettiler. Dolayısıyla modern iktisada onunla başlamak gayet mantıklı olacaktır. Değişik düzeylerde merkantilistlerin teorilerini eleştirmiştir. Birincisi, merkantilistler zenginliği kıymetli maden ve metaller bazında ölçmüşlerken, Adam Smith zenginliği hane halkının hayat standardı olarak ölçmüştür. Çuvallar dolusu altın bazen çuvallar dolusu yiyecek demek değildir. İkincisi, zenginliğin ulusun tüketici perspektifinden ölçülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Başbakanların ya da dalkavuk tüccarların eline para veren taktikler ülkenin vatandaşlarının refahına katkıda bulunmayabilir. Üçüncüsü, Adam Smith bireysel motivasyonun, icatların ve yeniliklerin zenginliğin artması için ekonomiye ilham kaynağı teşkil ettiğini biliyordu. Tekelci politikalar monopol hakkı ve korumacılık bahşederek politik yapıyı felç etmekteydi. Ve böylece modern iktisat başlamış oldu.

İktisatçıyı Göz Ardı Etmeli Miyiz?

Adam Smith'in günlerinden bu yana, çok az sayıda gerçek iktisatçı yetiştirdik. Geleneksel ekonomi teorileri her şeyi açıklamazlar.

Özellikle, günümüzde iktisatçılar emek piyasasını ve 1970 ila 1990'lı yıllar arasındaki verimlilikteki azalmayı açıklamakta zorlanmışlardır. Fakat,, iktisatçılar ülkeler ve bireylerin ekonomik teorilerin belirttiği temel kaideleri hiçe sayarak aptalca risk aldıklarını söylemek konusunda bir fikir birliği sağlamışlardır. Piyasayı düzenlemek amacıyla nostaljik dönemde olduğu gibi dış ticarete engeller koyan ülkeler, merkantilistler gibi kendi tüketicisini incitirler. Tarım fiyatlarını yüksek tutan ülkeler yine kendi tüketicisini incitirler ve hububat fazlasının silolarda çürüdüğünü görürler. Bu konularda çok az iktisatçı arasında görüş ayrılığı mevcuttur. Ama bunu dinleyen politikacı sayısı çok çok azdır.

Hükümetler iktisatçıların tavsiyelerine her zaman kulak asmasalar bile, iktisatçılara dönüp, hayat standardımızın nerede olduğunu ve nereye gidebileceğini sorabiliriz. İngiltere'de Endüstriyel Devrim başladığından beri, Amerikalılar daima ileriye bakarak daha büyük ve daha iyisini elde etmeye çalışmışlardır. Bizler mevcudu hep en az olarak görmüşüzdür. Ancak, tarih kesintisiz bir gelişim örneği sunmamaktadır. Sanayileşmiş ülkeler yeni bir karanlık çağa girmekten kaçındıkları her sene, insanlık için yeni bir rekora daha imza atmaktayız. On birinci yüzyıldaki Avrupa'yı tarif eden Georges Dubby'i dinleyelim. Bu iğrenç on yılların kadim Yunan, Roma, Babil ve Mısır uygarlıkları öncesi değil de sonrasında gelmesini düşünmek korkunçtu:

> ...Sene 1000'de Batı medeniyeti. Açlıkla çevrilmiş, vahşi bir dünya. Yetersiz nüfusu gerçekte çok fazla. İnsanlar neredeyse çıplak elle mücadele etmekte, sert tabiat şartları ve yetersiz çalışmadan dolayı verimsiz toprağa kölelik yapmaktaydı. Hiç bir köylü, bir buğday tanesi ektiğinde, eğer çok kötü bir yıl değilse, üç'ten fazla beklememekteydi. Bu da Paskalya yortusuna kadar yetecek, ekmek parası demekti. Sonra yabani otları, kökleri temizlemeli, zor koşullarda yetişen yiyeceği ormandan veya dere kenarından toplamalı ve aç karınla

ağır yaz işlerini yapmalı, yorgun ve bitkin bir halde hasat zamanını beklemeliydi...Bazen, aşırı yağan yağmur toprağı silip süpürmekte ve güz pulluklarını yavaşlatmaktaydı, fırtına vurduğunda ve tahılı çürüttüğünde, alışılmış gıda yoklukları açlık dalgaları halinde büyük ölümlere sebep olmaktaydı. Çağların hikaye anlatıcılarının hepsi bu ölümleri anlatmaktadır. "İnsanlar birbirlerini yemek için kovalıyorlardı, ve kurtlar gibi birlikte yaşadıkları arkadaşlarının boğazını kesip insan eti yiyerek besleniyorlardı."[7]

Acaba gelişmiş dünya bu iğrençlikleri bilecek mi? Acaba komşusu Üçüncü Dünya ülkelerinin düzeyine gerileyecek miydi? Usta Keynes'in mükemmel hayallerinde bile bunu bilmek mümkün değildir. Şunu kesin olarak bilmekteyiz ki büyük iktisatçılar bize o karanlık çukura düşmekten alıkoyacak bilgiyi öğrettiler.

Oldukça ilginçtir ki usta iktisatçıların bizlere öğrettiği dersler hâlâ geçerliliğini korumaktadır. Zeki teorilerinin her biri ya uygulanabilir bir noktaya sahiptir ya da bugüne ışık tutmaktadır. Bu kitap Ortodoks iktisada bakarak onların bilgeliğini aramaktadır ve ilk olarak kimin bu yaklaşımlara sahip olduğunu ve bu günümüze kadar ulaşan modelleri kimin kurduğunu sorar. Ustalardan öğrenebiliriz. Bu kitabin bazı çağdaş örnekleri eğlence maksadıyla kaleme alınmıştır. David Ricardo karşılaştırmalı üstünlükler teorisini anlatmak için "Gilligan Adası" giriş anahtarına sahip değildi. Ancak, bunu anlatmak için, saygısızlık addedilmemesi umuduyla, zor bir örneğin anlaşılmasına yardımcı olmak maksadıyla böyle bir yola başvurulmuştur. İktisat sıkıcı olmamalıdır. Bırakmış olduklarıyla ölü iktisatçılar ayağa düşmüş ünlerini tersine çevirmek amacıyla bizlere tekrar ders vererek neden Carlyle'ın son gülenleri olmasınlar? İktisatçıların hayaletleri mezarlarında hareketsizce uzanmalarından ziyade sevinçle bir sağa bir sola dönmeleri ve bizlerin onların yaptıkları işleri unutup, tekrar kendimizi on birinci yüzyıla döndürme korkusu ve hayal kırıklığı içerisinde olmalarından çok daha iyidir.

Notlar

1. William Manchester, *The Last Lion: Winston Spencer Churchill* (New York: Dell 1983), p. 35.

2. T.S. Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions*, 2d ed. (Chicago: University of Chicago Press, 1970).

3. Kuantum fiziğinin yükselişi ve Heisenberg'in ilkeleri COROLLARIES ile, "fen" bilimleri bile kas tonunu kaybetmektedir.

4. John Maynard Keynes, "Alfred Marshall," in *Essays in Biography*, in the *Collected Writings of John Maynard Keynes*, vol. x (London and New York: Mcmillan/St. Martin's Press for the Royal Economic Society, 1972), p. 173.

5. Bakınız "Biblical Laws and the Economic Growth of Ancient Israel," in the *Journal of Law and Religion*, vol. 6, no. 2 (1988).

6. Faiz doktrinin büyüleyici tarihi için bakınız, Benjamin Nelson, *The Idea of Usury* (Princeton: Princeton University Press, 1949).

7. Georges Duby, *The Age of Cathedral*, trans. Elanor Levieux and Barbara Thompson (Chicago: University of Chicago Press, 1981), p. 3.

BÖLÜM II

Adam Smith'in İkinci Gelişi

Ronald Reagan 1980 seçimlerini kazandığında, muhafazakar destekçileri sevinç içerisindeydi. Kokteyl partilerinde ve toplantılarında birbirlerini tebrik ediyorlar ve "Reaganekonomisi" döneminde kavuşacakları zenginliği dört gözle bekliyorlardı. Adam Smith vizyonunu temsil eden aynı kravatları taktıklarını da fark etmişlerdi.

Neden vatanseverlikleriyle övünen bu politikacılar ve icracılar on sekizinci yüzyıl İskoçyalısını göklere çıkarıyorlardı? Neden Theodore Roosevelt, Thomas Jefferson, veya Barry Goldwater'ı değil? Gerçekten, Adam Smith günümüz ekonomik krizleri için kendisini takip eden binlerce iktisatçı ve politikacıdan daha mı önemliydi?

Adam Smith fikirlerinin ilelebet önemli olduğuna inanmıştı. Gerçek bir devrim çağı olarak, bütün düünürlerin fikirleri bu yöndeydi. Politik kargaşa Amerika ve Fransa'da başlamıştı. Smith en büyük eseri, *Milletlerin Zenginliği*'ni ortaya koyduğunda, tüccarlar İngiliz adalarında ve yedi denizde ticaret yapıyor, nüfus genişliyor, tüccarlar küçük fabrikalar kuruyor ve bankacılık sistemi tüm Ingiltere ve Kıta'ya yayılıyordu. Ancak, düşünürlerin etraflarında dönen dünyayı açıklayan yeni anlatımlar getirmeleri Aydınlanmanın en güçlü ve en köklü devrimine neden oldu. Smith'in derslerinden bir tanesinde "İnsan meraklı bir hayvandır" demesi acayip karşılanmamalıdır.[1]

Ortaçağdan kabaca Kristof Kolomb'a kadar, ilahiyatçılar Avrupa düşünce sisteminde dominant faktördüler. Kilisenin

ihtiyarları doğal olayları dinsel doktrine göre yorumladılar. Ancak, Adam Smith'in doğduğu yüzyılda, her geçen gün daha fazla insan doğal olayları açıklamada Fransic Bacon ve Nicolas Copernicus yolunu takip etmeye başlamıştı. Sonunda, bilim adamları kiliseden bağımsızlaşarak, "bilimsel metodu" sonuçları tartışmalı bile olsa doğa kanunlarına uygulamaya başladılar.

Galileo Tanrı'nın insanlara sadece iki kitap-İncil ve tabiat-verdiği fikrine karşı çıktı. Doğa kitabının dilinin matematik olduğunu iddia etti. Galileo kutsal metinleri kullanmadan matematik ve deneyle kendisinin düşen vücutlar kanununu kanıtladı. Galileo tehlikeli sularda dolaştığının farkındaydı ve kınanmaktan sakınmaya çalışıyordu. 1632 yılında teleskopu ile Kopernik'in dünyanın güneşin etrafında döndüğü tezinin doğru olduğunu kanıtlayınca, yaptığı çalışmaları Papa'ya adadı ve soluğu Papa'nın huzurunda aldı. Galileo dünya hakkında haklıydı. Ve Kilise'nin şiddetinden korkmakta da haklıydı, sonuçta Kilise Konseyi'nin kendisini kınamasından kaçamadı.

Yöntem Hakkındaki K onuşmalar (1637) adlı eserin sonuna doğru, René Descartes uygulamalı fen bilimleriyle insanın "doğanın hakimi ve kontrolörü" olabileceği iddiası ile on sekizinci yüzyılın düşünce patlamasının haberini veriyordu.

Bununla beraber Aydınlanma döneminin en parlak simasıIsaac Newton olmuştur. Galileo'nun bilimsel araştırmalarını devam ettirip dini yazıtların dışına çıkarak cevaplar aradı. Sonunda, yer çekimi teorisini, fiziğin hareket yasasını ve kalkülüs'u keşfetti. Newton Tanrı'yı zamanın başlangıcında anahtar oyuncu olarak betimlemiş ve bugünkü dünyadan mesuliyetini ise, bir emanetçi dükkan sahibinin emanete bırakılan saatin geri alınışına dek ki sorumluluğu olarak görmüştür. Alman filozofu Leibniz Newton'un Tanrı'yı acayip bir saat yapımcısına benzeterek küfür işlediğini düşünür.

Adam Smith bu olaylar esnasında doğmuştur. Galileo ve Newton gibi, Smith sebep-sonuç ilişkisini araştırmıştır. Gezegenler üzerine odaklanmaktan ziyade, insanları tercih

etmiştir. 1723'te doğan Smith annesiyle birlikte, Edinburgh'tan biraz ilerideki Forth halici karşısındaki küçük liman kasabası Kircaldy de büyüdü. Gümrükçü olan babası kendisi doğmadan önce ölmüştü. Smith asla evlenmedi.

Washington'da giyilen Adam Smith'li kravatlardan pek anlaşılamamasına rağmen, Smith acayip görünüşlü bir İskoçyalıydı. Büyük bir burnu, patlak gözleri, alt tarafı sarkmış bir dudağı olan, sinirli seğirmeli ve konuşma özürlü birisiydi. Smith bir keresinde kendisi de itiraf etmişti ki "ben hiçbir alanda aişık değilim, kitaplarım hariç."

On dört yaşında iyi bir öğrenci olarak Glasgow Üniversitesine girdi ve daha sonra Oxford'ta bulunan Balliol Kolejinin bursunu kazandı. Zamanının bir çok kolej öğrencisi gibi, Smith ilahiyat okumaya istekliydi ve dini sınıfa dahil oldu. Diğer kolej öğrencilerinin yaptığı gibi, profesörlerinden şikayetçi idi. Ders veren hocalarını reddederek: "Oxford Üniversitesi devlet profesörlerinin büyük bir çoğunluğu çok uzun zamandan beri hileli öğretimi bile bırakmışlardır"[2] diyordu. Daha da önemlisi, Smith akademik sansüre karşıydı arkadaşlarına okul idaresinin kendisinin David Hume'ün *İnsan Doğası Üzerine Denemeler* adlı eserine el koymasından şikayetçi oldu. Kadim Yunan ve Latin klasiklerini okumasına izin verilmişken, Smith çağının en önemli eserlerinden biri olan bu eseri okumaktan men edilmişti.

Akademik kısıtlamalara rağmen, Smith David Hume'ün şüpheciliğinden (*İnsan Doğasının Teorisi*, "Ahlaki konularda Akıl yürütme deneysel yöntemine giriş çabası") öylesine etkilenmişti ki, papaz olmaktan vazgeçti. Onun yerine, Kircaldy'ye geri döndü ve daha sonra popüler olan hukuk ve toplum huzurunda konuşma dersleri verdi.

Mantık dersleri vermek üzere, 1748 yılında, Glasgow Üniversitesine geri döndü. Ertesi sene, eski hocası olan Fransic Hutcheson'dan boşalan maneviyat felsefesi kürsüsüne getirildi. "Kampus radikali" Hutcheson derslerini Latin dilinde vermeyi

reddettiği için idarecileri kızdırmıştı. Dekan şu "yanlış ve tehlikeli" mesajları yaydığı için kendisini yargıladı:

1. Manevi iyiliğin standardı mutluluğun diğerlerine götürülmesidir.

2. Tanrı'yı bilmeden de iyi ile kötüyü bilmek mümkündür.

İleride göreceğimiz gibi, Adam Smith Hutcheson'ın birçok tehlikeli fikrini özümsemişti. Hutcheson mevcut doğmalara karşı asilce direndi. Galileo'dan farklı olarak, Hutcheson sansürden korunmak için çalışmalarını Papa'ya adamadı. Bu Protestan olan İskoçya'da pek bir işe de yaramazdı zaten.

Smith'in görüşlerinin günümüz muhafazakâr politikacıları tarafından benimsenmiş olması tuhaftır ve bazı günümüz muhafazakârları Smith'den rahatsızlık duymaktadırlar çünkü aslında, onun düşüncesinin kökleri zamanına göre çok radikaldi. Bununla beraber diğer muhafazakârlar bıkıp usanmadan Smith'in kapitalist teorilerine Tanrı, Anne, elmalı turta ve demokrasi gibi aynı mihrapta yer aramaktadır. Uyuşuk Oxford profesörlerinden oldukça farklı olarak, Profesör Smith, kısa bir sürede, akıcı dersleri sayesinde, ün yaptı ve öğrencilerine gösterdiği ilgiyle tanındı. Smith üniversite hocalığı yapmasının, özel ders vermesinin ve gayri resmi toplantılar düzenlemenin yanında aynı zamanda Kolejin maliye sorumluluğunu üstlenmiş ve Fakültenin Dekanlığını da yapmıştır.

Smith hiç bir zaman iktisat dersi vermedi. Aslında, Smith hiç bir zaman iktisat dersi de almamıştır. Hiç kimsenin almadığı gibi. On dokuzuncu yüzyıla kadar, akademisyenler iktisadı felsefenin bir alt dalı olarak kabul ediyorlardı. 1903 yılına gelindiğinde, Cambridge Üniversitesi iktisadı "manevi bilimler" den ayırtıp, bağımsız bir program yaptı. Ancak, Smith kendisinin iktisat hakkındaki erken düşüncelerini hukuk derslerine sıkıştırmıştı. Bir öğrencisi tarafından alınan notta daha sonra *Milletlerin Zenginliği*'nde düzeltilip genişletilecek olan emek hakkındaki anahtar analizin başlangıcı görülmektedir:

"İş bölümü halkın zenginliğinin artmasındaki en önemli kaynağıdır. Zenginlik bazılarının aptalca sandığı gibi altın ve gümüş miktarı ile değil her zaman için halkın sanayileşmesi ile bağlantılıdır."[3]

Şu ana kadar Smith'in eğitimini ve görünüşünü tartıştık, ancak, garip kişiliğine değinmekten kaçındık. Bu hassas bir konudur. Sigmund Freud insanların kendi atalarının toplumdaki statükosunu abartma eğiliminde olduğunu gözlemlemiştir. Bunu "aile romantizmi" olarak adlandırır. Gelecek vaat eden iktisatçılar için atalarının Newton kadar zeki, Voltaire kadar komik ve Byron kadar rezil olmadığını bilmek hayal kırıklığı yaratabilir. Gerçekten, "aile romantizmine" rağmen, iktisat tarihçileri Smith'i birazcık beceriksiz olarak nitelerler.

Profesyonel iktisatçılar Smith'in unutkanlıkla yaptığı hareketleri dinlemekten yorgun düşmüşlerdir. Ancak, bu hikayeler yeni başlayan bilim adamları için hâlâ şaşırtıcıdır.

Bir gün Emekli Yargıç Charles Townshed Glasgow'da iken, Smith kendisini tabakhaneyi gezdirmeye götürdü. Serbest ticaretin faziletlerinden keyifle bahsederken, Smith büyük bir yapışkan havuzunun içine düştü. İşçiler kendisini kurtarıp, üzerindekileri çıkardıktan sonra kendisine bir battaniye fırlattılar, Smith ise hayatını bir düzen içerisinde sürdüremediğinden yakınıyordu.

Başka bir gün ise, yatağından çıktığı gibi yürümeye başladı. Ve yürüdü. Ve yürüdü. Yirmi dört kilometre yürüdükten sonra, kilisenin çan sesleri kendisini uykudan uyandırdı. Zamanının en şöhretli iktisatçıyı rüzgarda savrulan pijamalarıyla evine doğru koşarken bulunmuştu.

Filozof Olarak Smith

Milletlerin Zenginliği adlı eserini yazmadan önce bile, Smith, 1759 senesinde, *Ahlaki Duygular Teorisi*, eseriyle şöhreti yakalamıştı.

Satışlar arttıkça, "filozof Smith" olarak anılmaya başladı. *Ahlaki Duygular Teorisi* Aydınlanma geleneğini devam ettirdi. Nasıl ki bilim adamları güneş sisteminin kaynağını araştırıyorsa, Smith te ahlaki onaylamanın ve aykırılığın kaynağını arıyordu.

Nasıl olurda sadece kendi çıkarını düşünen bir insanın yaptığı ahlaki yargılar başkalarını tatmin edebilir? Hepsinden önemlisi, herkes kendi sisteminin merkezinde bulunur, tıpkı güneşin gezegenlerin merkezinde bulunması gibi. Küçük gezegenlerin ne düşündüğü güneşin umurunda mıdır? Smith bu çelişki ile cebelleşti, kendisine, insanlar bencil ise neden her kasabada hayatını politik teorisyen Thomas Hobbes'un *Leviathan* olarak tarif ettiği zalimliğe dönüşmediğini sordu. Hobbes devlet mekanizması ortaya çıkıncaya kadar, insanın hayatını "yalnız, fakir, iğrenç, zalim ve kısa" olduğunu ileri sürmüştür.

Sonunda, Smith zekice bir cevap verdi. Smith der ki, ahlaki değerlerle yüzleşen insanlar, "tarafsız bir gözlemcinin" kendileriyle ilgilendiklerini ve tavsiyelerde bulunduklarını hayal ederler. Kendi çıkarlarını takip etmek yerine, bu hayali gözlemcinin tavsiyelerini dinlerler. Bu sayededir ki, insanlar bencillik temelinde değil sempati temelinde karar verirler.

Bir çok eleştirmen, modern iktisatçıları insanın başkalarını düşünen çok daha soylu yönlerini bırakıp, sadece faydamaliyet analizine değer veren ve insanı kendi çıkarı peşinde koşan varlıklar olarak tasvir ettikleri için ağır eleştirilere maruz bırakmıştır. Onlara göre iktisatçılar birer cücedir. Eleştirileri bazıları için geçerli olabilir ama Adam Smith için asla. Sadece anlayış ve moral değerlerinin farkında olduğu için değil, bütün kitabını bunlara adadığı için. *Ahlaki Duygular Teorisi* yüzyıl sonra gelişecek olan Freudcu pisikoanalize kaynaklık edecek bir çok noktaya vurgu yapmıştır. Freud'un insanları belli davranışları yapmaktan alıkoyan ve eğer bunları dinlemezlerse kendilerini suçlu hissettiren ve böylece doğru ile yanlışı birbirinden ayırt etmesini sağlayan "süper-ego" kavramı Smith'in tasvir ettiği tavsiyeci kavramından çok uzak değildi.

Smith'in ünü, kitabı yayıldıkça, bütün İngiltere ve Kıta'da arttı. İskoçyalı'nın başarılarını duyan zengin ebeveynler çocuklarını Fransa, İsviçre ve Moskova'daki okullarından alarak Glasgow'a gönderdiler. Smith'i yirminci yüzyılda radyo ve televizyon programlarına çıkarak, kitabını tanıtırken hayal edebiliriz. Hafıza kaybı olduğu da düşünülürse, özellikle gece şovlarına pijamalarıyla çıkarak, izleyicileri eğlendiren birisi olabilirdi. Smith, sarmaşık kulesine hapsedilmedi. Glasgow'da iken bankacılarla, tüccarlarla, ve politikacılarla yaptığı toplantılar esnasında kasaba ile pijamayı birbirine karıştırıyordu. Politik Ekonomi Kulübü'nde işadamlarının nasıl hareket ettiklerini anlamaya çalıştı. İleride göreceğimiz gibi, tüccarların motivasyonlarına güvenilmeyeceğini öğrendi.

Fizyokratlara ve Fransa'ya

Kısa zaman içinde, kozmopolit bir yer olmasına rağmen, Glasgow Smith'i sıkmaya başladı ve Buccleuch Dükü'nün oğluna özel ders vermek amacıyla 1764 tarihinde profesörlük görevinden istifa etti. Oğlanın annesi, Dalkeith Kontesi, Smith'in hayran olduğu Charles Townshed ile yeni evlenmişti. Kısa bir süre sonra Charles Townshed Exchequer Şansölyesi oldu ve tarih kitaplarına Atlantik'in diğer yakasındaki kolonilerin vergilerini yükselterek Boston limanındaki çay partisine neden olan adam olarak geçti. Bu özel ders verme işi Avrupa'yı dolaşma imkanı sağladı. Çocuğun parlak bir zeka geliştirmesine yardımcı oluyor, cömert balolara katılıyor, ve karşılığında yıllık 300 sterlin maaş, yaptığı harcamalar ve yıllık 300 sterlin de emeklilik tazminatı alıyordu (kabaca profesör maaşının iki katı). Smith kendisinin tarafsız tavsiyecisine sordu, ve o da onayladı. Dönem ortasında gelen teklif üzerine ayrılmak zorunda kalan Smith, öğrencilerinin mağduriyetini gidermek için, yaptıkları masrafları telafi etmeyi önerdi, ancak öğrencileri bunu kabul etmedi.

Turdaki ilk ve en sıkıcı durak Fransa'nın Toulouse kentiydi. Smith'in mutsuzluğu Brooklyn'de geçen bir haftayı anlatan

şovu hatırlattı. Smith Brooklyn'de daha mutlu olabilirdi çünkü orada en azından İngilizce konuşulmakta idi. Halbuki, Smith Fransızca'yı çat pat konuşabiliyordu. Bir hafta yerine, bir buçuk yıl kaldılar. Samuel Johnson bir keresinde insanın zihnini surlarda iki hafta içinde idam edileceğini bilmekten daha fazla hiçbir şeyin meşgul edemeyeceğini söylemişti. Toulouse tam olarak darağacı değildi, ancak Smith'e iktisada yönelmesi ve yazı yazması için ilham kaynağı teşkil etti. Hume'e gayet alçak gönüllülükle yazdığı mektupta, "zaman geçirmek için kitap yazmaya başladım"[4] diye anlatıyordu.

Fransa'nın güneyinden sonra, tur Smith'in Voltaire ile tanıştığı Cenevre'ye ve oradan da nihayet Paris'e uzandı. Paris yaratıcı fikri akımlar ve sanatçılarla dolup taşmıştı. Smith tiyatrolara gidiyor, Benjamin Franklin'in de dahil olduğu ilginç insanlarla tanışıyor ve heyecan verici ekonomi ekolü olan Fizyokratları keşfediyordu. Fizyokrat ekolü on beşinci Louis'in saray doktoru olan, yüksek mevkilerde dostları bulunan ve kendisini çok yükseklerde gören François Quesnay tarafından kurulmuştur. Fizyokratlar aslında basit olan fikirleri anlaşılması güç bir dil ve gizemli tablolar halinde *Tableau économique* adıyla sundular. Quesnay kendisini usta, ata, "Avrupa'nın Konfüçyüs'ü" ve "modern Sokrates"[5] olarak isimlendiren bir sürü dalkavuk destekçilerini etrafına topladı. Fizyokratlar enerjik bir şekilde Aydınlanma misyonunu doğa kanunlarını da içine alacak şekilde genişletmeye çalıştılar. Ancak, insanın doğayı tam olarak kontrol altına alabileceğine inanmıyorlardı eğer doğal kanunları anlarsa, insanın zenginliği artabilirdi. Gerçekten, Fizyokrasi "doğa kanunu" demektir.

Tableau économique Fizyokrat fikirleri zekice anlatır. Tıpkı tıp doktorlarından Claude Bernard'ın insan vücudunu kesmeye başlaması ve kanın dolaştığı damarları çizmesi gibi, Quesnay ekonomideki gelir akımını çizmişti. Quesnay kol, bacak, el ve ayak görmek yerine, bir bedeni oluşturan birbiriyle doğal olarak bağıntılı üç sınıf - çiftçiler, zanaatkarlar, ve mülk sahipleri- gördü. Maalesef şemaları o kadar karmaşık çizmişti ki ancak kendisi anlayabiliyordu. Quesnay'ın kendisi de itiraf etmiştir ki, baş

yardımcısı Mirabeau bile "zigzaglarda takılıp"[6] kalmıştı. Yine de Mirabeau dalkavukluğuyla tabloyu yazı kadar olağanüstü olarak nitelendirmiştir.

Fizyokratlar iki temel noktayı savunmuşlardır: ilki, zenginlik merkantilistlerin iddia ettiği gibi altın ve gümüş biriktirmekten değil üretimden kaynaklanır; ikincisi, sadece toprak işletmeciliği zenginlik yaratır; tüccarlar, imalatçılar ve diğer işçiler zenginlik yaratmaz. İktisat sınavında bu görüşler 50 puan alırdı. Üretim yapan ulusların kıymetli madenler toplayan uluslardan daha zengin olacağını söylemeleri doğrudur, ancak, imalat, ticaret, ve servis sektörünün "steril" verimsiz olduğu ve bunların sadece zenginlik transferi yaptığı iddiaları kendilerine puan kaybettirir. Modelde zigzaglara girmeden, Fizyokratlar, tek verimli sektör olarak gördükleri tarımı daha da verimli hâle getirmek için ekonomik politikalar önermişlerdir. Örneğin, hükümetten ticaret kısıtlamalarını kaldırmalarını istemişler ve böylece yapay olarak düşük tutulan çiftlik rantının yükseleceğini ve toprağa yatırımın tekrar cazip hâle geleceğini belirtmişlerdir. Dahası, toprak sahiplerinden alınacak bir vergi teklif etmişler ve maksatlarının onları cezalandırmak olmadığını, tek verimli sektör toprak olduğundan, toprak sahiplerinin buna güçlerinin yeteceğini belirtmişlerdir. Sonuç olarak, Fizyokratlar özel mülkiyeti ve özel kazancı hararetle savunmuşlar ancak mülk sahiplerinin bununla bağlantılı sorumlulukları olduğunu düşünmüşlerdir. Netice itibariyle, analizlerinin de ısrarla belirttiği gibi, bu sadece "doğaldır."

Adam Smith Fransızları can kulağıyla dinledi. Analizleri onun bazı fikirlerini destekledi, ancak verimli ve kısır sektör ayırımını kabul etmedi. Bir dostuna "ez, vur, toz ve kül haline getir onları"[7] diye rica eden Hume bunu kabul etmedi. Smith doğruyu yanlıştan ayırabilme kabiliyeti sayesinde onların ezilip toz olmalarını dilemekten kendisini alıkoyabildi. Smith te kabul etmektedir ki Fizyokrasi "bütün eksikliklerine rağmen" belki de "politik iktisat alanında basılmış gerçeğe en yakın eserdi." Ancak, "dünyanın hiç bir yerinde bir zarar yaratmamış ve yaratmayacak

olan bir sistem"[8] olduğunu bazı tenezzül ilaveleriyle söylemiştir. Böylece dünyaya masum bir doktrin veren Fizyokratların kırık kanatlarını okşadı.

1776 senesinde Dük'ün hasta olan küçük kardeşi fenalaştı ve Paris'te öldü. Smith'in turu sona ermişti ve Londra üzerinden Kircaldy'ye geri döndü. Sonraki on sene boyunca, kitabı üzerine yoğunlaştı, Londra'daki Edebi Kulübe sık sık giderek, orada Edward Gibbon ile kadeh kaldırdı, Samuel Johnson ve James Boswell ile amansız tartışmalara girdi. Johnson'ın kızgınlığına rağmen, Paris'i her ziyaretinde konuşmacılardan cesaret verici destekler aldı.

Milletlerin Zenginliği

Nihayet, Smith'in vakit geçirmek için yazdığı *Milletlerin Zenginliği* kitabı mart 1776'da basıldı. Smith'in kahramanı Hume kitabı açıkça övdü, ancak kitabın popülerlik kazanmasının zaman alacağını eklemeden edemedi. İlk defa Smith Hume'ün hata yapmasından memnundu. Başarı anında geldi, kitabın ilk baskısı altı ay içinde satıldı.

Ancak, iyi bir kitap mıydı? Sadece iyi bir kitap değil, aynı zamanda harika bir kitaptı. Tanrıları Yunan trajik kahramanlarını öldürmeye iten Hubris ile, Smith dünyaya kendine güven duygusuyla baktı ve dokuz yüz sayfalık analiz, kehanet, gerçek ve hikayeler sundu bunların birçoğu net, cezbedici ve okuyucunun anlamasına yardım ediciydi. *Milletlerin Zenginliği* bir rehber olarak Smith'in zeki, şüpheci fakat iyimser gözünden okuyucuya felsefi, politik, ve iktisadı dünyaya takdim etmektedir. Sanayi devrimi henüz patlamıştı, Smith büyük bir özgüvenle her oyuncuya sosyal tabakada bulunan herkese, çiftçiden papaza, tüccara, gemiciye kadar işaret etmekteydi. Üstelik, Smith iktisat politikasına hiç bir sınıf veya partiyi kayırmaksızın objektif olarak yaklaşıyordu. Hiç kimse onu samimiyetsizlik veya

abartıcılıkla suçlayamazdı. Sonunda, burjuvaziyi önemsemesine rağmen, körü körüne burjuvaziye teslim olmaması için toplumu uyardı. *Milletlerin Zenginliğinin* 1776 baskısı iktisatçıların bir tür bağımsızlık bildirgesi niteliğindeydi.

Eserin tam başlığı Smith'in dehasını açıklayan anahtar konumundaydı: *Milletlerin Zenginliğinin Doğası ve Nedenleri Üzerine bir Araştırma.* Smith'in belli bir amaca yoğunlaştığına dikkat edelim: nasıl zenginliğe ulaşılacağını açıklayan sıradan prensipleri gün yüzüne çıkartmak. Başlığın kendisi Smith'i Aydınlanma geleneğindeki yerine yerleştiriyordu. Kitap şüpheyi doğrulayarak ekonomik oyuncuları yönlendiren kanunları açıklıyor ve sonra bu davranış kurallarının neticelerinden bütün toplum için çıkarsama yapıyordu. "Ekonomik oyuncu" tabiri teknik bir terim olarak düşünülebilir, ancak Smith'in kastettiği sokaktaki insan tipidir, çünkü, herkes, bir şekilde, günün belli zamanlarında birer ekonomik oyuncudur. Nasıl ki Prens'siz *Hamlet* olamazsa, Smith insanları anlamadan iktisadı kuramazdı. Bu bağlamda, insanı olması gerektiği gibi değil olduğu gibi gören Makyavel ve Hobbes'un izlerini takip etti. Hobbes hayat hakkında şöyle der "azaların hareketi . . . kalp *canlılık* verenden, *sinirler* tellerden, *eklemler* tüm vücuda hareket veren tekerleklerden başka bir şey değildir . . . ?" (orijinal vurgu).[9]

Smith, insan doğasında, klasik iktisada ve kendi analizlerine dayanarak, önemli iç eğilimler bulur. Bütün insanlar şu andaki konumlarından daha iyi bir hayat standardına sahip olmak isterler. Smith "hayat şartlarını iyileştirme isteği, her ne kadar sakin ve kusursuz da olsa, anne karnında başlar ve mezara girinceye kadar bizimledir." Mezarla anne karnı arasında "bir insanın bulunduğu durumdan çok memnun olan ve herhangi bir değişikliğe ve gelişmeye ihtiyaç duyulmayacağı çok az, -belki de tek bir an- vardır."[10] İkincisi, Smith "insan doğasındaki belli bir eğilim . . . bir şeyi başka bir şeyle değiştirme isteği . . . bütün insanlarda ortak olarak bulunduğunu"[11] işaret eder.

Milletlerin zenginliğini arttırmak için, Smith toplumun bu iç güdülerini harekete geçirmesi gerektiğini söyler. Kişisel çıkar doğal bir zenginliktir ve öyleyse hükümetler kişisel çıkarı bastırmamalıdırlar. Eğer sadakaya ve altruizme bağlanırlarsa, insanlar salak ve milletler fakir olur. Smith insanın başkalarına sürekli olarak muhtaç olduğunu belirtir, ancak, "diğerlerinin merhametiyle bir şeyler elde edeceğini umması boşunadır. Eğer bunun onların kendi menfaatine olduğunu gösterebilirse, bir şeyleri elde etmeyi başarma şansı çok daha fazladır." İktisadi düşünceler tarihinde en fazla alıntı yapılan pasajda, Smith "akşam yemeğini, kasabın, içki imalatçısının, ya da fırıncının merhameti sayesinde değil onların kendi şahsi menfaatleri sayesine elde edebiliriz."[12] Kasaplıktan, içki imalinden, ya da kek yapmaktan hoşlananlar bile, eğer kendilerine bir şey ödenmezse, bunu bütün gün yapmazlardı. Smith bunların sadece kişisel menfaatten dolayı bu işleri yaptığını asla söylememiştir; sadece kişisel çıkarın kibarlıktan, fedakarlıktan ya da şehitlik duygusundan çok daha güçlü bir motivasyon sağladığını iddia etmiştir. Kısacası: Toplum geleceğini asil güdülere bırakamaz, onun yerine, mümkün olan en iyi şekilde en kuvvetli motivasyonlarını kullanmalıdır.

Fakat eğer herkes kendi kafasına göre hareket ederse, nasıl olur da toplum trafik lambaları kırılmış kavşak gibi bir anarşiye sürüklenmez? Eğer yollar trafik görevlileri tarafından kimin hareket edeceği düzenlenmeden güvenli değilse, kimin ne üreteceğine ve ne kadar üreteceğine karar veren merkezi planlama olmadan toplum nasıl yaşayabilir?

Evet. Bu toplum sadece yaşamakla kalmayacak aynı zamanda planlı ekonomi ile yönetilen toplumlardan çok daha zengin olacaktır. Daha da şaşırtıcı olanı ise, üretim ve toplumsal uyum bakımından altruizmi benimsemiş toplumlardan daha ileri bir seviyede olacaktır. Smith astronomi de çalışmıştı ve gezegenlerin kendi etrafında dönmesine rağmen, doğal bir uyumun varlığını görmüştü. İnsanlar da değişik yönlere hareket edebilirler, bununla beraber birbirleriyle uyumlu ve birbirlerine yardımcıdır-

lar fakat bunu bilinçli olarak yapmazlar. Klasikleşmiş olan şu sözünde belirttiği gibi, eğer herkes kendi çıkarını maksimize ederse, toplumun çıkarı da maksimize olur: . . . ne kamunun çıkarını gözetmeyi ne de ne kadar gözettiğini bilmeden . . . sadece kendi kazancını düşünerek ve bir çok diğer durumlarda olduğu gibi, görünmez bir el tarafından yönlendirilerek, kasıtlı olmadan sonuca gider."[13] Bu "görünmez el" prensibi Adam Smith iktisadının şeffaf bir sembolü olmuştur.

Fakat Smith tezini bir hayalet olarak ortada bırakmamıştı. Görünmez el yalnızca toplumsal uyumu anlatan serbest piyasa ekonomisini sembolize eder. Yirminci yüzyılın en büyük serbest piyasa ekonomisi savunucularından birisi olan Frederick A. Hayek serbest piyasa ekonomisi, doğal olarak ortaya çıkmasaydı, insanlık tarihinin en büyük buluşlarından birisi olarak ilan edilebilirdi demiştir. Piyasa rekabeti sabah yatağından kalkan kendi çıkarını düşünen insanı dışarıya baktırır ve kendisi için değil diğer insanların istekleri doğrultusunda hammaddeleri işleyerek üretim yapmasını sağlar. Kendi istediği kadar değil komşusunun istediği miktarda. Hayalini kurduğu fiyattan değil, komşusunun onun yaptığı işe verdiği değer mukabilindeki fiyattan.

Piyasa Ekonomisi İş Başında

John isimli sadece kendi çıkarını düşünen komşumuzu örnek vererek analizimize başlayalım. Adam Smith'ten farklı olarak, John, kasaba meydanından ziyade, kendi yatağında uyansın. Gazetesini okurken, yemek masasının üzerinde asılı bulunan sanki masadaki kırıntılara dalış yapacakmış gibi duran ağaçtan yapılmış akbaba heykeline hayranlıkla bakmaktadır. John akbaba heykeli yapmaktan çok mutludur. Birden aklına parlak bir fikir gelir: Niçin daha fazla heykel yapıp satmasın? Tasmanya'dan getirilen özel ağaç kendisine sadece 50 dolara mal olmakta ve bir heykeli bir haftada yapabilmektedir. Her bir heykeli 200

dolara satmaya karar verir çünkü yüksek kâr oranı kendisini zengin edebilir ve böylece her zaman hayalini kurduğu büyük bir araba, Acapulco'da harika bir tatil gibi şeyleri rahatlıkla edinebilir. Bunlardan daha da önemlisi, John heykel işini severek yapmaktadır.

Çalışmaya başlar ve bir dükkan kiralar, komşularını ve yerel sanat eleştirmenlerini büyük açılışa davet eder. Herkes güler. O ise ağlıyordur. Akbaba heykellerinin iğrenç olduğunu düşünmektedirler. John daha yüksek sesle ağlamaya başlar. Hiç kimse almaz. Nihayet, annesi bir tanesine 49 dolar teklif eder. John yenilgiyi kabul eder ve dükkanı kapatır. Görünmez el olan biteni onaylar. Neden?

Komşularının istediklerinin yerine, John, kendisinin istediğini üretti. Onların ödemeye razı oldukları fiyat yerine, çok yüksek bir fiyat istedi. John'un olayında, hiç kimse akbabaları imal etme bedeli kadar ödeme yapmadı. John maliyetinden daha fazla fiyatla satmak zorunda değil miydi? Hayır. Cevap daha yüksek bir fiyatla satmak değil, bu üretimi hiç yapmamaktır. Neden görünmez el John'un piyasadan çekilmesini onaylamıştır? John heykelleri yapmak için, kıt kaynakları kullanmıştır. Yerküre bizlere sadece belli bir miktarda kaynak sağlar. Eğer John değerli olan Tasmanya ağacını kullanırsa, aynı ağacı başka hiç kimse kullanamaz. Görünmez el, insanları, başladıklarından daha değerli bir üretimi gerçekleştirmediklerinde, üretimi bırakmaları yönünde zorlar. John 50 dolar değerindeki ağacı yonttu ve dünyaya daha az değerdeki akbabaları sundu. Toplum kaynakların değerleri azaltılarak ziyan edilmelerine seyirci kalamaz. Ağacı alıp ondan Stradivarius kemanları veya özürlüler için koltuk değnekleri yapanlar kaynakların değerini yükseltir ve toplumu daha da zengin kılar. Böyle yapanlar görünmez elden alkışı hak ederler, John ise yumruğu hak etmişti.

John için çizim tahtasına geri dönersek, bir bardak çay alır, yemek masasının üzerinde asılı olan akbaba heykeline la-

net yağdırır ve ilk denemesini aşağılar. Çay masanın üzerine dökülür. Daha bir ay önce kendi elleriyle yaptığı masanın üstüne çay döktüğü için kendi kendisine lanet okur. Birden bire ilham gelir. Kendi kendisine sorar, neden masa yapıp satmayayım ki? Şimdi biraz daha akıllıdır. Masa başına 100 dolara mal olacak ağacı, bir keresteci dostu ona temin edecektir. Yontma, planyalama ve bir araya getirme masa başına yaklaşık iki hafta alacaktır. Marangozluk yaptığı günlere göre, zamanı 200 dolara eş değerdir. Aletleri, kirayı ve diğer malzemeleri de hesaba katarak, bir masanın yaklaşık olarak 575 dolara mal olduğunu hesaplar. John benzer masaların satış fiyatını mobilyacılardan öğrenir ve kendi ürettiği masayı 585 dolara satabileceğini keşfeder. Sadece kendisine her hafta 200 dolar ödemekle kalmayacak, aynı zamanda kâr da edecektir.

Nihayet görünmez el John'un yaptığı işi tasvip edecektir. Kıt olan bir kaynağı alacak ve işleyerek başlangıç değerinden daha kıymetli-kendisine göre değil, toplumun standartları doğrultusunda- bir hâle getirecektir.

Şu ana kadar görünmez elin üretimi teşvik edişini ve cezalandırışını gördük. Aynı zamanda, Adam Smith piyasanın fiyatları nasıl düzenlediğini de göstermiştir. Unutmayalım ki, Adam Smith'in oyuncuları kendi çıkarını düşünen insanlardır. Niçin John daha fazla kâr elde etmek için fiyatı yükseltmiyor? Yapamaz. Eğer John fiyatı arttırırsa, kâr anında biter, çünkü insanlar onun dükkanını es geçer ve gidip fiyatı daha düşük olan rakip firmadan alırlar. Tabii ki, bütün mobilya imalatçıları bir araya gelip fiyatı yükseltebilirler. Ancak, bir anlaşmaya varabilseler bile, diğer kendi çıkarını düşünen insanlar bu yüksek kârı görüp mobilya işine gireceklerdir. Bu girişimciler daha düşük fiyattan satarak ve kartelin müşterilerini çalarak çok büyük kârlar elde edebilirler.

Fiyatlar ve kârlar ne üretileceğine ve kaça satılacağına dair girişimcilere sinyal gönderirler. Yüksek fiyatlar ve kârlar girişimcilerin kulaklarını çınlatarak, belli mal ve hizmetleri

üretmeleri konusunda kendilerine seslenirler. Düşük kârlar ya da zararlar, iş adamını gömleğinin yakasından tutarak silkeler, tâ ki üretimi durdurana kadar.

Fiyatlar ve kârlar sadece birer alıntı değillerdir. Kârların yüksek olması gerçekte ne manaya gelir? İnsanların o ürüne ihtiyacı veya o ürünü istedikleri anlamına gelir. Eğer tüketiciler CDleri plaklardan daha fazla istediklerini ortaya koyarlarsa, CDler için talep artar, ve böylece üreticiler daha yüksek bir fiyattan satış gerçekleştirirler. Ancak, bu durumda, plak üreticileri plak üretimlerini kısarak ve CD üretimlerini arttırarak bu sinyale cevap verirler. İşçiler bir fabrikadan diğerine geçiş yaparlar ve fiyat normal seviyesine geri döner. Geçen on yıllık zaman dilimi içerisinde, kişisel bilgisayarların ve CDlerin fiyatlarının düşme nedeni sadece maliyet azalışı değil aynı zamanda birçok yüksek teknoloji firmasının kâr amacıyla rekabete katılmalarıdır. Uzun dönemde hiç bir firma normal kârdan daha fazlasını kazanamaz. Serbest piyasa ekonomisi kendi çıkarına odaklanmış Johnları yabancıların isteklerini karşılamak üzere otomatik olarak harekete geçirir. Merkezi planlamacıya, iş planlayıcısına gerek yoktur.

İş Bölümü

Adam Smith görünmez elin çıktıyı, fiyatı ve kârı nasıl düzenlediğini göstermeye söz vermişti. Fakat, neşeli İskoçyalı milletlerin zenginliğini nasıl arttırabileceğini öğreteceğine dair de söz vermişti. Eğer bunu cevaplandırmayı başaramazsa, Fizyokratlardan daha yüksek bir puan alamaz. Mutluyuz ki, Smith iki güzel kelime söyleyerek tekrar büyüklüğünü gösterir: iş bölümü. Smith iddiasını mantıklı ve deneysel olarak tartıştı. Deneyler toplu iğne fabrikası örneği ile hayat buldu, iktisadi düşünceler tarihinde yinê en fazla alıntılanan bir pasaj olarak. Mark Twain bir defasında klasikler herkesin sahip olduğu ancak okumaya tenezzül etmediği kitaplardır demişti. Daha da üzücü

olanı, klasikler daha çok sıkıcı klişelere dönüşebilmekte, ve bizler ilk defa çıktıklarındaki etkileyici güç ve dramı kaçırabilmekteyiz. Fabrikaların çok olmadığı ve dünyanın kullandığı malları üç ya da dört kişiden oluşan küçük grupların ürettiği o günleri düşünerek, izleyen pasajın başlangıçtaki gücünü hayal edin:

> Eğitilmemiş bir işçi..toplu iğne imalatçısına göre . . . kıt faktörlerle bir adet iğne yapılmakta, kesinlikle yirmiden fazla yapılamamaktadır. Bu işin yapıldığı yöntemde, sadece bütün işin kendisine özgü bir ticaret olmakla kalmamakta, aynı zamanda çok büyük bir bölümüne özgü bir ticarete benzeyen birçok dala ayrılmaktadır. Bir işçi teli çıkartmakta, diğeri düzeltmekte, üçüncüsü kesmekte, dördüncüsü gönyeye getirmekte, beşincisi toplu iğne başını takacak için iğneyi ezmekte; toplu iğnenin başını yapmak için, iki ya da üç işleme ihtiyaç vardır; takmak, beyazlaştırmak gerçekten özgün bir iştir; kağıda dökmek bile bir ticarettir; bu bağlamda, toplu iğne imalatı usta ellerde gerçekleştirilen tam on sekiz değişik işten müteşekkildir. Sadece on tane işçinin çalıştığı bu küçük atölyelerden birini görmüştüm ve buradaki. . . her biri. . . (ortalama) günlük dört bin sekiz yüz tane yapıyordu. Fakat, bunların hepsi ayrı ve bağımsız olarak üretimde bulunsalardı ve bu iş tekniğine özgü eğitimini almamış olsalardı, kesinlikle hiçbirisi tek başına günlük yirmi tane yapamayacaktı belki de bir tane bile yapamayacaktı[14].

Sadece uzmanlaşıp iş bölümüne gitmek suretiyle, günlük üretim tam 400.000 kat artabilir! Smith bunu nasıl açıklayabilir? Biz uykudayken, bizim için çalışan görünmez bir ayak veya başka bir tarafsız hayaletle tanıştırılmak üzeremiyiz? Smith'e karşı adil olmak gerek, her durumda yüzde 400.000'lik bir artış için söz vermemişti. Ancak, iş bölümünün üç yoldan çıktıyı arttırabileceğini savunuyordu: birincisi, her işçi yeteneğini daha fazla geliştirebiliyor ve kendi işinde daha çabuklaşıyordu. İkincisi, işçiler bir işten diğerine geçerken daha az zaman

kaybediyordu. Bu özellikle çalışanların üniforma, alet ya da yer değiştirdiği durumlar için önemliydi. Sonuncu olarak, günlük olarak odaklandıkları işleri yapacak makineleri icat etme şansları, uzmanlaşmış işçiler için daha fazla idi. Smith mühendislerden çok işçilerin icatlara yatkın olduğuna inanmaktaydı:

> İşbölümünün en fazla olduğu üretim alanlarında kullanılan makinelerin büyük bir kısmı da basit işçilerin icatlarıdır. Bu işçiler, basit işlerde çalıştırılırken, doğal olarak, düşüncelerini daha kolay ve daha rahat üretim yöntemlerine yöneltmişlerdir. Her kim bu gibi imalathaneleri ziyaret etmeye alışkınsa bu tip işçilerin icatları olan bu güzel makineleri sık sık görmüş olmalıdırlar.[15]

Smith'in verimliliği yükselttiği için iş bölümünü överek başlamasına rağmen, iş bölümünün asıl teknolojik ilerlemeye neden olduğunu söyleyerek lafını bağladığına dikkat edin.

1970'lerin ortasından 1980'lerin sonlarına kadar, Japon borsası balonu patladığında, iş aleminin danışmanları, iktisatçılar, ve iş aleminin yazarları başarının arkasındaki sırrı keşfetmek için Japon fabrikaları hakkında araştırmalar yaptılar. Bazı yönlerden, Japon çalışma yerleri iş bölümünün daha az olduğu, ve daha az Smithvari yerlerdi. Bu da montaj hatlarından ziyade iş çemberleri anlamına geliyordu. Fakat,, Japon iş adamları kendi işçilerinin Amerikalı meslektaşlarından daha fazla icat yaptıklarını iddia etmekteydiler. Japon metotlarının övülmesi bazı taklitlere ve bazı Japon, Fransız ve Amerikalı şirket yöneticilerinin hikayelere konu olmasına ilham kaynağı teşkil etti ve her birisi idama mahkum edildi. İdam mahkumlarının son arzularının ne olduğu sorulur. Fransız "bir şişe Cabernet" ister. Japon'un cevabı: "Japon şirket yöneticiliği hakkında bir konferans vermek isterim" şeklindedir. Nihayet, Amerikalı son arzusunu söyler: "Japon yöneticiliği hakkındaki konferanstan önce lütfen beni öldürür müsünüz?"

Smith, verimliliğin başlayabilmesi için, işlerin küçük birimlere bölünmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ancak, kendisi bunun farklı işler için farklı ücretlere neden olacağı konusunda da uyarıda bulunmuştur. Smith'in karmaşık ücret oranları hipotezleri iyi ve kısa bir tartışmadan yoksundur. Fakat, Smith ekonomik teorisyenlere niçin bir grubun diğerinden daha fazla ücret alması gerektiğini açıklayabilmeleri konusunda kuvvetli zemin hazırlamıştı:

1. İş koşulları konusunda anlaşmazlık ortaya çıkabilir ve bu yüzden ücretler telafi edici olmadığı sürece çok az kişi bu işi kabul eder ("telafi edici farklılıklar"). Empire State Binasının tepesindeki camları temizleyen, bir cafenin tezgahını silenden daha fazla ücret alır. Tabii ki cam silen çok daha iyi bir manzaraya sahiptir.

2. Bazı işler özel mesleki eğitimi gerektirir. Mahkeme kâtipleri icra memurlarından daha çok kazanır.

3. Düzensiz veya devamlılık garantisi olmayan işler daha çok öderler. Hava koşulları onları çalışmaktan alıkoyduğu için, inşaat işçileri saat başına benzer yeteneğe sahip olanlardan daha fazla ücret alırlar.

4. Güvenliği gerektiren durumlarda, ücretler yükselir. Sokaktaki adam elmasın kıymetini anlayamadığından, bir çok insan ucuzluk mağazası yerine mesela Tiffany gibi pahalı fakat güvenilir mağazalardan almayı tercih eder.

5. Başarı şansının düşük olduğu durumlarda, kazanç ta yüksek olur. Medeni hukuk davalarında avukatlar kazanabilecek davaları kabul ederler çünkü kazançları davayı kazanmalarına bağlıdır. Ancak, kazandıkları takdirde, zabıt katibinden daha fazla

kazanırlar. Smith bütün ekonomik oyuncuların tam olarak rasyonellik gösterdiklerine inanmamıştı. Riskli iş yapanlar başarı şanslarını abartmışlar ve sonuçta beklediklerinden daha düşük bir gelire sahip olmuşlardır.

Kasabalar ve Ülkeler Arasındaki İş Bölümü

Elbette, Smith, iş bölümü tek başına zenginlik getirir dememiştir. İmalatçılar, dağıtıcılar, kasabalar ve şehirler arasında serbest ticaretin olması gereklidir. Ticarete getirilen kısıtlamalar ve yüksek taşıma maliyetlerinden dolayı eğer ticaret yapılamayacaksa 10,000 toplu iğne üretmenin yararı nedir? Imalatçı 20 tane üretebilir veya hiç üretmeyebilir de. Üstelik, iş bölümü sadece fabrikada çalışan işçiler arasında değil aynı zamanda kasabalar arasında da gerçekleşebilir. Belli kasabalar belli işçilerin yaptığı gibi belli üretim faaliyetlerinde uzmanlaşabilir. Boise tahıl üretirken, Boston bilgisayar üretebilir. Piyasalar genişledikçe; yani daha fazla bölgeler ticaret yollarına dahil oldukça, bir milletin zenginliği de artar.

1750'lerin Amerika Birleşik Devletlerini düşünelim. Ticaret yolları Doğu limanları boyunca Baltimore'dan Boston'a kadar sorunsuz bir şekilde malların ulaşmasını sağlıyordu. Ancak, Pennsylvania'nın batısında kalanlar kendi başlarının çaresine bakmak zorundaydılar. Kendi kendine yeten yeni bir göçmen tek başına toplu iğneyi kesmek, kıvırmak, tutturmak, ve göndermek zorunda kalan bir işçiye benzemekteydi. Birleşik Devletleri'nde, nehir ve toprak üzerindeki ulaşım yolları gelişti ve dağıtım maliyeti düştü, daha fazla kasabalar ortak pazara dahil edildi. Bu sayede bireysel olarak bu toplulukların ve bir bütün olarak milletin zenginliği yükseldi. Gerçekten, armatörler daha güvenli gemiler inşa ettiler ve gemicilik tekniklerini geliştirdiler. Atlantik taşımacılığındaki maliyetlerin hissedilir derecede azalması on sekizinci yüzyıl boyunca İngiltere ve kolonileri arasında ki bağı güçlendirdi. Korsanların ortadan kaldırılması bile milletlerin zenginliğine katkıda bulundu.

Emersoncu dışa bağımlı olmama politikası Amerikan bilincinin bir parçası olmakla beraber, Amerikalıların cüzdanları şişmeye devam etti.

Smith serbest ticareti hararetle savunuyor ve İngiltere kendi evinde üretim maliyeti yüksek olan malları başka bir ülkeden satın alırsa, İngiltere'nin ticaretten daha çok kazançlı çıkacağında ısrar ediyordu. İngilizler Fransızlardan hoşlanmayabilirler, ancak bir şişe beyaz Fransız şarabı 1 pound'a ve İngiliz şarabı 2 pound'a mâl oluyorsa, İngiltere'nin şarap üretmesi aptallıktır. Fransa şarapta "mutlak üstünlüğe" sahiptir. Tabii ki de, eğer Fransız şarabı İngiliz şarabının iki katı ise, İngilizlerin Fransız şarabı almaları aptallıktır. Smith'in vurgulamış olduğu nokta iyi anlaşıldı, İngilizler kıt kaynaklarını Fransızlardan daha ucuza imal edebildikleri yün üretiminde kullanmaktansa, maliyeti yüksek olan üzüm bağlarına kullanarak neden ziyan etsinlerdi ki? Smith'e göre, ülkeler sadece diğer ülkelerin mutlak üstünlüğe sahip oldukları ürünleri ithal etmeliydi. (Smith'in yaklaşımını aklımızda tutarak, David Ricardo diğer bir ülke daha ucuza üretmese bile ticaretin milletleri yine de zenginleştirebileceğine hemen hemen bütün iktisatçıları inandırabilecek parlak bir zeka göstermiştir.)

Adam Smith kendi paltosunu kullanarak verdiği bir örnekte, kendisini soğuktan koruyan palto yapımına katkısı olan değişik evrelerde ve coğrafyada bulunan işçilerin hepsini anmıştır: çobanlar, yün ayıklayıcıları, yün-tarayıcıları, boyacıları, yün eğiricileri, örmecileri, tüccarları ve gemicileri (anlaşılan o ki paltosu ithal girdilerden yapılmıştı). En çarpıcı olan ise, bu işçilerin hiç birisi birbirini ve Smith'i tanımıyor, Smith'in palto istediğini bile bilmiyordu. Bilmeleri gereken çobanlık ücreti, boyamanın bedekinin işçilik kullanacak kadar yeterince yüksek olup olmadığı; yani nihai mala çevirecek katkıyı ödemek isteyen birisinin olmasıdır. Hayek Smith'in argümanını daha da ileriye götürerek, bilgi yayılmasının toplumun önündeki en büyük engellerden birisi olduğunu belirtmiştir. Hiç bir merkezi

planlama birimi Adam Smith için palto üretilip üretilmemesine karar vermek için gerekli bilgiyi toplayamaz; ve bütün bu bilgiye sahip olsa bile, durum değişmezdi. Ancak, piyasa ekonomisi bilmeleri gereken her şeyi bireylere söyler. Hayek izleyen pasajda teneke örneğini vermektedir:

> Farz edelim ki dünyanın bir yerinde teneke . . . kullanımı için yeni bir fırsat doğdu, veya teneke sağlayan kaynaklardan bir tanesi ortadan kalktı. Bu iki nedenden hangisinin tenekeyi daha kıt hâle getirdiği, bizim amacımız açısından hiç bir önemi yoktur ve hiç önemi olmaması gerçekten çok önemlidir. Teneke kullanıcılarının tek bilmesi gereken şey, daha evvelden kullandıkları tenekenin daha kârlı bir şekilde başka bir yerde kullanıldığıdır ve sonuç olarak tenekeyi daha ekonomik bir şekilde kullanmalarıdır. Daha da önemlisi teneke ihtiyacının nereden geldiğini bilmek büyük bir çoğunluk için gereksizdir.... Eğer sadece bazıları bu yeni talebi biliyorlar ve kaynakları bu yöne kanalize ettiklerinde, ve eğer bu yaratılan boşluğu bilen insanlar başka kaynaklardan bunu doldurmaya çalıştıklarında, etkisi ekonominin tümünü içine alacak şekilde ve sadece teneke kullanıcılarını değil aynı zamanda tenekenin ikamelerini ve onların ikamelerini, tenekeden yapılan tüm malları ve bunların ikamelerini ve benzerlerini etkileyerek çabucak yayılacaktır. Bu değişikliklerin kaynağını bilmeden ikameleri gerçekleştiren büyük bir aygıt mevcuttur.

Filozof Alfred North Whitehead çarpıcı bir şekilde göstermektedir ki: "gerçekten bir çok kitapta tekrarlandığı ve bir çok tanınmış insanın yapmış olduğu konuşmalarda belirttiği, ne yaptığımızla ilgili düşünce alışkanlığımızı zenginleştirme fikri hatalı bir söyleyiştir. Tam olarak tersi doğrudur. Medeniyetler düşünmeden gerçekleştirdiğimiz bir çok operasyonların genişlemesi sayesinde ilerlemiştir."[16] Hayek kendisinin "cahil" argümanıyla ütopyacı hayallerin tamamen fedakarlığa dayanan ekonomik sistemlerine saldırmıştır. Kendisinin ne istediğini

bilen en iyi uzman, kişinin yine kendisidir. Hiç kimse daha iyi bilemez; isteklerini elde etme yolundaki seçimlerin sonuçlarını ondan daha iyi kimse yargılayamaz. Öyleyse, insanlar kendi çıkarlarının peşinde koşmalıdırlar. Herkes "kamu mallarının" üretimi ile ilgilenirse, en az kendileri kadar diğer insanları bilmek zorundadırlar. Azize bir kadın olan, Jill hiç tanışmadığı Jack'i sevebilir, fakat onun ne istediğini, ve isteklerine ne kadar değer biçtiğini nasıl bilebilir? Farz edelim ki Jill ve Jack her ikisi de fedakardır. Jill evini satmaktadır. Jack'i sevdiği için, ona evi sadece 100,000 dolara satmak istemektedir. Jack'te Jill'i sevdiği için, kendisi bu kadar küçük bir meblağ ödemeyi aklından bile geçirmez. Jack'e 200,000 dolar teklif eder. Jill kabul etmez ve 110,000 dolar önerir. Hakarete uğradığını düşünen Jack, 210,000 dolarda ısrar eder. Bunun nerede sona ereceğini bilemeyiz, işte bu da Hayek'in vurguladığı noktadır. Piyasa sinyalleri ortaya çıkmamakta, ve toplum kıt kaynakları kanalize etme yetisini kaybetmekte, çünkü hiç kimse evin değerinin ne olduğunu söylememektedir. Adam Smith'in vurguladığı gibi: "şahsi çıkarını gözeterek hareket etmekle, toplumun menfaatini hedefleyerek yapmasından daha fazla katkı sağlar. Kamu mallarının ticaretini etkileyenlerin çokta iyi bir şey yaptıklarını görmedim."[17]

Hayek'in düşüncesi hiç bir hükümetin verimli bir ekonomi organize etmek için gerekli hesaplamaları yapamayacağı teziyle 1920'de sosyalistlerle tartışan hocası Ludwig von Misses'ten etkilenmişti. Von Misses bırakınız yapsınlar doktrinini kabul eden Avusturya iktisat okulunun lideriydi ve matematiksel iktisat konusunda oldukça şüpheciydi. Von Misses iktisadi gerçeklerin kendinden olduğuna inanmaktaydı ve veri üzerine inşa edilen modellere karşıydı. Bu yüzden, yakın zamanlara kadar görmezden gelindi. Bugün, yeni-Avusturya okulu onun ve Viyana hocaları, Carl Menger ve Eugen von Bohm-Bawerk'in çalışmalarını genişletmeye çalışmaktadırlar.

Milton Friedman Smith/Hayek geleneğini takip etmktedir. Kitabı *Seçmekte Özgürsün*'ün bir nüshasını aldığınızda,

Friedman'ın elinde kalem tutan resmini kapakta görürsünüz. Bu çalışmalarının emeğini değil, Adam Smith iktisadını temsil eder. Friedman Nobel ödülü kazanmış birisi dahi olsa, hiç kimsenin bir kalem yapamayacağını iddia eder. Sri Lanka'dan grafit, Endonezya'dan silgi ve sülfür klorik, Oregon'dan ağaç ve Pennsylvania'nın Wilkes-Barre kasabasında montaj, sadece 10 sente mâl olan bu kurşun kalem uluslararası piyasanın bir ürünüdür.

Ortalama Bir İnsan İçin Tema

Smith serbest ticareti ve tüccarların haklı davasını savunmuş olmasına rağmen, kendisi hiç bir zaman burjuvazinin tetikçisi olmamıştır. *Milletlerin Zenginliği* tüccarların eleştirileri ile doludur. Zenginler için bir müdafaa değildir. Smith serbest ticareti ve iş bölümünü hararetle savunmuştur çünkü bunların ortalama bir insana prensten daha çok yardım ettiğine inanmıştır:

> Yardım ve binlerce insanın iş birliği olmadan, vasatın da altındaki uygar bir ülkedeki şahsa verilemez. . . . Büyük bir yerin şatafatı ile karşılaştırıldığında, gerçekten, yaşamış olduğu yer hiç şüphesiz son derece sade ve basittir; ve ancak Avrupalı bir prensin yaşamış olduğu yer, çalışkan ve iktisatlı giden bir köylünün yaşam alanından çok daha iyi olmadığı belki de doğrudur. Ne var ki, Avrupalı köylünün yaşam düzeyi on binlerce çıplak yerlinin hayatlarının ve özgürlüklerinin kesin hakimi olan Afrikalı bir kraldan daha yüksektir.[18]

Takipçilerinin yaptığı gibi, pazar ekonomilerinin geçerli olduğu ülkelerde, fakir ve politik kabiliyetten yoksun olanların bile zenginleşebileceğini savunmuştur. Halbuki, güdümlü ekonomilerde, politik güç ekonomik seviyeyi de belirlemektedir: sadece kralın ve ağanın dostları zengin olabilmektedir Milton Friedman *Kapitalizm ve Özgürlük* adlı eserinde Smith'in vurgusunu daha da ileriye götürerek, piyasa ekonomisinin hakim olduğu

ülkelerde ırki ve etnik ayrımcılığın azaldığını çünkü tüketiciler kendi dininden veya renginden olanlardan değil en iyi fiyatı verenlerden alış veriş yapmaktadırlar. Fakat, sosyalist sistemde ise, azınlıklar gelişebilmek için öncelikle merkezi planlayıcı ile aynı politik görüşte olmak zorundadırlar.[19]

Friedman'ın görüşleri hâlâ tartışılmaktadır. Eleştirmenleri bir çok karşı örnekler getirmişlerdir. Mesela, büyük şirketlerin tepe yöneticileri "karakter" ve "liderlik özelliği" gibi kendilerine yüksek puan kazandıracak konularda azınlık işçilerine yönelik adil uygulamalara gitmektedirler. Dahası, eleştirmenler seçim zamanlarında siyasi partilere yapılan yardımlar sayesinde ekonomik gücün politik bir güce dönüşebileceği konusunda ısrarcıdırlar. Bu da, ekonomik olarak fakir kesimin politik sesini de kesecektir. Friedman'da getirilen ikinci eleştiriyi kabul eder, ancak kendisi devletin iktisadi hayata müdahalesinin önlenmesiyle bu sorunun çözülebileceğini söyler. Tartışmalar büyür ve literatür genişler.

Smith zenginliği arttırmanın bütün sırlarını ifşa ettiği konusunda kendine güvenmekle beraber, mükemmel soru cevaplı öğretme usulü "kateşizm" kurmaya itilmemiştir. İş bölümü yaparken bazı hataların olduğunu kabul eder ve fayda maliyet analizinden daha hassas olduğunu kendisi gösterir. Hatırlayacak olursak, ilk sevdası ilahiyattı. Smith insan zekasının fiziksel şartlardan etkilendiğine tavizsiz inanan birisi olarak montaj hattının insan zekasını ve ruhunu soyacağından korkuyordu: "hayatını bir kaç basit iş yaparak geçiren insan . . . bilgisini arttıracak veya karşılaştığı zorlukları ortadan kaldıracak yenilikleri uygulama fırsatına sahip olamayacaktır. . . . Sonunda, uygulama yetisini kaybetmiş, ve bir insanın olabileceği en aptal ve en cahil duruma düşmüş olacaktır." Devlet-baba anlarından birinde, Smith kamusal eğitimi kamusal aptallığa çare olarak sunmuştur, çünkü eğitilmiş işgücünün fiziksel işlerini yaparken icat ve fikirlerini uygulama şansı daha fazladır. Smith "Küçük bir maliyet karşılığında, kamu bütün herkes için gerekli olan temel

eğitimi başlatabilir, cesaretlendirebilir, ve hatta herkese zorunlu kılabilir."[20]

Bu noktaya gelmişken, gelin *Milletlerin Zenginliğini* özetleyelim. Adam Smith Emeği ekonomik gelişmenin motoru saymış ve (1) emek arttığında (2) iş bölümü yapıldığında (3) yeni makineler sayesinde emeğin kalitesi yükseldiğinde, ekonomik gelişme hızlanır. Serbest değişim ve imajlardan kârlı yatırımların ve icatların ortaya çıkmasına müsaade edildikçe, ekonomik gelişme var olacaktır. Ve en önemlisi, kamunun geneli yüksek hayat standardını yakalayacaktır. Milton Friedman'la zıt fikirlere ve bu konuda ciltler dolusu eserlere sahip olan Nobel ödüllü iktisatçı Paul Samuelson Adam Smith'in ekonomik gelişme teorilerini modern matematiksel tekniklerle tekrardan inceledi ve "icatlar devam ettiği müddetçe . . .kâr oranları ve reel ücretler hayatı idame ettirme seviyesinin üzerine çıkacağını" buldu. Samuelson "Adam Smith'in modern bir incelemenin ardından tekrar hayata geri döndüğünü" ilan etmiştir[21].

Politikalar ve Uygulamalar

Adam Smith dünyaya fil dişi kulelerden bakan birisi değildi. Dünyanın onun prensiplerini takip etmesini istiyordu ve içtenlikle politikacılar ve gücü elinde bulunduranlarla toplantılar yapıyordu. Başbakan Pitt tavsiyesini aldığında ya da Başbakan Fox onun sözlerini tekrar ettiğinde çok mutlu olmuştu. Kendi çalışmalarının hiç birisini okumadan sadece o ünlü pasajını aktaran Başbakan Fox'u affedebilirdi.

Bir defasında, Başkan Truman tek kollu bir iktisatçı için yalvarmıştı. Neden? İktisatçıların "bir taraftan bunu yapabiliriz . . . ancak, başka bir açıdan belki" demelerinden "aşırı yorulmuştu." Adam Smith'in iki kolu vardı, fakat kendine güvenerek politikacıların takip edebilecekleri en iyi politikaları parmağıyla gösterebilmişti. Milletvekillerini lobilerin milletlerin zenginliği-

ni arttıracak önlemlere karşı katı bir baskı uygulayabilecekleri konusunda uyardı. Onun ikazları dünyadaki bütün meclis ve kongre salonlarında tekrar yankılanmalıdır. Etrafındaki bütün kanıtlara rağmen, Smith'in iktisadı serbest piyasa yaklaşımını "olabilecek dünyaların en iyisinde" yaşayan Volter'in dünyaya iyimser bakan Dr. Pangloss'u gibi saf yürekli olmasından ötürü lanetlememiştir. Fakat,, William Safire'in aynı parçayı(Spiro Agnew'in dudaklarından) sürekli tekrarlamasında olduğu gibi "olumsuzluğun lüks hayat içinde yaşamanın anlamsızlığı." Bunun yerine, engelleri görür ve bunlardan kaçınma yollarını gösterir. Şimdi bir çok politik önerilerine bakabiliriz.

Yurtiçi Ticaret Kısıtlamaları. Önceki konularda tarif edilen endüstriye yeni girişler, fiyat ve karları yatırımın normal getirisi artı üretim maliyeti seviyesine çeken rekabetçi piyasa sistemini hatırlayın. Smith bazen tüccarların aşırı kâr elde ettiklerini gördü. Neden modeli işe yaramadı? Smith aşırı karı açıklayan iki değişik senaryo sunar.

İlki, girişimciler doğal olaylardan dolayı aşırı kârlı endüstriye giremezler. Örneğin, Ispanya'daki Jerez kasabasına yakın olan yerlerde ancak uygun üzümler yetiştirilebilir. İngiliz girişimciler, kraliyet ailesi kendi ayakları ile üzümü çiğnemeye gönüllü olsa bile, Buckingham Sarayının çevresinde şaraplık üzüm yetiştiremezler. Böylelikle, Jerez'deki toprak sahipleri yüksek kâr elde etmeleri doğaldır. Elbette ki, girişimciler halkı liman suyu içmeye razı edebilirlerse o zaman bu aşırı kâr ortadan kalkar.

İkinci durumda, Smith daha yıkıcı bir duruma işaret etmektedir. Anormal kâr piyasada oluşabilir, çünkü iş adamları kendi aralarında anlaşarak fiyatları yüksek tutmaktadırlar. Smith "aynı ticaret kolunda faaliyet gösteren insanlar neşelenmek ve hoşça vakit geçirmek için bile olsa toplandıklarında, konuşmalar halkın çıkarlarına hizmet etmeyen kararlar veya fiyatları yükseltme ile bitmemesi çok nadirdir"[22] diye yazmıştı. Smith'e göre, tüccarlar arasındaki şeytanca anlaşmalar kendilerinden dolayı genellikle

güçlü değildir. Şeytanca işlerini gerçekleştirmek için, tüccarların mutlaka hükümete ihtiyaçları vardır. Tüketici aleyhine yapılan anlaşmalar genellikle piyasaya yeni girişleri engelleyemez. Tek bir şartla: hükümet karteli desteklemezse. Smith bilinen grupları korumak için ticarete ve işbölümüne getirilen kısıtlamalara karşı bir çok yönden saldırıya geçmiştir. Çıraklık kanunları ve meslek loncaları bilhassa rekabeti boğmaktaydı. Smith aptalca bir sonucu tarif ediyor: at arabası imalatçısı yasal olarak at arabasına teker yapamaz, ancak teker imalatçısı kendi yaptığı dört tekerin üzerine at arabasını imalatçısına koydurabilir! Teker imalatçısı yasal yollarla rekabeti önleyebilirse, yüksek fiyatlandırma yapabilir. Çıraklık yasasının yanında, Smith İngiliz Fakirlik Yasasıyla da alay etmiştir. Yardım alabilmek için, vatandaşlar ikamet zorunluluklarını yerine getirmeliydi. Bu ise onların çeşitli tipteki emeğe bağlı olarak değişen talebe ayak uydurmak için bir endüstriden diğerine veya bir kasabadan diğerine akışını engellemekteydi. Smith acımadan hükümet tarafından yaratılan tekellere saldırarak "efektif talebi karşılayacak kadar arz etmeyerek, piyasanın ihtiyacının altında üretim yaparak, mallarını doğal fiyatın üzerinde satarak . . .kâr veya ücretlerini . . . yükseltmektedirler."[23]

Ve Atlantik'in bu tarafında Smith'in korkuları nasıl görülmektedir? Theodore Rooswelt'in günlerinden beri, Amerika Birleşik Devletleri kendisinde Avrupa'daki kadar yaygın olmayan çıraklık kurallarından ziyade tekeller ve kartellerle (küçük bir firma grubunun sanayiyi kontrol etmesi) daha çok ilgilenmiştir. Amerikalı iktisatçılar ve politikacılar büyük şirketlerin rekabetten kendilerini koruyabileceklerine ve böylece yüksek kârlar elde edeceklerinden daima endişe etmişlerdi. Bundan dolayı, hükümet binlerce şirketi mahkemeye verdi. Hükümet avukatları vasıtasıyla Sherman anti-tekel ve Clayton yasaları çerçevesinde fiyat-sabitlemesi ve rekabeti önleme gerekçeleri ile şirketleri hırpaladı. Dahası, Adalet Bakanlığı şirketlerin birleşmelerini önlemeye çalıştı. 1970'li yıllar boyunca,

özellikle Milton Friedman, George Stigler, ve Richard Posner gibi Chicago Üniversitesi'nin ustalarının öğrencilerinden oluşan bazı iktisat ve hukuk profesörleri göstermişlerdir ki fiyat-sabitlemesi şeytani olmasına rağmen, birleşmeler yoluyla "büyümek" olmayabilir, çünkü büyük olmak piyasaya girişe engel teşkil etmeyebilir ve hatta verimliliği arttırabilir.

Üstelik, günümüzün çağdaş bilim adamları eski kafa anti-tröst yaklaşımcılarının piyasaya çok dar baktıkları görüşündedirler. Yirminci yüzyılın rekabeti sadece yurt içi değil aynı zamanda yabancı şirketleri de içermektedir. Delil olarak, 1980'lerdeki General Motors Koreli araba üreticisi Hyundai'ye karşı kaybettiği olayı gösterirler. Hyundai piyasaya girdikten birkaç ay içerisinde GM'in bilançosunda delikler açtı. Kişisel bilgisayar pazarında, kurdukları şirketin ismine bir meyvenin adını veren garaj yatırımcıları IBM ve Honeywell gibi dev şirketlere meydan okudular. Şaşırtıcıdır ki, Apple Bilgisayar İngiltere'de düşük kalitede Amerika'dan ithal bir bilgisayar olarak başladı ve daha sonra kendinden daha düşük kalitedeki Apricot Bilgisayarları tarafından taklit edilen büyük ve güçlü bir piyasa lideri oldu.

"Chicago Okulu" iktisatçılarının etkisinde, Reagan ve Bush yöneticileri kendinden öncekilere nazaran çok daha az şirket birleşimlerini engellediler, bu yüzden ağır eleştiri aldılar. Bunun yerine yönetimler fiyat-sabitleme örneğine saldırdılar. Chicago Okulunun eleştirmenleri fiyat-sabitlemenin büyük olmanın bir alameti olduğunu ve Reagan yönetiminin izin verdiği birleşmelerin kısa zaman içerisinde karteller yaratacağını iddia ettiler.

Çok az sayıda kartel oluştu, ve gerçekten dünya ekonomisi hiç böyle rekabetçi olmamıştı. Ancak, bazı sorunlu bölgeler hâlâ bulunmaktadır. Yakın dönemde, en çok konuşulan dava Adalet Bakanlığı'nın Microsoft aleyhine açtığı anti-tekel davasıdır. Hükümetin düzenleme kurulu üyelerinin argümanı Microsoft'un bilgisayar işletim sistemi üzerinde tekel olduğu

ve bu yüzden Microsoft'un rakiplerinin ürünlerini tüketicilerin önüne çıkartmaya engel olduğu şeklindeydi. Birçok gazeteci Microsoft'un kurucusu Bill Gates'i John D. Rockefeller'a benzetiyordu. Standard Oil'in petrol piyasasında yaptığını, Gates bilgisayar piyasasında monopolleşerek yapabileceği ima edilmekteydi. Microsoft'un rakipleri Chicago Okulu'nun önde gelen isimlerinden ve eski bir hakim olan Yale profesörü Robert Bork'un tekel aleyhine verdiği demece çok sevinmişti. Karmaşık bir dava, insan merak ediyor acaba teknolojideki yenilikler çözümlenmeden önce hukuki mücadele biter mi?

En büyük ironik durum zaten ortada. Bu yüzyılın büyük bir kısmında, Joan Robinson, Edward Chamberlin, ve John Kenneth Galbraith gibi birçok şöhretli iktisatçılar Adam Smith'in basit dünyasındaki mükemmel rekabetin yıllar geçtikçe daha az önemli olduğunu ve büyük şirketlerin ise genişlediğini savunmaktadır. Fakat, birçok modern iktisatçı uluslararası rekabetten dolayı Adam Smith'in vizyonunun her geçen gün büyüdüğünü ve ilgi odağı olmaya devam ettiğinde ısrarcıdırlar.[24]

Uluslararası Ticaret Kısıtlamaları. Smith"her özel ailenin işlerindeki itina, büyük bir krallığın işlerinde de mevcuttur" diye yazıyordu.[25] Mutlak üstünlükler teorisini ispatladıktan sonra, lobicilik yapan ve yabancı mallara karşı korumacılık isteyen tüccarlara karşı acımasızca saldırıya geçti. Kotalar veya tarifeler yoluyla hükümetler tüketicileri tüccarları finanse etmeye zorlarlar çünkü tüketiciler gereğinden daha fazla fiyat öderler. Yabancıların rekabeti olmadan, yerli üreticiler yurt içi fiyatları ve karları yüksek tutarlar. Serbest ticarete karşı savaşan güçler "ayakta duran cüsseli bir orduya benzemekte . . . hükümete korkunç gözüken ve her fırsatta parlamentoyu ürküten bir yanı vardır." Smith üzgündür çünkü serbest ticarete karşı çıkan devletin memurları halk önünde övülürken, halkın çıkarları için mücadele edenler ise taciz edilmekte ve aşağılanmaktadır.[26]

Çağdaş örnekleri boldur, ancak Ricardo'nun Smith'in teorisinde yapmış olduğu ilerlemeler bizlere tartışmamızı

ertelememizi tavsiye etmektedir. Bununla beraber, Smith'in temel teorisini olduğu gibi kabul edersek, serbest ticaretin istisnası var mıdır? Evet ama çok değil. Smith "Bebek endüstriler" argümanını derinlemesine düşündü ve reddetti. Bebek endüstri tezi kalkınmanın ilk yıllarında "geçici" tarife uygulamasını gerektirir. Alexandar Hamilton Smith'in argümanından birkaç yıl sonra Amerika Birleşik Devletleri'nde bebek endüstriler argümanını destekledi, ve iki yüzyıl sonra Japonya bebek yarı iletken endüstrisini destekliyordu. Smith endüstrinin bir kez olgunlaştığında, hükümetlerin teşvikleri kaldıracak politik desteği bir araya getirebileceklerinden derin kuşku duyuyordu. Korunan endüstri her ne kadar yetişkin hâle gelse bile, bir bebek gibi ağlayıp zırlamaya devam edecekti. Veya, argümanın yeni versiyonundaki senaryo ise, endüstri bunamış zor soluyan ve ağzından salyaların aktığı yaşlı bir vatandaşa dönüşüp rekabete karşı yardım talep edecektir. Amerikan çelik endüstrisi iki değişik durumda da koruma talep etmektedir. İlk durumda ve çok yaşlanıp bunadığı ve sonradan tekrar doğduğu dönemde. Fakat, bilhassa çelik için koruma zararlı olabilir, çünkü damperli kamyonlardan bulaşık makinelerine kadar her şeyin fiyatını yükseltir ve Amerikan ihracatını olumsuz yönde etkiler.

Smith başka ülkelerin korumacılığına karşı yıldırıcı tarife uygulanmasına da pek sempati ile bakmaz. Çünkü yüksek tarifelerle misilleme yapmak mevcut potansiyel zenginliği dünyadan silecektir. Elbetteki tarifeyi yükselten ülkeyi geri adım atmaya ikna edecek başarılı bir baskı politikası uygulanabilir. Ancak, misilleme tarifelerinin üçüncü bir tarifeyi kışkırtmayacağını önceden nasıl bilebiliriz? 1930'ların Büyük Buhranının derinleşmesinin nedeni ülkelerin birbirlerine karşı misilleme olarak tarifeleri sürekli olarak yükseltmesidir. Smith "Bu gibi misillemelerin bu tür etkiler yaratıp yaratmayacağını değerlendirmek belki de hukuk biliminin alanına girmez . . . devlet adamı veya politikacı olarak adlandırılan bu şeytani ve hilekar insanların yeteneğine bağlıdır."[27] Amerika Birleşik

Devletleri kesin olarak bazı endüstrileri korurken, politikacılar ve iktisatçılar sıkça Japonya'yı serbest ticareti ihlal eden ülke olarak takdim ederler.

İki misilleme tekniği bahsetmeye değer. Japonya güya içinden çıkılmaz regülasyonları sayesinde kendi endüstrisini koruduğu için, Harvard iktisat profesörü Henry Rosovsky misilleme olarak Japonya'dan ithal edilen malların Birleşik Devletlere Idaho'nun Boise kasabasındaki gümrüklerden girmesi gerektiği şeklinde gülünç bir iddiada bulundu. Rosovsky çalışan memur sayısını arttırıp çalışma saatlerini dokuz beş yapacak ve adının sonu "r" harfi ile biten ayların her pazartesiyi açık tutacaktı. Bir diğeri ise, bir önceki Teksas Valisi olan John Connally Cumhuriyetçilerin 1980 deki başkanlık aday adaylığında daha güçlü önlemlere ihtiyaç olduğunu vurgulamıştı. Amerika'nın Japonya'dan yaptığı ithalatı keserek, onlara "Yokohama limanında Toyota'larının içinde oturup Sony'lerini dinlemelerini" söylemek gerektiğini belirtmiştir. Seçim kampanyasın da milyonlarca dolar harcayan Connaly Yokohama da alabileceği kadar ancak Teksas'tan oy alabildi.

Adam Smith'in serbest ticaret argümanı sadece birkaç istisnai durumda korumacılığın önünde eğilmiştir. Örneğin, yurtiçi mallar üzerindeki vergileri dengeleyecek kadarlık bir tarife oranını onayladı. Ayrıca, ulusal güvenlik açısından, Britanya'nın gemi inşa sektörünün korunmasını kabul etti. Ancak, bu gibi koruma "zenginliğin artmasını" denetleyen bir yapıda olması gerektiği fikrini aynen muhafaza etmektedir.

Eğer hükümet endüstrisini korumayacak, emek piyasasını düzenlemeyecek, ya da tüccarlara rant dağıtmayacaksa, ne yapmalıdır? Smith hükümetin görünmez elindeki kelepçeleri ne zaman çıkartacaktır? Smith hükümet için uygun bir rol bulmuştu: birincisi, ulusal güvenliğin sağlanması; ikincisi, mahkemeler vasıtasıyla adaletin sağlanması, üçüncüsü, yollar, kanallar, köprüler, eğitim sistemi gibi kamunun organlarının ve

kaynaklarının kollanması, ve ülke haysiyetinin dışarıya karşı korunmasıdır.

İkinci Geliş

1980'lerde Adam Smith kravatı takanların geneli sınırlı devlete, daha az sosyal yardım programları, daha az fiyat kontrolleri, ve yerel hükümetlerin işlerine daha az karışan federal hükümete inanmıştı. Serbest piyasa vatandaşların günlük ihtiyaçlarının bir çoğunu karşılayabilirdi. 1981 senesinde Reagan başkanlık koltuğuna oturduğunda, baş ekonomik danışmanı "Durma orda öyle. Bir şeyleri regülasyondan kurtar!" şeklinde şaka yaptığı anlatılmaktadır. De-regülasyon trendi Carter Yönetimi döneminde 1978'in Havayolu De-regülasyonu Yasası ile başlamış olmasına rağmen, Reagan deregülasyonun hızı arttırdı, Carter'ın ücret ve fiyat rehberlerini tamamen terk ederek, doğal gaz, petrol ve uçak biletlerinin fiyatlarını görünmez elin kontrolüne bıraktı.

Reagan'ın başlangıçtaki zaferine rağmen, deniz, kara taşımacılığı, ve inşaat sektörlerinin çıkarları yönetimle çatışmaya başlayınca de-regülasyon çabaları özgüvenini yitirdi. 1983 yılında, yönetim, Başkan Yardımcısı Bush'un başında bulunduğu Regülasyondan Kaldırma Çalışma Grubu'nu feshetti. İlk Reagan yönetiminden sonra, de-regülasyon çalışma grubu neşelenmek için Washington'dan ziyade Moskova'da daha fazlasını buldu. Örneğin kablolu yayınları ele alalım. Kongre oy verenlerin fiyatın yüksekliğine karşı verdiği tepkiye göre bazen kablolu televizyon yayınlarını regüle ediyor bazen regülasyonu kaldırıyordu. Ancak, bankacılar başarılı bir şekilde kendilerini tahvil hisse senedi broker firmaları ile aynı seviyede tutup yeni özgürlükler kazanmayı başardılar. Federal hükümet çoğunlukla kenarda kalırken, özel sektör devrimsel nitelikteki Internet'i başlattı. Birçok sektörü acımasız rekabete açarak, hükümet ABD firmalarını güçlü ve sert olmaya itti-global pazarda ayak-

ta kalmalarını sağlayan özellikler. 1990'lı yıllarda Avrupalı ve Japon firmaları bu denli bir rekabete hazırlıklı değillerdi. Ve sonuç olarak, ABD menşeli firmalar dünya pazarında önemli pay edindiler.

De-regülasyon karşıtları sık sık İsveç ve Kanada gibi ülkelerin ABD'den çok daha fazla regülasyona sahip oldukları ancak oradaki ailelerin aynı miktarda para kazandıklarını ve mutlu gözüktüklerini belirtmekteydiler. Bundan dolayı, hükümet regülaysonlarının ekonomik gelişmeye engel taşımadıkları yönünde görüş belirttiler. "Buchholz eleştirisi" bu konuya cevap verir: görece daha az regüle olan piyasa, ABD'de olduğu gibi, pazarlanabilir daha fazla icatlar tüketicilere sunabilir. Sonuç olarak, aşırı derecede regüle edilmiş pazarlar bile süper-rekabetçi ABD pazarından istifade edebilir. Örneğin, Internet'in büyük çoğunluğu ABD'de geliştirilmiştir, ancak bugün dünyanın her yerindeki tüketiciler bağlanabilmektedir. Tibet kadar uzakta yaşayan öğrenciler Santa Clara'da Intel tarafından geliştirilen mikro işlemcileri kullanmaktadır. Eğer ABD firmaları Tibet firmaları kadar sıkı denetim altında olsaydı, ne Internet ne de süper-hızlı mikro işlemci olabilirdi. Öyleyse, basitçe ülkelerin ekonomik düzeylerini karşılaştırmak dışsallıkları görmezden gelmek demektir. Fikirler ve teknolojik gelişmeler dışsallık yoluyla genellikle en serbest ekonomilerden gelerek bütün sınırları aşıp dünyaya yayılırlar.

Andy Warhol gelecekte herkesin on beş dakikalığına meşhur olacağını söylemişti. Adam Smith iki yüzyıldan fazla bir zamandır meşhur. Onu nasıl hatırlayacağız? Batı medeniyetinin en devrimci olduğu çağda, sosyal ayaklanmalar, entelektüel yükseliş, ve müthiş ekonomik büyüme daha az insanı şaşırtmıştır. Adam Smith dünya düzenini kurdu. Piyasayı o icat etmedi, iktisadı da. Ancak, dünyaya piyasayı ve iktisadı öğretti. Yaklaşık yetmiş beş yıldır, iktisatçıların bugün bildiklerinin çoğunu *Milletlerin Zenginliği* verdi.

Milletlerin Zenginliği'nden iki yüzyıl sonra, Smith'in fikirleri yeniden dirildi ve övüldü. Ancak, Smith'e ne oldu? Sonsuza kadar mutlu bir şekilde yaşadı. Gerçekten Şaşırtıcı bir biçimde. Gerçekten, çünkü yaşadığı zamanının en meşhur insanlarıyla beraberdi, kitabının neredeyse bütün Avrupa dillerine tercüme edildiğini gördü, tüm Kıta Avrupa'sından ve İngiltere'den şeref madalyaları aldı, ve her konuştuğunda hükümet yetkililerinin pür dikkat not aldıklarını gördü. Şaşırtıcıydı, çünkü 1790'da ölümüne kadar Majestelerinin Gümrük Müfettişi olarak on üç sene çalıştı. Zalimliğe meyli yoktu, ve bu yüzden milletlerin zenginliğinin artmasına yardımcı oldu.

Notlar

1. Adam Smith, *Lectures on Justice, Police, Revenue, and Arms*, ed. Edwin Cannan (London: Oxford University Press, 1896), p. 179. Bu dersler öğrencilerin tutmuş oldukları notlara dayanır.

2. Adam Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, R. H. Campbell, A. S. Skinner, and W. B. Todd, eds., 2 vols. (Oxford: Claredon Press, 1976 [1776]), vol. 1, p. 284.

3. Smith, *Lectures*, pp. 172-173.

4. Adam Smith, *The Correspondence of Adam Smith*, E. C. Mossmer and I. S. Ross, eds. (Oxford: Claredon Press, 1977), p. 102.

5. Peter Gay, *The Enlightenment: An Interpretation*, 2 vols. (London: Weidenfeld and Nicholson, 1967), vol. 2, p. 348.

6. Ibid., p. 349.

7. David Hume, *The Letters of David Hume*, J. Y. T. Greig, ed., vols. (Oxford: 1932), p. 19.

8. Smith, *Wealth of Nations*, vol. 2, p. 678.

9. Thomas Hobbes, "The Introduction," in *Leviathan* (New

York: Collier, 1962), p.19.

10. Smith, *Wealth of Nations*, vol. 1, p. 341.

11. Ibid., p. 25.

12. Ibid., p. 26-27.

13. Ibid., p. 456.

14. Ibid., p. 15.

15. Ibid., p. 20.

16. Hayek'in kendi ifadesi ve bu White-ead ifadesi şu eserdedir, F. A. Hayek, "The Use of Knowledge in Society," *American Economic Review*, vol. 35 (September 1945), pp. 526-528.

17. Smith, *Wealth of Nations*, vol. 1, p. 456.

18. Ibid., pp. 23-24.

19. Milton Friedman, *Capitalism and Freedom* (Chicago: University of Chicago Press, 1967), p. 109.

20. Smith, *Wealth of Nations*, vol. 2, pp. 782-785.

21. Paul A. Samuelson, "A Modern Theorist's Vindication of Adam Smith," *American Economic Review, Papers and Proceedings* vol. 67 (February 1977), pp. 43-44.

22. Smith, *Wealth of Nations*, vol. 1, p. 145.

23. Ibid., p. 137.

24. Friedman'ın ateşli muhalifi MIT iktisatçısı Lester Thurow bile bu sebeplerle AT&T'nin bölünmesine karşı çıkmıştır. Bakınız "Antitrust Grows Unpopular," in *Newsweek* (January 12, 1981).

25. Smith, *Wealth of Nations*, vol. 1, p. 457.

26. Ibid., p. 471.

27. Ibid., p. 468.

BÖLÜM III

Malthus: Nüfus Patlaması ve Kıyamet Habercisi

Bir zamanlar, 1908 senesinde, Chicago Cubs ile New York Canavarları Beysbol takımları Ulusal Beysbol Lig Flaması için kader maçında karşı karşıya geldiler. Dokuzuncu vuruşun sonundaki dramatik oyunda, Canavarların ilk üssünde bekleyen genç ve yetenekli oyuncusu ikinci üsse dokunamadı, ve usulünce yapılan protestolardan sonra oyunun tekrarlanmasına karar verildi. Cubs tek maç üzerinden oynanan ikinci oyunu da kazandı.

Genç adamın adı Fred Merkle idi, ancak o maçtan sonra ölene kadar "aptal" Merkle olarak anıldı. Her ne kadar izleyen zamanda kayda değer çabaları olduysa da, lakabından bir türlü kurtulamadı.

Bugün hemen hemen herkes Sigmund Freud'un kim olduğunu ve onun seks sembollerini bilir. Freud'u bildiğini inkar eden eğitim görmüş herhangi bir insan bir şeyler gizliyordur.

Thomas Robert Malthus hiçbir zaman beysbol oynamadı ve psikolog da gitmedi. Fakat, ismi Freud'unki kadar meşhur oldu, ve Aptal Merkle kadar istenmeyen adam oldu. Büyük bir ihtimalle Malthus'tan daha fazla psikologa ihtiyaç duyan Byron onun hakkında şiir yazdı, ve çocuklar onunla alay eden şarkılar söylediler. Ölümünden onlarca yıl sonra, Keynes Malthus'u övdü ve ölüm yıldönümünde "Onu saygımızdan hiç bir azalma olmadan onurlandıracağımızı" tahmin etti. Ancak, neye göre karşılaştırma olmadan azalma olmayacak?

Malthus ne gibi onursuzca bir suç işlemişti ki Coloridge'ten ağıta gibi Romantik şiirleri: "Bu kutsal halka sıkı tutunun, yöneticileri ve akilleri Malthus'u dinliyorlar! Ne kadar acı!?" diye yazdırttı.

1798 senesinde Malthus on dokuzuncu yüzyıla ütopyacı inançla bakan insanların düşlerini çaldı. Aşır nüfusun gelecekteki sevinci değil toplumsal kırılmayı ve kokuşmayı getireceği tahmininde bulunduğu için gazeteler tarafından yargılandı ve suçlu bulundu. Yeni yüzyılın arifesinde, Malthus tam bir "oyun bozandı." Veya en azından teorisi öyleydi.

Malthus 13 Şubat 1766 yılında Rookery'de doğdu. Henüz daha üç yaşındayken babası Daniel Malthus'un taptığı "koruyucu anneleri" olacak iki kişiyle, David Hume ve Jean Jacques Rousseau ile tanıştı. Robert erken yaşlarda parlak zekasını gösterdi ve özel dersler almaya kısa zamanda başladı. Uzun boylu ve yakışıklı birisiydi ve 1784 senesinde Cambridge'deki Jesus Koleji'ne girdi. Orada ilahiyat okurken, matematik ve felsefe de çalıştı. Adam Smith gibi, Malthus'ta Newton'dan etkilendi ve *Matematiğin Doğal İlkelerinin Felsefesi* adlı eserini okudu. Kendisinin entelektüel alakasına ve kutsal emirlerin isteklerine rağmen, Malthus komik popüler bir Cambridge insanıydı, komik ifadeleri ve sesleri taklit etmeye her zaman amadeydi. Malthus düz saçlarını boynuna kadar kıvırcık saç lülelerini salar, diğerleri ise at kuyruğu yaparlardı. Yeni bir moda yaratıcısı bile olabilirdi, neredeyse bütün lisans öğrencileri saçlarını onun gibi yapıyorlardı. Daha da şaşırtıcı olan ise, öğrencilerin çoğu saçlarını beyazla pudralarken, Malthus bazen pembe kullanırdı. Belki de zamanının punkçusuydu.

1788 yılındaki mezuniyetinden önce, Jesus Kolejin Müdürü tabak yarığından dolayı meydana gelen konuşma eksikliğinin Kilise hiyerarşisinde yükselmesini engelleyebileceği konusunda kendisini ikaz etmişti. Bu Malthus'un Cambridge'de Yunan, Latin ve İngilizce konuşmalarında kazandığı ödüllere rağmen olmuştu!

Malthus tavsiyeye kulak asmadı, kutsal emirleri kabul etti, ve Okewood'taki bir kilisede göreve başladı. 1793'te Jesus Koleji'ne Araştırmacı olarak geri döndü. Kendisini bir daha tam zamanlı olarak kilisedeki görevine vermemesine rağmen, iktisatçılar hâlâ onu Papaz Malthus olarak adlandırırlar, belki de bunun nedeni Püritanik* kötümserlik imajının nüfus teorisine onun komik, mutlu sade vatandaş yapısından daha fazla yakışmasındandır. H. L. Mencken'in Püritan tanımlamasını hatırlayacak olursak birisi, bir yerde, bir zaman, eğleniyor olabilir korkusu içerisinde olan kişidir. Belki psikolojik olabilir, eğer Malthus'u Püritan olarak tanımlarsak kendimizi daha rahat hissedeceğiz.

Ütopya Balonunu Patlatış

Malthus Jesus Koleji'ne döndüğünde devrimin dalgaları yüksek ve zorluydu. 1793 senesinde, devrimciler Louis XVI'yı giyotinlemişler, ve Fransa Cumhuriyeti İngiltere'ye savaş açmıştı. Korkunç zamanlara rağmen, bazı yazarlar ve vaizler yüksek dalgaların eninde sonunda Cennetten bu yana insanoğlunun bildiği en barışçıl ve sakin dönemin geleceğini kuvvetle savunuyorlardı. Rousseau'nun erken ütopyacı yazıları vardı, ve bu yazılarda insanın mutlu ve özgür doğduğunu ancak toplum tarafından bunların bozulduğunu söylüyorlardı. Voltaire eserini okurken Rousseau'nun hiper natüralizmiyle dört ayak üzerine yürümek için ayaklandığı şeklinde alay etmektedir. Fakat, Malthus ütopyacılığa karşı direndi. Özellikle, papaz, broşür hazırlayıcısı ve 1793'ün *Politik Adaletin İlkeleri Hakkındaki Araştırma ve Genel Fazilet ve Mutluluk Üzerine Etkileri*'nin yazarı olan William Godwin'e karşı isyan bayrağı açtı. Godwin basitçe şuna inanmaktaydı: "İnsan mükemmelleştirilebilir veya bir başka deyişle sürekli gelişmeye müsaittir." (*Frankenstein*'ın yazarı olan kızı, Marry Shelley, aynı fikirde olmayabilir!) Ve "hak en güçlü" olduğundan, insan kendini mutluluğa ve komşularıyla daha iyi geçinebilecek bir yaratığa dönüştürebilir. "Her insan

sevgiyle başkaları için iyilik isteyebilecektir."[1] Rousseau'nun sivil toplumun tarihi insanlık hastalığının tarihi iddiasında bulunduktan sonra, Godwin insanlığın mükemmeliyeti başarmasıyla beraber hükümetlerin, mahkemelerin, suçların, savaşın, melankoli, ve çekilen acıların ortadan kalkacağını söylemişti. Hatta ölüm ve uyku bile rafa kaldırılabilirdi: "Nesiller birbirini izlemeyecek . . . ölüm ortadan kalkmadan önce, ölümün aynası olan uykuyu biz ortadan kaldırmalıyız. Uyku insan şeklinin en belirgin hastalığıdır. Melekenin düzensiz ve zapt edilemeyen halidir."[2] Benzer görüşler Fransız filozof ve matematikçi M. Condorcet'in de aklından geçiyordu. Eseri *İnsan Zekasının Gelişiminin Tarihsel Görünüşünün Çizimi* 1794'te basıldı. Condorcet inanılmaz bir iyimserlikle Robespierre'den bir kaçağın kısa zamanda yakalanacağını ve devamlı olarak uykuya yatırılacağını gösterdi.

Malthus'u en çok kızdıran, Godwin ve Başdiyakoz William Paley nüfus artışının iyiye bir işaret olduğunu iddia etmeleriydi, çünkü bu daha fazla toplam mutluluk demekti. Paley nüfus azalışının bir devletin başına gelebilecek en büyük kötülük olduğu yönünde görüş belirtti. On sekizinci yüzyıl sona ermek üzereyken, bazı bilim adamları güvenilir olmayan verilerle yaptıkları tahminlerde nüfusun geçen yüz yıl içinde çok az büyüdüğünü hatta bazıları ise nüfusun azaldığını iddia ettiler. Güçlü işgücü ekonomik büyümeyi desteklediği için, Başbakan William Pitt fakirler için yardım ödemelerini çocuklu ebeveynler için arttırılmasını içeren bir kanun teklifi sundu. Günümüz modern dünyasındaki Bakmakla Yükümlü Çocuğu olan Ailelere Yardım programının öncüsüydü.

Beklendiği gibi, Daniel Malthus Godwin-Paley-ölüm sonrası-Rousseau koalisyonuna zevkle katıldı. Her ne kadar baba katılsa da, oğlu kafasını salladı. Konuştular ve ormanda yürüdüler; her ikisi de birbirini sonucun diğeri olduğu konusunda ikna etmeye çalıştı. nihayet, Robert sinirli ve kısık gözlerle, gerçekçi olmayan rakibi, kızgınlıkla *M. Godwin, M. Condorcet ve Diğer Yazarlar*

hakkındaki yorumlarıyla Toplumun Geleceğini Etkileyen Nüfus İlkeleri Üzerine Deneme adlı eserini yazdı. Baba oğlunun entelektüel yeteneğine göz kırparak, denemenin ismini gizleyerek baskısını sağladı.

Korkutan Teori

Çok az sayıda eser bundan daha sarsıcı olabilir. Yeryüzünün hızla küçüldüğünü hayal edin. Her yirmi beş yılda bir ikiye ayrıldığını, bir yarısı yörüngede kalmakta, diğeri güneşe doğru yuvarlanmakta, ateşlenmekte ve patlamakta. İnsanlar hayatta kalan yarım küreye doğru çocukları, büyükanne/babaları ve taşıyabildikleri kutsal ne varsa onlarla birlikte koşmakta ve atılmaktadır. Daha da kötüsü, hangi yarı kürenin hayatta kalacağı bilinmiyor. Malthus'un kehaneti biraz daha değişik ancak sadece biraz daha az ürkütücü. Kürenin bölünüp parçalanmasının yerine, Malthus nüfusun genişleyip inanılmaz bir hızda yayıldığını ancak gıda üretiminin ise sadece santim kadar ilerlediğini tarif etmektedir. Benjamin Franklin tarafından verilen ABD verilerini kullanarak, Malthus nüfusun her yirmi beş yılda bir ikiye katlandığını söyledi. Elbetteki, iki kattan daha fazla büyümesi de mümkündür. Aslında, Malthus göreceli olarak daha muhafazakar örnekleri seçmiştir. Franklin bazı köylerin sadece on beş yıl içerisinde ikiye katlandığından bahseder. Malthus çıktının nüfus kadar büyüyemeyeceği sonucunu çıkarsamıştı. Kontrol edilmeyen nüfus geometrik oranla büyürken, gıda ise yalnızca aritmetik oranla artış göstermekteydi.

Bu oranlar ne manaya gelmektedir? Geometrik oran (yada eksponensiyel oran) sürekli olarak kendisini bir katsayı ile çarpan, mesela, sonsuza kadar katlanan, bir rakamdır. Aritmetik oran basitçe sabit bir sayı eklenmesidir. Malthus iyi bir örnek verir: eğer şu an ki nüfus bir milyar ise, insanlar 1,2,4,8,16,32,64,128,256 ile artacakken, gıda ise 1,2,3,4,5,6,7,8,9 olarak artacaktır. Başlangıçta her birey bir sepet dolusu yiyeceğe sahip iken, iki yüzyıl son-

ra 256 kişi dokuz sepeti paylaşmak zorunda kalacaktır. Bundan sadece yüzyıl sonra 4,096 insan 13 sepeti paylaşmak zorunda kalacaktır!

Geometrik oranlar son derece güçlü, şaşırtıcı, ve yanıltıcı olabilir. Bir kaç örnek yardımcı olabilir. Eğer Scott Dennis'in televizyonunu ocak 21'deki futbol maçını izlemek için ödünç istese ve ocak 1'de 1 peni ve oyun başlayıncaya kadar her gün için iki katı para ödeyeceğini taahhüt etse, ya Scott çok zengin olmalı ya da Dennis Borsa oyunu sahte parasını kabul edecek kadar aptal olmalı. Maçın başlama saatine gelindiğin de Scott Dennis'e 10,485.76 dolar borcu olur! Bankalardaki birleşik faiz oranları da geometrik oranı gösterebilir.[3] Manhattan adasını Kızılderililerden 24 dolara satın alan Hollandalıların hikayesini hatırlayalım. Eğer Kızılderililer parayı birleşik faize yatırmış olsalardı, varisleri bugün Empire State Binası, Dünya Ticaret Merkezi ve on yedinci yüzyıldan beri yapılan bütün "gelişmeleri" de içine alacak şekilde adayı geri satın alabilirlerdi.

Birleşik faiz yakın tarihten vereceğimiz örnekte olduğu gibi yanlış yönlendirebilir. 1981'de, Kongre Bireysel Emeklilik Hesapları kanunu çıkardı. Bu kanun insanlara 2,000 dolara kadar olan parayı emeklilik fonlarına aktarabilecek ve bunlar emekli olununcaya kadar vergilendirilmeyecekti. Reklamlar gazetelerde hemen boy göstererek yirmi beş yaşındaki birisinin ayda sadece 2,000 dolar ödeyerek 1 milyon dolarla kolayca emekli olabileceğini iddia ediyordu. Grafikler sihirli birleşik faiz oranları sayesinde dolarla gökyüzüne fırlıyordu. Ancak, çok küçük ince alt yazılar gerçek hikayeyi anlatıyordu. Bankalar gelecek kırk yıl boyunca faiz oranlarını yüzde 12 farz ediyorlardı, enflasyon kırk yıl boyunca yükselme ihtimali yüksekti, böylece kazanımın büyük bir kısmını alıp götürecekti. Kırk yıl boyunca bir masaya çakılı kalmış dış dünyadan habersiz cimri bir yupi yi düşünelim. Nihayet, 2021 senesinde emekli olur. 1981 yılındaki sarı sayfa reklamları elinde, parasını taşıyacak bankanın zırhlı arabasını ayarlaması için avukatına telefon eder. Bankacı 10 milyon dolara yakın nakit para ve ilave olarak bir de blender

hediyesinin kendisini beklediğini söyler. Yupi neşe içerisindedir. Klik sesi duyar. Operatör "Bir dakika konuşma için 400,000 dolar daha atmanız gerekiyor" diye araya girer.

Nüfus Üzerine Denemeler'in sonuçları ne Malthus için ne de başkaları için yeni sayılır, çünkü Franklin ve Sir James Stewart daha öncesinden bu şekilde hissederek ürkütücü eserler basmışlardı. Malthus'un kendisi bile iki yıl önce bir önceki bastıramadığı eserinde korkularını dile getirmişti: "herhangi bir ülkedeki mutluluğun miktarı insan sayısı ile en iyi şekilde ölçülür diyen Başdiyakoz Paley ile aynı fikirde olmam mümkün değil . . . bugünkü nüfus sayısı aslında geçmiş dönemde insanların ne kadar mutlu olduğunun bir işareti olabilir." Orijinal olmasa bile, şok edici imajlar ve ürkütücü anlatımlarla desteklenen Malthus'un tezi halkı etkileme sanatında yeni bir akımın doğmasına neden oldu. Malthus teoriyi ve bu teori ile İngiltere'nin dikkatini çekmeyi başardı.

Eğer yeryüzü ikiye ve bir daha ikiye bölünse, delicesine bir koşuşturma görürüz. Ancak, eğer boğazlar kaşıktan daha fazla olursa ne olur? Geometrik büyüme grafiklerden taşmadan çok önce, iki tür engel bu gelişmeyi önler: "olumlu" ve "önleyici" denetim mekanizmaları. "Olumlu" ile Malthus'un kast ettiği kesinlikle iyimserlik değildir. Denetim mekanizması dediği artan ölüm oranlarıdır. Bizleri bu geometrik orandan "kurtaracak" olan olumlu güçler nelerdir? Savaş, açlık, ve hastalıklardır. Veba tüm geçiş yolları üzerinde bizleri kurtarmak için beklemektedir. Bebek ölümleri bizleri aşırı nüfustan korumaktadır. Ve açlık bizleri her zaman ki gibi avlamakta:

> Açlık doğanın en son ve en korkunç kaynağı olarak görünür. İnsan için gıda üretiminde nüfusun gücü yeryüzü gücünden o kadar üstündür ki, erken ölüm şu veya bu şekilde insanı ziyaret edecektir. İnsanın ayıpları aktiftir ve nüfusu azaltma konusunda mahirdir. Büyük yıkım ordusunun en önde gelenleri; ve genelde korkunç işi kendi kendilerini bitirirler.

> Ancak, eğer bu kendi kendine bitirme işinde başarısız olurlarsa, hasta mevsimler, epidemi, salgın hastalık, ve veba dört koldan ilerleyerek binlerini ve on binlerini silip süpürecektir. Başarı hâlâ tamamlanmamışsa, kocaman, kaçınılmaz açlık arkadan gelecek, ve nüfusu dünya gıda seviyesine indirecektir.[4]

Doğum oranını düşüren önleyici denetim mekanizması daha az acımasız görünür ancak gerçekleşme ihtimali daha düşüktür. Malthus'un önerisi eğer insanlar arzularını bastırırlarsa ve evliliklerini ertelerlerse, daha iyi bir konuma gelecekleri yönündeydi. Üstelik, çocuk sahibi olmak ailenin hayat standardını düşürmekteydi. Yeni dine girmiş olanlara vaazlar veriyordu, ancak Malthus bu konuda pek umutlu değildi. Orta ve yüksek sınıflar denemesini okuduktan sonra fikirlerine katıldı. Özellikle çiftleri çocuk sahibi olmaya cesaretlendiren Fakirlik Yasası kabul edildikten sonra, her zaman için daha fazla üremeye meyilli alt sınıfı evlilikten ve çocuk sahibi olmaktan vazgeçirebilme şansı ne kadardı? Malthus nüfus kontrolünün ücretleri ancak hayatı idame edecek seviyede tutmak suretiyle doğal yollardan denetim altında tutulacağını öngörmüştü. Eğer ücretler yükselirse, işçiler daha fazla çocuk sahibi olacak, bu da gıda kıtlığına neden olacaktı ve hayat standardında kaçınılmaz bir düşme yaşanacaktı.

Muhteşem ironi de, Malthus senaryosunda "melankolik bir gölge" olduğunu kabul eder. (Kara bir gölge denebilir mi?) Daha sonra, Malthus "sefaletin tekrarını önlemek, maalesef! insanın elinde değildir" diyerek üzgünlüğünü belirtir. Bununla beraber, gülümsemesini ve şakacılığını sürdürmeye çalışır. Hayat "gelecek yine de umut vericidir . . . ve mutlak ihtiyaçtan daha kötü bir şey olmadığı konusunda düşünmek için her türlü sebebimiz var."[5] Malthus'un kendisi değil, bizzat Tanrı Malthuscu tuzağı hazırlamış ve bununla insanlığın anlayış ve fazilet göstereceklerini beklemiştir.

Paley ve Godwin'in evlerindeki gizemli notların gücü hastalıktı, onların takipçilerini yıkmış ve teorilerini entelektüel

açlığı sanki Ütopyaya çarpmış gibi göstermişti. Paley davasından döndü ve hainlere katıldı. Godwin Malthus'un çizdiği sınırlar içerisinde kalarak Ütopyacı vahayı terk etti ve ahlaken kendini kısıtlamanın hastalığın yayılmasını önleyebileceği konusunda Malthus ile tartıştı. Malthus için asıl zafer Başbakan Pitt'i kazanmak oldu. 1796'da Pitt Parlamento'da fakirlere yardım programlarının sıkı bir destekçisi iken, sadece dört yıl sonra, Malthus'un tezini kabul ederek yeni kanunu desteklemekten vazgeçti. Pitt Malthus'un fikriyle yola çıkarak fakirlik yardımı sadece yoksulların daha faz-la çocuk sahibi olmalarını cesaretlendirdiğine göre, sadece nüfusu yok edeceğini ve "olumlu denetim mekanizmasının" tarihini öne aldığını söylemekteydi. Kamunun gündeminden fakirlik yardımlarını silmenin çalışma güdüsünü arttırarak ve gıda yardımı isteklerini azaltarak "acıların dineceği" söylenmiştir.

Malthus fakirden nefret eden kalpsiz birisi olarak algılanmamalıdır. *Deneme* olumlu mekanizma devreye girdiğinde fakirlerin daha fazla acı çekeceğinden yakınan sempatik cümlelerle doludur. Daha sonra Keynes gerçeğin aşkı ve kamu ruhunun anlayış belirleyiciliği Malthus'u bu sonuçları almaya ittiğinde ısrarcı olmuştur. Ancak, 1796 dan beri söylemiş olduğu sözleri yutabilmesi için acaba Pitt'in boğaz kasları ne kadar güçlüydü: "Haydi doğruluk ve onur için fakirlere yardım programı hazırlayalım. . . . Bu büyük bir aileyi lanetlemeyecek kutsayacaktır; ve bu emekleriyle geçimlerini sağlayanlar ile ülkelerini çok sayıda çocuk sahibi olarak zenginleştirenlerin destekleri karşılığında yardımı hak edenler arasında uygun bir çizgi çizecektir."[6]

Pitt'in desteğine rağmen, Malthus gelecek hakkında hâlâ şüpheciydi. Güzel bir kadın ve şarap erkeği cinselliğe davet eder. Ve bazı vaizlerin çok iyi bir şekilde farkında oldukları gibi, dinleyiciler isteksizse, kelimeler çoğu zaman yetersiz kalır.

Ulus onun alarm davullarını çalmaya başlamasıyla birlikte, Malthus kullanmış olduğu bilimsel yöntem konusunda

rahatsızlık hissetti. Evrensel çarpıcı sonuçlarını sadece eski bir sömürgenin farklı bölgelerinden toparlanmış verilerine dayandırmıştı. Ayrıca, kitabının neredeyse ölümcül derecedeki kötümserliğinden de rahatsız oluyordu. *Deneme*'nin gözden geçirilmiş yeni baskısı uygun olacaktı. Malthus çok yorucu araştırmalara başladı, İsveç'ten Finlandiya'ya, Norveç'e, Rusya'ya ve hatta 1802 barışı ile Fransa ve İsviçre'ye kadar gitti. Medeni hukuku çalıştı, ve Avusturya ve Bavyera'nın on yedinci ve on sekizinci yüzyıllardan kalan fakirlerin evlenmelerini yasaklayan yasalara sahip çıktıklarını gördü. 1801 yılında, İngiltere Malthus'u şaşırtan ancak tezini kuvvetlendiren ilk nüfus sayım sonuçlarını yayınladı. Bu çalışmaya göre, 1700'lerin sonlarına doğru nüfus dramatik bir şekilde artmış, halbuki birçok insan önceden büyüme hızının çok yavaş olduğuna inanıyordu. Yaklaşık yüzyıl önce, 1696'da, istatistikçilerin öncülerinden Gregory King nüfusun altı yüz yıl içerisinde asla ikiye katlanamayacağı şeklinde yanlış bir tahminde bulunmuştu.

1803 senesinde, Malthus yeni adıyla birlikte yeni baskıyı tanıttı:, *Zaman Zaman Ortaya Çıkan Kötülükleri Yok Eden veya Azaltan Bakış Açılarımıza Derinlemesine bir Araştırma ile İnsanın Mutluluğu üzerindeki Geçmişteki ve Bugünkü Etkilerinin Bakışı veya Nüfus İlkeleri üzerine bir Deneme.* Ortalıktan kaybolanlar Godwin ve Condorcet idi. Ütopyacı kehanetler azaltılmıştı. Geometrik oranla olmasa bile, derinlik, uzunluk ve ağırlık olarak geri kalan her şey genişletildi. Malthus teorik noktaları Afrika, Sibirya, Türkiye, Iran, Tibet, Çin ve bu sefer Kızılderilileri de içine alarak ABD'den sonu gelmez anekdot ve örneklerle süsledi. Artık hiç kimse ona deneysel olmadığı şeklinde saldıramayacaktı. İkinci baskı daha az ürkütücüydü, çalışan kesimin çoğalmadan önce "ahlaki imtina" göstereceğini ve alışkanlıklarını değiştireceği şeklinde umut vaat ediyordu. Elbetteki, davranışları değiştirmek zaman alır. Daha ılımlı · ton Fakirlik Yasası hakkındaki tartışmaları da etkiledi. Derhal yırtıp atmaktansa, Malthus "yasanın zaman içerisinde *yavaş yavaş* kaldırılmasını" önerdi,

böylelikle şu an hayatta olan ya da iki yıl içerisinde doğanlar incinmeyecekti [orijinal vurgu].[7] Ve yardım programı yalnızca buna gücü yetenlerden kaldırılacaktı. Gıda tedarikini arttırmak için, Malthus gıda ithal ve ihracının yasaklanmasını talep etti. Kısıtlamalar fiyatları yükseltecek ve bu sayede gıda üretimi artacaktı. Serbest ticaret yanlısı olmasına rağmen, Malthus gıda için ayrıcalık yapmıştı. David Ricardo'yu incelerken onun ticaret hakkındaki görüşlerini analiz edeceğiz.

Yeni baskıyla beraber, meşhur yazarlar ve politikacılar Malthus'un mantığını tekrardan kabul ettiler. Önde gelen gazete ve dergilerin incelemeleri Malthus'u zekası ve uzak görüşlülüğü, kahramanlığından da olabilir, sebebiyle övdü (önceki kitabında isimsiz olan Malthus artık ismini eserine koymuştu). İki yıldan daha az bir zaman zarfında, *Monthly Magazine* üçüncü baskıyı 1806'da ve takip eden dördüncü baskıyı ise bir sene sonra basacağını ilan etti. Her yeni baskıyla birlikte çalkantılar devam etti. Entelektüel düşmanları ilkinden ziyade ikinci baskısında daha zalimce ve şeytanice saldırmaya başlamışlardı çünkü artık (isimsiz bir yazardan ziyade) önlerinde saldırabilecekleri bir hedef bulunuyordu. Robert Southey'in bir dostuna yazdığı şiirde: "Malthus mastürbasyon kirliliğinden kaçınan diğerleri ile en az *İngiliz Eleştirmenler*' kadar favoridir. Bu yaramaz budalaya yapılan düzenli saldırılarda benim eliminde kullanılması için ödünç verebilirsem kendimi çok mutlu hissedeceğim . . . kendisini bir kaç akşamda alt edebiliriz."[7] Tam bir şiir bile sayılmaz. Southey'in boş sözleri. Coleridge izinsiz olarak Orduya katılmak için okulu terk ettiğinde Malthus onun okuldan kovulması yönünde oy verdiğinden, Coleridge Malthus'a saldırmak için bir bahane bulmuştu. Bütün bu çekişmelere rağmen, Malthus bir iktisatçı olarak puan topladı ve mesleğinin liderlerinden birisi oldu. James Mill, David Ricardo, ve sonradan John Stuart Mill ve Alfred Marshall *Deneme*'yi kabul ettiler, kendi yazdıklarında ima edilenleri bazen görmezde gelseler bile.

İkinci baskı çıktıktan kısa bir süre sonra, Malthus ahlaki bastırmayı bir tarafa bırakarak, otuz sekiz yaşında Harriet

Eckarsall ile evlendi. Evlilik Jesus Koleji'nin Üyelik kuralını ihlal etmesi nedeniyle, Malthus istifa etti ve 1805 yılında İngiliz Hükümeti adına Hindistan'ı yöneten Doğu Hindistan Şirketi'nin eğitim okulu olan Haileybury Koleji'nde öğretim üyesi oldu. Genel Tarih, Siyaset, Ticaret, ve Finans'ın isim yapmış profesörü olarak, Malthus İngiltere'nin ilk politik iktisat'ın profesörü oldu. Böylelikle, kutsal emirlere rağmen, Malthus'u ilk iktisatçı olarak düşünebiliriz. (Adam Smith'in öğretisi Doğu Hindistan Şirketi'ni öldürücü bir tekel olarak çizerken, faydacı Jeremy Bentham Şirketi savunarak, Hindistan iş hayatına yeni İngiliz girişleriyle birlikte yerel halkın sömürüleceğini iddia etmiştir.)

Haileybury'de Malthus bir kez daha kanıtlamıştır ki, sefil hastalıkları ve açlığı çizen adam eğlenceyi sevmektedir. Bir dostu onun keyfini doğal olarak neşeli, gençlerin zevk ve masum bütün istekleriyle oynamaya hazır olduğu gibi onları çalışmaları konusunda yüreklendiriciliğinden bahsetmiştir. Üç yıl içinde, Malthus oynayabileceği üç kendi çocuğu oldu. Eleştirmenleri çocuklarının sayısının çoğalmasından dolayı kendisiyle alay etti ve Malthus'lar sadece üç tane çocuk sahibi olmalarına rağmen, her nedense Everyman Kütüphane baskılarında hepsi kız olan sekiz çocuktan söz edilmiştir.

İyi Bir Falcı Mı?

Malthus binlerce takipçi bıraktı, bunların birçoğu 1960 ve 1970'lerde sahneye çıkarak kendisinin büyük kehanetlerini modern dünyaya uyarladılar. En son literatürü taramadan önce, Malthus'un öngörülerini kavrayalım. Yalın haliyle kötüler. Nüfus geometrik oranla büyümedi. Gıda üretimi aksamadı. Sefalet fakirlere uğramış olabilir ancak Malthuscu nedenlerden dolayı değil. Tam tersine, Malthus'un odaklandığı İngiltere ve Kıta'da, insanlar daha iyi beslendi, daha uzun yaşadı, ve Malthus'un beklentisinin ötesinde bir "imtina" gösterdiler.

Malthus hem tarihin en önemli trendlerinden bazılarını hem de aşikar istatistiki tuzakları kaçırmıştı. Hemen akla gelebilecek ilk konu, Benjamin Franklin'e nüfus artışının doğum oranlarından mı yoksa göçmenlerden mi kaynaklandığını sormamasıdır. Başka bir deyişle, Franklin'in ham verilerini bir araya getiren Malthus uzak köylerde İngiliz ırkından gelen annelerin New York'a botla varan Hollandalı çocuklar dünyaya getirdiğini varsaymıştı. Yükselen rakamlar gördüğü için, Ingiliz annelerin aşırı derecede doğurgan olduğunu ilan etmişti. Daha da önemlisi, Malthus tıptaki ilerlemeleri, tarımdaki devrimi ve başlayan sanayi devrimini gözden kaçırmıştı. Bunların hepsi Malthus'un öngörülerini ters yüz etmeye yeterdi.

Daniel Malthus Jean Jacques Rousseau ile ağaçlık alanda yürürken, insanın mükemmeliyete doğru seyrini etraflıca düşünüyorlardı. On sekizinci yüzyıl çiftçileri çıktıyı genişletmek için güçlü metotları mükemmelleştiriyorlardı. On sekizinci yüzyıl başında, Avrupa tarımının verimliliği yirmi yüzyıl öncesinden daha yüksek değildi. Ancak, 1700 den 1800 e kadar çıktı İngiltere de ikiye katlandı. Devrimin ve savaşın etkisine rağmen, Malthus'un doğumuyla *Deneme*'nin ilk baskısı arasındaki geçen sürede çıktı düzeyi Fransa da kabaca yüzde 25 arttı. Ürün rotasyonu, tohum seçimi, daha iyi aletler, ve pullukla tarlanın kazılmasını neredeyse zaman yönünden yüzde 50 azaltan öküz yerine atların kullanılması artığa sebep olarak gösterilebilir. 1750'ye kadar ki hızlı gelişme Ingiltere'ye sadece kendi vatandaşlarını değil aynı zamanda ilave yüzde 13'lük bir hububat ihracatı imkanı tanıdı. Eğer bir ülke tarımda ilerlerse, daha fazla vatandaşı endüstride veya tarım dışı sektörde istihdam edilebilir. 1690 yılında İngiliz nüfusunun yüzde 75'i tarımda istihdam edilirken, bu rakam 1840'ta sadece yüzde 25 idi.[8] Günümüz ABD'sinde nüfusun çok küçük bir oranı bütün Amerika'yı beslemeye ve milyonlarca tonluk gıda ihracatını gerçekleştirmeye yeterlidir. Nüfus artışını engellemekten çok uzak olarak, gıda üretim ve dağıtımının yaygınlaşması daha fazla nüfusa izin verdi.

Kayda değer bir şekilde, daha yüksek hayat standardı Malthusçu doğum döngüsüne götürmedi. Nüfus istatistiklerine bakıldığında, Malthus nüfus artışının ölüm oranlarındaki azalmadan kaynaklandığını görmedi. 1740'lardan başlayarak devam eden tarımsal devrim ve daha iyi hijyenik şartlar ve tıptaki gelişmelere bağlı olarak ölüm oranları Avrupa'da düştü. On sekizinci yüzyıla kadar, doktorlar iyileştirdiklerinden daha fazlasını öldürdüler; cadı doktorun büyü yaparak hastayı tedavi etmeye çalışması büyük bir ihtimalle zamanının cerrahının müdahalesinden daha etkindi. 1700'lerde, doğumdaki yaşam beklentisi yaklaşık olarak otuz yıldı, 1850'de kırk'a erdi, 1900'de elliye ulaştı ve günümüzde yetmiş yılın üzerindedir.[9] Tarımdaki devrim sayesinde, hasattaki büyük dalgalanmalar azaldı, ve 1840'lardaki İrlanda dışında, açlık tehlikesi Batı Avrupa'dan silindi. En son açlıktan ölümler İngiltere'de *Deneme* den yaklaşık yüzyıl kadar önce görüldü.

Fakat nüfus neden artış göstermedi? İktisatçılar "demografik geçişte" dört basamaktan söz etmektedirler. Endüstri öncesi toplumlarda yüksek ölüm oranları yüksek doğum oranlarını dengeleyerek nüfusun belli bir seviyede kalmasını sağlamaktadır. İkinci basamakta ise, sanayileşmenin ilk safhalarında, daha iyi sağlık koşulları ölüm oranlarını düşürmekte, böylelikle doğum oranları aşırı yüksek gözükmekte, ve nüfus patlamaktadır. Malthus verilerini bu evrede topladığı için, peşinden neyin geleceğini görmedi veya görmesi mümkün değildi. Üçüncü evrede ise, şehirleşme ve eğitim birçok insanı daha az çocuk sahibi olmaya özendirdi. Böylece, ölüm oranı düşmeye devam ederken doğum oranı da düştü, bu da nüfus eğrisini düzleştirdi. Son olarak, olgunlaşmış bir toplumda, iki eşin birlikte çalışması ve başarılı bir doğum kontrol yöntemiyle, çiftler çocuk sayısını bir ile üç arasında tutmakta ve nüfus kontrol altında kalmaktadır. Karl Marx bir keresinde ne zaman bir tren bir kıvrımın yanından geçse, bütün entelektüeller düşer demiştir. Malthus üçüncü ve dördüncü evreleri tahmin edemedi. Çizdiği şemadan figürleri düştüğünde, Malthus da trenden düştü.

Onu suçlayabilir miyiz? Bütün bunlara rağmen, kendisinin elinde çok az sayıda gerçek veri vardı. Gerçekten, kullandığı argümanlar o kadar yüksek ve gerçekten uzaktı ki, bütün gayretleri itinayla yapılan karşılaştırma olarak gözükmekteydi. Daha sonra *Politik İktisadın İlkeleri* adlı eserinde belirttiği gibi, eğer kendi kıstaslarını uygularsak, suçludur: "Politik iktisatta günümüz yazarları arasında görülen hatanın ve farkların nedeni bana göre acele ile basitleştirme ve genelleştirmeye çalışmak . . . [ve] genişletilmiş ve kapsamlı bir tecrübeye yeterince atıfta bulunmayan teorilerinin sınanmamasıdır."[10] Tarımdaki devrimi kaçırması ve nüfusun neden yükseldiğine ilişkin gelişi güzel açılamaları, suçlu kararından kaçmak için kendisi konuyu çok basitleştirmiş ve genelleştirmiştir.

Malthus'un en büyük ahlaki hatası şudur: tevazu göstermek için geçmiş verileri dikkatle incelemeden kati sonuçlar asla çıkartmamalısın. Eğer Aeschylus modern dünyada yaşasaydı, abartılı sonuçlarından dolayı tanrılar tarafından çarpılmış soylu bir araştırmacının trajik hikayesini yazardı. Eğer Aeschylus bir piyeste oynayacak modern bir başrol oyuncusu isteseydi, kıyametin gelmekte olduğundan dolayı feryadı figan eden Malthus'un takipçilerinden Cassandra'yı düşünürdü (fark şuradaydı ki Cassandra haklıydı).

Kıyamet Ertelendi Mi?

Kirlilik, nüfus ve yükselen enerji fiyatları kaygıları daha da arttırınca, 1970'lerdeki bazı guruplar dünyanın geleceğini çizmeye çabaladılar. Ve yine teskin edici sözler tekrarlandı: bugünkü trend baz alınarak, kaynaklar azalacak; sanayi azalmayan kaynakları kirletecek, çıktı çökecek, ve nüfus geçmiş gıda üretimini hızla geçecekti. Bu teskin edici sözleri kim söylemişti? Bir gurup Avrupalı akademisyen tarafından yazılan ve Roma Kulübü tarafından bir araya getirilmiş en ürkütücü çalışmalardan birisi olan aynı zamanda en çok satan

kitaplardan, *Gelişmenin Sınırları*'nda.[11] Gelişmiş bilgisayar teknikleri kullanarak, Roma Kulübü trendi ileriye dönük tahminlerde bulundu ve eğer Malthus'un önerdiğinden daha ciddi önlemler alınmazsa yüzyıl içerisinde felaket olacağını söylüyordu. Önlemler: ekonomik gelişmeyi hemen durdurmak, nüfus artışını durdurmak, ve kaynakların geri dönüşümünü sağlamak. Bulgular o kadar şok ediciydi ki, Kulüp bulguları tekrar değerlendirdi ve kısa zaman içinde çok daha mutlu edici sonuçlar açıkladı. Bir iktisatçı Kulübü şu şekilde tarif ediyordu: "bir kurdu ağlatan bilgisayar." Bununla beraber, orijinal rapor basıldı. 1973 senesinde, o zamanlar Dünya Bankasının Başkanı olan Robert S. McNamara "nüfus patlamasını" nükleer savaşla karşılaştırıyordu. 1974'te Robert Heilbroner *İnsan Beklentisi Üzerine bir Deneme* adlı eserinde modern dünyada insanın hiç bir umudu yoktu. Sanayinin ilerleme trendine bakarak, kaynakların sanayi talebine yetişemeyeceği kanısına vardı. Ve yetişseler bile, daha sıcak bir atmosferde kavrulup gidecektik. Belki de manastır hayatına geçsek daha akıllıca olacaktı. Şimdiye kadar, pek çok insan Samuel Godlwyn'in "hem içeride hem dışarıda" filminin verdiği öneriye cevap veriyordu.

1980 yılında, Başkan Jimmy Carter'ın daha evvelden yapmış olduğu isteğe cevaben, Devlet Bakanlığı ve Çevre Kalite Komisyonu *Küresel 2000 Raporu*'nu yayınladılar. Roma Kulübü'nünkinden çok daha iç açıcı ve makul olsa da, rapor "Eğer mevcut durum aynen devam ederse, 2000 yılında dünya bugünkü halinden daha kalabalık, daha kirli, ekolojik yönden daha kaygan, ve tehlikelere karşı daha savunmasız olacaktır. . . . Devrimsel nitelikteki teknolojik yenilikleri yasaklayarak, hayat pek çok insan için bugünkünden daha kaygan olacaktır . . . tabii eğer dünyadaki devletler mevcut trendi değiştirmek için canla başla mücadele etmezlerse."[12] *Washington Post* "raporun öngörüleri iyimserlik konusunda hatalar yaptı" diyerek onay verdi.

Hala, pek çok iktisatçı bu raporlar hakkında şüphecidir. Modelleri programlayanlar aynı Malthus'un yaptığı gibi dura-

ğan varsayımlar ve aynı tip kötümserlikler kullanmıştır. Bazıları modelleri markalaştırmış "PIPO": kötümserlik içeri, kötümserlik dışarı.[13] İktisadın merkezinde bulunan anahtar yasalardan birisi ihlall edilmekteydi-adını koyacak olursak, fiyatlar ne zaman tutumlu ne zaman harcayacağımızın sinyalini vermektedir. Önceki Adam Smith ile ilgili tartışmalarımızı ve Hayek'in teneke örneğini hatırlayalım. Eğer tenekeye olan talep artarsa, fiyat artar, insanlar daha az teneke kullanmak için çaba sarf ederler, ve girişimciler de ya tenekenin ikamesini araştırırlar ya da ilave teneke arzı ararlar. Orijinal Kulüp raporuna göre, eğer tenekeye olan talep artarsa, dünyada teneke arzının azalmasından başka hiçbir şey olmaz. Evet belki bazı ürünler için sabit bir arz, ikamesi olmayan, ve yükselen talep artan fiyatlara cevap vermeyebilir. Fakat, bunlar gerçekten istisnadır. Nobel Ödüllü iktisatçı Wassily Leontief 1977 senesinde bu soruyu Birleşmiş Milletler için çalışmış ve "Dünyadaki yüksek kalkınma hızını desteklemek için ... bilinen metal madenler ve fosil yakıt kaynakları bu yüzyılın kalan on yılları için genelde dünyanın ihtiyacını karşılayabilecek düzeydedir. Ancak, ... bu kaynaklar büyük bir olasılıkla daha pahalı olacaktır" demiştir.[14]

Geriye baktığımızda, Leontief bile aşırı kötümserdir. 1980'lerde başlayarak, enerji fiyatları yüzyılın sonuna kadar (Saddam Hüseyin'in ordusu Kuveyt'i işgalinden dolayı 1990'daki kısa süreli fırlama hariç) hız kesmiştir. 1990'ların ortasına gelindiğinde, petrol fiyatları 1973 OPEC ambargosundan çok önceki enflasyona göre ayarlanmış 1960 fiyatlarından daha düşüktür. 1970'lerde ons başına 400 dolara çıkmış olan altın fiyatları 1998'e gelindiğin de 300 dolara gerilemiştir. 1980 senesinde iyimser bir iktisatçı olan Julian Simon *Nüfus Patlaması* ve *Zenginliğin Sonu* adlı kitapların yazarı olan Paul Ehrlich'e meydan okudu. Simon Ehrlich'ten herhangi bir mal seçmesini ve fiyatların zaman içerisinde artmayıp (noksanın olmayacağını gösterir) düşeceğine dair iddiaya girmesini istedi. Ehrlich 1000 dolar değerinde kıymetli beş çeşit metal satın aldı. 1990'da,

fiyatları kontrol edeceklerdi. Eğer fiyatlar artarsa, Simon Ehrlich'e yükselen miktar kadar ödeyecekti. Eğer düşerse, Ehrlich Simon'a farkı ödeyecekti. Elbetteki Ehrlich Simon'a ödemede bulundu, ekonomik gelişmeye ve dünya nüfusunun genişlemesine rağmen kaynakların fiyatları düşmüştü. Simon 576 dolarlık çekini aldı. Simon neden kazandı? Her şeyden önce, "petrol korkusu" taşıyan modeller girişimcilerin Kuzey Denizi'nden ve Meksika Körfezi'nden büyük miktarlarda petrol pompalayacaklarını kestirememişlerdi. İkincisi, Malthus gibi, çiftçilerin daha az ile nasıl daha çok yetiştireceklerini gösteren tarımsal devrimi yakalayamamışlardı. 1950'lerde, bitki genetikçisi ve patolojici Norman Borlaug iki değişik tahılın nasıl çiftleşeceğini bularak "Yeşil Devrimin" başlamasına yardım etti. Bulduğu sonuçlar Hindistan, Meksika, ve Afrika'daki milyonların beslenmesini sağladı. Üçüncüsü, ikame mallarını icat etme güdüsünü eksik tahmin ettiler. Şu anda, alüminyum ve plastik firmaları otomobillerdeki yerlerini almak için kıyasıya bir mücadelenin içerisindeler. 1967 filmi *Mezun*'da orta yaştaki karakter genç Dustin Hoffman'a önemli bir icat tiyosu verir, "plastik." Bir çok "profesyonelin" reddettiği bu fikir, Piliç Azlığı fikrinden daha iyi olduğunu ortaya koyar.

Kıyamet modelleri teknolojinin kaynak talebini sınırlayamayacağını varsaymıştır. Teknoloji Yunan tiyatrosunun bozulmaz makinesi veya Hollywood'un batılı süvarisi olmayabilir, ancak bizlerde aşırı eleştirici olamayız. Örneğin, modeller otomobilleri kirlilikten ve petrol gibi fosil yakıtlarının sonunu hazırladığı için kınamaktadırlar. Modellere göre, modern toplumun hayati unsurları olmasına rağmen, otomobil ve petrol yıkıcıdır. Ancak, bunlar "bu yüzyılda nelerin yerini aldı?" taşıma için atın ve yakıt için odunun. New York'taki Central Park'ın yakınlarında çok az sayıda fayton hâlâ işlemektedir. Ancak, kokusu hissedilebilir. Kötü koku ve hastalığın yayıldığını ve en hızlı nakil aracının da atlı araba olduğunu düşünelim. Odun petrolden daha yenilenebilir bir enerji kaynağı olabilir,

ancak fosil yakıtları daha ucuz olduğunu kanıtlamıştır. Geçiş yasaklayarak değil fiyatlar sayesinde olmuştur. Ekonomik kaynaklar ve teknoloji hakkında uzun dönem tahminler yapmak iktisatta diploma sahibi olmayı değil ilahi bir yetenek gerektirir.

Bu iktisatçıların sadece gülümsemeleri ve az gelişmiş ülkelerdeki kirlenmeyi ve açlığı görünmez ele bırakmayı mı gerektirir? Hayır. Kirliliği daha sonra ayrıntılı olarak tartışacağız, ancak şu an için iktisatçılar kirliliğin Adam Smith modelinde bir eksiklik olarak kabul etmelidirler. Kirliliği iş yapmanın bir maliyeti olarak düşünün. Fakat, kirli hava emek veya makine maliyetinden ya da kiradan nasıl farklıdır? Şirket bu tip maliyetlere ödemede bulunur. Bunlar "içsel" işletim maliyetleridir. Fakat, şirket kirlilik için ödemede bulunmaz. Bu bir "dışsal" etkidir ve toplum bu kirli havayı soluyarak maliyetine katlanır. Sonuç? İmalatçı üretmesi gerektiğinden daha fazla üretir, çünkü üretimin maliyeti göründüğünden daha ucuzdur. İdeal miktarda üretimi gerçekleştirmek için, imalatçı alışıla gelen maliyetin yanında havayı kirletme maliyetini de yüklenmeye mecbur edilmelidir. Bunu başarmak için, pek çok iktisatçı vergilendirmeyi önermektedir.

Malthusçu tuzak daha iyi sağlık hizmetlerinin ölüm oranlarını düşürdüğü ancak doğum oranlarının yüksek seviyede kaldığı az gelişmiş ülkelerde daha bariz olarak görünür. Fakat, bütün bu kötümserliğe rağmen, doğum rakamları bir çok fakir ülkelerde eğitim kampanyaları, teşvik edilen doğum kontrolü, ve ekonomik gelişmeyle birlikte gelen doğal "demografik geçiş" sonucu geçen yirmi senede azalmıştır. Brezilya'da bazı sosyal bilim adamları televizyonda gösterilen orta sınıf tavırları neticesinde inanılmaz bir şekilde doğum oranlarında bir düşme yaşandığını gözlemledi. Bu da 1970'lerde yapılan nüfus tahminlerini doğru çıkardı. Bununla beraber, doğum oranlarını azaltma çabaları bazı toplumlarda oldukça tartışmalı olarak yapılmaktadır. Çin'de hükümetin doğum oranını azaltmak için takındığı tavır oldukça serttir ve diğer ülkelerde doğum kontrolü politikaları yerel

gelenek ve göreneklere ve dini yasalara meydan okumaktadır. Bütün bunlara rağmen, dramatik azalmalar Sri Lanka, Çin, Endonezya, ve birçok Hindistan Eyaletinde kaydedilmiştir. Singapur Çin etnik gurubunun doğum oranlarında öylesine azalma görmüştür ki, bu gurubun normalin altına düşeceğinden endişe etmektedir. Yirmi yıllık "İki yeterli" sloganından sonra, Singapur hükümeti yakın zamanda "Eğer bakabiliyorsan üç çocuk sahibi ol!" kampanyasını başlatmıştır.

Aynı zamanda, fakir ülkeler tarımsal çıktıyı da arttırıyorlar. Çin ve Hindistan dünya nüfusunun yüzde kırkını ve bunların fakirlerinin çoğunu oluşturuyor. Ancak, geçen on sene zarfında, bu iki ülke tarımda neredeyse kendi kendine yeterli düzeye geldi. 1978'de, Çin tarım sektörünü yeniden yapılandırma yoluna giderek, merkezi kontrollü üretim ünitelerinden, piyasa güdüsü altında üretim yapan ünitelere geçti. Dalgalanmaya bırakılmasıyla beraber, fiyatlar Çinli ekonomik aktörlere yol gösterici sinyaller vermeye başladı, ve çıktı düzeyi yükseldi.

Madalyonun parlak olmayan yüzünde ise, Afrika devletleri nüfus hızını yavaşlatmada ve üretimi arttırmada zayıf bir başarı elde ettiler. Bebekler 1950'lere göre daha düşük bir oranda doğmasına rağmen, nüfus artış oranı tümde daha fazlaydı çünkü hayat beklenti süresi dramatik bir şekilde uzamıştı. Malthus'un hayaleti kuraklığın ve savaşların olumlu denetleyici mekanizma gibi hareket ettiği Etiyopya gibi ülkelerde korkunç yüzünü göstermekteydi. Fakat, bu gibi yıkılmış ülkeler kendi nüfuslarını besleyebilecek potansiyele sahiptiler. İktisatçılar iki önemli soruna değindiler. İlki, gelirleri düşük olduğu için, fakir ülkeler tasarruf yapıp yeni teknolojilere yatırım yapamazlar. Ve gelirleri düşüktür çünkü üretim teknikleri verimsizdir. Sonuçta, iğrenç bir döngünün içinde kalmışlardır. Bunu dış yardımlarla kırmaya çalışıyorlar. İkincisi ve çok daha önemlisi, sağlam zeminlere dayanmayan bir çok hükümetler gıda fiyatlarını düşük tutarak şehirlerdeki nüfusu pasifize etmeye çalışıyorlar. Ancak, yapay olarak düşük tutulan fiyatlar çiftçilerin yatırımlarını azaltmakta ve çıktıyı daha da düşürmekte. Sonuç olarak, tüketiciler

düşük etiket fiyatlarını görünce mutluydular ancak boş raflar kendilerini üzüyordu.

Üçüncü dünya ülkeleri genellikle kendi paralarının değerini yükselterek, böylece ithalatı özendirip ihracatı caydırmaktadırlar, bu sorunu daha da arttırmaktadır. Geçen on yıl içerisinde, birçok bilim adamı nüfus artışının ekonomik gelişmeyi olumsuz etkileyip etkilemediği şeklindeki temel soruyu tekrardan incelediler ve özellikle tarıma elverişli topraklara sahip olan ülkeler için böyle bir olasılığın bulunmadığını kaydettiler. Nüfus yoğunluğunun fazla olması malların tüketicilere taşınma maliyetini düşürmekte ve mallara olan yurtiçi talebi arttırmaktadır. Dünya Bankası birçok gelişmekte olan ülkenin yüzde 2'lik bir büyümeyi hayat standardında herhangi bir düşme olmadan rahatça emebileceğini söylemektedir.[15] Afrika ülkeleri yıllık ortalama yüzde 3 artarken, Asya ve Latin Amerika ülkeleri ortalama yüzde 2'de kalmaktadır. Elbette ki, umutlu olmak için neden var. Ne var ki umut hükümetlerin yetişkinler arasında ticaretin gelişimini ve çocuklar arasında eğitimi teşvik edecek politikaları uygulamaya koyup koymamasına sıkı sıkıya bağladır.

Bu kitabın 1989'daki ilk baskısından bu yana, bazı Afrika ülkeleri nüfuslarını sürekli açlık içerisinde bırakan katı, yanlış yönlendirilmiş politikalardan kurtulmayı başardılar. Bir zamanların kıtlık ve tarımsal yönden çaresizlik ülkesi Etiyopya tahıl miktarını iki katına çıkaracak kadar kayda değer gelişmeler yapmayı başardı. Marksist diktatör Mengistu çiftçileri kooperatifçiliğe zorlamış ve onlara düşük fiyatlar öderken, yerine gelen halefi 1991'den beri, çiftçilere piyasa fiyatını uygulamalarına imkan tanımış, bu durum onları daha fazla üretmeye ve tarlalarında daha fazla ilgi göstermeye sevk etmiştir.[16] Talihliyiz ki, sadece Etiyopya değil aynı zamanda Gana ve Uganda çiftçilere değil açlığa ve sefalete savaş açtılar.

Malthus ve Göçmenler

Malthus bütün gezegenin aşırı kalabalıklaşacağı yönünde uyarırken, modern protestocular ana vatanlarının işgale uğradığından bahsetmektedirler çok sayıda göçmenden dolayı. Fransa ve Almanya'da yeni politik partiler yabancıları kapı dışarı etme sözü vermekteler. İkinci Dünya savaşı sonrası Almanya birçokları Türk ve Araplardan müteşekkil 7 milyon yabancıya misafir işçi olarak kapılarını açtı. Ancak, yakın zamanlarda misafirden çok istenmeyen kaçak kiracılar gibi davranılmaya başlandı. Avustralya'da bile, anglolar Asyalıların işgalini protesto etmekteler ki bu ülke bir zamanlar İngiliz mahkumlarla doluydu.

Göçmenler ülkesi olan Amerika'da, özellikle ekonomik gelişmenin yavaşladığı işsizlik oranının yükseldiği zamanlarda, insanların yeni gelenleri istemediğini duyarız. Çok az sayıdaki "yerli" (Kızılderililer ile karıştırılmamalı) göçmenlerin onların tüm gıdalarını yiyip bitireceklerinden Malthusçu bir endişe içerisindedirler. Daha ziyade, göçmenlerin buraya gelerek bu ülkede doğmuş olanların ellerinden işlerini almak suretiyle onların hayat standartlarını düşürdükleri ve ABD'nin "kültürel bütünlüğünü" zedelemekte olduklarına dair şikayetler duyulur. Elbetteki bu argümanlar yeni değil. İrlanda asıllı Amerikalılar yardımcı aranıyor ilanlarında düşülen "İrlandalılar müracaat etmesin" notunu okuyan büyük babalarının anlattıkları hikayeleri çok iyi bilirler. 1991 filmi *Commitments*'taki karakter oyuncusu "İrlandalılar Avrupa'nın zencileridir. Öyleyse daha yüksek sesle söyle ben bir zenciyim ve bundan gurur duyuyorum!" diye haykırıyordu. Fakat, bugünün Meksikalı göçmenlerin gözüyle, İrlanda asıllı Amerikalılar *Mayflower*'larda mürekkep okkalarında yolculuk yapanlar olarak gözükmektedir. *İrlandalı Nasıl Beyaz Oldu* adlı kitap, alay edilen İrlandalıların Amerikan toplumu içerisindeki yerlerini nasıl aldıklarını açıkça anlatmaktadır.[17] Muhteşem kariyerler ve George M. Cohan gibi yurtsever oğullar hiç şüphesiz göçmenlerin davasına yardım etti.

Ancak yerliler "şimdiki durum farklı" diye itiraz etmekteler. Her şeyden önemlisi, yeni gelenler yirminci yüzyılın başında Avrupa'dan dalgalar halinde gelen milyonlarca sığınmacı gibi çabuk bir şekilde asimle edilemediler. Neden olmasın? Önceki dalgalar çok dilli Avrupa ülkelerinden kaçıp geldiler ve bir düzine farklı dilleri konuşuyorlardı. 1915'ten 1965'e kadar, Avrupalılar yeni gelenler içerisinde yüzde 75'lik bir paya sahipti. Halbuki, çoğunlukla Meksika'dan olmak üzere yakın zamandaki göçmenlerin yarısı Latin Amerika'dan (sadece yüzde 15'i Avrupa'dan gelmektedir). Çoklukta kuvvet olduğu için bir çok aile geçimini İspanyolca konuşarak sağlayabilmektedir. İspanyolca yayın yapan kablolu/uydu televizyon kanalları Kaliforniya ve Florida'da hızla artmaktadır. Modern teknoloji de yardım etmekte çünkü yeni gelenler telefon, faks, e-mail veya hatta uçakla ana vatanlarında bulunan akrabaları ile iletişim kurabilmektedir. Şehirler arası telefon ücret tarifelerinin dakikası 10 sentin altına düşmesiyle birlikte, asgari ücretle çalışan birisi bile "lüks" sayılan vatanını arayabilmektedir. Halbuki, 1912 senesinde, Hamburg Deniz Yolları Şirketi Almanya'ya mektup taşıyordu ki, bu da vatandaki akrabalarla tek irtibat kurma yöntemiydi. "Potada erime" metaforu dolaba kilitlendi ve yerine "salata tabağı" aldı. Her etnik gurup kendi kimliğini korumalı ve asimilasyona karşı direnmeliydi. Manalı bakışlar göçmen çocuklarını İngilizce öğrenmeye zorlarken, bugün ise Amerikan adetlerini çok kısa zamanda kapan Çinli gençler birbirlerini "muz" (dışı sarı içi beyaz) olmakla alay etmektedirler.

İktisatçılar ikinci konuya daha çok ilgi gösterirler. İrlandalılar, Almanlar, İtalyanlar, Polonyalılar ve Yahudiler'de olduğu gibi, göçmenlerin gelirleri yerlileri yakalayabiliyor mu, yoksa gerisinde kalıp kamu yardımlarına mı muhtaç olmaktadırlar? Pek çok iktisatçı göçmen kanunlarına acıyarak yaklaşmasına rağmen, en yeni veriler onlar için problem teşkil etmektedir. İşte sorun: ekonomi teknolojik olarak o kadar ilerledi ki kalifi-

ye olmayan işçilerin bu akıma katılmaları hususunda çok az bir umut vardır. 1880'lerde, Isaac ve Joseph Breakstone el arabasında süt ürünleri satarak başlayıp daha sonra başarılı bir şirketi inşa edebildi. Ancak, el arabası kapitalizminin bugün için pek şansı yok. Elbette, bazı kalifiye Çinli göçmenler bilgisayar parçaları dizayn ederek ve satarak çok büyük kazançlar elde ettiler, ancak bu hikayeler güney Kaliforniya'da bahçıvanlık yapan Meksika doğumlular için azınlıktadır. Günümüz göçmenleri yerlilerden yüzde 30 daha az kazanarak işe başlamaktadırlar, ve bulundukları yerlerden ileriye dönük bir gelişme gösterememektedirler. 1980'den önce ülkeye gelen Guatemalalılar 1990'lardan yüzde 28 daha az kazanıyorlardı. Çinliler ise ortalamada tam olarak yakalayabildiler, Laoslular ise yüzde 22'lik bir geride kaldılar.[18] Üstelik, bazı araştırmacılara göre, kalifiye olmayan işçiler kıyıya çıktıklarında, kalifiye olmayan yerlilerin, özellikle şehirdeki siyahların, ücretlerini yüzde 2.5 ile yüzde 5 arasında azaltmıştır.

Elbette ki, veriler değişebilir (ve okul sistemimizde köklü bir değişim yardım edebilir!). Öyle olsa bile, veriler toplulaştırıldığı için, göçmenlerin *bireysel* katkıları hakkında çok az şey söylemektedir. Eğer Albert Einstein Almanya'da kalmak zorunda olsaydı ve Üçüncü Reich'e yardıma zorlansaydı? Zekası ile 1930'larda angloları öfkelendiren Alman göçmen çetesini unuttururdu. Ve her neyse, Özgürlük Heykeli New York Limanı'na ekonomik sembol olarak dikilmedi. Ara sıra yapılan eleştirilere rağmen, ABD uzun zamandır özgürlüğün hasretini çekmiş düzensiz kalabalıkları bağrına basmış ve onlarda bizleri zaman içerisinde daha zengin yapmıştır.

İktisatçıları ümitvar yapan bir neden daha vardır. Baby boomers'ların milyonlarcası gelecek yirmi yıl içerisinde emekli olunca, ABD emekli maaşlarını ödemek için *daha fazla* işçiye ihtiyaç duyacaktır. İşgücünün yeni üyeleri için yeni fırsatlar doğacaktır. Bundan yararlanıp yararlanmayacaklarını zaman içerisinde göreceğiz.

Küresel Isınma: Malthus'un İntikamı mı?

Carter yönetiminin çevresel felaketi ve yükselen enerji fiyatlarını tahmin eden Küresel Rapor 2000'i yayınlamadan kısa bir süre önce, Kongre iklim hakkında araştırma yapıyordu. Özellikle, 1960'lar ve 1970'ler soğuk yıllar olarak anıldı ve bazı bilim adamları yeni bir buz çağına karşı uyarılarda bulundular, çünkü ısı 1940'larda en yüksek seviyelerindeydi. Bilgisayar modelleri yeryüzünün küresel soğumaya doğru yol aldığı şeklinde ikazlarda bulundu. Sonuçta, son buz çağı günümüzden yaklaşık 6 santigrat daha soğuktu. Hafif çaptaki kaymalar kutuplardan başlayarak New York'u kaplayan yüzlerce metre uzunluğundaki buzlara dönebilirdi, milyonlarca yıl önce olduğu gibi.

Bu ikazlardan neredeyse hemen sonra, hava tekrar ısındı. 1990'lara gelindiğinde, Birleşmiş Milletlerin sponsorluğunda bir araya gelen uluslararası bilim adamları dünyanın hızlı ve tehlikeli bir şekilde ısındığını ve 2100 yılına kadar termometrelerin belki de 5 santigrat derecelik bir artış gösterebileceği yönünde tahminde bulundular. Sadece insanların daha fazla terlemesiyle mesele bitmemekte aynı zamanda küresel ısınma korkunç selleri, ve su ve gıda kaynaklarını tehdit eden kuraklıkları da beraberinde getirme meselesiydi. Bu felakete ne neden olabilir? İsveçli bilim adamının, Svante Arhenius, çalışmalarını takip ederek, İklim Değişmeleri Hakkındaki Hükümetler arası Panel (IPCC) karbon dioksit miktarını fosil yakıtların arttırdığını teorize etti. Buna göre, güneşin sıcak ışınlarının atmosfere girmesine izin vermekte ancak ısının dışarıya çıkmasına müsaade etmemekteydi. Yüzyıllık bir zaman dilimi içerisinde, dünya genelinde otomobil sayısı sürekli arttığı için, karbon dioksit oranı da artmaktadır. Şu anda bile, kuzey Avrupa'nın buzullarının çekilmesi son buz çağından önce ki zamanlardan kalma kemik ve fosilleri ifşa etmeye başladı. Daha sıcak bir iklim deniz seviyesini yükseltir, buz dağlarını ve kutuplardaki buz tabakasını ayırır, ve daha fazla fırtınalara neden olur. Birçok yer daha nemli hâle gelir

ve bu da beraberinde sıtma gibi hastalıkları getirir, ve dünya tarımını çökertir.[19] Sonuç olarak, Malthus'un nüfus artışının insan hayatını devam ettirecek dünya kaynaklarını yok edici hikayesidir.

Gerçek olabilir mi? Belki. Müteredditler kıyamet senaryolarına karşı birçok argümanı ileri sürmektedirler. Örneğin, yeryüzündeki ısının geçen yüzyılda sadece 0.55 santigrat arttığını ve verilerin korkunç derecede gelişi güzel toplandığını belirtiyorlar (uydudan alınan bilgiler ısının daha da az yükseldiğini gösteriyor). Bazı bilim adamları bu küçük artışın nedenini güneşin biraz daha parlamış olabileceğine bağlamaktadırlar. Bir başka argümanları ise bulutların meydana gelmesinin hâlâ tam olarak çözülemediğini ve bu yüzden bilgisayar modellerinin eksik olduğunu anlatmaktadırlar. Ayrıca, dünyadaki bazı buzullar küçülmenin aksine daha da genişlemektedirler. Ve son olarak, müteredditler iklim 1 santigrat derece (IPCC'nin ortalama değeri) artsa bile, dünyanın birçok bölgesi daha uzun sürecek tarım sezonundan ve geçecek daha az sert kıştan faydalanabilir. Bir gurup iyimser iktisatçı analizlerine gelecek bölümümüzün kahramanının "Ricardocu" yaklaşım adını verdiler.[20] Ricardocu analize göre, çiftçiler sıcak iklimde yetişen bitkileri yetiştirmeye başlayarak küresel ısınmanın avantajlarından yararlanacaktır; örneğin, buğday tarlalarını pamuk tarlalarına dönüştüreceklerdir. Tabiidir ki, şu anda bile çok sıcak olan ülkeler için seçim olanakları daha azdır. Kansas'ta bir çiftçi için iyi olan belki de Muson yağmurlarının vurduğu Vietnam'daki pirinç tarlalarının çiftçileri için kötü olabilir. Küresel ısınmanın kendisi Malthus'u haklı göstermeye yetmez. Gerçek sınav insanlığın ısınmaya karşı verdiği cevap ile belli olur. Boğuluncaya veya tarımsal alanları yok edinceye kadar karbon dioksit pompalamaya devam edecek mi? Ya da ırkının devamı için yeni bir teknoloji bulacak mı? Torunlarımızın çocukları bu sorunun cevabını öğrenebilir.

Son Günleri

Malthus aramızdan ayrıldıktan 150 yıl sonra bile hâlâ dünyanın dimdik ayakta durduğunu ve tezini tartıştığını öğrenseydi herhalde şaşırırdı.

Malthus hayatının son otuz gününü Haileybury ve Londra'da sosyalleşerek geçirdi. Samuel Johnson'ın tabiriyle, Malthus "kulüp adamıydı" ve Kulüplerin Kralı ile Politik İktisat Kulüp'ünün üyesiydi. Birçok kitap ve risale yazdı, en önemlisi *Politik İktisadın İlkeleri*. Daha da önemlisi, dostça ancak zorlayıcı bir tonda David Ricardo ile ticaret politikaları ve ekonomik çöküntü sorusu hakkında kıyasıya tartıştı.

1834'teki ölümüne kadar, Malthus insanlığın düşmanı olduğu düşüncesini reddetmeyi kendisine bir görev bildi. Profesörler ve yazarlar hâlâ kendisini en iyi şartlarda nahoş papaz olarak ve en kötüsünde Cadılar Bayramının gulyabanisi olarak görmektedirler. Fakat, onun düşündüğü eleştirmenlerinin mutlu bir maske giyerek vizyonlarını perdeledikleri tünelin ucunda görünen ışığın aslında üzerlerine doğru gelen bir tren olduğunu görmelerinin engellendiğidir.

Notlar

1. William Godwin, An Inquiry into Political Justice, 2 vols. (London: 1798), vol. II, p. 504.

2. Ibid., p. 528.

3. Ana para (P) (N) yıl için (R) yüzdesinden birleşik faizin gelecek değer (FV) formülü :

$FV=P \times (1+R)N$

kestirmeden yardımcı olan formül 72 Kuralıdır, sabit bir rakamla büyüldüğünde rakamı iki katına çıkaracak yıl sayısı 72'nin büyüme rakamına bölünmesiyle elde edilir. Örneğin, eğer

ekonomi yıllık olarak yüzde 4 genişlerse, 18 yıl sonra ekonomi ikiye katlanır.

4. Thomas R. Malthus, An Essay on the Principle of Population, 1st ed. (London: Macmillan reprint, 1909), pp. 139-140.

5. Ibid., pp. 6-7,92.

6. James Bonar, Malthus and His Work (London: Macmillan reprint, 1885), p. 127.

7. Thomas R. Malthus, An Essay on the Principle of Population, 2nd ed. (London: Everyman Library, 1914), vol. II, p. 168.

8. Quoted in Patricia James, Population Malthus (London: Routledge & Kegan Paul, 1979), pp. 110-111.

9. Bakınız Paul Bairoch, "Agriculture and the Industrial Revolution," tans. M. Grindrod, in C. M. Cipolla, ed., The Industrial Revolution (Sussex: Harvester Press, 1976), pp. 452-501.

10. André Armengaud, "Population in Europe 1700-1914," in Cipolla, p. 48.

11. Thomas R. Malthus, Principles of Political Economy (Boston: Wells and Lilly, 1821), pp. 4-5.

12. Bakınız Dennis Meadows et al., The Limits to Growth (New York: Universe Books, 1972); Jay Forrester, World Dynamics (Cambridge: Wright-Allen Press, 1971) Robert Heilbroner, An Inquiry into the Human Prospect (New York: W. W. Norton, 1974).

13. Geral O. Barney, ed., The Global 2000 Report to the President (Washington: US Government Printing Office, 1981).

14. Wassily Leontief, The Future of the World Economy (New York: Oxford University Press, 1977), p. 6.

15. World Bank, World Development Report (Washington: World Bank, 1984). Bakınız Allen C. Kelley, "Economic

Consequences of Population Change in the Third World," Journal of Economic Literature, vol. XXVI (December 1988), pp. 1685-1728.

16. Stephen Buckley, "Africa's Agricultural Rebirth," Washington Post (May 25, 1998), p. A18.

17. Noel Ignatiev, How the Irish Became White (New York: Routledge, 1995).

18. Bakınız George J. Borjas, "The Economics of Immigrants," Journal of Economic Literature, December 1994. Ayrıca bakınız Rachel M. Friedberg and Jennifer Hunt, "The Impact of Immigrants on Host Country Wages, Employment and Growth," Journal of Economic Perspectives (Spring 1995), pp. 26-27.

19. Bakınız Spencer R. Weart, "The Discovery of the Risk of Global Warming," Physics Today (January 1997), p. 34. En yeni IPCC raproru için, bakınız R. T. Watson, M. C. Zinyowera, and R. H. Moss, eds., Climate Change 1995: The Impacts, Adaptation, and Mitigation of Climate Change (New York: Cambridge University Press, 1996).

20. Robert Mendelsohn, William D. Nordhaus, and Daigee Shaw, "The Impact of Global Warming on Agriculture: A Ricardian Analysis," American Economic Review, vol. 83, no. 4 (September 1994), pp. 753-755. Şüpheci (ve teknik) görüş için, bakınız R. S. Stone, "Variations in Western Arctic Temperatures in Response to Cloud Radiative and Synoptic-Scale Influence," Journal of Geophysical Research, vol. 102 (1997), pp. 21, 769-770, 776. Daha kolay okuma için Matt O'Keefe, "Solar Waxing," Harvard Magazine (May/June 1998).

BÖLÜM IV

David Ricardo ve Serbest Ticaretin Gereksinimi

David Ricardo koleje hiç gitmedi. Fakat, bir akademisyenden daha özgüvenle iktisat teorileri üzerine eğildi. Finansal piyasalar hakkında formal bir eğitimi de yoktu. Ancak, borsada milyonlarca sterlin kazandı. Güçlü zekası ve pratik bilgisi rakiplerini öylesine bastırmıştı ki en hararetli tartışmaları kazanabiliyor ve rakiplerinin argümanlarını geçersiz kılabiliyordu. Üstelik, ancak bir üniversite profesörü bunlara inanacak kadar aptal olabilir diyebiliyordu.

Bir üniversite profesörü Ricardo ile farklı görüşte olacak kadar "aptal" olabilirdi. İsmi Thomas Robert Malthus'tu. Ancak, eleştirmenleri Malthus'u o kadar zalimce hırpaladılar ki Ricardo'nun akıllı ataklarından memnundu. Shelly ve Coleridge'ten sonra, Ricardo'nun eleştirileri kendisine bir şarkı gibi gelmiş olmalı. Ve en azından Ricardo nüfus ilkesi teziyle aynı görüşteydi.

Malthus ile Ricardo birbirlerini eleştiren ticaret ve para konularında yazdıkları denemeleri bastırırlarken tanışmışlardı. Malthus sonunda 1811 yılında David Ricardo'ya bir mektup göndererek, "*genelde* seninle bu soruda aynı taraftayız, aramızda yapacağımız dostça tartışmalar neticesinde... literatürdeki uzun zamandır çözülemeyen konuyu değiştirebiliriz." Neredeyse aynı zamanda Ricardo aynı şeyleri düşünüyordu. Bir kaç gün sonra

buluştular ve hayat boyu sürecek bir dostluk böylece başlamış oldu. 1823 yılında Ricardo'nun ölümünden önce, birçok konuda anlaşamamıza rağmen "benimle aynı fikirde olduğun zaman seni olması gerektiğinden daha fazla sevmemeliyim" diye Ricardo yazıyordu. Ricardo'nun vasiyetini sadece üç kişi biliyordu, bunlardan bir tanesi Malthus'tu. Sonra Malthus "Ailem hariç hiç kimseyi bu kadar sevmedim" diyecekti.

Malthus kendi "ailesinin" dışındaki hiç kimseyi Ricardo kadar asla tanımadı. Malthus orta halli bir İngiliz ailesinden gelmekte ve Anglikan Kilisesinin kutsal emirlerine göre yetişmiş bir papaz olmasına rağmen, Ricardo 1772'de İngiltere'ye göçmen olarak gelen Yahudi bir ailenin oğluydu. Abraham Ricardo Londra'da borsada çalışmasına izin verilen on iki "Yahudi Borsacısından" biriydi. Malthus itinalı özel dersler ve Cambridge'de eğitim alırken, Ricardo babasıyla birlikte on dört yaşında işe gitmeye başladı ve dediklerine göre gizemli finans sistemini ve mesleğin inceliklerini öğrenmeye çalışıyordu. Ve çok iyi de öğrendi. Yirmili yaşların ortasına geldiğinde bu adam kendi işini kurmuş ve borsa, tahvil ve gayrı menkuller sayesinde inanılmaz bir zenginlik yaratmıştı. Malthus'un hayatı boyunca kazandığı yatırım parası, Ricardo'nun onun için yaptığı yatırımlardır. İkisinin arasında ki zeka farkını en güzel ortaya koyan başlıca örnek Napolyon dönemidir. Ricardo hem kendisi hem de Malthus için İngiliz Devlet bonosu satın almıştı. Ancak, yeni Fransız anayasasının ilanınından sonra Malthus endişelenmeye başlamıştı çünkü Fransız lider için oluşan olumlu hava ellerindeki kağıtların değerini düşürebilirdi. Zaman göstermiştir ki Malthus borsacılıktan ziyade Kilisenin düzenlediği bingo oyununa daha layıktı. Ricardo'dan kendi payını satmasını rica etti ancak ekledi "yanlış veya uygun olmayabilir, ve ne olursa olsun . . . senin nezaketine her zaman güvenirim, ve bunu harcamak eğiliminde değilim." Ricardo Malthus'un payını sattı kendisininkini biraz daha uzun süre elinde tuttu ve Malthus'un elde ettiğinden yaklaşık iki katı para kazandı.[1]

Etrafını zenginlik sarmasına rağmen, Ricardo *Milletlerin Zenginliğini* yirmi yedi yaşına kadar okumadı. İngiliz Hamamında geçen sıkıcı tatilde, klasik iktisadın gelecekteki kurucusu olacak olan adam bir "kaza" sonucu en büyük eseri okumaya başladı. Adam Smith'in *Milletlerin Zenginliğini* Fransa'da yaşadığı dönemde yazmaya başlamıştı. İktisat diğer disiplinlerden çok daha fazla sıkıcılığa borçlu olduğundan, belki de öğrenciler şikayeti bırakmalıdır eğer profesörleri arada bir yapılan iyiliği geri öder veya müesseseyi onurlandırırlarsa. 1809 senesinde, Ricardo gazete makaleleri ve para ve enflasyonla alakalı risaleleriyle elden geçen yazıları kıyasıya eleştiren iktisat yazarı olarak giriş yaptı. James Mill'in çıkış yaptığı zamanlarda, Ricardo Londra'nın entelektüel toplumuna katıldı, daha sonra Malthus'un Politik İktisat Kulüp'üne ve sosyal bir kulüp olan Kulüpler Kralına üye oldu. Etkileyiciliği ve konferanslarıyla, Ricardo özellikle romancı Maria Edgeworth'ü etkiledi. Edgeworh "gerek derin gerekse sığ konularda harika konuşmalarımız olmuştur. Beyefendiliğiyle Bay Ricardo kafasında sürekli hikayeler canlandırır ve konuşma esnasında yeni bir oyuna adım adım girerdi. Hayatım boyunca hiç kimseyle bir konu hakkında adalet için zafer için değil gerçek için böyle tartışma veya kavga etmemiştim."[2]

Göçmen bir ailenin oğlu sanayi devrimini anlayan ve çizim odasında zeki çok kısa zamanda örnek bir İngiliz beyefendisi oldu,. James Mill'in kabadayılıkla bastırmasıyla, en sonunda denemesini yazdı, *Vergilendirme ve Politik İktisat Üzerine.* Adam Smith hakkında yorumlar ve günün meseleleriyle dolu bir eserdi. İki yıl sonra, ve yine Mill'in isteğiyle, Ricardo Avam Kamarası'na seçildi. Burada, politik özgürlük ve serbest ticareti en yüksek sesle savundu.

Hileli Ancak Muhteşem Bir Teori

Özellikle ticaret hakkındaki görüşleri olmak üzere kaç tane Parlamento üyesinin Ricardo'yu anladığını bilmiyoruz. Bunun nedeni Ricardo'nun görüşlerinin bulanık olması veya kendisinin zeki olmamasından kaynaklanmamakta, fakat Ricardo tartışmalarında iktisadın en karmaşık ve hemen sezilemeyecek meselelerini seçmesidir. Bir defasında, Başkan Gerald Ford bütçe açığını televizyonda takvim kullanarak anlatırken, kendisini mahcup edecek el hareketlerinden kaçınacak provalar yapmıştı. Modern başkanların hiç birisi Ricardo'nun yaptığına cesaret edemez. Maalesef, kafa karıştıran ilkeler modern iktisadı anlamanın anahtarıdır. Saygısız doğal bilimci bir keresinde meşhur bir iktisatçıya aşikar ve önemli olmayan bir iktisadi kaide olup olmadığını sormuştu. Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükler teorisi akla gelen ilk yanıttı. Maalesef, çok az politikacı gerek o zaman gerekse günümüzde bu analizi takip etmektedir. Bunun sonucu olarak, kotalar, tarifeler, ve ticaret savaşları dünyanın ekonomik tarihini mahvetmişlerdir.

İlkeyi incelemeden önce, Ricardo'nun açıklamada bulunma gereği hissetmesinin nedenine bakalım. Adam Smith'in vizyonunda olduğu gibi, işadamları Rotary Kulüplerinde serbest ticaretin lehine sürekli konuşmalarda bulunurlar, ancak başkentte politikacıların kulaklarına korumacılığı fısıldarlar. Ricardo'nun zamanında, toprak sahipleri Parlamento'da etkin insanların kulaklarına fısıldayarak ve zenginliklerini göstererek Napolyon savaşlarından sonra tahıl ithalatına karşı korumacılık kazandılar. Gerek Napolyon'un uygulamış olduğu ambargo ve gerekse toprak sahiplerinin aniden barışın sona ermesinden korkmaları nedeniyle, savaş yıllarında tahıl fiyatları fırladı. Koridorun diğer tarafında Sanayi Devrimi ile birlikte ortaya çıkan yeni işadamlarının oluşturduğu burjuvazi oturmaktaydı. Burjuvazi işçi istihdam ettiğinden, düşük yiyecek fiyatları görmek istiyordu çünkü bu sayede daha düşük ücret ödeyebilecekti.

Toprak sahipleri lobicilik faaliyetinin galibi oldular, ve 1815 yılında Parlamento, aslında çiftçileri bir nevi tekelleştirerek, belli fiyatın altında hububat ithalini yasaklayan yasayı onayladı. İngiliz sözlükleri "mısırı" buğday, yulaf, arpadan oluşan hububat şeklinde tanımladığı için yasa "Mısır Yasası" olarak isimlendirildi.

Ricardo İngiltere için iki gelecek görüyordu: İlki, geri kafalılar olarak, korumacı ada yabancı mallara karşı barikat kurmuştu. İkincisi, dış dünya ile ticaret yapan birisi olarak, "dünyanın atölyesi" olarak hareket etmek. Seçim gerçekten çok ciddiydi. Eğer İngiltere ilkini seçerse, kendine yeten ekonomi kısa zaman içerisinde zayıf düşecekti. Öncelikle Ricardo'nun neden açık-kapı politikasını benimsediğini öğreneceğiz ve sonra Ricardo'nun hileli "hareketsiz devlet" sorusunu inceleyeceğiz.

Adam Smith'in mutlak üstünlükler teorisini hatırlayalım. "Onlardan hoşlanmıyoruz. Kurbağa yiyiyorlar. Ve Toulouse'ta çok kötü anlarım oldu. Fakat, bizden daha ucuza şarap üretiyorlar, onlara kadeh kaldırıp şaraplarını içmeliyiz. Eğer şarabı daha ucuza üretemezlerse, İngiliz Kanalı'nın karşısına geçip onlarla alay edelim" diyerek teorisini desteklediğini ve Fransızları küçük düşürdüğünü hayal edelim. Mantıklı ve akla ilk gelen durum.

Ricardo'nun cevabını anlamak için, eski bir televizyon dizisi olan "Gilligan Adası'nı" hayal edelim. Şanssız, ümitsiz, tuhaf Giligan özgüveni tam, kendinden emin kaptanla kıyıya çıkar. İki iş yapılmalıdır -balıkçılık ve barınak inşası- Akşam yemeği için kaptanın 10 saatte balık yakaladığını ve kulübeyi de 20 saatte inşa edebildiğini farz edelim. Giligan ise balık yakalamak için genellikle 15 saate ve kulübeyi inşa etmek için ise 45 saate ihtiyacı olduğunu farz edelim. Adam Smith'in mantığına göre, kaptan Giligan'dan mümkün olduğunca uzak durmalı, inşaatı ve balık tutma işini kendisi yapmalı, çünkü Giligan'dan her işte üstündür. Ricardo kaptanın yapılacak işleri Giligan'la

paylaşması gerektiğini gösterdiğinde, iktisatçılar büyük bir saygıyla irkildiler.

Zamanların yarısını balık tutmak ve diğer yarısıyla kulübe inşa etmek üzere harcadıklarında, kaç tane balık tutacaklarını ve kulübenin ne kadarlık kısmını inşa edeceklerini hesaplayalım. Kaptanın bir yıl içerisinde toplam 2,000 saat çalışacağını ve kendinden daha genç olan Giligan'ın ise 3,600 saat çalışmaya emredildiğini varsayalım. Eğer kaptan 1,000 saatini balıkçılığa ayırırsa, 100 adet balık tutar ve kalan 1,000 saatlik zaman içerisinde 50 tane kulübe yapar. Giligan'ın 1800 saatlik balıkçılığında 120 adet balık sofraya gelirken, 1,800 saatlik kulübe inşası 40 adet kulübenin bitmesini sağlar. Böylece, adadaki sofraya konan toplam balık sayısı 220 ve kullanılabilecek kulübe sayısı 90 olur.

Peki uzmanlaşırlarsa ne olur? Eğer kaptan bütün zamanını kulübe inşasına harcarsa, 100 tane yapabilir; eğer Giligan balıkçılık üzerine yoğunlaşırsa, 240 adet balık tutabilir. Böylece, Giligan her iki işte de dezavantaja sahip olsa bile, ada çıktı miktarını dramatik bir şekilde sadece uzmanlaşmak suretiyle arttırmaktadır.

Ricardo'nun Adam Smith'in Fransızları aşağılayan farazi örneğine cevabı "Adam Smith kadar ben de Fransızlardan hoşlanmıyorum. Ancak, bizim kadar ucuza üretemedikleri için onlarla alay etmiyorum. Onların üstün olmamalarına rağmen, onlarla ticaret gene de yaparım."

Ardından gelen anahtar soru ise: hangi konuda uzmanlaşacağımızı nasıl bileceğiz? Adaya geri dönelim. Kaptan için kulübe inşa etmek balık yakalamaktan iki kat daha fazla zaman gerektirdiğinden dolayı, ne zaman bir kulübe inşa etse, iki balıktan feragat etmektedir. Ancak, kulübe inşa etmek balık tutmaktan üç kat daha fazla zamanını alan Giligan her kulübe inşasında üç balıktan feragat etmektedir. Kulübe inşa etmek kaptan için daha az zaman kaybı olduğu için, o kulübe inşa

etmelidir. Ricardo insanların ve ülkelerin en az kayıp verdikleri şeylerin üretiminde uzmanlaşması gerektiğini göstermiştir. Bu onların "karşılaştırmalı üstünlüğüdür." Ve üretmeyerek yaptıkları feragatler onların "fırsat maliyetidir." Öyleyse, uzmanlaşma kimin fırsat maliyeti daha düşükse o tarafından belirlenir.[3]

Ricardo analizinin vurgusu: serbest ticaret hane halklarının ticaret yaptıkları tarafların ekonomik olarak üstün olup olmadıklarına *bakılmaksızın* daha fazla tüketebilecekleridir. Ricardo'nun Mısır Yasası hakkındaki düşüncesi: eğer Fransız çiftçileri bizleri daha ucuza beslemek istiyorlarsa, bırakın Fransız yiyeceği ile beslenelim ve kalan zamanımızı başka işler yapmaya harcayalım.

Korumacılığa Karşı Verilen Mücadele

Eğer Noel Baba kekleri, pastaları ve giysileri ren geyikleri ile havadan dağıtırsa, biz bunları pişirdiğimiz ve diktiğimiz için ren geyiğini vurmamız mı gerekir? Ricardo ve "serbest ticaret yanlılarının" karşılaştığı sorun, pastacıların ve terzilerin hükümetlerin müdahale etmesini ve ren geyiğini ortadan kaldırmasını tercih etmeleridir. Onların işleri pastacılığın devamına bağlıdır. Ancak, ülke çapındaki özellikle alt gelir grupları için ucuz gıda fiyatı demek daha rahat bir hayat demek olan bu tüketicilerin elde ettikleri faydaları unutmaktadırlar. Ricardo'nun yazdığı ve Parlamento'da tartıştığı anlarda, işçiler ücretlerinin neredeyse yarısını buğdaydan yapılmış ekmek almak için harcıyorlardı. Ucuz buğday ithalini kesmek işçileri ve onların patronlarını olumsuz yönde etkilemişti. Ayrıca, korumacılık yanlıları başka ülkelere mal ve hizmet satarak iş yaratılacağını da unutmuşlardı. Ricardo "toprak sahiplerinin çıkarları toplumdaki neredeyse bütün sınıfların çıkarlarının aleyhinedir" diye haykırdığında üst sınıfın şimşeklerini üzerine çekmesi şaşılacak bir şey değildi.

Entelektüel gücüne ve argümanlarına rağmen, Ricardo Parlamento'nun fikrini değiştirmesine ikna edemedi. Mısır Yasaları 1846'ya kadar yürürlükte kaldı. Bununla beraber, Ricardo yeni nesil iktisatçıları korumacılığın belli bir grup için iyi olmakla beraber ekonominin neredeyse tümü için kötü olduğuna ikna edebildi. İnsanlar iktisatçıları çok sık olarak birbirleriyle çelişen politikalar benimsediklerinden dolayı aşağılarlar. George Bernard Shaw "Eğer bütün iktisatçıları yan yana getirseniz, bir sonuca varamadıklarını görürsünüz" demiştir. Ancak, yirminci yüzyıl boyunca binlerce iktisatçı ABD hükümetinden ithalata kısıtlama getirmemesi yönünde bir çok kereler imza kampanyasına katılmışlardır. Ne zaman ekonomi durgun gitse, bazı politikacılar yabancı ekonomilerin tehdidiyle oy verenleri susturmaya çalışmışlardır. ABD'nin ve dünyanın serbest ticarete ihtiyacının dorukta olduğu bir dönemde, Büyük Buhran'da, ABD bu yüzyılın en yüksek tarifelerini uygulamıştır. Ekonomiler içe kapandığında, neredeyse her zaman için küçülürler. İktisatta içe ve dışa dönük spiraller yoktur.

1980'lerde Japon araba üreticileri Kongre'den gelebilecek daha sert önlemlerden kaçınmak amacıyla, ABD'ye karşı "gönüllü" ihracat kotaları koydular. Japon arabalarının arzı kısıtlı olduğu için, fiyatları yükseldi, ve Amerikalı araba üreticileri kendi arabalarının fiyatlarını yükselttiler. İktisatçılar Amerikan tüketicisinin ilk yılda 350 milyon dolar kaybettiğini ve kısıtlamaların olduğu ilk üç yılda araba fiyatlarının neredeyse 3,000 dolar daha fazla olduğunu tahmin ettiler. Maksimum 10,000 iş "kurtarılsa" bile, Amerikan ekonomisi her işçiyi evinde oturtup yıllık 35,000 dolar ödeyebilirdi. Bunun yerine, daha az tüketici araba alabildi, ve alabilenlerin cebinde daha az para kaldığı için başka mallardan daha az aldılar ve başka sektörlerdeki iş imkanlarını azalttılar. "Yurtiçi araba üreticileri fiyatları düşürebilirlerdi ve muhtemelen yapmalıydılar, ancak hükümet onlara Amerikan tüketicisini altın tabakta sunmuştu ve onlarda sömürmeden edemediler" şeklinde Brookings Enstitüsünden Robert Crandall suçlamalarda bulunuyordu.[4]

1989'da, otomotiv lobisi Maliye Bakanlığı'ndan ithal minivan ve Cipleri kamyonet olarak sınıflandırması talebinde bulundu. Eğer Maliye baskıya boyun eğseydi, bu arabalar üstündeki tarife on kat artacaktı. Özellikle İngiliz hükümeti Rover adına taslağı protesto etti. Washington D.C. deki büyükelçisi Beyaz Saray'a Kraliçe'nin bizzat kendisinin Range Rover kullandığını ve Kraliçenin bir kamyoneti *asla* kullanmayacağını bildirdi.

Abraham Lincoln korumacılık argümanını kısa yoldan ifade etmişti: "Tarifeler hakkında fazla bir bilgim yok, eğer Amerika'da bir palto alırsam, benim bir paltomun ve Amerika'nın parası olacağını-eğer İngiltere'de bir palto alırsam benim bir paltomun ve İngiltere'nin parasının olacağını çok iyi biliyorum." Haklıydı, ancak tarifeler hakkında bilgisi yoktu. Merkantilistler gibi, Lincoln bir ülkenin servetinin üzerinde başkanların resimlerinin olduğu kıymetli madenler ve metallerin veya kağıt paraların birikimi değil, tüketmiş olduğu mal ve hizmetler olduğunu anlayamamıştı. Eğer Lincoln Londra paltosu almayı tercih ederse, Amerikan doları ile İngiliz poundu satın almalıdır. Böylece, Londra'da birisinin elinde dolar vardır artık. Londralılar poundlarını evlerinin duvarlarını yeşillerle kaplamak için vermezler. Londralı ya (1) Amerikan malı alacaktır ya da (2) doları sterlin ile değiştirecektir. Eğer Amerikan malı alırsa, Lincoln tercih ettiği Londra paltosuna sahip olduğu için mutlu olacak, İngiliz tüketici Amerikan malı satın aldığı için mutlu olacaktır. Eğer doları elinden çıkartmak isterse, Amerikan malı almak isteyen birisi ancak o doları ondan talep edecektir.[5]

Bir kayığı milyonlarca Amerikan dolarıyla doldurup karşılığında İngiliz mallarıyla dolu *Kraliçe Elizabeth II* gemisi kadar mal aldığımızda ne olur? Sonra Maliye beş dolarlık milyarlarca banknot tedavüle sürer. Lincoln'ün mantığına göre, bizler güzel kazaklar, çaydanlıklar ve takım elbiseler elde ederken, İngilizler sadece kağıt kazanmaktadırlar! Lincoln fark etmemesine rağmen, bu aslında harika bir ticaret olurdu! Ancak bu bizden bir şaka. Lincoln İngilizlerin Amerikan dolarını kabul

etmesini anlayamamıştı. İngilizler doları kabul ediyorlardı *çünkü* onunla Amerikan malları ve mali varlıklar satın alabiliyorlardı. Para dünyayı hareket ettiremeyebilir, ancak para kesinlikle dünyanın her tarafına gidiyordu. Malların en ucuza üretildiği yerlerden en fazla istendiği yerlere gidişini sağlıyordu.

Konu paltoların Amerika'da üretilip üretilmemesi değildi. Bizim değerli kaynaklarımızı kullanarak bu malları yüksek ya da düşük fırsat maliyetiyle üretip üretmeyeceğimizdi. Ticarete izin vererek, uluslar vatandaşlarını düşük verimliliğe sahip sanayilerden yüksek verimliliğin olduğu alanlara kaydırmalıdırlar. Eğer uluslar bu kaydırmaları gerçekleştirirlerse, hane halkları daha az feragat ile daha çok mala sahip olabilirler.

Fakat bu kaydırmalar verimliliğin düşük olduğu sektörlerdeki işçiler ve fabrika sahipleri için sancılı olur. Ancak, korumacılık tüketicilere oldukça maliyetli olduğu için, hükümetler işlerini kaybeden işçilere telafi ödeyerek ve onları yeniden eğiterek daha iyi bir iş yapmış olacaklardır. 1980'lerin başlarında bir çelik işçisinin işini korumak 100,000 dolara ve bir ayakkabı imalatçısının işini "kurtarmak" 70,000 dolara mal olmaktaydı.[6] Üstelik, korumacılığın mantığı ekonomik durgunluğa götürür. Hayat standardımızı yükselten pek çok endüstri ve icatlar başkalarının mesleklerini ortadan kaldırdı. Bir kaç sene önce, Xerox bir manastırda belgeleri ve duaları dikkatlice yazarak çoğaltan bir keşişi televizyon reklamı olarak betimlemişti. Bir gün şefi kendisine çoğaltması için kalınca bir tomar evrak verdi. Acelesi olan keşiş bu işi birkaç saniyede yapan köşedeki yeni fotokopi makinesine derhal yöneldi. Semaya müteşekkir bir şekilde bakarak, "mucize"yi ilan etti. İyi bir şekilde organize olmuş keşişlerin politik komitesi koruma için nasıl bir talepte bulunacağını hayal edebilir misiniz? Washington'da yürüyen binlerce keşişi resmedin. Elektronik fotokopi makinesiyle kaç tane keşiş işinden edilmiştir?

Serbest piyasa ekonomisi sancısız bir piyasa değildir. Görün-

mez el bir annenin çocuğunu koruması gibi bizleri korumaz. Eğer insanlar daha az dalgalanmaları tercih ediyorlarsa, korumacılığa sarılmalıdırlar. Ancak, ekonomik gelişmenin ve ilerlemenin faydaları hükümetlerinin limanları hediyeler ve mallar taşıyan Yunanlılardan koruyarak köşelerinde inzivaya çekilip bekleyenlere genellikle gelmemektedir.

Dünya iktisatçılara espri yeteneklerinden dolayı hayran değildir. Sosyal bilimin önemi Fransa'nın ithal gümrükleri uygulamaya başladığı 1840'larda Fransız ekonomi yazarı Federik Bastiat'tan gelmektedir.

Mum, Fener, Sokak Lambacıları, Mum Fitili ve Söndürücüleri İmalatçılarından ve Yağ, Reçine, Alkol Üreticilerinden, ve Aydınlatma ile İlgili Her şeyin Genelinden Odalar Birliğinin Saygıdeğer Üyelerine.

Beyler:

. . . Aydınlatma üretimimizden daha üstün bir teknoloji ile çalıştığı anlaşılan yabancı rakip firmanın yıkıcı rekabeti karşısında ezilmekteyiz. Yurtiçi pazarı inanılmaz düşük fiyatlar vererek ele geçirmekte... Bu rakip... güneşten başkası değildir.

Sizlerden ricamız bütün pencereleri, kapıları, bacaları kapatan içeriden ve dışarıdan perdeyle her yeri örten, kısacası her türlü açık deliği kapatan bir kanunu çıkartmanızdır.

Eğer doğal ışığa erişimi ne kadar çok engelleyebilirseniz, o kadar yapay aydınlatma ihtiyacı yaratırsınız, bundan Fransa'daki hangi endüstri desteklenmemiş olur ki? . . .

Eğer Fransa daha fazla iç yağ tüketirse, sığır ve koyun üretimi artar. . . .

Aynısı nakliye için de geçerlidir.[7]

Günümüz için daha da ciddisi, Ricardo'nun analizi zengin ülkelerin korumacılık yapması az gelişmiş ülkeleri durağanlığa sevk ettiğini ima etmesidir. Milyonlarca dolar dış yardım ve kredi verirken, bunları alanların önüne çeşitli engeller çıkarmak tezatlık gibi görünmektedir. Örneğin, ABD Kongresi yerli şeker üreticilerinin baskıları sonucunda bir çok Karayip ülkesinin kalkınma programlarını baltalamıştır. 1977'de 6 milyon ton seviyesinde gerçekleşen şeker ithalatı, 1998'e gelindiğinde 1.2 milyon tona inmişti. Güney sınırlarımızdaki çiftçilerin koka bitkisi yetiştirmeyi hububat yetiştirmekten daha cazip bulması ve bunu Amerikan yeraltı dünyası ile ticaret yapma isteği bizler için sürpriz sayılır mı?

Bazen korumacılık argümanını ufak ölçülerde düşünmek yardımcı olabilir. Zengin fakirle ticaret yaptığı için zarara uğrar mı? J. Paul Getty satın almaktansa kendi ayakkabılarını mı almalıydı? Eğer değilse, neden ABD ayakkabılarını Malezya'dan satın aldığı için zarara uğrasın? Eğer bütün insanlar kendi kendine yeterli olsaydı, uluslar daha mı fazla zengin olurlardı? Ya bütün komşular kendi kendine yeterli olsaydı? İller tek tek ticarete engeller mi diksinler? Çok azı "evet" diye yanıtlar, ve elbetteki Anayasa buna mani olur. Neden bir ülke daha ucuza üretilen malları satın almaktan imtina ettiği için zenginleşir ki?

İkinci Dünya Savaşından sonra, birçok millet serbest ticareti destekleyen bir organizasyon olan Tarifeler ve Ticaret hakkında Genel Antlaşma (GATT)'ya dahil oldu. Sonra birçok ulusun katıldığı dünya ticaretine konan tarife engellerinin kaldırılması çalışmaları başladı. Ancak, yalnız bırakıp dışlama çabaları hâlâ gündemdedir, ve bu bağlamda önümüzdeki bir kaç yıl daha böyle devam edecektir.

Ricardo'nun hesabı ve bizim tartışmalarımız tarifelerin her zaman yanlış olduğunu ispat etmez. Basitçe tarifelerin ekonomik gelişmeyi daraltmaya yönelik olduğu ve bu sayede tüketicilere yardım mahiyetine sokulan yakarışların, iş olanaklarını arttırma argümanının, ya da ekonomiyi hareketlendirme düşüncesinin

şüpheli olduğudur. Ancak, bir ülke hâlâ korumacılık politikasını milli güvenlik amacıyla veya kronik belirsizliğin olduğu dönemlerde politik belirlilik için dikkatlice kullanabilir.

Gelecekteki Yol Ayrımı

Ricardo'nun İngiltere için iki gelecek gördüğünden bahsetmiştik: dış ticarete açık parlak bir gelecek ve içine kapanık karanlık bir gelecek. Karşılaştırmalı üstünlükler sayesinde, Ricardo İngiltere'yi dünyanın gelecekteki atölyesi olarak gördü. Ve Parlamento'da neşeyle "dünyanın en mutlu ülkesi olacağız ve zenginlikteki yükselişi anlayışımızın dışında olacak, eğer iki tane kötülükten kurtulabilirsek hazine borçları ve mısır yasası." Kıyamet haberciliğinden çok uzak. Ricardo dinleyicilerini ulusal gelişime doğru yönlendirdi: "insan gençlikten ergenliğe geçer, onlarca yıl sonra, ölür; ancak bu ulusların gelişmesi değildir. Bir devlet enerjisinin üst sınırına dayandığında, daha da ileriye gitmeleri engellenebilir, ancak doğal meyilleri asırlarca devam eder, azalmayan zenginliklerini ve nüfuslarını korurlar."[8]

Ticaret hakkındaki sevinçlere rağmen, bazı yazarlar Ricardo'yu kötümser olarak betimlemede ısrarcıdırlar, Malthus kadar karamsar, ancak ondan daha zeki. Gerçekten, Ricardo içine kapanık bir gelecek üzerine uzun zaman kafa yordu. Ancak, unutmamalıyız ki bu gelecek politikacıları korkutup onları daha serbest bir ticaret politikası izlemek yolunda atılmış ilk adımdı.

İkinci adım neydi? Analizimize dönmeden önce adımları sırayla inceleyelim. Malthus'un nüfus görüşünü kabul ederek, Ricardo (1) nüfus artışı yiyecek talebini de arttırır, (2) bu daha az verimli toprakların tarıma dahil eder, (3) tarımda maliyetler yükselir, (4) yiyecek fiyatları artar, (5) işçi ücretleri yükselir, (6) girişimcilerin elde ettikleri kârlar azalır, (7) en iyi toprak sahibine yapılan ödemelerin artar, şeklinde görmüştür.

Ricardo'nun oyun planını anlamak için, programı açmamız ve oyuncuları belirlememiz gerekir. İlk ve sayıca en çok olan-

lar işçilerdir. Malthusçu ilkeye göre, ücretler artınca, daha çok ürerler, bu ise onların ücretlerini düşürür. Böylece, uzun soluklu oyunda, o zamanın geleneklerine ve beklentilerine göre ödemeler onların ancak hayatını idame ettirecek seviyede kalacaktır. Ricardo onların biyolojik ihtiyaçlarını ancak karşılamasını ve artıklarla geçinmelerini kınamamıştır:

> Emeğin doğal fiyatı isterse yiyecek ve diğer ihtiyaçlarla hesaplansın kesinlikle sabit olarak hesaplandığı anlaşılamamıştır. Aynı ülkede değişik zamanlarda farklılık göstermiştir ve ödeme şeklide ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. İnsanlar geleneklerine ve alışkanlıklarına sıkı sıkıya bağlıdır. Eğer patatesten başka bir yiyecek almasına müsaade edilmez ve çamurdan yapılmış bir evden başka bir yerde yaşamasına izin verilmezse, bir İngiliz emekçisi ücretinin olması gereken doğal ücretin altında olduğunu, ve bir aileyi geçindirmek için bu ücretin çok düşük olduğunu düşünür.[9]

İkincisi, kiracı çiftçilerimiz var. Ancak, unutmayalım ki bunlar ekip biçtikleri toprakların *sahibi* değildirler. Ricardo toprak kiralayıp, işçi istihdam eden ve kâr elde edenleri kapitalist olarak betimlemiştir. Fabrikadaki aletlere sahip olacağı yerde, çiftçi pulluğa sahiptir. Ricardo kapitalistlerin/çiftçilerin piyasa sinyallerini takip etmede ve kaynakları ve yatırımları en kârlı projelere kaydırmada "durmak bilmez iştahları" olduğu yönündeki Adam Smith'in fikriyle aynı görüştedir. Sonuçta, toplum için çok önemli bir iş yaparlar ancak bu toplumu sevdiklerinden dolayı olması gerekmez.

Üçüncüsü, ve en güçlü olanı, Ricardo çiftçiye toprağını kiraya veren toprak sahibini tarif etmektedir. Aylak bir hayat geçirirler ancak diğer oyunculardan daha fazla zengin olurlar.

Ricardo iktisadın ilkelerini ve "rantın" tanımını rötuşladı. Mısır Yasası tartışmasını hatırlayın. Bazıları mısırın fiyatının yüksekliğini toprak sahiplerinin çiftçilerden aldıkları aşırı renttan olduğu iddiasında bulundular. Ricardo aynı görüşte değildi.

Ricardo fiyatın yükselmesinin nedeni savaş zamanlarındaki noksanlık olduğunu ve bunun da sonucu olarak birçok girişimci için tarım sektörünün cazip hâle geldiğini savunmuştur. Onlar sektöre girdikçe, toprak sahipleri kapılarını çalan ve rantı yükselten birçok kapitalisti karşılarında buldular. Sonuç olarak, hububat fiyatı yüksek olduğu için rant yüksek yoksa tersi doğru değildir. Blokajlar çöktüğünde, fiyatlarda çökecek, ve toprak sahipleri daha düşük bir rant talep etmek zorunda kalacaklardır. Modern iktisat deyişiyle, toprak kiralama isteği mısırın arz ve talebine bağlı olarak değişen "çıkartılmış taleptir."

Ricardo'nun ikinci tartışması toprak sahiplerinin mülklerine talep olduğu zaman ancak rant isteyebilmeleridir. Bazı toprak sahiplerinin mülkü diğerlerinden daha verimlidir, ve seviyeler bu verimliliklerdeki farklılıklara göre kurulmuştur. Eğer Al'in toprağı 1,000 ton buğday verebilecek verimliliğe sahipse, ve Joan'un sahip olduğu toprak ancak 500 ton buğday verebilecek verimlilikte ise, Al kapitalistten daha fazla rant talep edebilecektir.

Rantın olma nedeni bütün toprakların eşit yaratılmamasından ötürüdür:

> Toplum gelişirken, ikinci derecede verimliliğe sahip topraklar üretime katılır, birinci kalite toprakta rant derhal gözükmeye başlar, ve rantın miktarı da bu iki toprak arasındaki verimlilik farkına bağlıdır. Üçüncü derecede verimliliğe sahip toprak ekilip biçilmeye başlandığında, rant ikinci kalite toprak için derhal ortaya çıkar ve daha öncesinde olduğu gibi verimlilikteki farklılıklarına bağlı olarak rant miktarı değişir. Aynı zamanda, birinci kalite toprağın rantı da yükselecektir.[10]

Eğer Ricardo haklıysa, nüfus arttıkça rant yükselir. Az sayıda insan yiyeceğe ihtiyaç duyduğunda, sadece en iyi toprağı işlemek suretiyle kendisini doyurabilir. Besleyecek boğaz sayısı arttıkça, çiftçiler ikinci en iyi toprağı ekip biçmeye başlarlar.

İkinci kalite toprak daha az üretebildiği için, birinci kalite toprağın sahibi artık rant talep edebilir. İkinci kalite topraktaki ücretler ve normal kâr oranı buğday fiyatını belirler. Ve birinci kalite topraktaki maliyetler daha düşük olduğundan, bir artık değer oluşur. Toprak sahibi bu artık değeri alır.

Neden Ricardo'nun vizyonu korku ve asık suratlar yarattı? Buna göre, ekonomik gelişmenin izlemiş olduğu yolun sonu hendeğe yuvarlanmaktaydı. Kısa bir süre için, kapitalistler sanayi mamulleri üretimini arttırıp işçilere daha fazla ücret ödeyebilirler. Ancak, kısa zaman sonra, mutlu işçiler üremek suretiyle işçi ücretlerini aşağı çekerler. Aç kalabalıkları İngiltere nasıl besleyecektir? Daha fazla toprağı tarımda kullanarak. Çiftçiler öncelikle en zengin toprakları işleyerek başladığından, ilave topraklar daha az verimlidir ve işlenmesi daha maliyetli olacaktır.

Tahılın fiyatı artacaktır. Ancak, kapitalist bundan kazançlı çıkmayacaktır, çünkü işçilerine daha fazla ücret ödemelidir ki işçiler hayatlarını idame ettirebilsinler. Eğer kaynaklar "çiftçiler ile işçiler arasında paylaştırılırsa, ilkine daha büyük pay gittiğinde, ikincisi için daha az kalacaktır."[11] Üstelik, çiftçiler kalitesi düşük toprakları işlemeye başladığında daha fazla rantı kalitesi en yüksek olan toprak sahipleri olanlar alır. Kim kazanır? Toprak sahipleri. Kim kaybeder? Kapitalistler. Kimim durumunda bir değişiklik olmaz? İşçiler, gerçi çiftçiler toprakların tamamını kullandığında açlık kendilerini eninde sonunda vuracaktır. Ricardo kara sabanı "geçimlik düzey" olarak adlandırmaktadır. Sonuçta açlık, toplumu çukurları bile verimli hâle getirmesine zorlar. Şematik olarak, kapitalistler ve işçiler çukurdan yardım için el sallamaya bırakılmışlardır.

Neden Ricardo Adam Smith'in şen rüyasından bu kadar kuvvetli bir şekilde ayrılmıştır? Smith genelde tarımda verimliliğin düşmeyeceğini ve endüstrinin sürekli gelişeceği yönünde varsayımlarda bulunmuştur. Modern deyimle, Smith tarım için

ölçeğe göre sabit getiri ve endüstri için ölçeğe göre artan getiri görmüştü. Bütün bunlar tarafların zenginleşmesine yardımcı olmaktaydı. Ricardo endüstri için ölçeğe göre sabit, tarım için ise ölçeğe göre azalan getiri çizmekteydi. Elbette, Ricardo teknolojik gelişmelerden ekonomiyi zaman zaman kurtarabileceği yönünde medet ummaktaydı. Kârların düşme eğilimi "makineleşmedeki gelişmeler, lüzumlu malların üretimi, ihtiyaç duyulan iş gücünün açığa çıkmasına imkan tanıyan tarım bilimindeki gelişmeler ve sonuçta emek için gerekli olan başlıca temel malların fiyatında ki düşmeyi sağlamaktadır."[12] Buna rağmen hâlâ teknolojinin bizi kurtaracağı fikrine gönül rahatlığıyla güvenemeyiz.

Ancak Dickens'ın *Noel İlahisini* hatırlarsak. Hayalet gelecekteki açlık, biçare ve tek sıra halinde yürüyen korkunç Noel hikayeleri anlatmaktadır. Kötü ruhlu sorar Noel böyle mi olmalı? Zincirlerin şakırtısı ve hırıltılı soluması ile ertesi günü hayalet kötü ruhluya gitmek üzere yola çıkar.

Ricardo şeytani değildi, ancak daha çok *Noel İlahisindeki* hayalete benzer. İçe dönük, kapalı politikaların daha zor ve acımasız günleri getireceğini, halbuki açık ekonomi politikalarının daha mutlu günleri vaat etmektedir. "Mısır Yasası'nda serbest ticareti savunuyorum, ticaret serbest olursa ve hububat ucuzlarsa, kârlar azalmayacak ve sermaye birikimini arttıracaktır" diye Ricardo yazmıştır. Ekonomik gelişme hiçbir aksaklıkla karşılaşmayacaktır. Ve engeller şuradan çıksa bile "kıtlık, ve bu bağlamda gıda ve hammadde fiyatlarının sürekli olarak yüksek seviyelerde seyretmesi... bunları ihraç edeceğimiz mamul sanayi malları karşılığında dışarıdan ithal edelim, ve zengin olmanızın sınırlarının nereye kadar uzandığını söylemek zordur."[13]

Ricardo'nun analizi eleştiri ve genişleme için üretkenliği ispatladı. Malthus gibi, işçilerin "imtina" etme özelliklerini eksik tahmin etti. İşçiler korktuğu kadar çabuk üremediler. Milton Friedman, daha evvel de bahsedildiği gibi, ekonomik özgürlüğün amblemi olarak elinde kurşun kalem tutar. Bazen, klasik iktisatçılar tavşanın ayağını tutması gerekenler gibi şans

için değil ancak insanın üreme algılayışlarını sembolize et-mek için konuşurlar. Malthus gibi, Ricardo Fakirlik Yasalarına sivri bir dille karşıydı çünkü sonunda bunlar açlık getirecek ve "fakirlerin gerçek dostu olan herkes bu yasanın iptalini canı gönülden arzu etmesi" gerektiği konusunda ısrarcı olmuştur.

Ricardo'nun toprak sahiplerine yüksek sesle karşı çıkışı ve rantların tasviri ABD'ye Henry George'un 1879 yılında yazmış olduğu *Gelişim ve Fakirlik* eseriyle daha sert bir dille gelmişti. İsevi bir bakış açısına sahip olan gazeteci George "tek vergi hareketi" öncülüğünü yaptı. Haksız kazançlardan dolayı kızdırılan George, diğer herkes çabalayıp zenginlik üretirken, toprak sahipleri sadece zenginlik toplamaktadır. Rantı emecek kadarlık bir vergi öneren George, Eski Ahit peygamberinden daha fazla ilahi emirler sunmuştu. Fakirliği ortadan kaldıracak, cimrilik arzularını silecek, sefaletin kökünü kazıyacak, bilginin ışığı ile karanlıkları aydınlatacak, icat ve keşiflere yeni bir ruh getirecek, politik zayıflığı politik güçle ikame edecek ve sömürü ile anarşiyi ortadan kaldıracaktı.[14]

Önerilenlerde birçok sorunlar vardı. İlki, iktisatçılar Ricardo'nun tartışmaya açtığı "iktisadi rant" ile kiracıların toprak sahiplerine ödedikleri normal rant arasında ayırım yapmaktadırlar. Ricardo'ya göre rant, toprağı, işçiyi, sermayeyi bulunduğu yerde tutmak için ödenmesi gerekenden daha fazla olarak yapılan ödemeydi. Ricardo'nun analizinde toprak sadece tarım amaçlı kullanıldığından, toprağı çiftlik olarak tutmak için herhangi bir ödemeye gerek yoktu. Sahiplerinin topraklarını tarımsal üretimde kullanmaktan başka alternatifleri yoktu. Sonuçta toprak sahiplerine yapılan her türlü ödeme rant olmaktadır. Beysbol da büyük Willie Mays bedava oynayacağını söylerdi. Oynasaydı, alacağı para iktisadi rant olacaktı, çünkü onu oynamasına ikna edecek olandan daha fazla bir ödemede bulunulmuştu.

Film yıldızları da iktisadi rant kazanırlar. Varsayalım ki Sylvester Stallone sürekli olarak oyunculuk ile profesyonel terzilik arasında seçim yapmak zorunda kalsın. Eğer film başı-

na 30,000 dolardan daha az teklif alırsa, dikişçiliğe başlayacaktır. Böylece yeni filmi, *Rocky Rambo ile 3D'de Karşılaşır*, kendisine 5 milyon dolar getirirse, bunun 30,000 dolarının "transfer kazancı" ve geriye kalan 4,970,000 dolarlık kısmını iktisadi rant olarak tanımlayacağız. Belki de sadece Henry George tüm rantı alabilecek kadar kahraman olabilirdi.

Burada vurgulamak gerekir ki, toprak, işçi veya sermayeyi belli bir kullanımda tutmak için yapılan ödeme iktisadi rant değildir. Bunun üzerindeki ödemeler ranttır. Eğer kiracılarından aylık 1,000 dolar alamadığında, toprağını karnaval çadırının kurulacağı yer olarak tahsis ettiğinde elde edeceği ilk 1,000 dolar iktisadi rant değildir. Dilin kaypaklığına karşı uyanık olun. Apartmanlarda oturan kiracıların kullandıkları rant (kira) deyimi gerekli olan ödemeyi geçmedikten sonra rant olarak tanımlanmaz. Fakat, Henry George rantın hangi kısmının gereken, hangi kısmının ise vergilendirilecek iktisadi rant olduğunu bilebilecek? Bu noktada kendisine ilan ettiğinden daha fazla bir ilahi yardım gerekmektedir. Toprak üzerinden tek vergi alınması ahlaki engelleri ya devirmekte ya da hızla geçmektedir. Eğer adalet iktisadi rantların vergilendirmesini gerektiriyorsa, adalet aynı zamanda toprak, emek ve sermayenin elde ettiği iktisadi rantın da vergilendirilmesini gerektirmektedir. George Stallone'nin transfer kazancıyla iktisadi rantı arasında ki farkı nasıl ayıracaktır? Meşhur iktisatçılar ile senatörlerin maaşları ne olacak? Herkes Willie Mays kadar dürüst değildir.

George görevini başaramamasına rağmen, İngiltere ve ABD de meşhur oldu. Takipçileri hayırlı kelimelerini yaymak için tek vergi topluluklarını kurdular. Ve hayırlı kitabı *Gelişim ve Fakirlik* işçilerin çoğalmasından çok daha hızlı bir şekilde yayıldı. Hareketin kısa zamanda düşüşe geçmesine rağmen, Geoge'un mülk vergilerini yerel ve federal hükümetin gelir kaynağı olarak göstermekte tereddüt etmediler. Ancak, altmış yıl öncesinin özgüveni artık kalmamıştı. George rantların ve rant gelirinin gelecekteki önemini abartmıştı. Hükümetler her düzeyde geçen

yüzyıl içerisinde inanılmaz büyüklüklere ulaştılar. Hükümetler isyan ve ciddi bir resesyona mahal bırakmadan tüm rantı ele geçirseler bile, yapılan harcamaları karşılamaya yetmezdi. 1929'da, mülk rantları milli gelirin ancak yüzde 6'sına tekabül etmekteydi. Bu oran düzenli bir şekilde düşerek bugün yüzde birin bile altına inmiştir. Halbuki mülk vergileri yerel ve federal bütçenin yüzde 65'ini karşılarken, bugün ise sadece yüzde 17'sini karşılamaktadır.

Mısır Yasası sorusunda, Malthus Ricardo'nun rant analizi ile tarladaki azalan verimler yasasını kabul etmişti. Ancak, kendisi dört parçalık karşı fikrini sundu. Birincisi, Mısır Yasalarının fiyatının yüksek olmasından dolayı yurtiçi üretimi yükselttiği fikrini korudu. İkincisi, Malthus buğdayın yabancı üreticilerin eline bırakılamayacak kadar önemli olduğunu düşünüyordu. Üçüncüsü, işçiler buğday fiyatlarına göre ücret aldıkları için, yüksek buğday fiyatları aslında işçi ücretlerini de yükseltmişti. Malthus yüksek ücretlerin yüksek buğday fiyatlarını telafinin de ötesinde karşıladığı sonucunu çıkarttı. Ricardo aynı fikirde değildi. Modern söylemle, daha yüksek "nominal" ücret daha yüksek "reel" ücret olamayacağını; yani emekçilerin önceden aldıklarından daha fazlasını almalarına müsaade edilmeyeceğini düşünmüştü. Ricardo'ya göre, Malthus'un dayanağı ücretleri ikiye katlayacağını vaat eden kalabalığa gülümseyip göz kırpan bir diktatöre benzemekteydi. Kalabalık alkışlamakta. Beş katlı bina büyüklüğündeki posterini selamlamakta ve eğlenmektedir. Ertesi gün dükkanlara gittiklerinde işyeri sahiplerinin bütün geceyi fiyat etiketlerini 100'de yüz artırmak için dükkanda geçirdiklerini görürler.

Dördüncüsü, Malthus Ricardo'ya iltifat edip toprak sahiplerini oldukça zayıf bir şekilde savunmuştur.

> Ricardo artık kabiliyeti ve sanayisi sayesinde önemli bir toprak sahibi haline gelmiş, ve daha onurlu ve mükemmel bir adam olmuştu, o öyle bir adamdı ki kalbinin ve zekasının niteliğin-

den dolayı bugüne kadar kazandıklarından daha fazlasını hak etmişti.... Onu bütün toprak sahipleri içerisinde gösteremem.[15]

Taltif Malthus'u bir yere götürmedi, belki Ricardo'nun kırsaldaki çiftliği haricinde. Ricardo toprak sahiplerinin milletin kanını emenler olduğunu hiçbir zaman söylememiştir. Vampir gibi, kendi kontrollerinin dışındaki güçler tarafından yönlendirilmektedir. İronik olarak, kendisi de bir toprak sahibi olan Ricardo toprak sahiplerini kızdırırken, vasat bir öğretmen olan Malthus tevazu sahibi insanları kızdırmıştı.

Fazlalık ve Yöntem Konusunda Ricardo ve Malthus Karşı Karşıya

Ricardo Malthus ikilisi toprak sahipleri kavgasından daha fazla özellikler gösterdi. Bu iki iktisatçı ekonomik depresyon konusunda da anlaşmazlığa düştüler. Malthus "genel bir fazlalığa" inanmaktaydı, işletmeler insanların satın almak istediklerinden daha fazla mal ve hizmet sunmaktaydılar. Ricardo ise genel fazlalığa inanmaktansa Godwinci Ütopyaya inanabilirdi. Ricardo "Say'ın Kanununu" kabul etti. John B. Say genel fazlalığın bir fantezi olduğunu ispat etti. (bilim adamları kanunlar ve grafiklerle keşfetmeyi severler belki de bunun nedeni kanunların ve grafiklerin isimlerine kaşifinin adının verilmesidir, Lorenz eğrisi, Okun Kanunu ve Hardberger üçgeni gibi)

Say Kanunu nedir? Emekçilerin ve sermaye ile toprak sahiplerinin kazandıkları rantlar, ücretler ve faiz gelirleri toplandığında ürünün satış değerine eşit olur. İmalattaki her maliyet bir başkasının geliri olur. Böylece işçi, sermayedar, ve toprak sahibi olarak istihdam edilen tüketiciler evlerine döndüklerinde üretilen mallardan tüketebilirler. Say Kanunu daha çok "arz kendi talebini yaratır" sloganı ile bilinir.

Say tüketicilerin belli mallardan daha az satın almaları sonucunda oluşacak "kısmi fazlalıkları" yok etmemiştir. En

nihayetinde, satıcı fiyatı düşürmek suretiyle kısmi fazlalığı ortadan kaldıracaktır. Ancak, Say, Smith, Hume ve Ricardo'ya göre genel fazlalılığın olması mümkün değildir, çünkü tüketiciler ellerindeki parayla bir şeyler yapmalılar, ve insanlar mallara yönelik sonsuz arzu duyarlar.

Malthus daha fazla haykırdı. İlk olarak, Napolyon Savaşlarının ardından işsizliğin yüksek göründüğünü fark etti. Fakat, Say'ın çizdiği ve Ricardo'nun onayladığı o dar daireyi nasıl işgal edebilirdi? Dairenin izini sürerek işe başladı ve tüketicilerin sunulan bütün mal ve hizmetleri satın *alabileceği* konusunda hem fikirdi. Ancak, ya tüketiciler paralarının tamamını harcamak istemezlerse o zaman ne olacaktı? Eğer tüketiciler tasarrufu veya fonlarda tutmayı tercih ederlerse? Bu Say'ın satın alma dairesinde bir sızıntıya ve dolayısıyla tüccarları satılmayan mallar üzerinde oturmaya bırakmaz mıydı?

Ricardo cevabı hemen yapıştırdı. Eğer tüketiciler tasarruf ederse, paralarını bankalarda tutarlar ve bankalarda bu paraları yatırım veya tüketim mallarına harcayacak olanlara ödünç vermektedirler. Her iki durumda da birileri para harcamaktadır. Adam Smith bile bunu biliyordu: "Senelik ne tasarruf edilmişse, düzenli olarak harcanmış senelik harcamalar gibidir ve yaklaşık olarak aynı zamanda olur; ancak . . . farklı insanlar tarafından yapılır."[16] Ricardo dostunu acımasızca azarladı "Bay Malthus" bu basit noktayı "hatırlamaz gözükmektedir."

Çok az iktisatçıyı inandırmasına rağmen, Malthus tasarruf ve yatırımlar arasında bir boşluk sezinlemekteydi. Genel fazlalığı düzeltmek için, Malthus "fakirlerin yol ve kamu işlerinde istihdamını ve toprak sahipleri ve kişiler arasında mülk inşaatının teşvikini . . . ve işçiler ve hizmetçilerin istihdamını"[17] önermişti.

Ancak Ricardo'nun cevabı Malthus'un *İlkeler* kitabı "hatasız tek bir sayfa" bile sunmadığı idi.

Ricardo bugünlük kazanmış olsa bile, yüzyıl sonra, J. Maynard Keynes mağlubu tekrar ayağa kaldırdı. Keynes "Cambridge'in

ilk iktisatçısına" depresyon üzerine teorisi ve Ricardo'yu reddetmesinin şerefine onu taltif etti. On dokuzuncu yüzyıl iktisadı Ricardo yerine, Malthus ana kaynak olarak kabul edilseydi, dünya bugün daha zeki ve zengin bir yer olurdu!"[18] Keynes burada hem Ricardo'nun baskınlığını ("Kutlu Engizisyon'un İspanya'yı ele geçirmesi gibi o da İngiltere'yi ele geçirmişti") ve kendi analizi ile Malthus'un analizi arasında ki benzerliği abartmıştı. Her ikisi de, Keynes ve Malthus, Say Kanununu reddetmelerine rağmen, Malthus biraz ilerleme göstererek tasarruf ile yatırımlar arasında ilişki kurdu ve kamu işlerinde mal satışlarını hızlandırmamak için yatırımların kısılmasını talep etti. Keynes'te aynı şeyi talep etmişti. Bununla beraber, Keynes Malthus'un kendisine ilham kaynağı olduğunu söylüyorsa, biz kimiz ki onunla farklı görüşte olacağız?

Malthus ile Ricardo arasında ki gerçek fark fazlalık, rant, ya da korumacılık etrafında dönmüyordu, ancak daha çok yöntemle alakalıydı. Her ikisi de bilimsel keşiflerin yapıldığı çağlarda yaşamışlardı. Her ikisi de sebep-sonuç arasında ki ilişkiyi araştırmıştı. Fakat, Ricardo daha çok yol üzerindeki karmaşık düzenli adımlar üzerine yoğunlaşmıştı. Malthus genel bir ilke bulmaya ve bu ilkeyi dünyaya uygulamaya yönelikti. Ricardo'nun geçimlik düzeyi ulaşmak için dikkatlice hazırlanmış yedi ılımlı izleme yolunu hatırlayalım. Ne Malthus ne Adam Smith böyle kusursuz bir model hazırlayabilmişlerdi. James Mill'in rehberliğinde, Ricardo uzun nedenler zinciri kurmaya çalışmıştı. Öklit'in geometrisi veya Newton'un mekaniği gibi kesin önermeler sunmak istemişti. Bazen varsayımları veya ilk yapıları basitçe yanlıştı. Ancak, verilen yapılar için, teorisi güçlüydü. Güçlü, evet; faydalı, belki değil. Keynes ve Joseph Schumpeter bunu "Ricardocu Hastalık" olarak isimlendirdiler. Ve Schumpeter Ricardocu Hastalıktan dolayı kimin acı çektiğini söyler? Keynes Ricardo yöntem farklılıklarını nazikçe tartıştı: "farkımız üzerinde kafa yorduğunuz kitabımın istemiş olduğumdan daha pratik olmasından kaynaklanmış olabilir.

Amacım ilkeleri daha anlaşılır hâle getirmek, ve bunu yaparken de kuvvetli dayanakları kullanmamdır." Ricardo aynı zamanda uzun dönem analizleri kısa dönem tariflere tercih etmekteydi. Malthus'a "her zaman için kafanda değişen şartların hemen olabilecek ve kısa sürecek etkileri var, oysa ki ben bunları bir tarafa bırakıyorum ve tüm dikkatimi bunlardan doğabilecek kalıcı etkileri anlamaya odaklıyorum."[19] Ricardo'nun Malthus'un ampirik gözlemlerini reddetmesinin gösterilmesi şaşıracak bir durum değildir. Ya Ricardo'nun kuvvetli dayanaklarına uymadı ya da kısa ömürlü gözüküyorlardı. Fakat, Malthus hiçbir zaman karmaşık bir model kuramadığı için, tutarsız olarak görüldü. Çağdaşı, Robert Torrens, "iktisat biliminde önemli sorulardan birisi, Bay Malthus daha sonradan terk etmeyeceği her hangi bir ilkesi olup olmadığıdır."[20] Daha sonra, Keynes aynı ünü kazandı, kendisinin en acımasız eleştirmenlerine koz vererek eklektisizmi-en iyinin içerisinden en kötüsünü seçmek, ağır bir şekilde eleştirilmiştir. Keynes ve Schumpeter'in saldırılarına rağmen, Marx, Walras, Marshall ve Wicksell gibi iktisatçıların da içinde bulunduğu övülen iktisatçılar Ricardo'nun üstünlüğünü ilan ettiler. İktisadi yöntem öğrencilerinden gelecek vaat eden birisi "eğer iktisat analiz motoruysa, önemli sonuçların yapısından ziyade düşünce yöntemidir, Ricardo iktisadın tekniğini icat etmiş sayılır."[21]

Malthus öldüğünde, bazıları cenazeye taziyelerini sunmak üzere, diğerleri kendisinin gerçekten öldüğünden emin olmak için orada olduğu yönünde izlenim edinebilir. Ricardo entelektüelliğinden, nezaketinden, ve karakterinden dolayı çok daha fazla hayran toplayabildi. İşte hayatını lüks içerisinde geçirebilecek, ve dünyayı dolaşabilecek zengin bir adam. Bunun yerine, boş zamanlarını karmaşık sorulara ayırarak, ve bir takım imalar çıkartıp kendince doğru olduğunu sandığı çözüm yolları üreterek geçirmiştir. Dünyayı kendi kendisine öğrendikten sonra, başkalarına kitabıyla, gazete makaleleriyle ve Parlamento'daki konuşmalarıyla öğretti. Karşılaştırmalı üstünlükler yasası ve

iktisadi rant teorisi bugün hâlâ ders kitaplarındadır, ikna edici özelliğini ve önemini ilk gün ki tazeliğinde koruyarak.

Ricardo'nun teorileri bütün dünyada öğretilmesine rağmen, Avrupalı uluslar Ricardo'nun şöhretini en iyi test edebilecek olanlardır. 1992 senesindeki sözlerini tutarak ticarete konan bütün engelleri kaldırarak Ricardo'ya kısmi zafer kazandırmışlardır. Tam bir zafer için, Avrupa Birliği ülkeleri ikinci sözlerini de tutmalıdırlar kıyılarına barikatlar kurarak ABD ve Japonya gibi ülkelerin zenginleşme yönündeki dinamik programlarına katılmalarına mani olmamalıdırlar. Şimdiye kadar, sonuçlar net değildir. ABD finans şirketleri (çoğu zaman Avrupalı bir şirket ile birleşme şeklinde) içeriye girmeyi başarabilmiş olsalar da, bir şekilde Fransız çiftçileri Amerikan ve Avustralya çiftçilerine karşı özel istisnalar kazanmayı başarmaktadır. Dağlar kadar övgüye ve Nelson Mandela'ya yönelik kutsal sıfatlara rağmen, Hollandalılar hâlâ Güney Afrika'nın güllerini engellemekte; Alman patates yetiştiricileri rakiplerini protesto etmekte; ve Fransız şaraplık üzüm üreticileri Güney Afrikalı rakiplerini pazarın dışında tutmaktadırlar. Tezatlığın en fazla olduğu konu belki de muzdur. Avrupa ülkeleri Afrika'daki eski kolonilerini Karayip ve Latin Amerikalı muz üreticilerine karşı hâlâ korumaktalar. Şu ana kadar muzlar serbest ticaretin karşısında etkili silahlar olmuştur. Ricardo hayal kırıklığına uğrardı ancak ümit varolurdu.

Notlar

1. David Ricardo, The Works and Correspondence, Pierro Sraffa, ed. (Cambridge: Cambridge University Press, 1951-55), vol. VI, p. 231.

2. Tırnak içinde izleyen eserde verildi, Robert Leckachman, A History of Economic Ideas (New York: Harper & Row, 1959), p. 143.

3. Eğer fırsat maliyetleri eşitse, ticaretten kazanç olmaz. Kendi kendine yeterlilik olabilir. Eğer kaynaklar yeniden dağıtılamazsa ve fiyatlar aşırı "yapışkansa," model daha az ikna edicidir. Hecksher-Ohlin-Samuelson modeli gibi daha karmaşık yaklaşımlar da kullanılan emek saatinin yanında fırsat maliyetini ve karşılaştırmalı üstünlükleri neyin belirlediği incelenir.

4. Tırnak içinde izleyen eserde verildi, Harry Anderson, Rich Thomas, and James C. Jones, "Carving Up the Car Buyer," in Newsweek (March 5, 1984), p. 72.

5. Eğer İngilizler dollarlarını piyasaya sunarlarsa, doların değeri (döviz kuru) düşecektir. Böylece, ticari açıklar genellikle paranın değer kaybetmesine neden olur. Fakat, ucuz dolarla, Amerikalı ihracatçılar yabancılara satışı daha rahat bulacaklar, ve yabancı üreticiler ABD'de mal satmak için zorlanacaklardır. Bu süreç sonunda ticari açık düşecektir. Eğer ABD ekonomisinin sağlıklı olduğunu düşünürlerse ve kendi ülkelerine yatırımdan daha çok getirisi varsa, yabancılar ellerindeki Amerikan dolarıyla örneğin gayrı menkul fabrika gibi Amerikan varlıklarını

Yabancı alıcıların "istilası" ABD'de daha fazla politik ses verebilmesine rağmen, şimdiye kadar yabancı mülkiyet sahipliği politik etkiyi düşük düzeyde tutacak kadar azdır. Aynı zamanda, Amerikalılar daha fazla istihdam, şehirlere, eyaletlere, ve Washington'a daha fazla vergi gelir, ve yabancı tecrübenin ve teknolojinin ABD'ye transferinden yararlanmaktadır.

6. Bakınız, Murray Weiddenbaum and Michael Munger, "Protectionsim at Any Price?" in Regulation (July/August 1983), pp. 14-22, geçtiği yer, Benjamin M. Friedman, Day of Reckoning (New York: Random House, 1988), pp. 58-60.

7. Fréderic Bastiat, Economic Sophisms (Princeton: D. Van Nostrand, 1964), pp. 56-57. Bastiat herkesin sağ elini kesmek suretiyle Fransa'daki işleri iki katına çıkarabileceğini alaylı bir ifadeyle belirtmiştir.

8. Ricardo, vol. V, p. 55; vol. I, p. 265. Bakınız, Mark Blaug, Ricardian Economics (New Haven: Yale University Press, 1958), p. 33. Alman Tarihsel Okulu daha sonra Ricardocu yaklaşımı reddedecek ve uluslara organic modeli uygulayacaktır. Wilhelm Roscher ve Gustav Schmöller uluslar doğar, büyür ve sonunda gömülürler. Ulusun belli döneminde çok iyi çalışan politikalar ve ilkeler başka bir dönemde kötü çalışabilir.

9. Ibid., vol. I, p. 97. Merak, bugün "ihtiyaçları" hangi materyallerin gerekliliği ihtiyaç kılmaktadır. Radyo mu? Televizyon mu?

10. Ibid., vol. I, p. 70.

11. Ibid., vol. I, p. 35.

12. Ibid., vol. I, p. 120.

13. Ibid., vol. VIII, p. 208; Bakınız, Ricardo writing in the 1820 Encyclopedia Britannica, vol. 8, p. 179.

14. Henry George, Progress and Poverty ((New York: Schalkenbach Foundation, 1929), p. 545.

15. Malthus, Principles of Political Economy, p. 186.

16. Smith, Wealth of Nations, pp. 395.

17. Malthus, Principles of Political Economy, p. 395.

18. John Maynard Keynes, "Thomas R. Malthus," in Essays in Biography, in Collected Writings of John Maynard Keynes, vol. x, (London: Macmillan, 1972), p. 100.

19. Ricardo, vol. VIII, p. 184

20. Robert Torrens, Essays on the External Corn Trade (London: 1815), pp. viii-ix.

21. Mark Blaug, Economic Theory in Retrospect, 3d ed. (Cambridge: Cambridge University Press, 1978), p. 140.

BÖLÜM V

John Stuart Mill'in Fırtınalı Beyni

Adam Smith'ten beri neredeyse tüm İngiliz iktisatçıları yakın arkadaşlıklarla birbirlerine bağlanmışlardır. Smith'in dostu David Hume, Thomas Malthus'un "koruyucu babası" olduğunu ve Malthus'un David Ricardo'nun vazgeçilmez arkadaşı olduğunu, ve David Ricardo'nun yoldaşı John Stuart Mill tarafından kitap yazmak için cesaretlendirildiğini hatırlayın. Küçük bir ara oluşmakta, çünkü Mill selefi Adam Smith ile arkadaş değildi. Fakat, Marshall Mill'in çalışmalarından (ve Ricardo'nun yeğeni iktisatçı F. Y. Edgeworth'ten) öğrendi ve sonrasında Keynes'e öğretti. Keynes İkinci Dünya Savaşına kadar İngiliz iktisadında tek söz sahibiydi, ve birçok takipçiler yetiştirdi.

John Stuart Mill'in hayatı fikirlerle bezenmiş büyüleyici bir kişisel tarihi anlatır. Onunla, klasik iktisadın altındaki felsefi çatışmaları görürüz. Bazen iktisatçılar onun orijinal teorilerini tartışıyor olsalar bile, hepsi Mill'in iktisadın ve kapitalizmin ahlakı hakkında problem çıkartan sorular sorduğunda hem fikirdirler.

Komedyen Jimmy Durante'nin meşhur paragraflarından birisi: "herkes oyuna katılmak ister." Isaac Newton'dan sonra neredeyse her entelektüel bilimsel oyuna dahil olmak istedi ve sorularına eksiksiz cevaplar bulmaya çalıştı. Karşılaştırmalı üstünlükler yasası, Say Kanunu, ve nüfus yasası hepsi bu dönemde ortaya çıktı. Bu zamanlarda, Jeremy Bentham ahlak evreninin Newton'a olmayı araştırdı, *ahlak* bilgini. James Mill ahlak bilginleri ile iktisatçıların harmanlaması olarak karşımıza

çıkmaktadır. Bentham'ın fikirlerinin çarpıcı aşkıyla, James Mill oğlunu içki içmeye zorladı.

1806'da Londra'da doğan John Stuart Mill mükemmel eğitimi başladığında hâlâ anne sütüne ihtiyacı vardı. Baba James oğlun üç yaşındayken Yunanca'yı öğretti. Sekiz yaşına geldiğinde, Eflatun, Zenofon, ve Diogenes'leri Yunanca okuyordu ve Latince öğrenmeye başladı. Annesi sevecen birisi değildi. Bebek John Stuart'ın klasikler hakkındaki olgunlaşmamış bilgisi ve annesinin soğukluğu ona annesini *Venus de Milo* ile karıştırtmış olabilir. Sekiz ila on iki yaşları arasında, Mill iyi donanımlı kütüphaneyi bitirmişti. Aristo ve Aristofones'ı okumuş ve kalkülüs ve geometride uzmanlaşmıştı. Boş zamanlarında kız ve erkek kardeşlerine Latince öğretmeye zorlanmıştı. Her hangi bir hobi? Hikayeler okurdu. Bir dost? Bir tek bile yoktu.

On dört yaşında, babası John Stuart Mill ile ağaçların arasında dolaşıyor ve Ricardo'nun iktisat derslerini veriyordu: "konuyu her gün kısım kısım anlatıyor ve ertesi günü onu imtihan ediyordum, o da beni her gün yeniden yazmak zorunda bırakıyordu taa ki mükemmel olana kadar."[1] Zavallı çocuğu babası onu ağaçlık yoldan götürürken, Ricardo'nun karmaşık teorileri üzerine notlar almaya çalışırken hayal edin.

Mill'i safkan entelektüele ve hisli bir oyuncak ata çeviren bu mükemmeliyet, tevazu sahibi olarak kendisinin zekasını hızlı kullanan, yanılmaz bir hafıza, veya enerji dolu bir karakterli birisi olduğunu kabul etmedi. "Bütün bu doğal hediyelere rağmen vasat birinden daha aşağıdayım; benim yapabildiğimi, basit bir çocuk bile yapabilir." Mill babası onu Hyde Park'a götürüp kendisini ikna edene kadar ortalama bir çocuktan daha fazla bildiğinden de habersizdi. James gururlanmaması konusun-da uyardı: herhangi birisi de yapabilirdi, benim gibi bir babaya sahip olan. John Stuart böyle bir babanın faydalanıcısı olduğu kadar aynı zamanda kurbanıydı da. Babası ona çağdaşlarının "çeyrek asır önünde" olma imkanı sunmuştu.[2]

Ancak bu avantaj beynini besleyen kalbini soymuştu. Şu deyişten daha acıklı ne olabilir ki: "ben hiç bir zaman çocuk olamadım"[3] Babasının dostları ile arkadaşlık ediyordu, onların hiç birisi her hangi bir çocuk oyununu oynamıyorlardı, ve seçim günü seçimi kaybetmiş kişi gibi ciddi takılıyorlardı. 1822'nin baharı, yaşıtı diğer çocukları delikanlılığa dönüştürürken, Mill'in entelektüelliğini üç ciltlik *Yasama Hakkındaki Denemeler*'den çıkarttığı Jeremy Bentham'ın faydacılığı heyecanlandırmıştı.

> Son cildi elimden bıraktığımda . . . bambaşka birisi oldum. "fayda ilkesi" Bentham'ın anladığı gibi anlaşıldı, ve onun uyguladığı gibi uygulandı . . . benim ayrı duran bilgi ve inançlarımı birleştirecek anahtar, taş görevini görerek tam olması gereken yere yerleşti. Düşündüğüm kavramları birleştirdi. Şimdi görüşlerim var; bir itikat, bir doktrin, bir felsefe; bunların içerisinde en makulü; bir din; hayatın amacı yapılabilecek bir birleşim. Ve bu doktrin sayesinde insanlığı etkileyecek değişikliklere neden olacak büyük kavramlara sahibim.[4]

Gelecek bir kaç yıl içerisinde Mill delikanlılık arkadaşlarına, James Mill ve David Ricardo'ya katılarak *Westminster Review* ile Bentham'ın düşüncelerini vaaz etmeye başladılar.

> Dünyada dikkate değer gürültü kopardı, ve kabul edilmiş toplumda ona bir yer verdi, görüş ve tartışma arenasında, Bentamcı Radikalizm tipine, bütün oranlardan destekçilerine kadar. . . . Yazdığı ile ikna eden güçlü bir atmosfer, itikat kadar güçlü bir inanca sahip olan birisi . . . felsefe ve siyasette güya Benthamokuluöncesindendahafazlakamununaklındayeretti.[5]

Jeremy Bentham: Haz, Elem, ve Aritmetik

İkna olmuş ve işin ardını arayan bu kadar insanı etkileyen bu Benthamcı disiplin neydi? Şöyle diyordu, nasıl ki doğa yeryüzünü çekim kuvvetinin altına yerleştirmişse, "insanoğlunu iki ustanın yönetimine bırakıyordu: elem ve haz"[6] Bentham bu kanunlardan tanımlayıcı ve kurallar koyan dini keşfetmişti. Bütün insanlar hazzı severken, elemden nefret ettikleri için (mazoşistleri anmaya değer, elemi tercih etmelerine rağmen bunu yapmalarının nedeni elemin kendilerini mutlu etmeleridir) kendilerine ne haz getiriyorsa onu yapmayı seçerler. Tanımlamaların olduğu bölümde, doktrin insanların haz yolunu seçmesi için yalvarır. Şu ana kadar bu eğlenceli bir iş gibi gözükür, kadim Yunan Aristipus'un hedonizmi gibi. Ancak, Bentham ahlaki bir sınır ilave eder: eğer seçenekler diğerlerini de etkilerse, bireyler bütünün mutluluğunu tercih etmelidirler. "Çokluk için en büyük mutluluk" faydacılık hareketinin yakarışıdır. Ve sorumlu bir hükümet bunu kanun yapıcıların aklına yazmalıdır.

Demokratları göz yaşartan kelimeler, Bentham mutluluğu belirlerken bütün insanların eşit olarak sayılması gerektiğini belirtir. Eğer kral ayak baş parmağını taşa çarparsa, hizmetçisi Jane'in iki ayak baş parmağını vurmasının yarısı kadar sayılır. Eğer Jane'e bandaj vermek kralı incitmekten daha faydalı ise, o zaman Jane bandajı alır. Aristokratların Bentham'ın fikirlerini yaymadan önce dilinin kopup düşmesi için dua etmelerine şaşırmamak gerekir.

Hala, bu formülasyon ahlak evreninin Newton'u yapacak kadar mükemmel değildi. Bentham elem ve haz miktarını ölçebilen *felicific calculus* adını verdiği bir yöntem geliştirdi. Hepimizin bildiği gibi, bazı tecrübeler daha haz verici veya daha elem verici olabilmektedir. Neden? Her tecrübe dört unsurla ölçülebilir: (1) yoğunluk, (2) kalıcılık, (3) kesinlik, ve (4) yakınlık. İnsanlar uzun, kesin tatilleri sadece olasılık olan hafta sonu tatiline tercih

ederler. Muhteşem komedyenler vasatlara tercih edilirler. Öyle görünüyor ki Bentham bu kalkülüs planı ile kendisine o kadar çok mutluluk vermişti ki üç tane daha unsur ekleyerek bunu uzattı: verimlilik, kirlilik, ve başkaları üzerindeki tesirler. Bazı zevkler daha büyük zevklere kapı açarlar. Yaz kamplarına katılarak, Mark yeni arkadaşlar edinme şansını arttırıyor, kamp beşinci mutluluk unsurunu göstermektedir. Kamp elem de verebilir, çünkü Mark futbolcunun eşi ile arkadaşsa, kamp altıncı unsuru, kirliliği, göstermektedir (tezat duyguların yaşanma şansı). Son olarak, futbolcular Mark'ın yüzünü bir güzel benzettiklerinde bir çok insan bu duruma gülerse, o zaman onların hazlarını da dikkate almalıyız.

Bentham bu aletlerle karmaşık talimatlar ekledi. İlk bakışta, bir Japon ev aletinin kuruluş talimatlarını andırmaktaydı. Orijinal Japonca alfabesi ile kaleme alınan talimatname hiç değilse, anlaşılmaktan uzak İngilizce'den yazı sanatı açısından göze daha hoş gözükür. Ancak, yakından bakıldığında ise, Bentham'ın mantıklı olduğu görülür:

Herhangi birisiyle başla . . . ve şunları dikkate al,

1. İlkinde üretilmiş gibi gözüken her ayırt edilebilir hazza değer ver.

2. İlkinde üretilmiş gibi gözüken her ayırt edilebilir eleme değer ver.

3. İlkinden sonra üretilmiş gibi gözüken her ayırt edilebilir hazza değer ver. Bu ilk hazzın mutluluğu ve ilk acının kirliliğinden oluşmaktadır.

4. İlkinden sonra üretilmiş gibi gözüken her ayırt edilebilir eleme değer ver. Bu ilk hazzın mutluluğu ve ilk acının kirliliğinden oluşmaktadır.

5. Elde edilen bütün mutlulukları bir tarafta ve bütün acıları diğer tarafta olmak üzere aritmetiksel olarak topla. Eğer denge haz tarafına ağır basıyorsa, bireyin çıkarı açısından yapılan bütün işlerin doğru yolda olduğunu gösterirken, eğer ağırlık elem tarafındaysa, kötüye doğru bir gidişat söz konusudur.

6. Çıkarları dikkate alınacak insan sayısını dikkate al; ve her birisi için yukarıdaki işlemleri tekrarla. Doğru yoldaki rakamları topla . . . kötüye gidişatın söz konusu olduğu bireyler için de bunu tekrarla. . . . Birbirlerinden çıkar; eğer haz tarafı ağır basarsa, iyiye doğru bir gidişat vardır . . . eğer elem tarafı ağır basarsa, toplumun bütünü için kötüye doğru bir gidişat söz konusudur.[7]

Oldukça ciddi bir şekilde, Bentham 3 nolu adımı atmış olmalı, uzun-dönem hazları. Önemli idari toplantılarda teşhir edilmek üzere vücudunu Londra Üniversitesine bağışladı. Vücudu hâlâ oradadır. Maalesef, bazı haz arayan öğrenciler kafasını çaldılar bu da mutluluk ve saflığı ölçmenin ne kadar zor olduğunu göstermektedir.

Bentham okumak John Stuart Mill'in bilimsel mükemmeliyete duyduğu açlığı yatıştırmak için yeterli geldi, ve toplumsal olaylara yeni bir bakış açısı getirdi. Bentham ve aralarında Parlamento üyesi de bulunan Felsefi Radikalleri savunmak için savaşa o da katıldı. Şaşırtıcı olan, bu haz tutkunları Kafka kadar neşeliydi.

Politikada, Bentham'ın Radikalleri demokrasi ve özgür ifade için kahramanca savaştılar. Özgür ifadeden hak doğacağını ilan ettiler. Süreli yayınları vergileyen Damga Yasasına karşı savaş verdiler, ve toplantılar üzerindeki bir çok kısıtlamanın kaldırılmasını istediler. (Daha sonraları, John Stuart Mill kadın hakları bayraktarlığını yapmıştır.) Ricardocu gelenekle, Mısır Yasalarına karşı çıktılar. Jeremy Bentham vahşi İngiliz

hapishanelerini kınayarak, cezalandırmanın faydalı bir şekilde olması gerektiğini, intikam alarak yapılanların adalet olarak gösterilemeyeceğini belirtmiştir. En nihayetinde, suçlu cezasını çekecek olan sadece bir insandır. Gerçek yanıt maliyeti ayarlamaktır. Bentham bir zamanlar hükümetin sloganını "Sakin Ol" olarak hazırladıysa da, Radikaller faydanın maliyetten daha fazla olduğu durumlarda laissez-faire politikasını terk etmeye hazırdılar: "hükümetin elinde anarşi veya korkutucu aletler görmedim, görmeyeceğim ve görmemeliyim de. . . . Doğal özgürlüğün vizyonunu anlatamayız . . . bunu Adam Smith'e bırakıyorum."[8] Onların tanrısı, görünmez el yoluyla çalışsa bile görünmez el değil, faydaydı.

Unutmadan belirtelim ki, onların tanrısı camiler, kiliseler ve sinagoglar ile bir bağlantısı yoktu. James Mill şeytani dünya ile iyiliğin arasını bir türlü bulamamıştı. John Stuart Mill babasının tanrı tanımaz asi sözlerini hatırlar:

> Kendisinin yüzlerce defa şöyle dediğini işitmişimdir: bütün çağlar ve uluslar tanrılarını şeytanice sunmuşlar, daimi ilerlemeler sonucunda, insanlık iyi karakterleri ekleye ekleye insan zekasının yaratabileceği en şeytani kavrama ulaşıldı ve sonunda önünde eğildiği bir tanrısı oldu. [9]

1820 ve 1830'larda, Radikaller John Stuart Mill'in de içinde bulunduğu bir çok kişinin beklentilerinin de ötesine geçerek birçok politik savaşı ve kavgayı kazandılar. İaşesini temin için, 1823 senesinde Mill Doğu Hindistan Şirketi'ndeki babasına katıldı. Hükümetin Hindistan Ofisi'nde daha sonraları çalışacak olan Malthus ve Keynes gibi, Mill hiçbir zaman Hindistan'a gitmedi. Aynı sene, şirkete katıldı, Mill diğer genç Benthamistçilerin ve kendisinin rahatça tartışabileceği ve uzun saatler yoğun bir biçimde düzenli olarak çalışabilecekleri Faydacılar Kulübü'nü kurdu. Başlıca rakipleri dünyalık tartışmaları kazanmaya çabalayan Coledridge'in şiirleriyle erişilmez bulutlarda gezinir görünen romantikler, ütopyacılar, ve sosyalistlerdir.

Düşünen Makine Arızalanır

Bu zaman zarfında Mill Benthamcı mükemmellik konusunda aşırıya kaçmış olabilir ve asıl amaç olan; mutluluğu, tamamen unutmuştur: "Yalnızca sorgulayan bir makine olarak, Benthamcı tanımlama o kadar sık verilir ki, çoğunlukla uygulanabilirliği olmamasına rağmen . . . benim için tamamen gerçek dışı değildir."[10]

Orta yaş krizine yirmisinde girdi. Sorgulayan makine bozuldu, ve spiraller, contalar, ve kablolar havalarda uçuştu. Yıllarca "hayatta tek amacı olduğu söylenebilir; reformcu olmak" olmak isteği. Ancak, 1826'ının kışında, kendisi "asabiyetinin doruğunda iken . . . diğer zamanlarda kendisini mutlu eden keyiflerden bir tanesi ya farksız ya da lezzet vermeyen olmuştu." Kendisine ölümcül bir soru sordu ve yıkıcı bir cevap aldı.

> Farz edelim ki hayattaki bütün amaçlarına, kurumlardaki ve fikirlerde dört gözle beklediğin bütün değişikliklere, ulaştın ve şu anda hepsinin etkilendiğinde: bu senin için büyük bir mutluluk ve haz mıdır? Ve bastırılamaz benlik yanıtladı, "Hayır!" Kalbim içimin derinliklerine gömüldü. Hayatımın üzerine bina edildiği zemin çöktü. Bütün mutluluğum devamlı surette sonunu aradığım bunu bulmaktı. Son mutluluğu gasp etti, ve manalarda nasıl bir alaka olabilir ki artık? Görünen o ki yaşamam için her hangi bir neden kalmadı.[11]

Altı ay boyunca çaresizlik içindeydi, sık sık intiharı düşünüyordu. Kendisi hiç insan hisleri geliştirememişti. Çiçekteki sadece damarları görmüştü. Romantikler iyimser gözlükler takarken, o ise dünyanın üzerindeki karartmayı ve alacalıkları bir tiner gibi çıkartıyordu. Yıllar sonra, Nietzsche "Tanrı'nın öldüğünü" ilan edecekti. Katı babası tarafından sevgisi çalınan ve sebepten başka hiçbir şey bırakılmayan Mill için ise, insan ölmüştü. Babası hakkında Mill'in yazdığı: "Sevgi hislerinin her

çeşidi, ve onları öven her türlü yazılı ve sözlü şeylerin en aşağılık olduğu dersi verilmişti. Babam bunları bir çeşit delilik olarak görmekteydi."[12]

Nedensellik yaşlarında, Mill sevgi istiyordu. Mill rasyonalist felsefecilerden ziyade, onların yetersiz ve azılı takipçilerinden dolayı ellerinde kukla olmuştu. Onlardan biri olan Hume sebebin her zaman için "sevginin kölesi" olduğunda ısrar ediyordu. Gerçekten, Bentham bile sebebi sevginin karşılaştırılma yöntemi olarak sunmuştu, ikamesi olarak değil.

Psikologların onlardan önce başka bir çalışmaları vardı. Belki de Mill kaçınamadığı acımasız babasına yönelttiği bastırılmış ölme isteğinden kaynaklanan suçluluk psikolojisi ile işkence çekmişti. Ancak, Mill Yunanlı kahramandan daha kötü durumdaydı. En azından Oedipius sevgi dolu bir anneye sahipti. Üç yüz sayfalık otobiyografisinde, Mill annesinden hiç bahsetmemektedir! Nedenini erken karalamaları göstermektedir:

> Gerçek sıcak kanlı bir anne ilkin babamı tamamen farklı birisi yapardı ve ikinci olarak çocukların sevgi ile ve severek büyümesini sağlardı. Fakat, benim annem en iyi niyetlerle sadece onlar için hayatını nasıl hoşnutsuzca geçireceğini biliyordu. ... böylece sevginin olmadığı korku dolu bir yerde büyüdüm.[13]

Annesi bir otobiyografi bırakmadı. Kim bilir belki de Mill'le evlenmek sevebilme yetisini kaybettirdi? Mill'in evi sıcak bir çorba ve candan bir arkadaşlık için uğranacak bir yer olmadığını söylemek yeterli olacaktır.

Romantik Olarak Yeniden Doğuşu

Mill rasyonalizm denilen entelektüel dalgalarda savrulurken, romantizm tarafından kurtarıldı. *Trajik Doğumunda*, Nietzsche insan analizinde iki güçlünün çarpışmasını betimlemekte: Apolyon ve Dionysian. Apollo sebebin, düzenin, ve Mozart

senfonisinin ruhu, Dionysius kaprisin, duygunun ve Puccini operasının ruhudur. On sekizinci yüzyıl rasyonalizmi Mill'i çaresizliğe doğru iterken, Wordswoth ve hatta Coleridge'in şiirlerine döndü. Wordsworth'ün bol miktarda doğal güzelliği sunan portreleri sonunda mutluluk hislerini ve hayalleri keşfetmesini sağladı. En nihayetinde dünya bir anlam ifade etmeye başladı. Güzelliği kabullenerek, Mill aklının darlaşan sınırlarını genişletebilir ve babasının hükmeden krallığına son verebilirdi. Coleridge'nin kadim denizcisi gibi, Mill Carlyle ve Fransız felsefecisi Auguste Comte'yi ziyaretlerini içine alan entelektüel bir yolculuğa çıkar. Auguste Comte'nin ampirik vurguları Mill'i etkilemiştir. Bazen denizci yeni fikir babalarını övmekte ileri gitmekte ve eskilerini reddetmektedir. Mill ile arkadaşlığa başladıktan sonra, saldırgan Comte mali yardım talep etti. Mill kabul etti ve hatta arkadaşlarından Comte'ye para vermeleri için ricacı oldu. Yaklaşık bir yıl sonra yardımlar kesildi. Kendisine yardım edenlere teşekkür edeceği yerde, Comte Mill'e parasızlara yardım etmesi gerektiğini anlatan kötü bir mektup yazdı. Mill bazen "Rasyonalizmin Azizi" olarak bilinmesine rağmen, hayatının bu kısmı "Kolay Kandırılan Aziz"[14] olarak isimlendirilmelidir.

Babasının 1836 yılındaki ölümünden sonra, John Stuart Felsefi Radikallerden ne kadar uzaklaştığını gösteren makaleler yayınlamaya başladı. 1838 tarihli denemesi "Bentham" ruhu fakirleştirdiği için Benthamizm'i kötüledi. Elemden ve hazdan bağımsız olarak ruhi olgunluk kendi doğruları içerisinde şahsi bir amaç olmalıdır. Mill Bentham'ın şahsi ahlak yerine yasaları ilgilendiren sorularda daha iyi olduğunu küçümseyerek ekledi. İki yıl sonra, Mill sebebin ötesinde Coleridge'i methetti.[15]

Babasının ölümü Mill için hem özgürleştirici hem de sarsıntılıydı. Gertrude Himmelfarb nakletmektedir ki James'in ölümüyle, John Stuart Mill "beyin felci" geçirdi bu da onu bir gözü seğirir bıraktı. Oğlunu yine psikiyatri koltuğuna oturtursak, göz seğirmesi sahibinin ölümüyle gelen rahatlamayı bastırmanın sonucu mu olmuştur?[16]

Yolculuk sadece entelektüel ve estetik değildi. Hayatında ilk defa Mill aşık oldu. Maalesef, Harriet Taylor evli ve çocuklu bir kadındı. Ancak, bu durum hâlâ mutluluğu kovalamaktan geri durmayan Benthamcı olan Mill'i durdurmadı. "İlişkileri" seksin olmadığı üçlü bir formda yürüdü. Harriet kocasıyla yaşadı, fakat Mill John Taylor dışarıdayken ziyaret ediyordu, ve Harriet birçok yaz hafta sonunu Mill ile beraber geçirdi. Bu dönem 1830 dan 1851'e Mill ve Harriet'ın evlendiği zamana kadar sürdü. John Taylor iki yıl önce ölmüştü, ancak Mill uzun dönemli bir nişanlılığın dedikoduları bertaraf edeceğini düşündü. Mill bütün şöhretli çalışmalarının neredeyse tamamını Harriet'ın zekasına atfetti. Onun için o bir tanrıçaydı. Mermer annesinden beklediği bütün sıcaklığı ve kuvveti seven bir kadında buldu:

> Zekası kalbin derinliklerine ve konunun iliğine işleyen mükemmel bir alettir; daima en temel fikri ya da ilkeyi kapar. Aynı mükemmeliyet ve çabukluk duygusallığını ve akıl melekelerini kaplamış, hissetme ve hayal kurma yeteneği onu tamamlayan bir sanatçı yapmıştı. Sıcak ve muazzam kalbi ve nazikliği kendisini eksiksiz bir hatip yaparken, insanın doğası hakkındaki derin bilgisi ve pratik hayattaki zekası insanlığı yönetenler arasında müstesna bir yer edinmiştir.[17]

Mill'in birçok arkadaşları onun halüsünasyon gördüğünü düşündüler. Tarihçiler Harriet'ın katkılarını aralarında hâlâ tartışmaktadırlar. Bir şey kesin: Mill böyle bir güzelliğin kendisini sevmesini bir ayrıcalık olarak gördü, ve o da ölçüsüz olarak Mill'i etkiler hâle geldi.

Romantizmin başını döndürmesi bir yandan ve Harriet'a sahip olması diğer yandan, Mill'in hayatının sonuna kadar Yunan semaveri ile gazeller besteleyeceğini bekleyebilirdik. Dünyayı dolaştıktan sonra, romantik kahramanımız yurda geri döner eskisinden çok daha bir erkek olarak. Yurt Bethamcılıktır. Fakat, Mill onu değiştirecek ve geliştirecektir. Geri kalan yazıları ve politik kariyeri aydınlanmış bir faydacıyı göstermektedir.

Mill en büyük mutluluğun yalın bir hazdan daha fazla olduğu konusunda ısrarcı davranır. Bir Beethoven senfonisi dinlemek ya da Michelangelo'nun ustalık eserini seyretmek hazdan daha fazladır. Büyük işler ve iyilikler ruhu yükselterek bir neşe getirir. Eğer aynı hazzı veriyorsa, Bentham pokerin şiir kadar iyi olduğunu söylemişti. Mill aynı fikirde değildi. Değişimden değişime, Mill mutsuz bir Sokrates olmayı iyi beslenen bir domuz olmaktan yeğlediğini fark etti. Mill faydacılığı Eflatuncu şeref, itibar, ve kendini geliştirme faziletleri ekleyerek geliştirdi. Bu nedenden dolayı, Mill kamusal eğitimin ateşli bir savunucusu oldu. Ona göre, maddi yönden ulusa liderlik yapan aynı zamanda manevi liderlikte yapmalıydı.

1848'de, Mill en önemli eseri olan *Politik İktisadın İlkeleri*'ni yayınladı. Mill'in kitabında tartıştığı gibi monopoller kitap piyasasını tekeline aldı. Oxford *İlkeler'i* 1919 yılına kadar kullandı, belki de bunun nedeni halefinin Cambridge ekolünden olan Marshall tarafından yazılmış olmasıdır. Gerçekten, büyük iktisatçıların çalışmaları bu uzun yolu aydınlatmaktadır. 1776 dan 1979'ya kadar sadece beş kitap kesintisiz olarak hükümranlığını sürdürebildi: Smith'in *Milletlerin Zenginliği*, Ricardo'nun *İlkeleri*, Mill'in *İlkeleri*, Marshall'ın *İlkeleri*, ve Samuelson'un *İktisadı*. Yaratıcı başlıklardan yoksundular, ama dayanıklılığı oluşturdular.

Mill'in Yöntemi

İktisadi yöntemleri tartışırken, Mill'in rasyonalizm ve romantizmle mücadelesi *İlkeler*'in içine de sızar. Hobes'u takip eden James Mill sosyal bilimleri geometrik kanıtlarla aynı mükemmeliyete sahip bir bilim olarak düşünmekteydi. Genel önermelerden spesifik sonuçlar ve politikalar çıkarıyordu. Genel önermeler genellikle kişisel çıkarda olduğu gibi insan doğası "kanunlarını" merkez almıştı. Bir üçgenin üç açısı ve üç kenarı nasıl inkar edilemezse çıkarsamalar hakkında da hiçbir şüp-

he olamazdı. Babasından, Mill iktisadı bağıntılı adımlar, veya rasyonalizm olarak öğrendi.

Kriz ve yeniden eğitim yıllarında, Mill daha az mükemmel olan bir yöntem, tüme varımı, öğrendi. Birçok durumda, sosyal bilimciler çelişkisiz kanunları iddia etmekten ziyade deneklerini gizlice gözlerler ve trend ve izlenilen yol hipotezini çıkartırlar. Tüme varım iki alçak gönüllü amacı vardır: davranış biçimini keşfet, ve ampirik biçimlere dayanarak tahminlerde bulun. Daha az mükemmel olan tüme varım, tümden gelim den daha aşağı demek değildir. Sosyal bilimciler tümden gelimci ve eksiksiz olamazlar, çünkü insanlar tutarlı ve tavizsiz olarak her zaman hareket etmezler. Tümden gelim hububatın davranışlarını tahmin etmede belki daha etkindir. Ölmüş babasının peçe altındaki dürtüsüyle, Mill "akıllı uygulamacının farz edilen evrensel olaylardan hareketle mantıki çıkarsamalarda bulunmaması gerektiği"[18] konusunda uyarılarda bulunur.

Mill tüme varımı uygun bir bilimsel alet olarak kabul ettikten sonra, tümden gelimi göz ardı etmedi. Hz. Süleyman bilgeliğiyle, Mill her ikisine de iş verdi. Her iki yöntem birbirlerini dengede tutmaktaydı. Eğer bazı iktisatçılar ilkelerden önce eksikliklerden çıkarsamalar yaparsa, ampirik çalışma yapanlar gözlemlere dayanan karşı örnekleri onların yüzlerine çarparlar. Örneğin, Malthus'un nüfus kanunu tümden gelim gerçeği olarak sunuldu. Malthus'un kanunu süper market raflarının doluluğunu gözlemleyerek reddedebiliriz. Bunun karşısında, tümden gelimciler ampirik çalışmaların mantıksal bir tutarlılığı olup olmadığını kontrol edebilirler. Örneğin, aptal bir ampirikçi leyleklerin göçü ile New York'taki doğum oranları arasında yüksek bir korelasyonu bulan ve nüfus artışını kontrol etmek için leylekleri öldürmenin iyi bir politika olacağı önerisini getirmesi gibi. Rasyonalist mantıkla eksik gözlemlerin bir anlam ifade etmediği gösterebilir. (Elbette ki, katı kalpli bir ampirikçi leylekleri vurup bebekleri saydığında iki olayın birbirinde bağımsız olduğunun farkına varır.)

Mill bu iki yöntemi her zaman için harmanlamış değildir. Gerçekten, *İlkeler* üretim ve dağıtıma şizofrenik bir yaklaşım önermiştir. Sabit, evrensel kanunlar üretimi kontrol etmektedir: "Seçimlik veya keyfi herhangi bir şey yoktur." Öyleyse, tümden gelim uygulanabilir. Fakat, "bu Zenginliğin Dağılımı için böyle değildir. Bu tamamen kurumsal bir konudur. Ürünler bir kez üretildikten sonra insanlık bunları bireysel veya topluca istediği gibi tasarruf edebilir."[19]

Ricardo hem üretimini hem de dağıtımı analizlerini dikkatlice rolleri belirlenmiş toprak sahipleri, işçiler, ve sermayedarlara dayandırmasına karşın, Mill dağılımdaki bu içsel bölümlenmeyi reddetmiştir. Evet, torak sahibi Ricardocu analizde rantını alacaktır. Ancak, Mill toplumun buna izin vermeyebileceğinde ısrarcıdır.

İki nedenden dolayı Mill'in çatallaşan şeması hatalı gözükmektedir. Birincisi, üretim yasaları sabit olmayabilir. Örneğin, teknolojik gelişmeler tahmin veya garanti edilemez. Mill bunun reddiyesinde ip uçlarını vermektedir. İkincisi, dağıtım üretimden kolayca ayrılamaz.

El koyucu vergi oranlarının bireyin eylemlerini değiştirici olabileceğini tahmin edebilmesi için bir kişinin vergi-kaçakçısı olmasına gerek yoktur. Borris Becker zengin bir Alman tenisçisidir. Almanya zenginleri ağır bir şekilde vergilendirmektedir. Borris Becker milyonlarca dolarlık cebinden acaba ne kadar Bonn'a vergi ödüyor? Sıfır. Monako'ya taşındı. Dağılımdaki önlemler yüzünden üretimini kaydırdı. Elbetteki vergiler her şeyi açıklamamaktadır. Sadece bir aptal Becker'in hikayesinden Mikhail Baryshnikov'un Sovyetler Birliğini vergi oranları yüzünden terk ettiğini çıkartabilir.

İzleyen bölümlerde ve *İlkeler*'in baskılarında Mill üretim ve dağıtım arasında ki kesin yöntem farklılıklarında yumuşamaya gitmiştir.

İlkeler'deki bütün önemli modelleri özetlemek istesek orijinal çalışmadan daha fazla yer tutar, çünkü Mill birçok yenilik-

ler ekleyerek iktisat doktrinini kapsamlı bir şekilde inceleme teşebbüsünde bulunmuştur. Firmanın yönetimi hakkında inandırıcı bir şekilde yazmış; arz ve talebi orandan ziyade bir eşitlik olarak göstermiş; Say Kanunu; ve Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükler yasasındaki temel unsur olarak talebi. Nobel ödüllü George Stigler'in gözlemlediği gibi, Mill'in gelişmeleri çok garip bir listededir: birbirleriyle belli belirsiz ilintilidir.[20] Yeni bir zemin inşa etmekten ziyade, Mill değişik seviyelerdeki zayıf taşları değiştirmiştir.

Alfred Marshall Mill'in çalışmalarında benzer tamirler yaptığı için, bu bölümde Mill ve sosyo-politik iktisadı incelemek daha iyi olacaktır. Marx haricinde, Mill "politik iktisatçıların" sonuncusu olabilir, politik kulvardaki *Özgürlük* ve *Faydacılık* kadar iktisatta da meşhurdur. On dokuzuncu yüzyıl sonlarına gelindiğinde, bilim olarak iktisat o kadar gelişti ki sadece birkaç kişi hem onda hem de felsefe de uzmanlaşabildi. Yirminci yüzyılın ortalarında, iktisatta sadece birkaç konu üzerinde uzmanlaşabiliyordu. Nobel ödüllü Robert Solow daha az şeyler daha fazla ya da daha fazla şeyler hakkında daha az söyleme seçimine sahibiz demektedir.

Mill'in erken kitaplarında *Mantık Üzerine*'de, *pozitif* ve *normatif* arasında hayati farklılığı ortaya koymuştu. Pozitif iktisat dünyada neler olup bittiğini tanımlar ve tahmin eder. Normatif iktisat ise bireyin ahlak felsefesine göre nasıl olması gerektiğiyle ilgilenir. Reformcu olarak Mill normatif bir role sahiptir. *İlkelerin* beş bölümünün ilk üçü tanımlamalara ayrılmış, diğer ikisi Mill'in normatif rolünü, insanların yaşam koşullarını daha fazla zenginlik eşitliği ile iyileştirmeye çalışan, kadın hakları ve eğitimin ateşli bir savunucusu olmuştur.

Bir kimse pankart taşıyabilir ve eşitlik, mutluluk ya da NFL takımının Baltimore'da olmasını isteyen sloganlar atabilir. Ancak, isimlerini "Cennet" olarak değiştiren Sibirya kasabaları nasıl ki iyi havayı getiremiyorsa, sonuçlarda sadece pankart ve afişlerden gelmez. Normatif amaçlarını gerçekçi analizlere bağladığı için Mill önemlidir.

Vergilendirme ve Eğitim

Mill vergilendirme bölümünde pozitif ve normatifi incelikle dengelemişti. Geçekten, takındığı tavır kademeli gelir vergisini "düzlemeyi" amaçlayan 1986 yılının ABD Vergi Reformu Yasasına ilham teşkil etmişti. Adam Smith gibi, Mill oransal gelir vergisinden yanaydı. Bu mükellefin gelir durumuna bakılmaksızın mükelleflerden aynı oranda gelir almaktı. Bunu gelir yükseldikçe oranların da arttığı artan oranlı gelir vergisi ile karşılaştırdığımızda, Mill'in analizi daha önce verdiğimiz Borris Becker örneğini yansıtmaktadır. Mill artan oranlı vergi sisteminin çalışma azmini yok etmesinden korkuyordu:

> Büyük gelirlere az yerine daha fazla vergi oranı uygulamak, ekonomi ve endüstriyi vergilendirmektir; insanları komşularından daha çok çalıştıkları ve kazançlarını tasarruf ettikleri için cezalandırmaktır.[21]

Oransal vergi tarifeleri nüfusun büyük bir çoğunluğuna uygulansa bile, Mill fakirleri vergi ödemekten istisna kılmıştır.

Bu yüzyılın büyük bir kısmında, ABD Mill'in tavsiyesini reddetti ve artan oranlı vergi sistemini benimsedi. Vergi mükellefleri yüzde 11'den yüzde 50'ye kadar değişen on dört dilimden birisine düşmekteydi. Maaşı artan daha yüksek bir dilime muhatap oluyordu. Fakat, Kongre sonunda Mill'in tavsiyesine uydu ve 1986 Vergi Reformu Yasası'nı kabul etti. Yasa iki basit dilimden ibaretti, yüzde 15 ve yüzde 28. "Tek" oranlı vergi sistemi olmamasına rağmen, Yasa yükselen dik bir dağdan ziyade iki plato gibi gözüküyordu. Ayrıca Mill'in çizgisinde, Yasa fakir halkın daha fazlasını gelir vergisi ödemekten istisna kıldı. Her ne kadar Kongre 1986 Yasası'nı çok defalar değiştirdiyse bile, bir çok "platolar" yarattı, ve temel mantık devam etti; 1960 ve 1970'lerden daha az kara delikler ve daha düşük oranlar.

Neden Kongre sonunda Mill'i kısmen ve isteyerek olmasa da onura etti? Çok çeşitli iyi ve kötü sebepler komitenin

kararını açıklamaktadır. Birisinin bir zamanlar dediği gibi, dünyada yaşanan kaos tanrının bir komiteden ibaret olduğunu ispatlamaktadır. Oransal vergiyi savunanlar artan oranlı verginin kişilerin gelirlerini arttırma şevklerini kırdığını iddia etmekteydi. Üstelik, artan oranlı vergi sistemi mükelleflerin gelirleri arttıkça bunu saklama eğilimine itmekteydi. Bunu vergiden kaçınma ve yaratıcı muhasebe teknikleri vasıtasıyla yasal yollardan yapabilecekleri gibi yasadışı yollardan da yapabilirler. Yayınlanmış vergi kodları artan oranlı bile olsalar, insanlar bunu iyi bir şekilde sakladıklarında, sonuçlar artan oranlı olmayabilirler. Gerçekten, 1986 Yasası öncesine kadar, gerçekleşen vergi beyannameleri daha ziyade oransal vergiyi işaret etmektedir. Insanlar kaçamak yolları kullanarak artan oranlı vergi sistemini değiştirdiler. Hem Cumhuriyetçiler hem de Demokratlar tarafından desteklenen 1986 Yasası bir çok kaçamak yolu ortadan kaldırdığı gibi, matrahı eksik beyan etme cazibesini de azalttı. Bazı acayip kaçamak yolları bir şekilde bu sıkı kanuna girmeyi başardı. Örneğin Eskimoların işletme zararlarını şirketlere satmaları ve şirketlerin bu zararları vergi matrahlarından düşmeleri gibi.

Artan oranlı vergilere karşı yapılan bu eleştirileri reddeden eleştirmenler hâlâ oransal vergi tarifelerinin artan oranlı vergi tarifeleri kadar adil olmadığında ısrarcıdırlar. Bu çıkışlara rağmen, en azından gelecek bir kaç yıl için bile olsa, Mill'in hayaleti şimdilik kazanmış görünmektedir.

Eğer Mill zenginleri gelir vergisi konusunda mazur görseydi, miras vergilerinde daha katı olurdu. Kendisinin felsefi ve iktisadi çalışmalarında, Mill "sonuçların eşitliğinden" çok "fırsat eşitliği" talebinde bulunmuştu. Bazı çocuklar ebeveynlerinden çok büyük bir miktarda miras aldıklarında, diğerlerine göre avantajlı bir duruma gelmektedirler. Ve ağzında gümüş kaşıkla doğanlar, ebeveynlerinin zenginliğini arttırmak yerine birer mirasyediye dönüşebilirler. Acaba Mill neden gelir vergisi konusunda çekingen davranırken veraset vergisinde el koyucu bir tavır sergilemiştir? Ona göre, veraset vergisi çalışma

şevkini kırmazken, artan oranlı vergi sistemi kırmaktadır. Mill "kazanılanlar değil kazanılmayanlar kısmettir, kısıtlama altına konan kamu malıdır" diye yazmaktaydı.[22]

Analizleri çürütülemez değildi. Pratikte, veraset vergisi çok yüksek tutulsa bile, ebeveynler ölmeden önce çocuklarına mallarını bağışlayabilirler. Ayrıca, yüksek veraset vergileri yaşlı kesimin çalışma şevkini kırıp, onları tasarruf etmekten veya faydalı yatırımlar yapmaktan ziyade, varlıklarını lüks tüketim harcamalarına sevk ettirir. Sonuç olarak, veraset vergileri bile kaçamak yollar yaratır.

Mill'in zenginler hakkındaki çalışması veraset vergisi ile bitmemiştir. Aşk ilişkilerine ve Benthamcı hörte tagineri, Mill zenginlerin şatafatlarına karşı duracak kadar Victoriacıydı. Gösterişli mevkilerinden dolayı asilleri ve lüks düşkünlerinin vergilendirilmesini önermişti. Thorstein Veblen'den çok önce, Mill "paranın harcandığı" maddenin "vergilendirmeye en uygun konu"[23] olduğunu ilan etmişti. Bazen Mill zenginleri vergilendirmekten, zenginin zenginliğinden elde ettiği mutluluk kadar haz almış görünüyordu. Mill'in bazı zenginlerin durumunu bilmesi ve fakirleri önemsemesinden dolayı, onu suçlayamayız. Mill her zaman için sosyal olayların görüşleri şekillendirmesini takdirle karşılamıştır.

Mill toplumun fakirleri çalışmaktan alıkoymadan nasıl yardım edebileceği konusunda da kafa yormuştu. Net bir cevap gözükmedi. Mill sağlam ile sakat ve çok genç ile yaşlı arasında ayırım yapmıştı. Elbetteki, toplum sakatlar için çalışmaktan alıkoyma meselesiyle ilgilenmemeli ve onlara yapılan yardımları kesmemeliydi. Mill Fakirlik Yasası Reformu Kraliyet Komisyonu'nun bulduklarını kabul etti ve sakatlara yönelik yardım programının iptaline karşı çıktı. Fakat, beden sağlığı yerinde olanlara karşı daha az merhametli idi. Mill'in çağrılarını onlarca yıl göz ardı ettikten sonra, sağlığı yerinde olan yardım alanların ya iş tekliflerini kabul etmeleri ya da meslek eğitimine

gitmelerini şart koşan "iş yardımı" programını 1988'de federal devlet ve birçok eyalet kabul etti. Federal yasamanın babası, Senatör Daniel Patrick Moynihan yardım programını sonunda bir işe yerleştirilme şeklinde tekrar tanımlama hususunda uzunca bir uğraş verdi. 1988 programı çok sayıda kaçamak yollara sahip iken, bu konudaki ulusal tartışmalara hız kazandırdı. Amerikalılar fakirlere devlet yardımını kınayan muhafazakarları dinleyerek büyümüştü.

Reagan kampanyasında, hükümet çeklerini Cadillaclarla bankaya bozdurmaya giden devletten yardım alan "kraliçelere" ve dolayısıyla devletin yardım programlarına karşı çıkmıştı. 1985 senesinin ihtilaflı kitabı, *Kaybolan Zemin*, fakirlere devlet yardımının zenci aileleri parçaladığı teması hem alkış hem de eleştiri aldı. "Muhafazakar" devlet meslek edindirme programı 1992 yılında Arkansas Valisi olan Bill Clinton'ın eğer başkan seçilirse "kendi bildiğimize göre" reform yapacağız demesi ile en büyük ivmeyi kazandı. Aniden, hiç sıkılıp utanmadan liberal politikacılar devlet yardım programları karşıtlığına başladılar. Kongre ile tartışmalı geçen bir kaç yıldan sonra, 1996 senesinde Başkan Clinton kamusal yardıma bir zaman limiti koyan ve devletten yardım alanları başarıyla işe yerleştiren eyaletlere bonus ödenmesini içeren Kişisel Sorumluluk ve İş Fırsatları Uzlaşma Yasasını imzaladı. Cumhuriyetçiler yazımına yardım ettikleri yasayı överlerken, bazı Beyaz Saray danışmanları yasanın devlet yardımı alanlar için büyük güçlükler getirdiğini öne sürerek istifa ettiler. İşsizlik oranını son 30 yılın en düşük seviyesine (yüzde 4.3 Mayıs 1998) indiren hayret verici emek piyasasındaki canlılık ile birleştirildiğinde, yeni devlet yardım programı beklentileri aşarak devlet yardımlarında milyonlarca dolar tasarruf sağladı. Elbette ki, bu kadar kuvvetli bir emek piyasası bu programdan çıkmayı her halükarda özendirirdi; ancak yeni yasanın onlara fazladan bir ivme kazandırdığı konusunda çok az şüphe vardır.

Wisconsin Eyaletinin öncü modeli federal yasadan bir kaç sene önce ortaya çıkmıştı. Eyalet eski hak iddia edicilere geçiş dönemi

boyunca onlara "deneme işleri," çocuk bakımı ve tıbbi servisler önermekteydi. New York Şehri Wisconsin modelini uygulayarak 1993'ten bu yana devlet yardım programlarında yüzde 34'lük bir tasarruf sağladı. 1960'tan 1993'e kadar, New York devlet yardımlarına kayıtlıların sayısı 250,000'den 1,200,000'e çıktı. New Jersey'nin yeni devlet yardım programı anne başka bir çocuk doğursa bile fazladan çocuk parası vermemektedir. Rutgers ve Princeton üniversitesi araştırmacıları bu uygulamanın fakir kadınları daha fazla doğum kontrolü uygulayarak doğum oranlarını düşürmeye zorladığını buldular. Devlet yardım programındaki reformlar ekonomik kadar aynı zamanda sosyal bir devrimdi. Massachusetts Devlet Yardım Başkanlığı kapısındaki tabelayı Geçiş Dönemi Yardım Başkanlığı olarak değiştirdi. Florida programını İş ve Ekonomik olarak Kendi Kendine Yeterliliği Kazanım Programı olarak adlandırmaktadır. Eleştirmenlere göre, bu George Orwell'e yumruk atmaktır. Destekçilere göre, bu işsizleri kendi özgüvenlerini yeniden kazanacak uygun bir haleti ruhiye ye sokmaktadır.

Ancak Mill'in planı çok daha acı vericiydi çünkü işler onları ellerinde tutan en kısmetsiz bağımsız işçiler kadar zor olması gerektiğini düşünüyordu. Çağdaş biçiminde devlet yardımları ile geçinenlerin daha iyi bir işe girebilmek için gerekli olan mesleki eğitimi almalarını engelleyen herhangi bir sebep bulunmamaktadır. Ne var ki, Mill yine inanılmaz bir tahmin yeteneği göstermektedir.

Mill eğer devlet yardım programları bu kadar kolay elde edilirse, fakirlerin nesilleri çalışma ahlakından yoksun ailelerin ellerine doğacağından korkuyordu. Bundan daha da yıkıcı olanı, yüksek devlet yardımlarının doğum oranlarını arttıracağını düşünüyordu. Böylece, Mill devlet yardımlarının arttırılması veya ücretlerin yükselmesini savunan romantik ve sosyalist düşünceye karşı çıkmıştır. Bu gibi normatif çabalar insan eğilimleri hakkındaki pozitif bilgileri göz ardı etmiştir. Mill'in normatif politikalarını olgunlaştıracak sorgulayan modellere ihtiyacı vardı.

Geçmişteki anılarına giderek, Mill eğitimin gücünü hatırladı. Fakirler için devlet eğitimini savundu. Fakat, eğitim sadece basit üç R'den oluşmamalıydı. Mill kapitalist değerleri tekrar tekrar anlatmakta her hangi bir yanlışlık görmüyordu. Kapitalist toplumların ticari bir toplumda nasıl başarılı olacaklarını vatandaşlarının tümüne öğretme ödevi vardı. Daha sonra Marx Weber'in bunu "Protestan iş ahlakı" olarak isimlendirdiği şey biyolojik bir etki değildir. Fakirleri içinde bulundukları hayattan tek kurtuluş ümidinden onları mahrum bırakmayı varsaymak: "ihtiyatla hareket etmeyi söyleyen iyi niyetin gelişimi, çalışan kesim arasında bağımsızlık aşkı, zekanın ve eğitimin yükselmesi mutlaka tekabül etmesinden başka bana mümkün gözükmemektedir."[24] Mill ahlaki eğitimi ekonomik güdülerle birleştirmek istemiş, örneğin hükümetin bugün bildiğimiz şekliyle fakirlere ev geliştirme kredileri vermesini önermiştir.

Hükümet müdahaleleri ile laissez-faire yapsınlar düşüncesi arasındaki zıtlıklara karşı Mill'in takındığı tavır hakkında ciltler dolusu eserler yazılabilir. Özetlersek, yolun ortasında durdu ve genellikle ezilmedi. Laissez-faire doktrininde yer almayı reddederek, sadece laissez-faire bir varsayım olarak aldı. Yani, daha fazla mutluluğun ancak hükümet müdahalesi ile olacağı yönündeki düşüncenin ispat külfetini hükümete yükledi: "büyük bir fayda olmadıkça, her sapma (laissez-faire'den) kesinlikle bir fenalıktır."[25] Açıktır ki devlet vergi koymalı, para basmalı, düşmanlara karşı ülkeyi savunmalı, adaleti temin etmeli vb. Fakat, "seçimlik" işler tüketicinin korunması, eğitim, ve iş aleminin düzenlenmesi gibi konularda yaklaşım konular tek tek incelemek suretiyle yapılmalıdır. Örneğin, Mill özel kesimin fakirlere yardım etmesini devlet yardımına tercih etmiştir, ancak bu yardımların kısmen başarılı olacağını da bilmektedir. Fakir her türlü parayı kabul etmekten mutlu olacakken, zengin para vermek istemez (kısmi nedeni "bedavacılık" etkisinden - insanların yardım işini başkalarının yapacaklarını varsaymaları). Bundan dolayıdır ki, devlet vergilendirme gücünü kullanarak fakirlere yardım etmelidir.

Mill'in yaklaşımı yine oldukça modern sayılır. Günümüz hükümet organlarının bir çoğunu bugün yaşıyor olsaydı tahmin ederdi ve onaylardı. Ne var ki, bütün tekliflerin hayati varsayım testinden geçtiğinden emin olurdu, çünkü "entelektüellerden ve halkın bir tarafa bırakılmasını savunanlardan hükümeti ele geçirmenin daha kolay olduğunu düşünen sabırsız reformcular, hükümetin yetki alanını genişletme konusunda sürekli olarak baskı altındadırlar."[26] Alexis de Tocqueville'in *Amerika'daki Demokrasi* adlı klasik eserini okumak Mill'e merkezi planlamadan ziyade yerel yönetimlerin faziletini öğretti.

Bir çok açıdan Mill'in duruşu o zamanın hükümetinin duruşunu da yansıtmıştır. İngiltere bir çok önemli açıdan serbest piyasa ekonomisine doğru yol almış, ancak sömürüye karşı da önlemler almayı ihmal etmemiştir. William Gladstone Parlamento'da öncülük ederek Mısır Yasasını 1846 senesinde kaldırtmış ve gelir vergisi oranlarını azaltmıştır. Serbest ticaretin ikazları sonunda Avrupa'yı sallamasına rağmen, Parlamento 1802, 1819, ve 1833'te Fabrikalar Kanunu ile çocukların çalıştırılmasını sınırlayarak, çocukların korunmasında çok önemli bir mesafe kat etmiştir. Mill ideolojik saplantıdan dolayı değil ancak dikkatli bir sorgulamadan sonra onaylardı.

İleriye Bakış

İktisatçıların büyük bir çoğunluğu uzun dönem tahminlerde bulunmaktan kendilerini alıkoyamazlar. Smith gibi, Malthus, Ricardo, Marx, ve Keynes, Mill, Ricardo ve endüstriyel işçileri öven ütopyacı Saint-Simonian'ı harmanlayarak empresyonist bir gelecek vizyonu çizdi. Ricardo'dan, Mill dengenin mevcudiyetini çizdi. Saint-Simonian'dan, Mill renkli boyalar ile renklendirdi. Denge durumu mutlu olurdu. Ricardo azalan verimler yasası, kapalı piyasalar ve düşen karları tahlil eden teorik modeller kurmuşken, Mill neredeyse yeryüzündeki cennet modelini betimlemişti. Gelecek bir zamanda, para için mücadele bitecek

ve insan zenginlik yerine kendisini yüceltecekti. Keynes Büyük Buhran zamanında benzer bir vizyon sunmuştu.

Mill'in aydınlanmış faydacılığı matematiksel ifadelerde Platonik fikirlere yer açtığını hatırlayalım. Mill insan oğlunun onura, ahlaka ve adalete her zamankinden daha fazla önem verdiği zamana hasret duymaktaydı:

> Eski okulun politik iktisatçıları tarafından genel olarak ilan ettikleri gibi sermaye ve zenginlik denge durumunu düşünemem. Mevcut durumumuzun bütününde oldukça önemli ilerlemeler sağlandığına inanmaya başladım. İtiraf etmeliyim ki, insanın normal denge durumunu hayatını idame ettirmek için sürekli mücadele içinde olan; birbirini çiğneyen, ezen, dirsek atan, ve birbirlerinin topuklarına basarak yükselmeye çalışanları mevcut sosyal düzen olarak sunanlara katılmıyorum. Bu tarz bir yaşamın birçok insan tarafından arzu edilen bir şey olduğunu sanmıyorum, veya endüstriyel gelişmenin safhalarından birisinin ihtilaftan başka bir şey olmadığı yönündeki ideal yaşamlarından hoşlanmadım.[27]

Marx gibi, Mill insanlığın eninde sonunda "ihtiyaç alanlarını" aşacağını ve hayatını idame ettirebilmesi için temel maddeler için mücadele etmesine gerek kalmadığı, mücadelenin sadece insanlığın ilerlemesi yönünde gerçekleşeceği bir zaman dilimine varılacağını düşünmüştü. Mill sadece "dünyadaki gerici ülkeler" gerçek bir ekonomik büyümeye ihtiyaç duyacakları şeklinde düşünmüştü. Gelişmiş ülkeler sadece daha iyi gelir dağılımına veya en azından daha iyi özgün bir kültürel yapıya duyacaklardı. Fakirliğin ortadan kaldırıldığına inandığı ABD'yi kötülemiş ve "bir cinsin hayatı dolar avcılığı, diğer cins ise dolar avcılarıyla çiftleşmektir"[28] olarak eleştirmiştir. Herkesin avcılıkta eşit olduğu günümüz dünyasını Mill'in tercih edip etmeyeceği merak konusudur.

Mill'in portresinden neler çıkartabiliriz? Tümden gelimci veya tüme varımcı yöntemlerle kati bir sonuç çıkarmak aşırı

izlenimcilik olur. *İlkelerin* yeni baskıları geldikçe, sosyalizme bir şekilde daha yakın gözükmektedir. Ancak, Mill asla kendisini başkalarının yerine koyarak hareket etmedi. Ütopyacılara karşı sempati duymuştu ancak onlarla beraber asla yürümemiş ya da belgelerine imza koymamıştır. Lord Byron'ın dediği gibi, "Onlarla beraberdim, ancak onlardan değildim." Mill rekabet ve Tocquevilliancı merkezi güç korkusu hakkındaki inancını hiçbir zaman yitirmedi; "sosyalizm öğretisinin rekabete karşı yapmış olduğu en dikkate değer ve şiddetli yanından tamamen ayrılmaktayım. . . . Rekabetin olmadığı her şeyin monopol olduğunu unutmaktadırlar."[29]

Çok azımız cennete duyduğumuz hasretten vazgeçer. Zenginler onu tropik adalarda ararlar. Dindar erkek ve kadınlar ahrete güvenmektedirler. İyimserler yarına itimat ederler. John Stuart Mill bugün için savaştı ve yarından sonra ki ideal bir günü umdu.

İlkeleri için *İlkeler* kitabında ve 1860'lardaki Parlamento'da savaştı. Mill insan hakları için tutarlı ve gür bir ses, kadın hakları savunucularının önde geleni, fakirlerin oy hakkı, ve Amerikan İç Savaşında Kuzey'liydi. Lord Balfour'a göre "Mill İngiliz Üniversitelerinde bir otorite sahibiydi . . . ortaçağın Aristo'su . . ayarındaydı."[30]

Otobiyografisi geleneksel bir politikacıdan çok farklı bir şekil çizer. Aday olması için ilk teklif götürüldüğünde, "ikna olmuştu" ki çok az "kişi benim fikirlerimle temsil edilmek ister." Açıkça seçim gezilerinde bulunmayı ve seçime para harcamayı reddetti. Sadece tek bir söz verdi: eğer seçilirse, yerel çıkarlar için çalışmayacaktı. Zamanın ünlü bir yazarı demişti ki "Zatı alilerinin bu programla seçilme şansı hiç yok." "Kampanya" sonuna doğru, Mill işçilerin açık hava mitingine katıldı. Bir rakibi Mill'in budalaca İngiliz işçilerini "yalancı" olarak gösteren bir pankartını gösterdi. Bununla beraber, pankart onların yabancı işçilerden daha iyi olduğunu belirterek devam etmekteydi. Bu noktada

neredeyse bütün politikacılar katrana ve tüye bulanırlardı. Mill o anı hatırlayarak "Bunu yazıp yazmadığım soruldu. Bir defada cevapladım 'evet, yaptım'." Taraftarları hayatlarından endişe duymaya başladılar. "Bütün miting boyunca şiddetli bir alkış yankılandığında güçlükle bu iki kelime ağzımdan çıktı." İşçiler sonunda güvenebilecekleri birine rastlamışlardı.[31]

Mill 1873 yılında öldü. Savaşta bulunmamasına, sesini nadiren yükseltmesine, veya düello etmemesine rağmen, hayatı mücadele içerisinde geçti. Bağnazlarla, seçkinlerle, rasyonalistlerle, ve sosyalistlerle çatıştı. Toplumun yerleşik kültürüne daha genç yaşlarda meydan okudu. Edmund Burke bir keresinde "çağın şövalyesi artık yok. Onun felsefesi, iktisadı, ve hesabı başardı, ve Avrupa'nın şerefi sonsuza kadar söndü."[32] diyerek matem tutuyordu. Şövalye Mill'e hâlâ ilham kaynağı olmaktadır. Ve kendisinin en şık düellosu ve fethi kafasındaki yel değirmenlerini yenmesidir.

Notlar

1. John Stuart Mill, Autobiography (London: Longmans, Green, Reader, and Dyer, 1873), p.28. Michael St. John Packe daha yumuşak bir görüşü vardır: The Life of John Stuart Mill (New York: Mcmillan, 1954).

2. Ibid., pp. 28-30.

3. W. L. Courtney, Life of John Stuart Mill (London: Walter Scott, 1889), p. 40.

4. Mill, pp. 66-67.

5. Ibid., pp. 98-100.

6. Jeremy Bentham, Introduction to the Principles of Morals and Legislation (New York: Haffner, 1948), p. 1.

7. Ibid., p. 30-31.

8. Bentham'dan alıntı, "Defence of a Maximum," in Jeremy Bentham's Economic Writings, vol. iii, W. Stark, ed. (London: George Allan and Unwin, 1954 [1801]), pp. 247-302. Bakınız, benim Benthamcı adalet için eleştirime "Punishing Humans," in Thought, vol. 59 (September 1984).

9. Mill, pp. 40-41.

10. Ibid., p. 109.

11. Ibid., pp. 132-134.

12. Ibid., p. 49

13. John Stuart Mill, The Early Draft of John Stuart Mill's Autobiography, J. Stillinger, ed. (Urbana: University of Illinois Press, 1961), p. 184. Ayrıca bakınız, A W. Levi, "The Mental Crisis of John Stuart Mill," in Psychoanalytic Review, vol. 32 (January 1945), pp. 86-101.

14. Lionel Robbins, The Evolution of Modern Economic Theory (London: Macmillan, 1970, p. 109.

15. John Stuart Mill, "Bentham," in Essays on Politics and Culture, G. Himmelfarb, ed. (Garden City: Doubleday, 1962 [1838]), pp. 85-131; "Coloridge," in Essays (1840), pp. 132-186.

16. Ibid., p. xix-xx.

17. Mill, Autobiography, pp. 186-187.

18. John Stuart Mill, On Logic (1840), p. 617.

19. John Stuart Mill, Principles of Political Economy, W. J. Ashey, ed. (New York: A. M. Kelly, 1965 [1848]), pp. 199-200.

20. George J. Stigler, "The Nature and Role of Originality in Scientific Progress," in Economica, vol. 22 (November 1955), pp. 293-302.

21. John Stuart Mill, Principles of Political Economy, p. 808.

22. Ibid.

23. Ibid., p. 869.

24. Ibid., p. 759.

25. Ibid., p. 950.

26. Ibid., p. 799.

27. Ibid., p. 748.

28. Ibid.

29. Ibid., p. 757.

30. Alıntı yeri Gertrude Himmelfarb, "Introduction," in Mill, on Liberty (London: Penguin Books, 1986), p. 10.

31. Mill, Autobiography, p. 199.

32. Edmund Burke, Reflections on the Revolution in France (1790), in The Works of the Right Honorable Edmund Burke (London: F., C. & J. Rivington, 1808), vol. 5, p. 149.

BÖLÜM VI

Kızgın Kahin Karl Marx'ı Çağırır

Çocukken Adam Smith bir defasında akıllı çingeneler tarafından kaçırılmıştı. Birkaç saat oğlanı rehin tuttuktan sonra, çingeneler onu yolun kenarına bıraktı, ve ailesine yolladılar. Bir biyograf saf, zeka yoksunu bir iktisatçıdan iyi bir çingene olmayacağını beyan etmişti. Karl Marx'ın kapitalistler tarafından kaçırılmamasının da iyi bir şey olduğu söylenebilir. Ondan da zaten iyi bir kapitalistte olmazdı. İyi bir tüketici de. Marx daima borç içerisinde yüzmüştür.

Güçlü sözler ve kundakçı edalarıyla, Marx kapitalizmin çöküş haberini verdi. Bu kapitalizmin kanunlarını derinlemesine araştırmadan ve medeniyetin gelişimini yönlendiren gizli kodları incelemeden önce değildi.

Marx'ın iktisadi düşünceler tarihindeki yerini tespit etmek zordur. Birçok yönden, bugün ana akımdaki iktisatçılar Marx'ı burjuvazinin kokteyl partilerinden uzaklaştırdılar. Fakat, kendisini Marksist olarak adlandıran yönetimlerin altında milyarlarca insan hayatını idame ettirmeye çabalamaktadır. Freud ve Darwin ile birlikte, Marx yirminci yüzyılın beyinlerinde müthiş bir etki bırakmıştır. Ancak, kendi yaşamı süresince, Marx çok az bir şöhret ve takipçi bulabildi. Marx'ın zamanındaki en iyi bilgin, John Stuart Mill, Marx'ın adını bile duymamıştı.

Marx Rhineland'teki bir Alman kasabası olan Trier'de burjuva sınıfından olarak hayata başladı. 1818'de doğan Marx Trier'ın yüksek ve orta sınıfı ile beraberdi. Marx daha sonraları önemli bir avukat olan babasının, Heinrich'in, şarap bağlarının olmasından

gururla bahsedecekti. Marx'ın çocukluk arkadaşı ve müstakbel eşi, Jenny, yakınlarda ikamet etmekteydi. Kızın babası, Baron von Westphalen, Marx'ın amcası gibi olmuştu.

Abisinin dört yaşındaki ölümünden sonra, Marx büyük ağabey rolünü üstlendi ve kendisinden daha az parlak zekalı ve yaşça küçük kız kardeşleri üzerinde terör estirmeye başladı. Favori oyunlarından bir tanesi kız kardeşlerini Trier'ın sokaklarında dolu dizgin bir at gibi "sürmek" idi. Atlı hadiselere ilaveten, Marx kız kardeşlerini kendi kirli elleriyle ve çamurlu hamurdan yaptığı kekleri yeme yarışmasına katılmaya zorlardı. Ne var ki, Marx'ın kız kardeşleri Karl'ın zekasına ve anlattığı hikayelere hayranlık duyarlardı. Marx'ın okul arkadaşları da kendisini hem severler hem de kendisinden korkarlardı. Marx bazen yapmış olduğu kaba saba şakalarla onları güldürür bazen de alaycı tabirlerle morallerini bozardı.

Bütün hayatı boyunca Marx iğneleyici eleştirileri ve insanların fikirlerinden çok görünüşleriyle uğraş veren bir tip olmuştu. En can alıcı saldırılarının bir kısmını Yahudilere yöneltmiştir. Marx'ın ebeveyninin her iki soyu da hahamlıktan gelmekteydi; dayısı Trier'ın baş hahamı idi. Yahudileri "inanç arkadaşları" olarak tanımlasa bile, Yahudi karşıtı yasalardan dolayı babası Hıristiyanlığa girdi. Ancak, oğlu Yahudi atalarını inatçı bir hazla reddetti. Bilginler kendisinin gerçekten bir Yahudi düşmanı olup olmadığı konusunda hâlâ tartışmaktadırlar. Ancak, şu bir gerçektir ki, Karl Marx sayısız zehirli hakaretlerde bulunmuştur.[1]

John Stuart Mill gibi, Marx hem rasyonalistleri hem de romantik iksiri içine çekmiştir. Babası on sekizinci yüzyıl Fransız rasyonalizmini İngiliz şarlatanlığı ile olgunlaştırarak oğluna vermiş, ve "Newton'un, Locke'nin, ve Leibnitz'in inancına teslim" olması tavsiyesinde bulunmuştur.[2] Bu esnada, oldukça kültürlü olan Baron von Westphalen pastoral ağaçlıklarda gezinerek ve Shakspeare hikayeleri anlatarak Marx'ı büyülemekteydi. Mürşit ve romantikler. Şaşırtıcı olarak, Marx'a ilk defa sınıfsız

ütopik sosyalizmi aristokratik bir baron tanıtmıştı. Babasının zeki, sezgisel aklının etkisi olmasaydı, Marx ütopyacı donuk kavramlara inanıyor olabilirdi. Ancak, insanların büyük mutluluk gördüğü yerde, o ise yalnızca mücadele görmekteydi.

Bonn Üniversitesinde Marx'ın karşılaştığı en büyük mücadele içkiye olan düşkünlüğü ve baba parasını yemesiydi. Kendisi mücadeleyi babası da parayı kaybetti. Marx alkolden dolayı hapse düştüğünde, hukuk çalıştı ve biraz pratik tecrübe edindi. Üniversitenin alkollüler hapishanesi olduğundan, hapislik ağır değildi-ziyaretçiler kağıt oynayıp mahkumlarla içki içebiliyorlardı. Macera faydalı olduğunu ispatladı. Marx'ın ilk politik zaferi Trier Taverna Cemiyeti'nin başkanı olmaktı. Bonn'daki partilerde geçen bir yıldan sonra, Heinrich daha az sarhoş olması umuduyla oğlunun Berlin Üniversitesine geçişini yaptırdı. Heinrich ümidini oldukça çabuk yitirdi: "Sanki altından yapılmışız gibi, benim beyzade oğlum bir senede yaklaşık 700 birim harcamakta, halbuki en zengini 500'den fazla harcamamaktadır."[3] Kredi veren kuruluşlar Marx'ı birçok defalar mahkemeye verdiler, Berlin'deki beş yıllık ikametinde onu tam on kez evini değiştirmeye zorladılar.

Heinrich ahlaksızlığın daha fazlasından şikayetçiydi: Karl tembel, hiç yıkanmayan azizin patronu, dağınık bir üniversite öğrencisiydi. Esmer teni ona "Moor" lakabını kazandırdı, daha sonraları çocukları ve dostları tarafından sevgiyle kullanıldı. Koyu teni ve uzun, kıvırcık saçlarıyla, bir öğrenci için mazeret olarak gözükürdü.

Heinrich Karl'ın felsefe ve hukuk okuyarak akademik dolanmasına da karşıydı. Eğer Karl amaçsızca dolaştıysa, bu kesinlikle sınıfın dışındaydı. Son birkaç senesinde sadece birkaç ders aldı ve "üniversiteyi kendi kampanyası için bir zemin olarak gören Bohemyalı öğrenci"[4] oldu. Ne var ki, Marx felsefeyi kendi kendine öğrendi ve Marx'ın üniversite kariyeri başlamadan birkaç yıl önce ölen G.W.F. Hagel'in derleyici takipçilerinin ve dini radikal olarak eleştirenlerin bulunduğu Genç Hegelian-

lar derneğine katıldı. Marx Hegelci yöntemi zekice içselleştirdi ve derslere girmemenin bazen faydalı olduğunu (mali olarak olmasa bile) bütün dünyaya kanıtladı.

Maalesef, Marx 1838'de ölen babasına bunu hiçbir zaman kanıtlayamadı. Marx babasına karşı güçlü bir sevgi bağıyla bağlanmıştı, onun fotoğrafını daima üzerinde taşırdı. Ne var ki, Marx bu tür bir sevgiyi annesine karşı hiç göstermedi, onu yalnızca bir cimri fon kaynağı olarak görmüştü. Öldüğünde ne bir damla göz yaşı döktü, ne de cenazesine katıldı.

Babasının ölümünden sonra, Marx kati bir şekilde çalışmalarını bitirmeye azmetti. Akademiden ani ayrılma isteği, Yunan felsefesi üzerine yazmış olduğu tezini çok katı olan Berlin Üniversitesi'nde vermeyi reddetti. Yerine, diploma değirmeni olarak bilinen Jena Üniversitesine gönderdi. Altı haftalık telafi dersi daha uzun bir zaman alabilirdi. Sadece bir kaç gün içinde Jena kendisine doktora payesini verdi.

Gazeteci Olarak Genç Bir Adam

Elindeki diplomayla, Marx gazeteciliğe soyundu, liberal orta sınıf gazetesi olan *Rheinische Zeitung*'da makaleler yazıyor ve gelen makaleler üzerinde düzeltmeler yapıyordu. İronik olarak, komünizme meyli olan radikal yazarlara gem vurmaktaydı. Baskıcı Prusya hükümeti eleştiriyi sansürlüyor, ve Marx sık sık budala memurlarla uğraşmak zorunda kalıyordu. Yediği bir sansürün nedeni Dante'nin *İlahi Komedi*'sinin reklamını yapmaktı. Neden? Prusya'da, hiç kimse ilahi hükümlerle alay etmemelidir.

Marx'ın gazetede üstadı konumundaki bir gözlemci genç editörü şu şekilde tarif etmekteydi:

> Trier'lı Karl Marx 24'ünde gür siyah kılları yanaklarından, kollarından, burnundan ve kulaklarından fışkırmış güçlü bir erkekti. Kendisi hükmeden, aceleci, sevgi dolu,

kendine özgüveni sınırsız, fakat aynı zamanda son derece ciddi ve bilgili Genç Hegelci doktrini nihai sonuçlarını elde etmek amacıyla sürekli olarak daha da ileriye götüren, iktisat çalışmalarına hız vererek komünizme geçiş hazırlıkları yapan birisiydi. Marx'ın liderliği altında genç gazete kısa zamanda dikkatsizce konuşmaya başladı.[5]

Hükümetin Marx'ın arsızlığına cevabı iki seçenek sunarak oldu: ya gazete kapılarını kapatacak, ya da Marx çekip gidecekti. Marx istifa etti.

İşini kaybetmişti ancak aynı zamanda bir eş, Jenny von Westphalen, kazanmıştı. Gelinin akrabaları kızın kendisinden sosyal statü bakımından daha düşük birisiyle evlendiğini düşünüyorlardı, lakin daha ne kadar kızın aşağıya düşeceği konusunda hiçbir fikirleri yoktu.

1843'te Marx ailesi Paris'e taşındı. Burada Marx yeni bir politik derginin editörlüğüne başladı. Dergide komünistlerle flörte başlamış ve Heinrich Heine'nin "tanrısız kalabalıklar, kendi kendilerini tanrı ilan edenler"[6] olarak tanımladığı saldırgan radikallerle görüşüyordu. Dergi sadece tek sayı verebildi, Marx ve yeni komünist arkadaşları diğer editör olan Arnold Ruge ile anlaşamadılar. Ruge tanrısız kalabalığı nasıl küçümseyeceğini öğrenmişti: "İnsanları özgürleştirmeyi diliyorlar... Ancak, şu an için en önemli mülke ve özellikle paraya eklemlenmiş durumdalar. . . . Proletaryayı zihinsel ve fiziksel olarak sefalet ağırlığından kurtarmak için, bu sefaleti genelleştirecek ve ağırlığını bütün herkese taşıtacak bir organizasyon düşlemektedirler."[7]

Kalabalığın bir parçası olan, Friedrich Engels Marx'ın hayatında ve işesinde vazgeçilmez bir unsur olacaktı. Fabrikatör bir babanın oğlu olan Engels iki hayat yaşadı. Gündüzleri bir kapitalist olarak babasının işinde çalışıp dolgun bir ücret kazandı. Geceleri ise Hegel'i ve komünist literatürü okudu. Alman olmasına rağmen, Engels uzunca bir süre İngiltere'de yaşadı ve ailenin tekstil işini yönetti. Bir zaman sonra Manchester'da,

İngiltere'deki fakirliği gösteren *1844 Yılının İngiltere'sinde Çalışan Sınıfın İçinde Bulunduğu Şartlar* isimli oyunu yazdı. Buradaki mesele Engels kapitalizmden kazandığı paraları fakirlere gönüllü olarak vermeyi veya burjuvazi alışkanlıklarından vazgeçmesi değildi. Gerçekten, yaşamış olduğu çifte hayattan dolayı parçalanmış bir görüntü vermiyordu. Tilki avından, eskrimden, içki yudumlamaktan oldukça memnundu. Bir bardak en iyi şarabı kaldırıp proletarya adına içebiliyordu. Tilkileri kovalamadığı anlarda, kadınları kovalıyordu: "Eğer 5,000 fr olsaydı, lime lime oluncaya kadar kendimi kadınlarla eğlendirmekten başka bir şey yapmazdım. Fransız kadınları olmasaydı, hayat yaşanmaya değmezdi."[8] Sokrates'in "denenmemiş hayat yaşanmaya değmez" felsefesinden oldukça farklı.

1840'larda Marx dünyayı değiştirecek olan doktrinini şekillendirmeye başladı. Elbette ki, herkes onaylamadı. Prusya hükümeti Marx'ın yazdıklarını kayıt altına alarak, kendisini vatan hain olarak suçladı. Bir yıl sonra Fransa onu kapı önüne koyduğunda, Brüksel'e kaçtı. Marx'ın yazılarında ne tip bir hainlik vardı ki Marx ve ailesini bir Avrupa ülkesinden diğerine taşınmaya zorlamıştı? 1840'larda Marx kapitalizmin tarihsel ve felsefi köklerini inşa etmişti. Bu teoriler neleri ispat etmekteydi? Kapitalizmin temelleri hızlı bir şekilde yıkılıyordu ve kalabalıklar çok yakın bir zamanda devrimle patlayacak ve sahipleri bulundukları yerlerden düşürünceye kadar sallayacaktı.

Materyalist Tarihçi

Marx'ın felsefesi ve tarihi Hegel'in terimlerini kullandı, ancak Marx bir papağan değildi. Marx aynı kelimeleri kullanmış olabilir ancak kendisi sıralamayı değiştirmişti. Bunu nasıl yaptığını anlamak için, öncelikle akıl hocasının ana kuralını inceleyelim.

Hegel felsefenin, fikirlerin çıktığı bilgiyi hedeflediğini öğretmişti. İnsan ruhu ve fikirler tarihi yönlendirir. Materyal

dünyası, dokunduğumuz ve gördüğümüz şeyler, ve toplumdaki kurumlar fikirler yolunu takip ederler. Alman toplum bilimci Max Weber de bu tezi meşhur çalışması *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*'nda kullanmıştı. Oldukça basit bir şekilde, Weber Protestanlığın yükselişi aynı zamanda kapitalizmi doğurduğunu iddia etmiştir; yani, Tanrı hakkındaki inanç iktisadi kurumları değiştirmişti.

Hegel'e göre, tarih yolunu baskın milliyetçiliklerle izleyebiliriz: Mısır Çağı, Yunan, Roma, vesaire. Bir yurtsever, Hegel Prusya'sının çağının lideri olduğunu düşünmüştü.

Marx Hegel'in idealizmini reddetti. Alman felsefecisi Ludwig Feuerbach'ı takip ederek, Marx tarihteki materyalist güçlere baktı. Feuerbach'ın *Hıristiyanlığın Esasları* isimli eserine göre, Tanrı sadece bir insan isteklerinin, ihtiyaçlarının, ve sıfatlamalarının bir sonucudur. İnsan Tanrı'yı yarattı; Tanrı insanı yaratmadı. Gerçek olan, insanı, Tanrı fikrine yöneltti. [Feuerbach'ın yazıları Marx'ın daha sonra dini "halkın afyonu" olarak kötülemesine yol açtı."[9] Insanlar hasretlerini Tanrı'ya ve ahrete havale ettikleri sürece, gerçek dünyadaki adaletsizliği ve maddi şartları pasif olarak kabul edeceklerdi.)

Şu ana kadar Marx Genç Hegelcilerden çok Hegelci düşünce okulundan ayrılma birisine benzemektedir. Fakat, Marx Hegelci yöntemin anahtarı olan, *diyalektik*'i hâlâ korumaktadır. Hegel gerçek gibi, tarihin de düzgün ve devamlı bir seyir izlemediği görüşünde ısrarcıdır. Birbirinden bağımsız olaylardan da oluşmamıştır. Tarih karşıt güçler arasındaki mücadeleden ibarettir. Her fikir karşıtını da içerir. Felsefeciler genellikle Hegel'in diyalektiğini her tezin ya da fikrin kendi antitezi ile karşılaştığı şeklinde özetlerler. Bu iki fikir arasında ki çatışmalar sentezi, yeni bir tezi doğurur. Yeni tez kendi antitezi ile karşılaşır. Dünya sürekli bir değişim içindedir. Tarih asla tekerrür etmez-bulanık tarihçiler etse bile.

Değişmeyen sebep-sonuç ilişkisi olan Newtoncu yaklaşım ile iktisat diyalektik yöntem ile karşılaştırılır. Hegel'in dünyasında değişmeyen tek şey değişimin kendisidir.

Marx diyalektik yöntemi materyalizm ile sigortalar. Engels daha sonraları birlikteliği *diyalektik materyalizm* veya *tarihsel materyalizm* olarak adlandırdı. Eğer Hegel'in başı gökte ise, Marx burnumuzu yerde sürtmek istedi. Tarihin yeryüzünde cereyan ettiğini söylemiştir. Boş verin din, ahlak, veya milliyetçilik çalışmalarını. Basitçe pencereden bakın ve insanın temel ihtiyaçlarını gidermek için nasıl çabaladığına bir bakın. İnsansız tarih olmaz. Ve gıdasız insan olmaz. Öyleyse, "ilk tarihsel eylem... bu temel ihtiyaçları gidermek için yapılan üretim faaliyetidir."[10] İdealist tarihçiler Oz'un tarihini de yazabilirler.

Marx tarihin gelişimini kölelikten feodalizme kapitalizme sosyalizme doğru çizmiştir. Yol yıldızlardan veya kanunlardan değil üretimden-daha belirleyici olarak insanlarla üretim arasındaki ilişkiden- geçer. Her üretim sistemi yöneten ve yönetilen sınıfları meydana getirir. Her tarihsel dönem de gelirin yönetenler için bir şekilde alındığı özel bir yol vardır. Roma dönemlerinde, köle sahibi aynı zamanda onun çıktısının da sahibiydi. Feodal dönemlerde, lordlar serflerin çıktılarının sahibiydiler. Kapitalizm altında, fabrika ve toprak sahipleri ücretle çalışanların çıktılarını almaktaydı. Üst sınıfın hayatını idame ettirebilmesi hizmetlilerin çalışmasına bağlıydı. Bu işçilere büyük bir pazarlık gücü vermekte miydi? Hayır. İşçiler yönetenlerin üretim araçlarını kontrol etmesi için yöneten sınıfla işbirliği yapmalıdır. İşçiler "mermerlerini alıp evlerine gidemezler." Mermerlerin sahipleri değildirler.

Öyleyse, karşılıklı bağımlılık mevcuttur. Ne var ki, yönetenler işçilere onların kendilerine olan ihtiyaçları kadar muhtaç değilmiş gibi davranırlar. Başarılı olurlarsa, etki alanlarını genişletirler.

Mevkilerini nasıl garantiye alırlar? İşte bu noktada Hegel'in düşündüğü ahlak, milliyetçilik, ve fikirler girer. Yöneten sınıf üretim sürecini destekleyen inanç, hukuk, kültür, din, ahlak, ve yurtseverliği geliştirir. Yurtsever bir işçi çalışırken ıslık çalar ve asla gereğinden fazla kahve molası alarak fabrika sahibini

kandırmaz. Bugün, araba ve içki üreticileri "iyi, dürüst iş günleri" ile Amerika arasında bağlantı kurmak istemektedirler. "beyzbol ve hot dogs, elmalı pasta ve Chevrolet" de olduğu gibi Amerikan rüyası şıngırdağı açıldı. Aslında Chevrolet Anneyi işinden etti. (Amerikan rüyası Baba'nın arabasına ihtiras duymayı mazur görür mü?)

Ahlaki ve yasal sistemimiz eğer kaytarırsak suçlu hissetmemizi bizlere öğretir. Neden sahipler bizlerin alın terinden kâr elde etmektedirler? Çünkü onlar mülk sahibidirler, şeklinde yanıtlarız. Fakat, Marx neden bu hukuk sistemini kabul etmeliyiz?diye sorar.

Marx'a göre, özel mülkiyette çıkarı olan yöneten sınıflar kalabalıkları hipnotize etmektedirler. Tekliflerin ve idealleri kovalamanın cazibesi Amerikalıları hisseler, tahviller, ve BMW'lere sahip olma hülyalarına daldırır. Elbette ki, birey hayallerin kendisine ait olduğunu ve teklifleri içselleştirdiğini zanneder. Marx yardımcı fikirleri, hukuku, ve kültürü *üstyapı* olarak nitelendirir.

Marx'ın klasik görüşü kendisinin *Politik İktisadın Eleştirisine Katkı* adlı eserinin önsözündedir: "Maddi hayatın şartları sosyal, politik ve entelektüel hayatın üretim yapısı. . . . İnsan olmalarını insanın bilinci değil, tam tersine, sosyallik insanların bilincini belirler.[11]

Serf toprak sahibinin önünde eğilir ve sadakatini gösterir. Ustabaşı zanaatın pirine iftiharla hizmet eder. Ücretle çalışan yükselebilmek içinde daha sıkı çalışır. Bütün hepsi mevcut sistem içinde kalarak daha iyi bir yaşam için çaba gösterirler.

Marx yöneten sınıfın bilerek üstyapıyı inşa ettiğini iddia etmemiştir. Sahipler dinlerine gönülden bağlı olabilirler ve dinin kullanılma biçiminden habersiz bile olabilirler. Üstyapı vardır çünkü verimli süreç insanların algılamasını çarpıklaştırmakta ve aldatmaktadır. Marx'a göre, "İnsan kendi tarihini yapar, ancak istediği gibi değil; kendi seçtikleri şartlar altında yapmazlar, fa-

kat direkt olarak karşılaştıkları kendilerine verilen ve geçmişten kalan şartlar da. Ölmüş bütün nesillerin gelenekleri yaşayanların beyinlerinde kabus gibi asılı durmaktadır."[12] (Tesadüfen Engels sonradan kabul etmiştir ki Marx ve kendisi bazen üretimden üstyapıya nedenselliği abartmışlardır. Fikirler nadiren gerçek sonuçlar verir.)

Eğer kültür otomatik olarak sınıf sistemini desteklemek amacıyla ortaya çıkarsa, neden o zaman Marx *Komünist Manifestosu*'nun girişinde "şimdiye kadar mevcut toplumların tarihi sınıf çatışmasının tarihinden ibarettir"[13] şeklinde beyan etmiştir? Neden çatışma olsun? Daha başından itibaren nasıl çatışılacağı biliniyor? Sahipler basitçe işçileri ezmekte ve işçiler bu ezilmeyi havaalanlarında papatya dağıtan Moon tarikatı mensupları ka-dar memnun karşılayacaklar. Moon tarikatı mensubu/işçi fayda sağladığı sürece, ekonomi devam eder gider, ve kâr sahiplerin banka hesaplarına girer.

Üretim sürecinin teknolojisi değiştiğinde isyan çıkar. Yeni teknoloji veya yöntem toprağın, emeğin, ve sermayenin nitelik ve niceliğini değiştirir. Keşif, icat, eğitim, ve nüfus artışı sayesinde, üretimin materyal güçleri *dinamiktir*. Yeni materyal güçlerin karışımı ile, eski üretim süreci demode olur. Örneğin, kölelik toprağın emeğe oranının yüksek olduğu zamanlarda kârlı olabilirdi. Ancak, traktörler ve biçerdöverler kölelikten daha verimli çalışıyorlarsa, veya işçi nüfusu yükselirse, kölelik daha az kârlı hâle gelebilir. Gelecek yeni yöntemdedir.

Bütün politik, ahlaki, ve yasal sistemin *eski* yöntem üzerine inşa edildiğini unutmayalım. Vaizler köleliğin Tanrı'nın cennetine götürdüğünü anlatmışlardı. Bu aklımızın bir köşesine ve ortaçağ katedralinin taşına kazınmış daimi bir gerçekti. Böylece, üstyapı *durağan* gözükmektedir.

Eski yönetensınıf eski fikirleri pompalayarak ve yeni ekonomik gelişmeleri durdurarak kendisini tarihin dinamik akışına karşı korumaya başladığında çatışma başlar. Marx el değirmenlerinin

feodal beyleri patron yaparken, buharlı değirmenler endüstriyel kapitalizmin haberini vermişlerdir. Fakat, feodal beyler halefleri olan endüstricilerle çatışmışlardır. Daha sonra lonca ustası fabrika sahibi ile çatışmıştır. Sir Lancelot ile Galahad'in hikayelerini unutun gitsin. Gerçek mızrak dövüşü şövalyeler arasında değil, lordlarla ticari güçler arasında olmuştur.

Yöneten sınıf toprağın, emeğin, sermayenin, veya teknolojinin her değiştiğinde bir meydan okumayla karşılaşmıştır. Felsefelerinin "ebedi gerçeklerin" çığlıklarını atarken, kağıttan evlerinin çatı katlarından yuvarlanıp düşerler. Tarih kartları yeniden dağıtmaktadır ve elinde kralı tutanın kafası kesilebilir.

Bir hikaye burada yardımcı olabilir. Bir zamanlar, çevik nöbetçiler dindar bir feodal lordunu sele karşı uyardılar. Lord katedrale koştu ve günahlarının affı için Tanrı'ya yalvardı. Sular kutsal tapınağın merdivenlerine eriştiğinde, bir serf sal tipi botuyla merdivenlere ulaştı ve lord'tan bota binmesini rica etti. "Hayır, teşekkürler. Tanrıya inanıyorum, ve adalete de. Tanrı beni kurtaracak." Sular yükseldikçe, kürsüye doğru çıktı. Bu defasında, motorlu bir bot kendisine geldi. Sular etrafa sıçradı ve motorcu seslendi, "seni kurtaracağım. Atla hadi!" Yine soylu lord yanıtladı, "Merak etme. Ben Tanrıya inanıyorum. O beni kurtaracak. Gürültülü makinelere ihtiyacım yok." Sonunda, sular katedrali içine aldı. Lord katedralin en yüksek noktasına çıktığında, vücuduna dalgalar çarpıyordu, bir helikopter üstünden uçtu. Pilot bağırdı, "Lütfen, efendim bu merdivene tutunun." Yine lord yanıtladı "Merak etme. Ben Tanrıya inanıyorum. O beni kurtaracak." Bir kaç dakika sonra, sular daha da yükseldi ve lord boğuldu.

Cennette (bütün bunlara rağmen, kendisi iyi bir lord idi.) Tanrı ile karşılaştı. "Tanrım" dedi, "hayatım boyunca Sana inandım. Rahibin bana bildirdiği Senin bütün emirlerini yerine getirdim. Diğerleri Senden şüphe edip makinelere yöneldiklerinde. Ben Senin beni kurtaracağına inandım. Ancak, sen benim boğulmamı engellemedin"

"Salak!" diye Tanrı söze girer, "salı, motorlu botu ve helikopteri kim gönderdi sanıyorsun!"

Tarihsel materyalizmin akıntısı ile birlikte yüzmeyen boğulmaya mahkumdur. Marx akıntıyı şöyle anlatır:

> Gelişmelerin belli evresinde, toplumdaki üretimin materyal güçleri mevcut ilişkilerle çatışma noktasına gelir . . . bu ilişkiler prangaya dönüşür. Sonra, toplumsal devrim gelir. Ekonomik altyapının değişimiyle birlikte üstyapı da değişir. Bu dönüşümlerin farklılıkları daima doğal bilimler tarafından tam olarak tespit edilebilen üretim şartlarının ekonomik materyal dönüşümü ile insanın bu çatışmayı algıladığı ve uğruna savaş verdiği kısaca ideolojik form olan-yasal, politik, dini, estetik, ve felsefi arasında yapılmasıdır.[14]

Kapitalizm sınıflı bir toplum üzerine kurulduğu için, işçilerin devrimi ve zaferi kaçınılmazdı. Marx'ın başyapıtı *Kapital* "kaçınılmaz sonuçlara doğru çok çalışan eğilimliler"[15] idi. Sadece sınıfsız toplumlar devrimi yaşamaktan kaçınabilirler. Ve Marx'ın vizyonunda, sınıfsız toplum eninde sonunda gelecektir. Çürük kapitalistler son merhalede yok edileceklerdir. Yüzlerce yıllık hırsızlığın ardından, işçiler nihayet özgürlüklerine kavuşacaklardır.

Eğer kapitalizm cebren sosyalizme dönüşürse, feodalizminde kapitalizme dönüşmesi gerekmez mi? Kapitalizm sosyalizme giden yolda bir durak değil mi? Eğer öyleyse, bir çok ütopyacı sosyalistin gördüğü gibi kapitalizm insanlık için acımasız bir katliam veya kötü bir şans değildir. Marx kapitalizmi insanın şer yanının ortaya çıkardığı şeytani bir kaza olarak betimleyen bilimden uzak romantiklerin etkisinde kalmıştır. Gerçekten, Marx kapitalizmin insanlığı daha kötü yaşam koşullarından kurtardığı şeklindeki düşüncesinden dolayı kapitalistlere dokunaklı bir minnettarlık yazmıştır. Marx'ın *Komünist Manifesto*'su boş beyinli nostaljik satıcılar için harcayacak zamanı yoktu:

> Üretimin bütün araçlarındaki hızlı gelişmeler neticesinde burjuvazi kitle iletişimin bütün araçlarını kullanmak suretiyle, en barbar toplumları bile medeniyete getirmiştir. Mallarının fiyatlarının ucuzluğu bütün dünyadaki Çin duvarlarını toptan yıkabilecek ağır silahlarıydı. Bu sayede yabancılardan nefret eden barbarları teslim olmaya zorlamaktaydı. . . . Burjuvazi yüzyıllık korku dolu idaresinde kendisinden önceki nesillerin toplamından çok daha fazla kütlevi üretimi ve verimliliği gerçekleştirebilecek güçler meydana getirmişti.[16]

Marx burjuvaziyi tenkit etmiş olabilir ancak en zehirli saldırılarını yandaşı olup kendi vizyonundan dönen sosyalistlere saklamıştır. Koalisyoncu değil, en dostça yaklaşımında insanı saran bir piton yılanıydı. Bugün yaşasaydı, Marx Yeşiller partisinden nefret ederdi ve üyelerinin üzüm çekirdeği yerken boğulup ölmelerini dilerdi. Kapitalizm "insanların bir çoğunu kırsal yaşamın deliliğinden kurtardı"[17] diye yazmıştır. "Doğaya geri dönüş" taraftarlarını sanayi öncesi hayatın nasıl olduğunu anlamaları için tarih kitaplarına geri gönderirdi. Marx Pirre Proudhan'ın *Felsefenin Fakirliği ile Fakirliğin Felsefesi*'ne hoşnutsuzca bir cevap verdi. Zeki insanlar tarihin safhalarını yok etmeye veya "hatırlamaya" çalışmazlar ve Tanrı'nın küçük fabrikasına tamir için göndermeye kalkışmazlar.

Kapitalizm sosyalizm için gerekli bir önkoşuldur. Çünkü kapitalizm aşırı üretir, daha az güdülü bir sisteme izin verir, sosyalizm, gelir. Kapitalist öncesi toplumlar komünist devrimle feodal derebeylerini ya da çarları devirecek ümitleri yoktur. Marx Rusya ile ilgilenmedi. Sadece erkek nüfusunun yüzde 4'ü sanayide çalıştığı için Almanya'ya bile bakmadı. Kapitalizmin kuvvetli kaleleri olan İngiltere ve Fransa'da ilk kıvılcımların başlayacağını ummaktaydı. Almanya komünizm için olgunlaştığında Fransa sinyal verecekti: "Gerekli olan dahili şartlar oluştuğunda, Almanya'nın yeniden dirilişi Galli horozun ötüşü gibi her yerden duyulacaktır."[18]

Sermaye ve Kapitalizmin Çöküşü

Marx bir köşeye çekilip kibirli bir şekilde horozun ötüşünü beklemedi. Bunun yerine, kapitalizmden ayrılan kesin görüşlerini kibirli bir şekilde yazdı, *Kapitalizm*. 1850'lerde, Marx Londra'da bulunan İngiliz Müzesi'ndeki iktisat kitaplarının içine gömüldü. Kendisi proletaryanın çektiklerini tahlil ederken, ailesi açlık içerisinde kıvranıyordu. Markslar Londra'nın en fakir mahallelerinden birindeki bir apartman dairesinde yaşıyorlardı. Marx'ı araştıran bir polis ajanı ailesinin içinde yaşadığı içler acısı hali betimlemiştir:

> Marx'ın odasına giren birisi, kömür isinden ve sigara dumanından gözleri öyle küçülür ki ilk dakikalarda kendisini bir mağarada sanır. . . . Her şey kirli, her şey tozlu, orada oturmak çok tehlikeli bir iş halini alır. İşte şurada duran üç ayaklı bir sandalye, çocukların oynadığı ve yemeğin hazırlandığı sağlam olarak gözüken bir sandalye.

Marx'ın kendisi için, "kendisi oldukça düzensiz, kötü bir ev sahibi; gerçek bir çingene mevcudiyetinin önde geleni. Yıkama, süpürme, ve iç çamaşır değiştirmeyi nadiren yapmaktaydı. Ayyaşlık bakiydi. Genelde bütün gün boş gezerdi, fakat eğer yapacak işi varsa, gündüz gece yorulmaksızın çalışırdı." Jenny, aristokratik usulde yetişmesine rağmen, "bu sefalet içinde kendisini evinde hissederdi."[19]

Markslar Londra'da bulundukları beş biçare sene boyunca üç çocuklarını pnömoni, bronşit, ve verem hastalıklarından dolayı kaybettiler. En korkuncu, borç verenlerin vadeyi uzatmamasıydı. Depresyona sürüklenen Jenny çocuğunun tabutu için 2 pound dilenmek zorunda kalmıştı. Marx her ne kadar dışarıya karşı çirkinse de, çocukları kendisinin insani yanını ortaya çıkarmıştır. Öldüklerinde yıkılmıştı:

> Bacon çok önemli kişilerin doğayla ve dünyayla bir çok yönden ilişkileri olduğunu, kolayca içlerinde kaybolabilecekleri bir çok

konunun varlığından bahseder. Ben bu önemli insanlara dahil değilim. Çocuğumun ölümü kalbimi ve beynimi derinden çökertti, ve kaybımı ilk günkü tazeliğinde hissediyorum."[20]

Elbetteki Marx içinde bulunduğu kötü durumdan dolayı burjuvaziyi suçladı ve ailesinin çektiklerine, ve kendi rahatsızlığına karşı burjuvaziye bunları bir gün ödeteceğine dair söz vermişti.

Marx nadiren kendini suçladı. Suçlamalıydı. Marx ev ekonomisi hakkında çocukça duygulara sahipti. Birisi bir defasında çocuğu bir ucunda yüksek bir ses ve diğerinde hiç bir sorumluluğu olmayan bir kanala benzetmişti. Eğer Jenny'nin ailesinin verdiği ve Engels'den alınan hediyeler, ve *New York Daily Tribune*'nin makale incelemeleri karşılığında yapmış olduğu ödemeler işin içine katıldığında Marx'ın kazancı alt gelir grubuna dahil bir ailenin ki kadardı. En fakir yıllarında, vasıfsız işçinin kazancının üç katı bir gelir elde etmişlerdi. Ülkesinde ortadan kaybolan Radikal bir Alman şairi Marx'ın kazancına benzeyen gelir ile kendisine her zaman için "sürgünün çok lezzetli pirzolasını"[21] alabildiğini söylemiştir.

Ailesini düzenli bir şekilde beslemek yerine, Marx parasını politik dergilere ve çocukları için piyano, müzik, ve dans kurslarına yatırdı! Devrimci karısı olmasına rağmen, Jenny lüksten ayrılmayarak kendisini "Barones von Westphalen" olarak adlandırmaya devam etti.

Sorunlarını daha da arttırmak için, Marx hizmetçisini de hamile bıraktı (von Westphalens'tan hediye). Bir kere daha Marx sorumluluğunu inkar etti. Jenny'ye çocuğun babasının Engels olduğunu söyledi. Hizmetçi bir süreliğine ayrıldı, ve daha sonraları evlatlık verilecek olan oldukça esmer, kıllı bir çocukla geri döndü.

Evdeki bu hayat düşünüldüğünde, 1850 ve 1851 senelerinin İngiliz Müzesinde geçirilmesi gayet doğal karşılanmalıdır. İktisat hakkında neredeyse var olan bütün eserleri okudu. Yaklaşık

seksen yazardan uzun alıntılar yaparak defterini sayfalarla doldurdu. Engels onu hızlandırmak istiyordu, ancak Marx hızını yavaş ve aşırı detaycı biçimde tuttu. Marx aynı zamanda kendi istediği formatta *Kapital*'i çıkaracak bir yayıncı bulmakta da zorluk çekmişti. Engels inatçı komüniste öğüt verdi: "Bu defa biraz ticari duyarlılık göster."[22]

Marx araştırmasını, yazmasını ve düzenlemesini bitirip, ve birçok hastalıktan deva bulduktan sonra, takvimler 1867'yi gösteriyordu. Cilt I sonunda piyasaya çıktı. İlave üç bölüm ölümünden sonra basıldı.

Kapital'i tarif etmek için, *Roget'in Hazinelerinden* bir sayfa seçilip rasgele sıfatlar sesli olarak okunur. 2,500 sayfadan oluşan ve 1,500'den fazla çalışmanın kaynak olarak verildiği bir kitaptır. Bazı sayfalar gerçekten bir maharet işidir. Bazıları kolay anlaşılır mantıktan oluşur. Ve bazıları o kadar teknik sıfatlı, ve sıkıcıdır ki Truman'ın Capote'sinin sert duruşlu yazarı Jack Kerouac'ı andırır: "Bu yazmak değil, daktilo etmektir."

Kapital'i üç safhada inceleyebiliriz. İlki, Marx'ın işçinin sömürüldüğü fikrine dayanan kapitalizme götüren anahtarı keşfedeceğiz. İkincisi, kaçınılmaz olarak kendisinin sonunu getirecek olan kapitalist hareketin kanunlarına bakacağız. Üçüncüsü, kapitalizmin psikolojik maliyeti ile ilgileneceğiz.

Marx kolay yolu seçmez. Basit bir yolla hükmeden işi göstermez ve müteşebbislik çağının ve eksiksiz Simithgil rekabetin sona erdiğini iddia etmez. Hegelci birisi olduğunu hatırlayın; en ideal kapitalist formun bile kendiliğinden yıkılacağını göstermek istemektedir. Geleneksel aletlerle işe başlar.

Smith ve özellikle Ricardo gibi, Marx üretim için ihtiyaç duyulan emek miktarı tarafından ürünün değerinin belirlendiğini "kanıtlamıştır". Makineler geçmiş emeğin depolanmış metalik formundan başka bir şey değildir. Yapımı on saat alan bir teyp, yapımı beş saat alan başka bir teypten iki kat daha pahalıdır.

Eğer bu doğruysa, işçiler sömürülmedikçe kâr asla var olamaz. İzleyen basit slogancılık duyulur:

1. Ürünün değeri (fiyat) emek miktarı tarafından belirlenir.

2. İşçiler üretime yapmış oldukları katkının tamamını alırlar.

3. Öyleyse, ürünün değeri işçilerin aldığı değere eşittir.

Ancak ürünün satış fiyatı sadece işçiler arasında paylaşılmamaktadır. Sahibi bir hisse almakta, karını. Görünmez eli unutun. Tecavüzcü, kapitalistin görünür eli olaydan bir parça kopartır.kâr nereden gelmektedir? İddia 2 yanlış olmalı. İşçiler yapmış oldukları katkının tamamını almış olmamalılar. Sömürülmüş olmalılar. (Marx'ın eleştirmenleri, elbetteki, iddia 1'de çatlak olduğunu vurgulamışlardır.)

Kapitalistler işçileri nasıl kandırmaktadırlar? Kapitalistin işini genişletecek olan miktarı ödemektense, kapitalist onlara sadece *geçimlik*, onların hayatını idame ettirecek ve çalışmalarını sağlayacak kadar ödemektedir. Kapitalist herhangi bir başka ticari mal gibi emeği satın almaktadır. Sonra günlük X saatlik işte kullanmaktadır.

Marx'ın terminolojisini kullanalım. Marx kapitalistleri *sabit sermaye* adını verdiği fabrikalar ve aletleri temin edenler olarak betimler. *Değişken maliyet* adını verdiği emek için de ödemede bulunurlar. Üretim gerçekleşirken, kapitalist ürünün nihai değerinin *sabit* artı *değişken sermaye* toplamını aşmasından emin olmalıdır. Ekstra değer (kar) işçilere ürettiklerinden daha az bir değerde ödemede bulunarak elde edilir. Diğer bir deyişle, işçilerin üretime yaptıkları katkı *değişken sermaye* olarak aldıklarından daha fazladır. Marx bu ganimeti emekten çalınan *artık değer* olarak tanımlar.

Örneğin, Yasemen Radio Music Hall gösterisi için çalışan bir terzidir. İzleyiciler genellikle yırtık elbiselerden hoşlanmazlar.

Bundan dolayı onun elbise dikimleri oyunun değerini $10 arttırır. Fakat, kendisine sadece $6 ödenmektedir. Patron Yasemen'in günlük çalışmasından 4 dolar artığı almaktadır. Artık değerin ücrete oranı (4/6) *sömürü oranıdır.*

Neden Yasemen $10 talep etmemekte ve tam değerini almamaktadır? Eğer Yasemen daha fazla para talep ederse, kapitalizm işsizliğe ve Yasemen'in işine elinden alacak *işsizler ordusuna* yol açmaktadır. Kendisi dikiş makinesinin, elbiselerin veya tiyatronun sahibi değildir. Patron sahibidir. Üretim araçlarını kontrol ederek, emek piyasasını baskı altında tutarlar.

Patronlar Yasemen'in $6'lık ücret seviyesini nasıl belirlemektedirler? Patronlar işçilere sadece hayatlarını idame ettirecekleri kadar para öderler. Yasemen $6 kazanmaktadır çünkü $6 onu hayatta tutmaya yeter. *Geçimlik ücret* almaktadır. Eğer saatine $1 alırsa, altı saatlik bir çalışma geçimliğe yeterlidir. Fakat, patronlar onun altı saatte durmalarına izin vermezler. Onu daha uzun bir zaman çalıştırarak, daha fazla yırtık elbiseleri tamir ettirirler. Örneğin, $6 ücretini on saate yayarlar. Sonuç: altı saat kendisine çalışırken dört saate patrona çalışır. Dörtsaatlik çalışma direkt olarak patronun cebine gider. Bir yüksük bile kaldırmamışlardır.

Neden işçilere sadece geçimlik ücret ödenir? Daha önceden bir ürünün değerini o ürün için kullanılan emek miktarının belirlediğini söylemiştik. Emek arzı da bir maldır. Sonuç olarak, emeğin fiyatı insanı çoğaltan ve belli seviyede tutan para miktarıdır: geçimlik düzey.

Genelde, patronlar işçilerine ürettiklerini satın alacak kadar para ödemezler. İşçiler sadece belli bir oran için mücadele verirler. Bizim örneğimizde, Yasemen $10'lık bir katkıda bulunmasına rağmen, $10'lık tiyatro oyununa gidecek kadar parası yoktur. Belki de patronu ona bileti $5 satın almasına izin verir, eğer Yasemen oyunu bekleme yerinden izlemeye söz verirse.

Eğer kâr işçiyi sömürmekten geliyorsa, karlılık oranını artık değerin sabit ve değişken sermayenin oranı şeklinde

tanımlayabiliriz. (s/[v+c]). Eğer kapitalist karını yükseltebilir işçilerini daha uzun zaman çalıştırırsa. Veya karını erkeklerin yanı sıra kadın ve çocukları da çalıştırmak suretiyle arttırabilir. Marx'ın yazdığı çağda, çalışma saatleri uzatıldı ve daha fazla kadın ve çocuk sanayideki işgücüne katıldı.

Şimdi karın nasıl sömürü üzerine kurulduğunu anlayabiliriz. Ancak, niçin böyle sürüp gitmesin? İşçilere ümitlerini bitiren ve kapitalistlere diz çöktüren kapitalizmin kanunları nelerdi? Marx sadece toplumsal devrimin ortaya çıkacağını ilan etmekle kalmamıştır. Dikkatlice kapitalizmin *iktisadi* tutarsızlıklarını da betimlemiştir. Ekonomik çöküntüye götüren beş "kanunu" veya "meyli" inceleyeceğiz. Kapitalizmi alkışlamaktan ziyade, görünmez el sonunda onu ezecektir.

1.Düşen Kâr Oranları ve Sermaye Birikimi. Adam Smith gibi, Marx kapitalistleri rekabetle karşı karşıya görmektedir. Eğer bir şirket üretim ölçeğini genişletirse, daha verimli üretim gerçekleştirebilir. Yenilikçi şirket rakiplerinin genişleme yönünde zorlar. Daha fazla işçi istihdam ederler. Fakat, bu ücretleri geçimlik düzeyin üstüne çıkarır. Patronlar ne yapar? Emek yerine daha fazla makine kullanırlar. Kullanmazlarsa, karları düşer daha fazla ödeme sömürülerini durdurur. Rekabet onları ikameye zorlar.

Fakat işte burada patronlar kendilerini kurnazlıkla yenerler ve bir ikilem içine düşerler. Artık değerler ancak insanoğlundan elde edilebilir. Kapitalist makine satıcıları tam ve adil değerden fiyatlandırma yapabilirler. (Eğer yüksek hızlı film işleme makinesi daha fazla fotoğraf çıkartabildiği için şirketin gelirini arttırıyorsa, makine imalatçısı fotoğraf şirketine gereken fiyattan makineyi satacaktır.) Marx'ın kâr oranı formülüne tekrar bakalım, s/[v+c]. Makine ilaveleriyle (c), kapitalist karlarını düşürmektedir. Dilemmanın diğer yüzünde ise, eğer makine ilavesine karşı direnirlerse, rekabetçi olmayan ürünlerini kimse almayacaktır:

> Kapitalist üretimin gelişimi sürekli olarak veri olan sanayi de sermaye miktarının sürekli olarak yükseltir, ve dışsal zorlayan kanunlar olarak, rekabet her yerde geçerli olan kapitalist üretim kanunlarının her kapitalist birey tarafından hissedilmesine neden olur. Korumak için kapitalisti sürekli olarak sermayesini genişletmesine mecbur bırakır. . . .
>
> Biriktir, biriktir! Yani Musa ve diğer peygamberler gibi! . . . Öyleyse, tasarruf, tasarruf, yani artık değerin mümkün olduğu en fazla miktarını dönüştür, veya artı-ürünü sermayeye dönüştür."[23]

Eğer bir kapitalist makinenin birini geliştirirse aynı sonuç gerçekleşir. Daha iyi dikiş makinesi yapan patron daha düşük fiyat uygulayabilir. Patronlar birbirleriyle yarıştıklarından dolayı, rakipler emekten çıkarılan artık değeri tasarruf etmek ve yeni dikiş makinesine yatırmak *zorundadır.*

Kapitalistlerin "sınırsız aç gözlülükleri" yıkılmalarına neden olur. Karlardaki azalmayı geciktirmek için, patronlar işçileri daha da fazla sömürmeye yeltenirler. Nasıl? İş hızını arttırmak suretiyle. Ve çalışma günlerini uzatarak. Elbette ki, bu tip taktikler sadece işçilerin sabırlarını tehlikeli bir biçimde germektir.

2. Ekonomik Güç Birikiminin Artması. Genişleme ve kalkınma güdüsü içerisindeki kapitalistlerle, savaş başlar. Daha ucuza üreten en büyük firmalar zafere erecektir. Kanlı savaş "sermayelerinin bir kısmı galiplerin eline ve geri kalanı ise kaybolup giden birçok kapitalistin ortadan kalkmasıyla biter."[24] Hayatta kalanlar tekrar ayağa kalkarlar.

3. Derinleşen Krizler ve Çöküntüler. "Çocukca konuşmalar . . . boş söz . . . hilekar." Marx bu sözleri Say'ın kapitalizmin dengesi için dayanaklarına karşı söylemiştir. Kapitalistler emeği ikame etmekte, ve işsizlik artmaktadır. Patronlar çıktı miktarını arttırdıklarında kimler satın alır? Hiç kimse. Mallar öylece kalır. İflaslar başlar. Yatırım batar. Yatırımcılar balkonlarından

balıklama atlarlar. Elbette ki, döngü fiyatlar düştükten sonra sürer gider. Hayatta kalanlar kırılmış iş parçalarını toplayıp biçare işçileri istihdam ederler. Artık değer ve kârlar tekrar gün yüzüne çıkarlar. Fakat, sadece daha hızlı düşmek ve daha uzağa düşmek için.

4. Sanayi İşçi Ordusu. İkame ve çöküntüler yoluyla, kapitalistler gün ve gün daha çok insanı fabrikalardan sokaklara atarlar. Başlangıçta-"Ordu" Yardımsever Ordusundan daha militan değildir. Ordu barışsever kaldığı müddetçe, düşük maliyetli emek faktörü olarak iyi bir kaynaktır. İlk aşamada-işçi sayısının aşırılığı kapitalistlerin kontrolü elde tutmalarını sağlar.

5. Proletarya Sefaletinin Artması. "Her türlü fırsatı gasp edip tekelleştiren kapitalizmin etkileyici özellikleri sürekli olarak azaldıkça . . . sefalet, baskı, kölelik, bozulma, sömürü büyür."[25] Daha uzun çalışma günleri, daha az tatil zaten mağdur olan işçileri daha da sefil hâle getirmiştir. Marx'ın ilk çalışmaları yaşam standartlarının düştüğü şeklindeydi. Ancak, bu görüş *Kapital*'de geri çekilerek işçilerin geçmişten daha iyi durumda olduğunu tartışmasız delillerle sunmuş sadece işçilerin zenginlikten aldıkları payın bir önceki dönemden daha az olduğu iddiasını ortaya atmıştır.

İşsizlikten, azalan karlardan, insani olmayan durumlardan, ve sefaletten sonra, proletarya sonunda içinde bulunduğu kötü durumu görecekti. Üst yapının maskesi düşürülecekti. Kapitalizm denen korkunç canavar böylece ortaya çıkacaktı. Bastırılmış kitleler isyan edecek: "Kapitalist özel mülkiyet çanlarının sesi duyulur. Mülkiyet hırsızlarından mülkiyet çalınır."[26]

Proletarya fabrikalardan daha çok kazanır. İnsanlıklarını kazanır. Kapitalistler proletaryanın cebine girenden daha çok soyarlar. Aynı zamanda kalpleri ve akılları da soyarlar. Marx'a göre, çalışma insan hayatında önemli bir rol oynar. İnsan oğlu doğa ve diğer insanlarla olan ilişkileri sayesinde hayatlarını

yaratmaya ve geliştirmeye sevk edilmiştir. İnsanın karakteri yaratıcı bir çalışma olmadan gelişemez. Kapitalizmin altında, emek sadece bir başka mal olur. İnsanlar rutin ve uyuşukluk veren işleri kabul etmeye zorlanır. Animasyon araçlarına dönüşür. Kendilerinden, dünyadan ve başkalarından *yabancılaşmış* hissederler. Yabancılaşma modern toplumun eleştirmenlerinden varoluşçu ve Marksist felsefe de önemli bir konudur.

Komünist Manifesto da Engels ve Marx proletaryadan ekonomiyi ele geçirmelerini ve özgürlüklerini kazanmalarını istedi:

> Komünistler görüş ve amaçların gizlenmesini hoş karşılamazlar. Mevcut bütün sosyal koşulların ancak güçle ortadan kaldırılabileceğini açıkça ifade ederler. Bırakın yöneten sınıf komünist devrim ile titresin. Proletaryanın zincirlerinden başka kaybedeceği hiçbir şeyleri yoktur. Kazanmaları gereken bir dünya onları beklemektedir.
>
> Tüm ülkelerin emekçileri birleşin![27]

Kapitalin basımıyla, yaklaşık yirmi yıl sonra, proletarya keskin analizleri kuvvetli sloganlarla destekleyebildi.

Fakat devrimden sonra ne olur? Herkes sadece yeni keşfedilen insanlığı öpüp zenginleşir mi? Kamp ateşinin etrafında oturup kamp şarkıları mı söyler? Bazı çağdaş Marksistler insanı bu yönde düşünmeye sevk edebilir.

Elbette, Marx ütopyacı sosyalistleri küçük görmüş ve basit köylülükle de alay etmiştir. Kendisi duygusal değildi. "adil" gelir dağılımı veya zenginliğin yeniden dağılımı konusundaki isteklere hor bakmaktaydı. İşçiler sosyalizm altında bile çalışmalarının "tam değerini" alamazlar. Ancak, buradaki artık değer "halkın" kolektif yararına gider.

Komünizm gerçekten ne demektir? Bilmiyoruz. Marx "geleceğin yemek pişiren lokantaları"[28] için "yemek tarifi" vermek-

ten ısrarla kaçınmıştır. Yemek tarifesi olmadan, Marksizm idari sistemi olarak sosisin politik eşiti olmuştur: diğerlerinin beslenebileceği komitenin amaçlarını şekillendiren ucuz bir yoldur.

Marx sonunda devletin "solup gideceğini" söyler. Bu arada proletaryanın diktatörlüğü yönetmeye devam edecektir. *Komünist Manifesto* "despotik baskınların mülkiyet haklarını" kemireceği 10 maddelik bir plan içerir:

1. Toprakta mülkiyetin kaldırılması ve bütün rantın kamu amacına uygun kullanılması.

2. Ağır bir artan oranlı vergi sistemi.

3. Mirasla ilgili bütün hakların kaldırılması.

4. Tüm göçmenlerin ve asilerin mallarına el konması.

5. Kredilerin devlet elinde devlet sermayeli ulusal bir banka aracılığıyla merkezileştirilmesi.

6. Kitle iletişim araçlarının ve ulaşımın devlet elinde merkezileştirilmesi

7. Devletin sahip olduğu fabrikaların ve üretim araçlarının çoğaltılması; verimsiz toprakların verimliliğinin arttırılması, ve ortak plan çerçevesinde toprağın genel olarak iyileştirilmesi.

8. Herkese eşit çalışma yükü. Sanayi ordularının özellikle tarım için kurulması.

9. İmalat endüstrisinin tarımla birleştirilmesi; nüfusun ülke genelinde daha eşit dağılımı sağlanarak, şehir ile kırsal kesim arasındaki farkın zaman içerisinde ortadan kaldırılması.

10. Devlet okullarında bütün çocuklara bedava eğitimin sunulması. Mevcut durumdaki çocuk işçi fabrikalarının kaldırılması. Endüstriyel üretimin eğitimle bağdaştırılması vs.[29]

Gelecek Marksistler planı uygulamanın yolunu bir türlü bulamayacaktır. Avrupa'da küçük parçalara bölünmüş sosyalist hareketten de tümüyle iyimser olmayan Marx, bir keresinde kendisinin artık komünist olmadığını ilan etti.

İncil'de Tanrı Musa'yı vaat edilen topraklara girmesini engellemişti. Fakat, Marksistler İsraillilerden farklı olarak Marx 1883 senesinde öldükten sonra kendilerine yol gösterecek olan Joshua'dan yoksundular.

Marx'a Bakış

Marx'ın zeki tahlillerini nasıl tenkit edebiliriz? Görev korkutucu. Geçen yüzyılda, entelektüeller öven, hakaret eden, geveze dolu milyonlarca sayfa yazdılar. Marx'a değer biçen mütevazı bir ajanda: (1) Marx'ın materyalist tarihi emeğin artık değer fikrini nasıl bozmuştur. (2) Sefalet, işsizlik, ve kapitalizmin düşüşü hakkındaki kehanetlere ne oldu? (3) Modern iktisada katkısı ne olmuştur? (4) Marx'ın Modern siyaset bilimine katkısı ne olmuştur?

1. Marx'ın materyalist tarihi emeğin artık değer fikrini nasıl bozmuştur. Victor Hugo'nun *Sefiller* kitabında, Jean Valjean sürekli olarak karşılaştığı nemesis: Müfettiş Javert. Ve hayat Javert'i kaçınılmaz bir şekilde Valjean'ın karşısına çıkartır. Edebi diyalektik her ikisi için de dramatik mücadele yaratır. Diğeri olmadan, her ikisi için de hayat çok basittir.

Marx'ın tarihle ilgili sorunu diyalektiklerdir: idealist nedenler ve materyalist sebepler arasında ki en dramatik diyalektiği görmezden gelirler. Çoğunlukla, Marx maddi unsurları

nedensel olarak betimler. Toplumun üstyapısını veya fikirlerini oluştururlar ve periyodik aralıklarla değiştirirler. Ancak, bu ilişkiyi varsayarsak, Marx idealist fikirleri çok sık dilimler. Ve bu sorun iktisadını da etkiler.

Emeğin artık değer kavramı Marksist kapitalist teorisini destekler. Basit mantık çıkarsamasını hatırlayalım. Neden emek sömürülmelidir? Çünkü Marx "emek değer teorisini" kabul etmiş ve bu teori sayesinde kapitalistler kâr toplamaktadır. Marx'a göre kapitalistlerden "tek bir atom tanesi kadar" değer gelmemektedir.[30] Marx terzi Yasemen veya örste demir döven nalbandı tahmin edebilmektedir. Bunlar bir değer üretir.

Marx neyi kaçırmaktadır? Hayal kurmayı ve müteşebbisliği ihmal etmektedir. Zenginlik yaratmak elle tutulur girdilerden daha fazlasını gerektirir. Video geliştirmek, yeni hammaddeler veya emeği daha fazla sömürecek farklı yollar gerektirmedi. Video sanayisi iki şeye ihtiyaç duydu: icat ve yatırımla risk alma isteği, müteşebbislik. Neden komünist Rusya'da yaşayanlar Amerikan yapımı kotlar için ölüyorlardı? Sovyetler Birliğinin yüksek kalite kumaş üretmesi için gerekli olan pamuk veya işçi eksikliğinden dolayı değil. Fakat, onlarda olmayan hayal, güdü ve disiplin idi. Bu elle dokunulmayanlar başarılı şirketleri ve ülkeleri diğerlerinden ayırır.

Marx'ın materyalizmi kendisini, *beşeri* sermaye, bilgi, ustalık, veya karlılık için çok önemli olan yönetim becerisini de içine alan her türlü sermayeyi maalesef küçük görmesine neden olmuştur. Emek değer teorisi nasıl oluyor da parıldayan ışıklara ya da izleyen örnekte olduğu gibi bir anlayışı açıklamaktadır?

Birkaç sene önce, bir adam ağaçlar arasında yürürken, bir yün çorabı yakaladı. Adamın şu anki banka hesabı parayla dolup taştı. Velcro'ya yatırım yaptı. Ve tüm kâr işçilerden mi çalınmış olur?

Gelecek bölümde göreceğimiz gibi Alfred Marshall Marx'ın risk almanın ve "beklemenin" toplum için değerini ihmal ettiği

için Marx'ı kınar. Yatırım yaparak, kapitalist o an ki mal satın alma zevkini ertelemiş olur. Yatırımın getirisi beklediği için, zevkini ertelediğinden dolayı bir karşılıktır. Şayet herkes her şeyi bugün tüketirse, toplum yeni bir mal üretemez. Öyleyse,kâr hayati ve doğru bir rol oynar. (kazara, Marshall'ın gelişimine yardım ettiği marjinalist "devrim" değerin üretim veya arzdan geldiği gibi aynı zamanda talepten de gelmektedir. Ölümünden sonra Kapital'in Cilt II'si çıktığında, marjinalistler klasiklerin ve Marx'ın arz yanlı yaklaşımlarını çoktan çökertmişlerdi.)

Emek değer teorisini varsayarak, Marx aşırı sayıdaki dinamik ve idealist unsura hor davranmaktadır. Ricardo bu sorundan kaçınmıştır, çünkü emek değer teorisini değerin kesin *sebebi* olarak değil, yalnızca bir yaklaşım aracı olarak görmüştü. Marx teoriyi matematiksel olarak ispatlamaya çalıştığında, kendisi bir çok pürüzle karşılaştı, on dokuzuncu yüzyılda Velcro'yu keşfetmemesi şaşırtıcıdır.

2. Sefalet, işsizlik, ve kapitalizmin düşüşü hakkındaki kehanetlere ne oldu? Marx kehanette bulunmak istememişti. Bilimsel tahminleri amaçlamıştı, tanımlanabilen elle tutulur ölçütlere dayanarak tarihin seyrini tahmin etmekti. Fakat, tarih kendisinin yapmış olduğu tahminlerden saparak, ölümünden sonra takipçileri çalışmalarından anonim bir din ürettiler. Böylece "kanunları" tarihe uydu. Kanunlar şekillendikten sonra, yandaşları kehanetlerinin doğruluğunu artık iddia edebilirlerdi. Tanrı'nın varlığını inkar eden bir bilim olarak başlamasına rağmen, yirminci yüzyılda Marksizm seçici olarak güneş ışığını geçiren renkli otomobil camına benzeyerek, çok nadiren hatalarını kabul etmiştir. Bir kere kanunlar dini metinler haline gelince, Marksizmi bilimsel ölçütlerle test etme imkanı ortadan kalktı.

Marx bazı destekçilerinin kanunlarını yüceltip ihraç ettiklerini, büstünü diktiklerini, ve kendisi için ayinler düzenlediklerini görecek kadar uzun bir süre yaşadı. Anarşist Proudhon Marx'ı soru cevaplı öğretme yöntemi, kateşizmin, konusunda uyardı:

> Allah aşkına, *evvelki* tüm dogmaları ortadan kaldırdıktan sonra, yapmış olduğumuz çalışmalar neticesinde insanlara başka bir dogma çeşidi sunmayalım . . . Uygun ve canı gönülden polemiklerimiz olsun . . . Fakat, sadece hareketin başında olduk diye, kendimizi yeni bir müsamahasızlar topluluğunun lideri yapmayalım, yeni bir dinin nebisi olmayalım-bu din mantık dini, sebep dini olsa bile.[31]

Marx'ın tahminlerinin doğru olmadığını kanıtlayamasak bile, onun zamanından beri kapitalist ekonomilerde gerçekleşen birkaç gelişimi gözlemleyebiliriz. İlki, bu yüzyıl içerisinde işçilerin hayat standartlarında bir yükselme oldu. Günümüz fakirlik tanımlamasında, Marx'ın zamanında yükselen burjuva Marx'ın terimlerini kullanarak fakirleşti ve "sefalete" sürüklendi. Ve Marx'ın zamanının geleneksel tanımlamalarını kullanarak, bugünün işçileri dikkat çekici kadar zengindir. Hiç kimse işçilerin hayat standardının "mutlak" olarak yükseldiğini inkar etmemektedir.

Halbuki *Komünist Manifesto* işçileri önceden ikaz ederek "modern emekçi . . . gelişen endüstri ile birlikte yükseleceğine, gittikçe daha derine giderek kendi sınıfının koşullarının da altına iner. Fakir bir kişi olur." Ancak Marx çok kısa zamanda anladı ki işçilerin cepleri gittikçe dolmaktaydı. *Komünist Manifesto*'dan on yıl sonra zirai ücretlerin yüzde kırk arttığını kabul etmek zorunda kaldı.[32]

Bundan dolayı Marx tanımlamalarda değişikliğe gitti ve işçilerin kapitalistlere göre *nispi* olarak fakirleştiğini söyledi. İşçilerin vahiysel kötü durumu silikleşmeye başlar: Zengin daha da zenginleşir, *ve* fakir zenginleşir. Fakat, zengin daha çabuk zenginleşir.[33]

Marx yeni bir tanımlamayı çağdaş hayat tarzına bağlı göreceli bir kavram olan "geçimliği" *Kapital*'in içine sıkıştırdı. Kabul gören görüş odur ki, yirminci yüzyıl çıplak geçimlik renkli televizyonu gerektirir, çünkü imalatta çalışan vasat "ücret kölesi" bunu satın

alabilecek güçtedir. Göreceli argümanlara çekilmek suretiyle, Marx işçilerin kötü durumları hakkındaki hislerini ve sevgisini terk ederek teslim olmuştur. Fakir zenginleşmeye devam ettikçe, senaryo felsefeci John Rawls'ın sosyal adalet testini bile geçmiştir (zenginler sadece fakirlerin yararına ise daha fazla zenginleşebilirler).[34]

Modern Marksistler böylece psikolojik sefalet ve yabancılaşmaya vurgu yaparlar. Haklı olabilirler; işçiler bazen sıkılmış ve nefret etmiş olabilirler. Fakat, Marx bize örneğin çöp toplamanın nasıl heyecan verici olacağını anlatmamaktadır. Şayet mutlu işçiler daha fazla çalışıyorlarsa, kapitalizm altında en azından sahiplerin işçileri memnun etmek için kuvvetli güdüleri vardır.

Üstelik, işçilerde mutluluğu nasıl tarif etmeliyiz? Eğer ücretler nispi ise, mutluluk neden olmasın? Mutlak soruyu sormamız mı gerekiyor: Acaba işçiler yüzyıl öncesine göre daha mı mutlular? ya da göreceli soruyu mu sormamız gerekiyor: Mutlulukları kapitalistlerinkilerle aynı hızda mı artıyor? Şunu düşünün: Zengin gittikçe daha mutlu olmakta fakir de her geçen gün daha mutlu olmaktadır. Fakat, zenginler daha çabuk mutlu olmaktadırlar. Bir kere mutluluğu "bilimsel" test için yorumlamaya başladığımızda, hem Marksistler hem de Marksist olmayanlar için üzüntülü bir gün olacaktır.

Marx "kendi mezarını kazan" bir sistem olarak gördüğü kapitalizmin çökeceği kehanetinde de bulunmuştu. Fakat, kapitalizm henüz ölmüş gözükmemekte. İşsizlik oranı yüzyılın başındaki orandan çok az daha fazladır, ancak çalışan nüfusun oranını düşündüğümüzde, ve özellikle kadınların işgücüne eklenmesiyle, istihdam artmıştır.

Dahası, kapitalizm orta sınıf üretmiş ve bu sınıf borsa yoluyla üretim araçlarına dolaylı yoldan sahip olmuştur. 1980'lerin sonlarına doğru, milyonlarca alt-orta-sınıf İngiliz "özelleştirilen" İngiliz Telekom, İngiliz Çelik, ve İngiliz Havayolları gibi şirketlerden hisse satın aldılar. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki

sendikaların büyük çoğunluğu emeklilik fonlarını şirket hisselerine yatırır.

Marx'ın bazı savunucuları kapitalist uluslarda hükümetin genişlemesini kapitalizmi sürpriz bir şekilde kurtaran olarak göstermektedirler. Sosyal yardım harcamaları kapitalizmi daha derin çöküntüye gitmekten ve devrim görmekten korumaktadır. Marx'ın savunucuları belki de haklılar. Ancak, şunu hatırlamamız gerekir ki Marx politik sistemin ve üstyapının değişime karşı durarak, *statik* olacağını tahmin etmişti. Müsamahasızlık yıkıcıdır. Geriye dönüp bakarsak, üstyapı kapitalizmi kurtarmak için eğilmiştir. Öyleyse Marx iki nedenden dolayı hatalıdır.

Son olarak, Marksistler kapitalizmin sürpriz başarısına yabancı ulusları göstermektedir. Kapitalistler daha az gelişmiş ülkelerdeki yabancı işçileri sömürerek başlamışlar, bu sömürülmüş işçiler sayesinde anavatandaki ekonomiler ayakta kalabilmiştir. İleri sürülen dayanak doğru bile olsa, bizleri Marx'ın içsel kapitalizm analizinden, diyalektik yıkımdan çok uzağa götürür.

Özet olarak, *Kapital*'de Marx bilimsel bir sistem kurdu. Büyük bir özgüvenle kapitalizmin takip edeceği yolu tahmin etti. Kaypak ve bol keseden yorumlarla, arada bir haklı çıkabilir. Fakat, bir şey kesindir: Marx dini faaliyetleri o kadar küçümsemişti ki, entelektüel sadakayla argümanı kazanma çabalarını kızgın bir şekilde reddederdi.

3. Marx modern iktisada ne vermiştir? Meslektaşının ilgili teorisi ile alay eden, iktisatçı Joan Robinson şöyle derdi: "Merada tilkiyi kovalayan bir köpek düşünün. Köpek tilkinin izlerini takip eder. Meslektaşımın teorisi köpeğin sırtındaki piredir."

ABD ve İngiltere'deki ana akıma sahip birçok iktisatçıya göre, Marx'ın ekonomik teorileri piredir. Ana akım içerisinde, Marx'ın muhalefeti ortanın solunda olduğu kadar ortanın sağında da aynı berraklıktadır. Paul Samuelson emek değer teorisini ya tanımsal ya da metafiziksel hilekarlık olarak betimlemiştir.

Büyük buhran yıllarında, George Bernard Shaw John Maynard Keynes'in Marksist faziletlerini izlemeyi denedi. Keynes direndi:

> *Das Kapital* hakkındaki hislerim *Kur'an* hakkındaki hislerimle aynıdır. Tarihsel açıdan önemli olduğunu biliyorum ve birçoğu aptal olmayan pek çok insan bir nevi Çağların Elması ve ilham kaynağı olarak bunları görmekteler. Fakat, ben baktığımda bana göre şu ektiye sahip olması açıklanamaz. Kasvetli, geri kalmış, akademik çatışma bu amaç için uygun gözükmemekte. Fakat, daha evvel dediğim gibi aynen *Kur'an* gibi hissediyorum. Nasıl olurda bu kitaplardan birisi dünyanın yarısında ateş ve kılıç taşıyabilmektedir? Beni rahatsız ediyor. Demek ki benim anlayışımda bir kusur söz konusu. Her ikisine *Kur'an* ve *Das Kapital*'e inanıyor musun? Veya sadece *DK*? Ancak ikincisinin sosyolojik değeri her neyse, çağdaş ekonomik değer yönünden sıfır olduğundan eminim. (Yapıcı olmayan ve kesintili ilham parıltıları haricindeki arada bir gerçekleşenler dışında) eğer ben okursam, sen de tekrar okur musun?

Shaw okudu. Keynes okudu. Keynes ışığı ya da Mekke'yi gördü mü? Görmedi:

"İkisinin arasından Engels'i tercih ederim. Sürdürebilen belli bir yöntem icat etmişler ve değersiz bir yazı görgüsü, her ikisinin de halefleri sadakatle bunu bugüne kadar korumuşlar. Ancak, bana iktisatla ilgili bir ipucu keşfettiklerini söylersen, yenilmiş olurum."[35]

Dahi Keynes yenildiği için, birçok modern iktisatçı dövüşten vazgeçti ve Marx'ı çalışmayı bıraktı. Laissez-faire kapitalizminin önde gelen eleştirmenlerinden Frank Hahn'a göre, "Birçok *Marksist* Marx'ı okumamışlardır bile. Elbetteki, onları gerçekten suçlayamazsınız."

Marx hâlâ binlerce radikal iktisatçının çıkardığı *Review of Radical Political Economy* ve Amherst'teki Massachusetts

Üniversitesinde kuvvetli sesi olanların arkasında pusuya yatmış olarak beklemektedir. "Radikal'in" kelimesel kökü kök manasına gelen "radik" tir. Marx gibi, radikal iktisatçılar modern ekonominin gerçek kökleri kapitalizm tahlilinin içinde çürümüş olduğuna inanmaktadırlar. Ne var ki, radikaller Marx'ın ağzından çıkan her cümle için ya da seslendirmiş olduğu her tahmin için sorumlu tutulmak istememektedirler.

Artık çok az radikal Marx'ın emek değer teorisini kabul etmektedir. Bütün radikaller kapitalizm altındaki *kontrol* konusuna vurgu yapmaktadırlar. Patronlar "böl yönet" için mücadele etmekte, ve işyerlerinde ve seçim sandıklarında kontrolü ellerinde tutmaktadırlar. Polonyalı Marksist Michal Kalecki 1940'larda hükümetlerin işçilerin taleplerini kısmak için devamlı olarak enflasyon ve ekonomik resesyonları başlattıklarını iddia etmişti. Çağdaş radikal Stephan Marglin iş dünyasının resesyona hoşgörü ile baktığını söylemiştir. Şayet Marglin doğruysa, insanların büyük çoğunluğu Marksist "hatalı şuurla" hareket etmektedir. Marglin'in 1980 yılındaki başkanlık seçimlerine bakışını inceleyelim: Ronald Reagan resesyona girmeden daha düşük bir enflasyon sözü verdi. Aptalca, patronların resesyondan hoşlanmadıklarını zannetti. Fakat, patronlar Reagan lehinde gene de oy verdiler. Neden? Başaramayacağını biliyorlardı ve istemese de resesyonu teşvik edecekti. Öylede yaptı, ve Marglin'in tezinde hisselerinin fiyatlarının düşmesini görmekten memnundular."[36]

Modern radikaller birçok çatışma yaşadılar-iktisatçı meslektaşlarının modellerine karşı, hükümete karşı, kapitalistlere karşı, ve bazen akıl hocaları olan Karl Marx'ın belleğine karşı. Şimdiye kadar bir zaferleri olmamıştır.

4. Marx'ın Modern siyaset bilimine katkısı ne olmuştur? Komünizm ile alakalı her hangi bir tartışmada en yüksek çığlık eski Sovyetler Birliği ve uydu devletlerinin siyasetini şiddetle suçlayan Marksistlerden gelmektedir. Bu Marx'ın

komünizmi değil diye haykırırlar. Elbetteki haklılar. Başlangıç olarak, Marx komünizmi sanayileşmesini tamamlamış ülkelerle sınırlandırmıştı (zamanının sonlarına doğru, Rusya'da eninde sonunda bir devrim olacağını ihtiyatla düşünmüştü). Stalin tarım ülkesi Rusya'yı sanayi toplumuna dönüştürürken zor anlar yaşadı. *Komünist Manifesto*'nun (1) ve (9) nolu önermelerine göre, Stalin çiftçileri kolektif ve devlet çiftliklerine katılmaya zorladı. 1932-33 kışında, özellikle Ukrayna'da, dirençlerini kırmak için kasten milyonlarcasının açlıktan ölümüne neden oldu.[37]

Stalin'den önce, Lenin Rusların kafasını yeniden şekillendirirken aynı politik sorunları yaşamıştı. İdaresi döneminde, proletaryanın diktatörlüğü partinin diktatörlüğü şeklinde zuhur etti-yakın zamanda ortadan kalkacak bir diktatörlük olmamak üzere.

1980'lerin sonlarına doğru, Mikhail Gorbachev savunucularının iddiasına göre yetmiş yıllık kötü hava koşullarından dolayı kötü giden sklerotik ekonomiyi iyileştirmeyi denedi. Bazen Gorbachev Marx'ı bir kenara iterek bazı serbest piyasa mekanizmasını kabul etmeye hazır gözüküyordu. Uzun vadeli çiftliklerin kiraya verilmesi ve imalat atölyelerinin kâr amaçlı özel kooperatiflere devri gibi. Serbest piyasa güçleri ekonomiyi elinde bulunduran komünist elleri hafifçe yakmaya başlayınca, Gorbachev tutunamadı. Tartışmalıda olsa, demokrasi platformlarının mesajlarını yaymasını sağlayan faks makinesi Soğuk Savaşı bitirmede herhangi bir askeri teknoloji kadar büyük bir rol oynadı. Rus Devlet Başkanı Boris Yeltsin Rus ekonomisini ileriye doğru itmek için mücadele verdi ancak rüşvet, mafyalaşma ve yeni ekonomide kendileri için çok az avantaj gören yaşlı kesim tarafından engellendi. Emekliler için, komünizm onlara toplamda garanti ediyordu-değersiz toplamdı- ama en azından güvenilebilirdi. Kapitalizm karmaşadan başka hiç bir şey garanti etmiyordu. Halbuki, genç Ruslar yeni iş, özgürce seyahat, ve yeni girişimciliklere el atmak olanaklarının üzerine atladılar. Bu arasının bulunması imkansız gözüken tehlikeli bir toplumsal

bölünmeye benziyordu. Marx ve Lenin'in sömürdüğü 'kapitalist işçi" ayrımından daha derin bir hizipleşme olabilirdi. 1998 yılının temmuzunda, Yeltsin St. Petersburg kentindeki kalıntıları yakılmış ve oraya gömülmüş olan Çar Nicholas ve ailesinin toprağa veriliş merasimine katıldı. Yeltsin Çar'ın Leninistler tarafından iğrenç bir şekilde katledilişini kınadı. Böylece genç ve yaşlı kesimin anlaşabileceği ortak bir nokta bulabileceğini umut ediyordu. Çinliler 1949 devriminden sonra Marx'a taptılar. Mao ZeDong'u da aynı kefeye koymak suretiyle çok tanrılı oldular. Fakat, 1970'lerin sonlarına doğru Deng Xiaoping idaresi altında, Çinliler Marx'ı ve Mao'yu azarlayarak, birçok sektörde serbest girişimciliğe doğru yelken açtılar. 1960'larda yaşanan kanlı Kültür Devrimi esnasında Mao tarafından hapse atılan Deng pragmatist bir insandı. "Kedinin siyah veya beyaz olması fark etmez önemli olan fareleri yakalayabilmesidir"[38] demiştir. Dükkanda çalışanların kâr elde etmelerine ve çiftçilerin kendi mahsullerini satmalarına müsaade etmiştir. Bu hareketi nasıl tanımlamışlardı? "Serbest piyasa" ifadesini başka harfler kullanarak yazdılar. Milyonlarca Çinli "serbest piyasa" fikrinin Çinlilere ait olduğunu düşündü. Ancak, on yıllık bir liberazasyondan sonra, muhafazakar güçler 1987'de kendilerini tekrar ileri sürdüler (ancak Mao'nun türbesinin karşısındaki Kentucky Fried Chicken'ı kapatmadılar). Geriye dönüş kısa bir an içindi. Deng'in ölümündün sonra, yeni başbakan Zhu Rongji ve Cumhurbaşkanı Jiang Jemin daha fazla özel teşebbüsün arttırılması ve kamuya ait işyeri sayısının azaltılmasından yana tavır koydular. 1998 senesinde, Jiang kolları otel, buzdolabı, karaoke bar sektörlerine kadar uzanan orduya bile el attı. Çinli işadamları dünya ekonomisine katılacaklarına dair kendi kendilerine söz verdiler. Mahallenizdeki Toys "R" Us oyuncak dükkanındaki oyuncakların çoğu Çin yapımıdır. Aynı zamanda daha fazla Çinli saçlarını diğer markalardan ziyade Procter&Gamble'in şampuanlarıyla yıkamaktadır! Zhu ve Jiang'ın Komünist Partiyi iktidarda tutarken daha fazla serbest girişimciye olanak tanıma şansı azalmaktadır. Ancak, bu partinin sizin babanızın komünist partisi olmadığı yönünde çok az şüphe vardır.

Sovyetler Birliği ve Çin elbetteki Marksist olduğunu iddia eden son en büyük uluslardır. Polonya, Doğu Almanya, Çekoslovakya, Macaristan ve Romanya sınırlarındaki Demir Perde eridikçe daha fazla işçi özgürlük için birleşmeyi başarmaktadır-Marx'ın fikirlerine karşı.

Şu ana kadar hiçbir ülke Marksizmin hayranlık getiren geleceğine uymamaktadır. İsrail'deki kibbutzim'ler bile sosyalizmden kapitalizme yönelmekte olduğu görülmektedir. Belki de hiç bir ülke kıtlık, egoizm, ve kötülük ile dolu gerçek dünyadan fazlasını vaat eden Marksist rüyayı gerçekleştiremeyecek. İçlerinde proletaryadan çok meleklerin yaşamasının daha uygun düştüğü kaybedilen cennetler benzeyen bir rüyadır. Maalesef, hasret o kadar güçlüdür ki iyi insanlar Marksist dini yaşamaktan çok sadece vaaz veren zalim rejimleri desteklemeye sürüklenmektedir. Stalin ile tokalaşmış olan George Bernard Shaw kafasını sallamadan önce Sovyetlerin baskısını yıllarca görmüştü.

Bugün birçok insan için, Marx bize hatırlatmaktadır ki ekonomik değişim işkence ederek gerçekleşebilir. Yani güç baskıya dönüşebilir, ve nüfusun köle gibi kullanılan kısmı sömürüden korunmalıdır. Fakat, bu ikazlar komünist rejimlerde çok daha ehemmiyetle uygulanmalıdır. Marx'ın hayranları daha genç, daha az bilimsel Marx'ı seslendirmektedir. Daha ikna edici ekonomik teori veya karizmatik bir liderden ziyade, Marx insani sosyal adalet sesi olmaya başlamıştır. John Steinbeck'in *Gazap Üzümleri*'ndeki Tom Joad'a dönüşmüştür:

> " Sen nereye bakarsan-ben hep orada olacağım. İnsanların karınlarını doyurmak için savaştıkları her yerde ben olacağım. Polisin insanları copladığı yerde ben olacağım . . . Kızgınken nara atan erkeklerin yollarının üstünde olacağım . . . Ve halkın ekip biçtiklerini yediği yerde, kendi elleriyle inşa ettikleri evlerde-niçin, orada olacağım. Anlıyor musun?"[39]

Marx ismi altında yapılan sömürüler, ve gaddarlıklar, belki de bu onun için en müsait yerdir.

Notlar

1. David McLellan, Karl Marx: His Life and Thought (New York: Harper & Row, 1973), p. 4. Bakınız Karl Marx, "On the Jewish Question," in Robert C. Tucker, ed., The Marx-Engels Reader (New York: W. W. Norton, 1978), pp. 26-52; Gertrude Himmelfarb, "The Real Marx," in Commentary (April 1985), pp. 37-43 and "Letters" (August 1985).

2. McLellan, pp. 6-7.

3. Ibid., p. 33.

4. Robert Payne, Karl Marx (New York: Simon and Schuster, 1968), p. 77.

5. McLellan, p. 53.

6. Saul K. Padover, Karl Marx: An Intimate Biography (New York: McGraw Hill, 1978), p. 179.

7. McLellan, p. 99.

8. Karl Marx and Friedrich Engels, Collected Works (New York: International Publishers, 1982), vol. 38, p. 115.

9. Karl Marx, "Introduction to A Critique of Hegel's Philosophy o Right," in K. Marx, The early Texts, D. McLellan, ed. (Oxford: Oxford University Press, 1971), p. 116.

10. Karl Marx, The German Ideology, in Tucker, pp. 155-156.

11. Karl Marx, A Contribution to the Critique of Political Economy, trans. N. I. Stone (Chicago: Charles Kerr, 1904), preface.

12. Karl Marx, The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte in

Tucker, ed., p. 595.

13. Karl Marx and Friedrich Engels, The Communist Manifesto, Samuel Beer, ed. (Arlington Heights: Harlan Davidson, 1955), p. 9.

14. Marx, A Contribution to the Critique of Political Economy, preface.

15. Karl Marx, Capital, vol. 1, (Chicago: Charles Kerr, 1906).

16. Marx and Engels, The Communist Manifesto, pp. 13-14.

17. Ibid.

18. McLellan, p. 98.

19. Sandover, pp. 291-293.

20. Payne, p. 295.

21. McLellan, pp. 264, 357.

22. Ibid., p. 284.

23. Karl Marx, Capital, vol. 1, pp. 649, 652.

24. Ibid., p. 687.

25. Ibid., p. 836.

26. Ibid., p. 837.

27. Marx and Engels, The Communist Manifesto, p. 46.

28. Marx, Capital, vol. 1, p. 21.

29. Marx and Engels, The Communist Manifesto, p. 46.

30. Marx, Capital, vol. 1, p. 367.

31. Payne, p. 143.

32. Marx and Engels, The Communist Manifesto, p. 22; Thomas Sowell, Marxism: Philosophy and Economics (New York: William Morrow, 1988), p. 138.

33. Göreceli fakirlik sorusu aşırı zor bir sorudur. Ilkin, fakir ile zengin arasında gelir açığı bulunduğu için, fakirler daha yüksek orand kazansalar bile, açık mutlak değerde daha da büyüyebilir. 10,000 dolarla başlayan ve her yıl yüzde 10 artış alan birey A ile 100,000 dolarla başlayıp yıllık yüzde 5 artış alan birey B'yi karşılaştırın. Yaklaşık yedi yılda, A'nın kazancı 20,000 dolar olurken, B'nin kazancı 140,000 doların üzerine çıkar. Ikincisi, ABD'de neslin hareketliliğinde kaydadeğer inişler ve çıkışlar olmuştur. Önemli bir çalışma bolluk içinde yaşayan ebeveynlerin çocuklarının üçte biri milli gelirin altında kazandıkları ortaya çıkardı. Dahası, en fakir ebeveynlerin çocuklarının üçte biri yükselmiş ve milli gelirin üzerine çıkmıştır. Bakınız, Christopher Jencks et al., Inequality: A Reassessment of the Effect of Family and Schooling in America (New York: Basic Books, 1972), pp. 209-216. Uluslararası hareketliliğe dair bakınız, W. W. Rostow, Why the Poor Get Richer and the Rich Slow Down (Austin: University of Texas Press, 1980). Büyük bir rahatlıkla söyleyebiliriz ki yirminci yüzyıl boyunca neredeyse tüm sınıflar sürdürülebilir mutlak gelişmeden yararlandılar. Ne var ki, 1974'ten 1982'ye kadar süren stagflasyonda bütün gelir grupları zemin kaybetti. Kadın-aile reisli ailelerin sayısı yüzde 40 arttıkça fakirler hem ekonomik hem sosyal nedenlerden dolayı acı çektiler. Orta ve geç 1980'ler de 1973 platosuna erişildi ve geçildi.

34. John Rawls, A Theory of Justice (Cambridge: Harvard University Press, 1971).

35. John Maynard Keynes, The Collected Writings of John Maynard Keynes, vol. 28 (London and New York: Mcmillan/St. Martin's Press, 1973), pp. 38-42.

36. Bakınız, Stephen A. Marglin, "Radical Macroeconomics" (Cambridge: Harvard Institute of Economic Research, 1982), Discussion Paper No. 902, pp. 1-26.

37. Bakınız, Robert Conquest, The Harvest of Sorrow (New York: Oxford University Press, 1987).

38. David S. G. Goodman, Deng Xiaoping and the Chinese Revolution: A Political Biography (London: Routledge, 1994),

p.3.

39. John Steinbeck, The Grapes of Wrath (New York: Penguin Books, 1986), p. 537.

BÖLÜM VII

Alfred Marshall ve Marjinalist Zeka

Edebiyat ve eğlence dünyalarından alınmış şu üç küçük kıssa neoklasik iktisattaki önemli gelişmeyi anlamamıza yardımcı olur:

Evelyn Waugh'un romanı *Scoop*'ta, İngiliz gazete sahibi kelime dağarcığı iki cevaptan oluşan bir editörle karşı karşıya gelir: gazete sahibi doğru bir şey söylediğinde, editörün cevabı "kesinlikle"; gazete sahibinin söylediği doğru değilse, editör "belli bir noktaya kadar" diye yanıtlamaktadır.

"Dur bakalım, neydi şu yerin adı? Japonya'nın başkentinin? Yokohama, değil mi?"

"Bir noktaya kadar, Lord Copper."

"Ve Hong Kong bize ait değil mi?"

"Kesinlikle, Lord Copper."

Eski varyete komedyen, güldürmekten çok ağlatan, Henny Youngman birçok felsefi açıklama gerektiren klasik espriler yapmıştır.

"Karınız nasıl?"

"Karşılaştırdığın kriter ne?"

Garip bir film olan *Buckaroo Banzai'nin Maceraları*'nda kahraman arkadaşlarına metafiziksel bir totoloji hatırlatmasında bulunur:

"Nereye gidersen git işte sen oradasın."

"Belli bir noktaya kadar," "Karşılaştırdığın kriter ne?" ve "Nereye gittiğin fark etmez..." on dokuzuncu yüzyıl sonlarındaki iktisadi düşüncelerde güçlü değişiklikleri sembolize ettiği söylenebilir, buna *marjinalizm* denmektedir. Lider marjinalist Alfred Marshall'ın etkisini incelemeden önce, bu küçük alıntıların yeni yaklaşımı nasıl etkilediklerini inceleyelim.

Avrupa'da dolaştığınızı varsayın. Yunanistan'da başladınız ve güzel vakit geçirdiniz. İtalya'ya giderken, Korfu'da mola verdiniz. Ve burada bir moped kiralayıp bu cazibe adasını dolaştınız. İtalya'da gördüğünüz yerler içerisinde en çok Floransa'yı beğendiniz. İtalya ziyareti size $800 mâl oldu, ancak size binlerce dolara eş değer haz verdi. Venedik'e ulaştınız ve sınırı geçip Avusturya'ya geçmeye karar verdiniz. Avusturya'nın İtalya'ya nazaran hayal kırıklığı yaratmasından korkuyorsunuz. Kalamarı ve şinitzeli tercih ediyorsunuz. Daha ileriye mi gitmeli yoksa eve geri mi dönmeli? Nasıl karar verilecek?

İlk olarak, Buckaroo Banzai'nin tavsiyelerine kulak verin: "Nereye gidersen git işte oradasın." Şimdi Avusturya sınırındasın. Nerelere gitmiş olduğunu unut gitsin-İtalya'daki eğlence artık alakasız! *Marjinalizm geçmişin senin arkanda kaldığını ilan etmektedir.* Konu bir adım daha ileriye gidip gitmemek, ve başlangıç noktası şu an durduğun yerdir.

İkinci olarak, Henny Youngman'ın esprisini düşün. Avusturya'ya gidip gitmemeyi karşılaştırma kriterin ne? Geçmişte İtalya'da yaşamış olduğun eğlenceyi göz ardı et ve sor: Avusturya'da olmamdan dolayı elde edeceğim haz, Avusturya'ya gitmemin maliyetinden büyük mü? Eğer Avusturya'nın günlük maliyeti $50 ve elde edeceğin haz $75 ise, durma git. Şayet İtalya'daki fayda maliyeti 10 kat yüksek olsaydı ne olacaktı? Eldeki konu daha ileriye gidip gitmemek. Ve fayda maliyetten büyükse, gitmelisin, daha az marjinde geçse bile.[1]

Üçüncü olarak, *Scoop*'taki editörü hatırla. Hangi noktaya kadar ileriye gideceksin? Attığın adımın getirisi adımın maliyetini

geçtiği sürece, marjinal faydanın marjinal maliyete eşit olduğu noktaya kadar. Günlük Avusturya ziyaretinin maliyeti $50 ve elde ettiğin haz da $50'a değiyor ise orası gideceğin son noktadır. Daha da ileriye gitmek, "muz'u" nasıl heceleyeceğini bildiğini söyleyen ancak ne zaman durması gerektiğini bilmeyen herkesin bildiği çocuğun durumuna düşersin. Kişi daha fazla ileriye gitmemelidir. Pek çok işyeri ne zaman genişlemelerini durdurmaları gerektiğini bilmediklerinden iflas ettiler. Halk Ekspres havayolları 1980'lerde başarıyı gördüğünde, sahip olduğu uçak sayısını ve düzenlediği sefer sayısını arttırdı, ve birçok danışmanın ikazlarını göz ardı etti. Birkaç yıl içerisinde, aşırı hırslı havayolu şirketi katlandı. 1990'ların sonlarına doğru, Boston Market benzer bir karmaşanın içine sürüklendi.

Marjinalizmin esası hareketin odak noktası olarak son birime yapılan vurgu, itidalli harekettir. Kaç tane araba üreteceklerine firmalar nasıl karar vermektedirler? İlave üretecekleri bir birim arabadan elde edecekleri hasıla ilave birim arabayı üretmenin maliyetine eşit oluncaya kadar üretimlerini sürdüreceklerdir. Marjinal hasıla/marjinal maliyet ilkesi hem iktisatta hem de iktisat dışında çok sayıda uygulama alanı bulmaktadır. Bazı öğrenciler bütün gece sınavlar için oturup çalışmaktadırlar. Ancak, gece yarısında ilave bir saat daha uykusuz kalmanın maliyeti (ertesi günü hissedilecek yorgunluk olarak), elde edilecek faydadan daha fazla ise, kitaplar arasında uyuklamaktansa, yatakta olmak daha iyidir.

Alfred Marshall marjinalizmi icat eden veya keşfeden kişi değildir. Fransız Augustin Cournot ve Alman J. H. von Thünen ve H. H. Gossen Marshall'dan on ya da yirmi yıl önce marjinal analizi keşfetmeye başlamışlardı. İngiliz William Stanley Jevons daha sonra Marshall ve Avusturya iktisat okulunun kurucusu olan Carl Menger'in geliştirdiği marjinalizme çok önemli katkılar yapmıştır. Fakat, Marshall dört nedenden dolayı burada dikkatimizi cezbetmektedir: İlki, kendisi en anlaşılır ve en kapsamlı bir şekilde marjinal analizi uygulamıştır; ikincisi,

bugünkü mikroiktisadın etkisi altında kalan marjinalist geleneği kurmuştur; üçüncüsü, John Maynard Keynes (ve Keynes'in babası), A. C. Pigou, ve Joan Robinson gibi yirminci yüzyılın en önemli isimlerine ders vermiştir; dördüncüsü, hayatı Mill'in yaşamı ile tezatlık gösterir ve hem marjinalizmin ruhunu hem de zamanının entelektüel hareketini yansıtır.

İlk Yıllar

Alfred Marshall 1842 senesinde İngiltere'nin Bermondsey kasabasında doğdu. Bank of England'a memur olarak çalışan babası eğer James Mill veya Caligula ile karşılaştırılırsa zayıf bir karaktere sahipti. William Marshall sert, zalim, çıkıntı çeneli, gaddar, Evangelist inancıyla örtüşen birisiydi. William Marshall Alfred'i ödevler, sık sık İbrani dersleri ile gece saat on birlere kadar ayakta tutardı. Nazik halası Alfred'i yazları yanına alarak rahat bir nefes almasını sağladı. Halası İbranice'ye ilgi göstermezdi fakat Alfred'e bot, silah ve bir midilli atı aldı.

Alfred kısa zaman içerisinde silahı bıraktı, atından indi, ve Kovboy Alfred'likten Cambridge Alfred'liğine geçiş yaptı. Bu bir muhalefet gösterisiydi. William Alfred'in Oxford bursunu almasını ve orada Latince çalışarak papaz olmasını istiyordu. Ancak, Alfred içindeki şeytana bir kere dokunmuştu. Babası onun odasında ilahiyat çalıştığını zannederken, asi evlat babasının anlamadığı ve dolayısıyla küçümsediği matematik çalışıyordu. Alfred için, matematik özgürlüğün sembolüydü (belki de bilinçaltı suçluluk duygusu hayatının ilerleyen yıllarında matematiksel iktisadı dipnotlarda ve marjinlerde göstermesine yönlendirmiştir). Keynes'in Marshall üzerine yazdığı harika eserinde belirttiği gibi: "Hayır! O bursu kabul edip ölmüş lisanların içine gömülemezdi; durmaz kaçardı - Cambridge'de temizlikçi çocuk olur ve geometrik donanımla cenneti gözetlerdi."[2]

St. John's Koleji'nde, Cambridge, Marshall matematik dalında onura layık görüldü ve daha sonra diğer öğrencilere matematik derslerinde yol göstererek cebini parayla doldurdu. 1865 yılındaki mezuniyetinin ardından, Marshall moleküler fizik çalışmaya niyetlendi, ancak metafizik yoluna çıktı. 1868'de Kant'ı orijinal olarak okumak için Almanya'ya gitti. Kısa bir süre içerisinde, Cambridge meslektaşı Henry Sidgwick'i takip ederek agnostisizme yöneldi. Arada bir politik iktisat alanında yazılar yazan Sidgwick inanç dışında bütün Hıristiyan meziyetlerini taşıyordu. Bir hayranı bir keresinde bütün kötülükler içerisinde en az kötüsü Sidgwick'tir. Keynes'e göre, Sidgwick hayatının yarısını Tanrı'nın olmadığını ispatlamak için harcarken, diğer yarısında yanlış olması ümidiyle geçirmiştir. Marshall Sidgwick gibi acımasız içsel mücadeleye düşmeden, benzer soylu, ahlaki karakteri göstermiştir.

Babasının hayal kırıklığına rağmen, Marshall Tanrı'nın onu kürsüye çağıran sesini duymadı, ancak fakirlerin onu iktisat çalışması için haykırışlarını duydu:

> Metafizikten Ahlaka geçtim, ve toplumun mevcut şartlardaki durumunu irdelemenin kolay olmadığını düşündüm. Bugün Manevi Bilimler olarak adlandırdığımız konu hakkında çok okuyan bir arkadaşım sürekli olarak şunu söyler: "Ah! Eğer Politik İktisadı anlasaydın, bunu demezdin." Böylece, Mill'in *Politik İktisadını* okudum ve ondan çok etkilendim. Maddi rahatlıktan ziyade, *fırsatların* eşitsiz uygunluğuna dair şüphelerim vardı. Sonra, tatillerimde birçok şehrin en fakir mahallelerini ziyaret ettim ve en fakir insanların yüzlerine bakarak bir sokaktan diğerine yürüdüm durdum. Daha sonra, Politik İktisattan yapabildiğim kadarıyla bu işi çözmekistedim.[3]

Marshall bir defa iktisadı dua olarak seçtiğinde, papazvari bir bağlılık gösterdi. Orta Çağda, üç önemli disiplin iktidardaydı: ruhi mükemmeliyeti amaçlayan ilahiyat; adaleti amaçlayan hukuk; ve fiziksel muayeneyi amaçlayan tıp. Marshall dördün-

cü büyük mesleği sundu: herkesin maddi zenginliğini hedefleyen iktisat. Her ne kadar birçok iktisatçı kendi arasında kavga etse bile, Marshall mesleğine olan saygısında ve insanlığın içinde bulunduğu koşulların iyileştirilmesinde asla sendelemedi.

Hayatı boyunca, Marshall iktisadın tarihten ve "manevi bilimlerden" farklı bir alan olduğunun kavgasını verdi. İktisat için müfredatta bir yer edinmeye çalışırken, uygulayıcıları da birleştirmeye çalıştı. Marshall'a göre, iktisat ortak bir yakarıştır. Öldürücü rakiplere karşı çok az sabrı vardır (özellikle çalışmalarının eleştirilmesine karşı duygusaldır). Neredeyse klasik iktisatçıların öğrettikleri her şeyin uygun bir şekilde yorumlandığında doğru olduğunu söylemiştir-birbirlerini tenkit etmelerinin dışında. İktisatçılar politik sadakatin üzerinde sebep ve gerçeğin bekçileri olmak zorundadır:

> Sosyal bilimin öğrencileri popüler kabul edilişten korkmalıdır. . . . Şayet bir gazetenin satışlarını arttırabileceği bir taraftarın görüşleri varsa, genelde dünyayı özelde kendi ülkesini olduğundan daha iyi bırakmayı ve hiç doğmamış olmayı dileyen bir öğrenci o görüşler içerisinde bulunan sınırlamalarda ve kusur ve yanılgılarda yaşmaya mecburdur ve asla şartsız olarak onlara taraftar olmamalıdır.[4]

Cambridge ataleti etkili olduğunu kanıtladı. 1903 yılı gelinceye kadar, Marshall üniversiteden ayrı bir iktisat bölümü kurulmasını istemedi.

Fakat 1860'lardaki Marshall'ın iktisatla ilk temasından beri, iktisadı bir sistem olarak geliştirmeye başladı. Metafiziği hafif tatil okumaları olarak seçti ve tatillerini Alplerde geçirmeyi tercih etti.

> Her yaz sırt çantası (aldı) ve zamanının çoğunu yüksek Alpler de dolaşarak geçirdi. . . . Cambridge'den yorulmuş ve aşırı çalışmış olarak Haziran'ın başlarında ayrılır ve Ekim'de güçlü ve zinde olarak dönerdi. . . . Alplerde yürürken, uygulaması saat altı'da kalkmaktı. Sırtındaki çanta ile iki ya da üç saat yürürdü. Bazen buz üzerinde uzun uzun oturur ve Goethe, Hegel, Kant veya Herbert Spencer gibi

yazarların kitaplarını okurdu. . . . Bu onun felsefi safhasıydı. Daha sonraları bu yürüyüşlerde Yurtiçi ve Yabancı Ticaret teorilerini çalıştı. Bir kutu dolusu kitap vb. bir safhadan diğerine gönderiliyordu, ancak bir haftalığına veya daha fazlasına sadece sırt çantası ile gitmekteydi. Gömleğini sağanak yağmurda yıkıyor ve omuzlarında taşıdığı sırt çantası üzerinde kurutuyordu. En yoğun düşüncelerini Alplerde yalnız yaptığı bu yürüyüşlerde gerçekleştirmiştir.[5]

St. John Koleji'nde dokuz yıl ders verdikten sonra, Marshall evlendi ve Malthus gibi üniversitedeki pozisyonunu kaybetti. Malthus'un entelektüel baş düşmanı, Archdeacon William Paley'in torunun torunu Mary Paley Marshall'ın eski öğrencisi ve politik iktisatta öğretim görevlisi idi. Marshall'lar önce Bristol'deki University Kolej'in ve ardından 1855 yılında tekrar Cambridge'e dönmeden önce Oxford'a taşındılar. Ve Cambridge'de Marshall Politik İktisat Bölüm Başkanlığı'nı kabul etti.

Marshall garip bir adamdı. Öğrencileriyle evinde çay içerek sayısız konuşmalar yapmıştır. Bir öğretmen olarak, çizim ile anlatımın ve standart ders kitaplarından ziyade günlük olayların açıklanmasının önemini vurgulamıştır. Marshall iktisadi örnekleri neredeyse her yerde bulmuştur, bazen kadim tarihte, bazen Cambridge'de gösterimde olan bir oyunda. Kısık sesle konuşur ve neşeyle konuşmasını bitirirdi. Bazen budala gözükürdü. Marshall'ı evinde ziyaret eden yüksek lisans için konu arayan öğrencisinin naklettiği hikaye meşhurdur:

"Girin, girin," dedi, küçük bir holden gelerek, ve onunla üst kata çıktım. "Ne yapacağın konusunda bir fikrin var mı?" diye bana sordu. Bende "Yok" dedim. "Öyleyse dinle" dedi, küçük siyah bir kitap çıkararak. Beğendiğim bir konu gelince elimi kaldırmamı emrederek, listede var olan konuları okumaya başladı. Heyecanımdan ilk konuyu kapmaya çalıştım, fakat Marshall görmezden gelerek okumaya devam etti.

Marshall öğrencinin ikinci ve üçüncü sinyallerini de reddetti.

Bir beş dakika daha potansiyel konu başlıklarını okumaya devam etti. Sonunda, Marshall durdu ve sordu, "Beğendiğin bir konu var mı?" "Bilemiyorum," diye başladım. "Hiç kimse bilemez" dedi, "ancak bu benim yöntemim."[6]

Bu gibi budalalıklarına rağmen, Marshall inanılmaz derecede zekiydi. Cambridge mitolojisine göre, ne zaman zor bir matematiksel ilmi bir eser çıksa, Marshall sadece ilk ve son bölümü okurmuş. Sonra şöminenin karşısında oturup geri kalanı ile ne yapacağına karar verirmiş.

Kademeli Yaklaşımı

"Şöhretler holünde" belki de hiç bir iktisatçı John Stuart Mill'in fırtınalı beyniyle ve Karl Marx'ın fesatçı görüşleriyle bu kadar tezat olmamıştır. Marshall'ın hayatı ve düşünceleri bir Pazar günü öğleden sonra ki tazının çılgınlığı kadardır. İlginç bir şekilde, iç ve dış sakinliği kendisinin iktisadi ve dünyevi görüşlerinde yansımıştır. *Weltanschauung* sahibi olduğunu bilecek kadar Alman felsefesi okumuştu. Marshall derhal bizlere itikadını ilk baskısı 1890'da yapılan *İktisadın İlkeleri*'ni açar açmaz söylemektedir: "*Natura non facit saltum*," doğa ani sıçramalar yapmaz.

Halbuki Apollonian ve Dionysian güçleri Mill'in kafasında çarpışmaktaydılar ve devrimler Marx'ın beyninde patlıyordu. Marshall Alpler kadar sakindi. Selefleri gibi, daha iyi bir dünyanın idealistik vizyonlarını barındırdı. Fakat, hiç bir zaman dikkatlice yapılması gereken analizleri terk edecek kadar yanılmadı:

> Medeniyetin her devresinde, şiirler ve düz yazılar geçmişte yaşanan "Altın Çağı" betimlemekten memnuniyet duyarlar, yalnızca altının maddi baskısı hissedilmeden önce. İdeal betimlemeler her zaman için çok güzeldir, ve soylu imajları harekete geçirir; fakat tarihsel açıdan çok az bir gerçeklik payı vardır. . . . Ancak, sorumlu bir

şekilde yerine getirilen işlerde, insan doğasına hâlâ yapışan kusurları budalaca görmezden gelmek daha kötüdür.[7]

Hala, Marshall dünyanın-kademeli bir şekilde gelişeceğine inanıyordu. Halbuki, klasik iktisatçılar Newtoncu bilimsel yaklaşımla doğanın kanunlarını aramakla meşguldüler. Marshall daha evrimsel bir yaklaşıma yöneldi. Charles Darwin ve biyoloji Isaac Newton ve fiziğin yerini aldı. "Matematikofizik" bilimleri on sekizinci yüzyılı-değişmeyen doğal olayları çalışarak- yönetti ve iktisatçılar bunu takip ettiler. On dokuzuncu yüzyıl biterken, biyolojik çalışmalar-organiğe odaklaşarak, evrim olayı- önem arz etmeye başladı. İlk John Stuart Mill'in yönlendirmesiyle iktisatçılar izledi. Marshall onları daha da ileriye götürdü.

Alfred Marshall'ın marjinalizmi evriminiktisada uygulanışıdır. İşadamı ve tüketici büyük adımlar atmaz, fakat adım adım durumlarını geliştirirler. Fertler, şirketler, ve hükümetler değişen fiyatlara uyum gösterirler. En iyi uyum gösterenler yaşar. Düşük kârlar en zayıfları piyasadan kovarlar. Rekabet baskısı firmaları maliyetlerini düşürmeye zorlar. Nihai sonuçlar her ne kadar Adam Smith'in Newtoncu iktisadına benzese de, Marshall bireysel kararların nasıl alındığını daha yakından inceleme fırsatı verir. Marjinalizm mikroiktisada giden yolu açmaktadır. Ve mikroiktisat faydası zararını aştığı takdirde, ekonomik aktörler pozisyonlarını yeniden değerlendirecek ve yeni adımlar atacağı yönünde bizleri uyarmaktadır. Yalnızca fayda ve maliyetin sabit olduğunu varsaydığımız durumda, Newtoncu davranış:

> İktisadın asıl ilgilendiği konu iyi ve kötü tarafından idare edilen insanın değişmesi ve ilerlemesidir. Parça parça istatistiksel hipotezler dinamiklere uygulanan geçici dışsal-veya daha ziyade biyolojik- kavramlardır: ancak iktisadın merkezi fikri, temelleri tartışmalara konu olsa bile, yaşayan bir güç ve hareket olmak zorundadır.[8]

Marshall hayatını kademeli inançla yaşadı: tetikte olma

cesaretini gösterdi. Bazen çok yavaş kalmış olabilir. Marshall fikirlerinin birçoğunu 1870'lerin ilk yıllarında geliştirmişken, eleştirmenlerinin orijinalliği konusunda küçümsediği *İlkeler* çok daha sonra basılmıştır. Gerçi yakın zamanda yapılan çalışmalar göstermiştir ki ilkelerinin bir çoğu baskıdan çok önceleri vermiş olduğu derslerde kullanılmıştı.

Şükür ki, *İlkeler* uzunca bir süre canlı olarak kaldı. 1890'daki ilk baskısında, kitap her yıl daha fazla satmaya başladı. 1920'de en üst sınıra dayandı. Marshall yaşadığı sürece sekiz versiyonunu gördü,ve modern mikroiktisat ders kitapları hâlâ bu kitap üzerine kuruludur. Ancak, *İlkeler* çağdaşlarından bir çok yönden ayrılır. İlki, Marshall ahlaki nahoş sözlere dayanamamıştır. Marshall sıklıkla "Sevgili Abby'ye" daha iyi uyacak tavsiyelere kaçmıştır; bazen de Abby ile kız kardeşi Ann Landers arasında ki kan davasını çözebilecek doğru adam olarak görülmekte, ancak yanlış adam zor iş anlaşmazlığını çözmektedir. Mutluyuz ki Marshall her zaman için toplantıdaki dinleyicilere Viktorya dönemi okul müdiresi gibi konuşmamaktadır.

İkincisi, öğrencileri ve uzmanları hedefleyen modern ders kitaplarının tersine, *İlkeler* genellikle sokaktaki insana direkt olarak hitap etmektedir. İktisatçılar saf teorinin arkasına saklanamazlar, ancak dünyaya bakmalılar ve geliştirdikleri araçlar ile dünyayı ilerletmeliler. Marshall karmaşık modeller geliştirir, fakat karmaşıklığı dipnotlara ve apendikslere saklar. Ana metinlerde basit, herkesin bildiği İngilizce kullanır. Marshall zarif modellerin "zor sorgulamaların" "pratik işlerin motoru olmak yerine bilimsel bir oyuncak" olabileceği konusunda uyarılarda bulunmaktadır.[9] Marshall oyuncaklar isteseydi, halasıyla birlikte kalır ve kovboy kızılderili oyununu oynardı. Bunun yerine, asil bir meslek arayışı içine girdi ve diğerlerinin de kendisini bu yolda takip etmesini istedi. Ve onlarda izlediler, gerçi kendisi ilk öğrencilerinden şikayetçiydi. *İlkelerin* ilk baskısıyla, İngiltere'deki iktisattaki sandalyelerin yarıdan çoğu öğrencileri tarafından doldurulduu, daha fazla Marshallcı onlara eklendi.

Matematikçi olarak yetiştirilmesine rağmen, Marshall iktisatçıların kendilerini ilgisiz hesaplamaların içine çekeceklerinden korkuyordu. Ricardo Marshall için daima bir kahraman olarak kalmıştır çünkü Ricardo manasız simgelere kaçmadan ve gizli formülasyonlardan uzak duran bir matematikçi gibi düşünebilmişti. Marshall Ricardo ve Mill'i matematiğe çevirdi, ancak iktisadi dayanakları sadece matematiksel ispatlara asla bırakmadı. Bir mektubunda, Marshall sistemini öne çıkararak:

> (1) Matematiği bilimsel araştırmanın motoru olarak kullanmaktan ziyade kestirme dil olarak kullan. (2) Bitirinceye kadar onları kendine sakla. (3) İngilizce'ye çevir. (4) Gerçek hayatta önemli olan örneklerle açıkla. (5) Matematiksel ifadeleri yak. (6) 4'ü gerçekleştiremezsen, 3'ü yak. Sonuncusunu ben çok kereler yapmışımdır.[10]

Pigou'nun Marshall'ın matematiksel ilmi eserleri şömine başında okuduğunu anlatması boşuna değilmiş. Belki de Marshall'ın manevraları çocukluğunda yatağının altında diğer çocukların başka tip çizgilerini gizlemesi gibi matematiksel ifadeleri gizlemesinden ötürü duyduğu suçluluğu azaltmak içindir.

İktisadi yöntem hakkında bir önceki mektupta belirtilenden biraz daha az şımarıktı. Mill gibi, Marshall klasiklerin yaptığı hata gibi katı iktisadi kanunlar ilan etmekten kaçınmıştır. Tarih tümden gelim teorisi ile birlikte iktisatta yeri vardır: "Yüzyılın başlangıcındaki İngiliz iktisatçıları arasında ki en büyük sorun tarihi ve istatistiği ihmal etmeleri değildi, fakat insanı sabit bir miktar olarak görmeleriydi. . . . İktisadi dogmalara evrensellik atfetmiyorum. Sağlam gerçeklerden oluşan bir vücut değildir, ancak sağlam gerçeklere ulaşmanın motorudur."[11] Marshall gerçeklerin kendilerinden başka hiçbir şeyi öğretmediğini fark etti. John Neville Keynes'e göre, Marshall "gözlemlerin yönlendirdiği tümden gelim politik iktisadı"[12] kullanmıştır.

Fildişi kulesi ile halk evi arasındaki altın aracı, saf teori ile yeryüzü gerçekleri arasını bulmasıyla, Marshall iktisadı sosyologların ve ilahiyatçıların ısırgan ataklarına karşı korumuştur.

Newton'un iktisadından ziyade, Marshall Darwin olmanın yolunu aramıştır. Firmalara bakarak onların etraflarındaki değişikliklere nasıl tepki verdiklerine bakmıştır. "İktisatçıların Mekke'si iktisadi biyolojide yatar," diye ilan etmiştir.[13]

İktisadi Zaman-Kısa ve Uzun Dönemler

Roma bir gün içinde inşa edilmedi. Paradoksal olarak, Darwin bin yılın biyolojik olarak önemsiz olabileceği iken, kısa ömürlü mutanların türlerin geleceğini belirleyebileceğini öğretmiştir. Marshall biyolojik zamanlarda olduğu gibi, "ekonomik zamanın" Londra'daki Big Ben saat kulesi ile eşanlı olamayacağını fark etti. On sene bir firmaya bir yılda yaptığı işin on katını yapma olanağı vermeyebilir. Bazı işlemlerde, bir sene uzun dönemdir. Diğerlerinde ise, bir yıl bir hazırlık için ancak yeterlidir.

Ekonomik analizin her adımında, saat çalışmaktadır. 1973'teki OPEC'in ilk ambargosunda, politikacılar iktisatçıların boğazına sarılarak, hayati sorulara cevap verinceye kadar onları salladılar: Tüketiciler tasarruf ederek yüksek fiyatlara ne zaman cevap verecekler? General Motors, Ford, ve Chrysler daha küçük arabalar üreterek buna ne zaman cevap verecekler? Petrol şirketleri başka yerlerde kuyular açarak buna ne zaman cevap verecekler? Bunların her biri zaman içinde gerçekleşti-fakat aynı anda değil.

Marshall bazı eğilimleri ve işlemlerin yapıldığı zamanları izole etmeyi denedi. Zaman "bu zorlukların başını teşkil ediyordu . . . insanın gücünü sınırlamakta ve bu yüzden adım adım gitmesine neden olmakta; karmaşık soruyu bölerek, her parçayı bir defasında çalışmak, ve en azından kısmi çözümlerini aşağı

yukarı sistemin bütününe uyarlayarak eklemek." Marshall zeki bir analiz sistemi yaratmıştı. Sadece bir unsura bakarak, geri kalan diğerlerini "havuza" atmaktaydı. Orada onlar beklerken, kendisi yalnız bırakılan unsuru dikkatlice incelemeye almaktaydı. Havuzu *ceteris paribus* olarak adlandırdı, anlamı "*diğer şeyler eşit tutulurken*: mevcut diğer eğilimler inkar edilmemekte, fakat onların etkileri şu an için göz ardı edilmektedir. Konu ne kadar darlaştırılırsa, o kadar kolaylıkla incelenebilir."[14]

Evvelki iktisatçılar *ceteris paribus* varsayımını zaten tavsiye etmişlerdi. Ancak, Marshall açık bir yöntem ortaya çıkardı ve buna göre birçok teoriler inşa etti. Günümüz ders kitapları Marshall'ın yöntemi üzerine kurulmuştur.

Marshall'ın yöntemi Fransız iktisatçı Leon Walras'a ait teorik ve matematiksel olan "genel denge" analizi ile keskin tezatlıklar gösterir. Walras'ın soyut aygıtı lisans ders kitaplarında çok az ilgi çekmesine rağmen, çalışmaları Nobel ödüllü Kenneth Arrow, Gerard Debreu, ve Cambridgeli Frank Hahn gibi bazı zeki teorisyenlerce devam ettirilmiştir. (İlginç bir ilave olarak: Walrascı analizin arkasında ki göz kamaştıran matematiğe rağmen, Walras üniversiteye giriş sınavında iki defa başarısız olmuştur.)

Bir örnek Marshall'ın sistemini anlamamıza yardımcı olabilir. Pazarın ilgisini çeken yeni bir ürün, kısmen Wall Street'te üretildiği için "Yuppi Yoğurt" geliştirildiğini varsayalım. Daha da iyisi, montaj işçileri Godiva çikolata parçalarını yoğurdun içine katmaktadırlar. Slogan "Şişmanlamadan Dilediğiniz gibi Yiyin!" yuppilerin ilgisini çeker. Herhangi bir günde, Yuppi Yoğurtlarının arzı sabittir. Şayet bilgisayarlar çöker ve olağandan daha fazla yuppie yoğurt için mola verildiğinde bazıları aç kalır. Üretici talep fazlasını duyduğunda, daha fazla yoğurdu paketler, ve gönderir, çalışma saati bitmiştir. Öyleyse, bir gün içerisinde sadece talep dalgalanabilir.

Daha fazla bilgilendirme ile, üreticiler arzı arttırabilir. Marshall'ın "kısa dönem" olarak adlandırdığı ikinci zaman

evresinde üreticilerin arz miktarını değiştirecekleri kadar uzundur. Daha fazla arz etmek için, daha fazla emek istihdam ederler ve hammadde satın alırlar. Ancak, çokta fazla genişletemezler. Marshall'ın uzun dönemi yeni imalathaneler inşa edecek kadar uzun değildir. Talebi uçuracak, televizyon reklamları yayınlanırsa ne olur? Kısa dönemde, yoğurt için daha fazla süt alırlar ve çikolata parçaları ilave edecek daha fazla işçi istihdam ederler. Talep düşerse, işçilerin işine son verirler ve süt alımını durdururlar.

Tesis kapasitesi kısa dönemde sabit olduğundan, üreticiler azalan verimler yasası ile karşı karşıyadırlar-yani, aşırı sayıdaki işçiyi bir odaya doldurunca verimlilikleri düşer. Elbetteki, üreticiler marjinal ilkesini uygulayacaklar ve son yoğurdun maliyeti fiyata eşit oluncaya kadar üretime devam edeceklerdir.

Üçüncü evre ise, "uzun dönem," üreticiler yeni tesis inşa edecek kadar zamana sahiptirler, aynı zamanda işçi miktarını ve materyalleri de. Yuppi Yoğurt'ları için talep aynı kalırsa, Wall Street'i New York limanına kadar uzatabilirler- veya limanın karşısına bir tesis dikebilirler. İşçileri robotlarla bile değiştirebilirler.

Uzun dönemde, yeni üreticiler endüstriye giriş yapabilirler, ve para kaybeden eski üreticiler ayrılabilir. Ayakta kalanlar normal kâr elde ederler. Böylece, arz uzun dönemde önemli olur.

Kısa ve uzun dönemler ne kadar sürer? Sanayiye göre değişir; devreler sermaye ve kapasitenin ne kadar zamanda değiştirilebileceğine bağlıdır. Açıktır ki, Marshall Yuppi Yoğurt'larını tartışmamıştır. Bunun yerine, balıkları tartışmıştır. Balıkçılık endüstrisinde, Marshall yeni gemilerin girişinin bir ya da iki yıl alacağını farz etmiştir. Ancak, teknoloji ilerledikçe, uzun dönem (reaksiyon dönemi) küçülebilir.

Marshall firmanın büyüklüğü hakkında söyleyeceği daha fazla şey vardır. Klasikler bir firmanın büyüklüğü arttıkça, ortalama maliyetinin aynı kaldığını söylemişlerdir. Büyüme

firmayı ne incitmekte ne de yardım etme eğilimindedir. Marshall'ın zamanında, bir çok iktisatçı azalan getirilerden konuşmaktaydılar: bazı durumlarda büyüklük verimsiz işlemlere yöneltmekteydi. Balık örneklerinde, Marshall aşırı avlanma kaynakları tüketebilir ve sonunda balıkçıları kıyıdan daha da ileriye açılmalarına zorlayabileceğini not etmişti. Ne var ki, Marshall büyüklük belli endüstrileri daha verimli yaparsa? diye sordu. Büyük şirketler genelde daha ucuz krediye ve daha verimli makinelere ulaşabilmektedir. Bugün, General Motors sizden daha ucuza borçlanabilir; üstelik, sizden daha uygun fiyatla montaj hattı satın alabilir.

Marshall ölçeğe göre artan getiri için iki farklı kaynak belirlemiştir. *İçsel ekonomiler* emeğin iş bölümünden, malların toptan alınmasından, ve küçük üreticilerin satın alamayacağı uzmanlaşmış büyük makinelerin kullanımından ortaya çıkmaktadır. Aristokratları Atlantik'te ufak botlar taşıyan lüks küçük şirket "Chuck's Crossings" hayal edin. Müşteri başına maliyet $3,000. Eğer Chuck 1,000 müşteri çekebilirse, ufak botlar yerine *QE II* (Queen Elizabeth II) gemisini kullanabilir. 1,000 kişiyle, yolcu başına maliyet yalnızca $2,000. Öyleyse, Chuck satışlarını büyük miktarda arttırırsa, ufak botları bırakır ve daha ucuza denize açılır. (En nihayetinde, eğer Chuck genişlemeye devam ederse, maliyetler büyük ihtimalle yükselir çünkü yönetim verimsizlikleri ve pazarlama problemleri başlar.)

Dışsal ekonomiler firmanın dışında gelişen olaylardan dolayı oluşur. Eğer endüstri belli bir bölgede yerleşmeye meyilli ise, topluluklar düzenli ve sabit pazar için kalifiye eleman temin edebilir. Firmalar fazladan bir ivme kazanır çünkü endüstriye düşük maliyetle faktörler sunan ikincil ticaretler doğar:

> İyi bir iş doğru bir şekilde takdir edilir, ve makinelerdeki gelişme, ilerleme ve işin genel organizasyonu hak edişleri derhal tartışılır: şayet bir adam yeni bir fikir ile başlarsa, diğerleri tarafından bu alınır ve kendilerinin düşünceleriyle

Fildişi kulesi ile halk evi arasındaki altın aracı, saf teori ile yeryüzü gerçekleri arasını bulmasıyla, Marshall iktisadı sosyologların ve ilahiyatçıların ısırgan ataklarına karşı korumuştur.

Newton'un iktisadından ziyade, Marshall Darwin olmanın yolunu aramıştır. Firmalara bakarak onların etraflarındaki değişikliklere nasıl tepki verdiklerine bakmıştır. "İktisatçıların Mekke'si iktisadi biyolojide yatar," diye ilan etmiştir.[13]

İktisadi Zaman-Kısa ve Uzun Dönemler

Roma bir gün içinde inşa edilmedi. Paradoksal olarak, Darwin bin yılın biyolojik olarak önemsiz olabileceği iken, kısa ömürlü mutanların türlerin geleceğini belirleyebileceğini öğretmiştir. Marshall biyolojik zamanlarda olduğu gibi, "ekonomik zamanın" Londra'daki Big Ben saat kulesi ile eşanlı olamayacağını fark etti. On sene bir firmaya bir yılda yaptığı işin on katını yapma olanağı vermeyebilir. Bazı işlemlerde, bir sene uzun dönemdir. Diğerlerinde ise, bir yıl bir hazırlık için ancak yeterlidir.

Ekonomik analizin her adımında, saat çalışmaktadır. 1973'teki OPEC'in ilk ambargosunda, politikacılar iktisatçıların boğazına sarılarak, hayati sorulara cevap verinceye kadar onları salladılar: Tüketiciler tasarruf ederek yüksek fiyatlara ne zaman cevap verecekler? General Motors, Ford, ve Chrysler daha küçük arabalar üreterek buna ne zaman cevap verecekler? Petrol şirketleri başka yerlerde kuyular açarak buna ne zaman cevap verecekler? Bunların her biri zaman içinde gerçekleşti-fakat aynı anda değil.

Marshall bazı eğilimleri ve işlemlerin yapıldığı zamanları izole etmeyi denedi. Zaman "bu zorlukların başını teşkil ediyordu . . . insanın gücünü sınırlamakta ve bu yüzden adım adım gitmesine neden olmakta; karmaşık soruyu bölerek, her parçayı bir defasında çalışmak, ve en azından kısmi çözümlerini aşağı

yukarı sistemin bütününe uyarlayarak eklemek." Marshall zeki bir analiz sistemi yaratmıştı. Sadece bir unsura bakarak, geri kalan diğerlerini "havuza" atmaktaydı. Orada onlar beklerken, kendisi yalnız bırakılan unsuru dikkatlice incelemeye almaktaydı. Havuzu *ceteris paribus* olarak adlandırdı, anlamı "*diğer şeyler eşit tutulurken*: mevcut diğer eğilimler inkar edilmemekte, fakat onların etkileri şu an için göz ardı edilmektedir. Konu ne kadar darlaştırılırsa, o kadar kolaylıkla incelenebilir."[14]

Evvelki iktisatçılar *ceteris paribus* varsayımını zaten tavsiye etmişlerdi. Ancak, Marshall açık bir yöntem ortaya çıkardı ve buna göre birçok teoriler inşa etti. Günümüz ders kitapları Marshall'ın yöntemi üzerine kurulmuştur.

Marshall'ın yöntemi Fransız iktisatçı Leon Walras'a ait teorik ve matematiksel olan "genel denge" analizi ile keskin tezatlıklar gösterir. Walras'ın soyut aygıtı lisans ders kitaplarında çok az ilgi çekmesine rağmen, çalışmaları Nobel ödüllü Kenneth Arrow, Gerard Debreu, ve Cambridgeli Frank Hahn gibi bazı zeki teorisyenlerce devam ettirilmiştir. (İlginç bir ilave olarak: Walrascı analizin arkasında ki göz kamaştıran matematiğe rağmen, Walras üniversiteye giriş sınavında iki defa başarısız olmuştur.)

Bir örnek Marshall'ın sistemini anlamamıza yardımcı olabilir. Pazarın ilgisini çeken yeni bir ürün, kısmen Wall Street'te üretildiği için "Yuppi Yoğurt" geliştirildiğini varsayalım. Daha da iyisi, montaj işçileri Godiva çikolata parçalarını yoğurdun içine katmaktadırlar. Slogan "Şişmanlamadan Dilediğiniz gibi Yiyin!" yuppilerin ilgisini çeker. Herhangi bir günde, Yuppi Yoğurtlarının arzı sabittir. Şayet bilgisayarlar çöker ve olağandan daha fazla yuppie yoğurt için mola verildiğinde bazıları aç kalır. Üretici talep fazlasını duyduğunda, daha fazla yoğurdu paketler, ve gönderir, çalışma saati bitmiştir. Öyleyse, bir gün içerisinde sadece talep dalgalanabilir.

Daha fazla bilgilendirme ile, üreticiler arzı arttırabilir. Marshall'ın "kısa dönem" olarak adlandırdığı ikinci zaman

Marjinalist Tüketici

Şimdiye kadar tüketiciyi incelemeden hep firmayı tartıştık. Marshall bu tek yanlılıktan hoşnut olmazdı, çünkü Ricardo ve Mill tarafından seslendirilen ürünün değerinin üretim için harcanan saatle ölçülmesini savunan klasik görüşe isyan etmişti. Meşhur sözlerinden birisinde, Marshall arz ve talebin eşit güçte olduğunu iddia etmiştir: "Makasın alt bıçağının mı yoksa üst bıçağının mı kağıt parçasını kestiğini tartışmak ne kadar manidar ise değerin fayda mı yoksa üretim maliyeti tarafından mı belirlendiği konusunu tartışmak ta o kadar anlamlıdır."[18] Marshall'ın cesaretlendirmesiyle, marjinalist aletleri kullanarak arz ve talebi birleştirelim.

Wall Street dostlarımızı en son yoğurt ihtirası içerisindeyken görmüştük. Yuppie Debbie'nin yoğurda olan talebi her ilave 250 gramlık yoğurdun verdiği hazdır. Marshall bunu "marjinal fayda" olarak isimlendirdi. Jevons ise bunu "son fayda" olarak adlandırmakta ısrar etti. Şükür ki, asla birlikte ders vermediler, ve bunu gerçekten çok sıkıcı bir tartışma izleyebilirdi.

Marshall ve Jevons'un her biri Debbie'nin marjinal faydası her bir yoğurt porsiyonu ile azalmakta olduğunu öne sürmüşlerdir. Yani, ilk porsiyon ona $1.00 eş değerinde haz verirken; ikinci sadece $0.90; üçüncü, belki $0.70; dördüncü $0.64; ve şeklinde devam eder gider. Sonunda, bir kaşık daha fazla yoğurt yeme fikri kendisini iğrendirir. Yoğurt almaya karar verirken, Debbie satış fiyatını kendisinin marjinal faydası ile karşılaştırır. Eğer her porsiyonun satış fiyatı $1.00 ise, Debbie sadece bir tane satın alır (çünkü ikinci porsiyonun maliyeti $1.00 ve verdiği haz sadece $0.90). Eğer satış fiyatı $0.65 olursa, Debbie o zaman üç tane alır. $0.65 mal olan üçüncü porsiyon $0.70'lik bir fayda sağlar. Ancak, devam eder ve dördüncüyü satın alırsa, bu ona sadece $0.64 eş değerinde haz verir. İktisatçılar azalan marjinal faydayı takip eden aşağı doğru eğimli talep eğrilerini çizerler. Her defasın-

da, Debbie yoğurdun marjinal faydası (getirisi) ile marjinal maliyetini (fiyatını) karşılaştırmaktadır.

Marshall artık telaffuz edebilir "*talep kanunu:*- daha fazla satmak için, fiyatın düşmesi gerekir... talep edilen miktar düşen fiyatla birlikte artar, ve yükselen fiyatla azalır."[19]

Elbetteki, Marshall fiyatın talebi belirleyen tek bir etken olmadığını biliyordu. Daha birçok unsuru sıraladı ve onları *ceteris paribus* havuzuna koydu. En önemlileri şunlardır: (1) tüketicinin zevk ve tercihleri; (2) tüketicinin geliri; ve (3) rakip malların fiyatları. Debbie Yuppie Yoğurtları yemenin tenis oyununa iyi geldiğini *Wall Street Journal*'da okursa, salyaları hemen akmaya başlar ve zevkleri değişir. Fiyat aynı kalsa bile, daha fazla satın alır. Fakat, Marshall bizlere talep kanunu açıklarken zevkler, gelir ve diğer fiyatların sabit kaldığını varsaymamızı istemişti. Eğer öyleyse, talep kanunu genelde geçerlidir (analiz dışında sabit tutulan unsurlarda bir değişme olursa, talep eğrisi kayar).

Daha sonra Marshall marjinalist ilkeyi tekrar devreye soktu ve marjinalist/Henny Youngman sorusunu sordu: Debbie'nin bir sonra ki adımı ne olacak? Rasyonel tüketici daima arayış içindedir ve bir maldan ilave elde edilecek hazzı diğerlerinden elde edilecek olanla karşılaştırır. Yoğurda harcanan $1.00, $1.00'lık haz getiriyorsa, ancak suşi'ye harcanan aynı para $1.20'lık haz getiriyorsa, Debbie suşi almalıdır. Daha ne kadar suşi almaya devam etmelidir? Azalan marjinal fayda ilkesine göre, daha fazla aldıkça, suşi'nin değeri düşer. Öyleyse, suşi'den elde edeceği haz yoğurttan elde edeceği hazza eşit oluncaya kadar satın almaya devam etmelidir. Dengede, bütün mallara harcanan bir doların getirdiği haz aynıdır. Eğer ürün A'ya harcanan bir doların getirisi ürün B'ye harcanan bir doların getirisinden daha fazlaysa, tüketici A ürününden daha fazla B ürününden ise daha az tüketmelidir tâ ki marjinal faydaları birbirine eşit oluncaya kadar. Marshall'ın kelimeleriyle, tüketici "sürekli olarak aldığı bir şeye karşılık yapmış olduğu harcamaları biraz kısıp onu başka bir yere harcamayı gözlemlemektedir."[20]

Marshall arz edenler içinde benzer bir yöntem geliştirdi. Üretici daha fazla arz ettikçe, maliyeti yükselme eğilimindedir. Arz kanunu talep kanunun tam tersidir: arz ancak tüketicilerden alınan fiyatın yükselmesi durumunda artar. Üretici ilave üretimin marjinal maliyeti ile elde edeceği marjinal geliri, fiyatı karşılaştırmaktadır. (Arz eğrisi yukarı doğru eğimlidir, halbuki talep eğrisi aşağı doğru eğimlidir.)

Tüketici nasıl ki sürekli olarak çeşitli mallara harcadığı bir doların marjinal faydasını karşılaştırıyorsa, üretici de sürekli olarak sermayeye harcanan bir doların marjinal faydası ile emeğe harcanan bir doların marjinal faydasını karşılaştırmaktadır. Eğer yeni bir makineye harcanan bir dolar yeni bir işçiye harcanan bir dolardan marjinal faydası daha yüksekse, yönetici makineye yatırımını arttırırken, emeğe yaptığı yatırımı azaltacaktır. Dengede, sermayenin marjinal getirisi ile emeğin marjinal getirisi birbirine eşit olacaktır.

Firmanın dengede olduğunu varsayalım. Sendikalı montaj işçileri daha fazla ücret alsın. Bu durumda ne olur? Emeğin marjinal getirisi (marjinal çıktı bölü ücret) sermayenin marjinal getirisine kıyasla azalır. Yönetici marjinal getiriler eşitlenene kadar robotu insan montajcısı ile *ikame* eder. Bundan dolayı, Marshall yap-iş projelerini destekleyen ve gereksiz iş çıkaran sendikaları topa tutmuştur çünkü bunlar sadece kendi üyelerini incitmektedirler.

Bazı zamanlar fiyatlar yöneticiyi robotları işten atıp insanları istihdam etmesi şeklinde yönlendirir eğer örneğin elektriğin maliyeti artar veya ücretler düşerse. Bu daimi dengeleme hareketi sadece sermaye ve emek arasında değil aynı zamanda toprak, yeni makine, eski makine, kalifiye işçi, vasıfsız işçi, gibi etmenler arasında da olmaktadır. Eğer toprak fiyatları yükselirse, yönetici yatay olarak genişleyeceğine, fabrikanın üstüne bir kat daha çıkabilir.

Marshall'ın *İlkeleri* bütün üreticilerin marjinal veya rasyonel olarak hareket ettiklerini iddia etmemektedir. Ancak, üretici

bunu yapmazsa, rakipleri daha başarılı olur ve iktisadi evrim onların lehine gelişir. Sonunda, rasyonel olmayan firma başarısızlığa uğrayacaktır.

İster tüketiciler olsun ister üreticiler, iktisadi bireylerin çoğu Henny Youngman'ın Evelyn Waugh'un ve Buckaroo Banzai'nin sözleri üzerine yaşarlar, asla bitmeyen marjinal adımların karşılaştırılması ile uğraş verirler.

Tüketici mi yoksa üretici mi fiyatı belirler? Her ikisi de. Makasın bıçakları gibi, arz ve talebin kesişmesi bizlere fiyatı verir. Klasikler arzın önemini abartırken, Jevons talebe fazla vurgu yapmıştır. Fakat, Marshall'ın ikna edici "arz ve talebin denge noktası, bütün Kopernik sistemini keşfetmek için genişletilmiş, bununla bütün iktisadi kainatın bütün elementleri karşılıklı duruşu ve etkileşim ile yerlerinde tutulmuştur."[21]

Marshall Marx'ın emek değer teorisini de çürütmek üzere ele almıştır. İnsanın maddi şeyleri yaratamayacağı ifadesiyle başlar-insan sadece diğerlerinin doyumuna katkı sağlayacak düzenlemeler yapabilir. Kapitalistler diğerlerinin doyuma ulaşmaları için paralarıyla katkıda bulunmaktadırlar. Getirileri onları bugün paralarını tüketim mallarına harcamayıp bekledikleri için ödüllendirmektedir. Marshall o kadar güçlü konuşmaktadır ki kendi sözleri ile ifade etmek gerekir. Marx ve diğerleri:

> Emeğin ücretin daima bir "artık değer" ürettiğini ve sermayenin buna yardımcı olduğunu iddia etmektedir: ve emeğe yapılan yanlış bu artık değerin başkaları tarafından sömürülmesidir. Ancak, artık değerin tümünün emek tarafından üretildiği varsayımı, daha sonra kanıtlanmak üzere öyleymiş gibi kabul edilir; kanıtlamak için hiç bir girişimde bulunmazlar; ve gerçeği de yansıtmaz. İplik makinesinin makinenin yıpranma payı çıkartıldıktan sonra kalanın o makineyi kullanan işçiye ait olduğu doğru değildir.

Kullanılan emeğin ürünü olduğu gibi aynı zamanda o emeği istihdam edenin ve diğer alt yöneticilerin, ve istihdam edilen sermayenin; ve kullanılan sermayenin kendisi aslında emeğin ve beklemenin ürünüdür; ve öyleyse iplik makinesi emeğin bir çok çeşidinin ve beklemenin bir ürünüdür. Eğer ürünün tek başına emeğe ait olduğunu emek ve beklemenin olmadığını kabul edersek, merhametsiz bir mantığı kabul etmeye zorlanırız ki faiz için ve bekleme için hakkaniyet olmadığına; çünkü metnin sonucu buna doğru gitmektedir....

... eğer ertelemenin sevinci *genelde* erteleyenin verdiği bir kurban olsaydı emeğin ilave olarak yaptığı çaba gibi; ve bu erteleme insanı ilk maliyeti yüksek olan üretim yöntemlerini kullanma imkanı tanısa; fakat bununla toplulaştırılmış eğlence arttırılsa, emeğin yaptığı kadar olsa; sonra o nesnenin değerinin kullanılan emeğin miktarına bağlı olduğu fikri doğru değildir. Bu terimi kurmak için yapılan her türlü girişim zımni olarak farz etmiştir ki sermayenin yerine getirdiği hizmet herhangi bir şey verilmeden alınan "bedava" maldır, ve böylece devamiyetinden dolayı herhangi bir ödül verilmesine gerek yoktur ve bu terimin kanıtlamak istediği de budur. Rodbertus ve Marx'ın acı çekenlere yönelik anlayış gücü saygımızı daima kazanmalı: fakat fiili önermelerinin bilimsel temelleri olarak gördükleri faiz için iktisadi hakkaniyet olmadığını söyleyen bir dizi dayanaklardan biraz daha fazla olarak görünmektedir, bu sonuç onların teriminde gelişmemiş olarak orada durmaktadır; Marx'ın durumunda ise, gizemli Hegelci deyimle örtülmüş, Önsözünde bizlere söylediği gibi onunla "cilve" yapmıştır.[22]

Esnek Ekonomi

Talep aygıtını geliştirirken, Marshall tüm iktisadın en önemli aletlerinden birini elde etti, esneklik. Bugün neredeyse tüm

iktisadi tartışmalar, ister "makro" ister "mikro" olsun, esneklik konusuyla karşı karşıya gelir. Her hükümet politikası zımni veya açık olarak esneklik ile meşgul olur. Nedir bu kaçınılmaz, sık sık uğrayan hayalet? Esneklik tepkinin bir diğer adıdır. İnsanlar fiyatlardaki değişmelere ne kadar tepkiseldir? Fiyatlar düştüğünde veya yükseldiğinde insanlar alımlarını ayarlarlar mı? ya da aynı miktarda satın almaya devam ederler mi? Cevap elbetteki ürüne göre değişir.

Eğer bir ürünün fiyatı yükselirse ve insanlar alımlarını azaltırlarsa, biz talebin *esnek* olduğunu söyleriz. Eğer aynı miktarda almaya devam ederlerse o zaman *esnek olmayan* talep deriz. Tam olarak, esneklik talepteki yüzde değişimin fiyattaki yüzde değişime oranıdır. Yüzde 10'luk bir fiyat değişimi alımlarda yüzde 11'lik bir değişime neden oluyorsa, talep esnektir. Eğer yüzde 10'dan daha az bir değişikliğe neden oluyorsa, talep esnek değildir. Eğer tam olarak yüzde 10'luk bir değişime neden oluyorsa o zaman "birim esnektir" denir. (Eğer talep hayli esnekse, insanların alımlarını kolayca ayarlayabileceklerini gösteren neredeyse yatay talep eğrisi görmeliyiz. Eğer talep esnekliği çok düşükse, insanların fiyata bakmaksızın aynı miktarda alım yapacaklarını gösteren neredeyse dikey bir talep eğrisi görmemiz gerekir.)

Bu neden önemlidir? Gelin bazı basit örneklere bakalım. Neredeyse tüm James Bond filmlerinde, şu dize çıkar: Bond der ki, "Votka martini, karıştırılmaz sallanır." Eğer Bond yalnızca tek bir çeşit votka martini içer ve bunu cin martini ya da bir bardak süt ile ikame etmezse, talebi esnek değildir. Fiyatına bakmaksızın, bir votka martini içecektir. Bu barmen için avantajlı bir durumdur. Bir tek içki için bir milyon dolar fiyat biçebilirler. Şanslı Bond, diğer barlar onun için rekabet edeceklerdir.

Bununla birlikte tekel esnek olmayan taleple karşılaştığında sorun çıkar. Örneğin sadece tek bir firma ensülini arz ederse, firma aşırı yüksek fiyat biçebilir. Tekeller esnek olmayan

tüketiciler ile karşılaştıklarında, hükümet düzenlemeleri genelde başlar. Örneğin hükümet ile ilaç şirketleri arasında ki ilişkiler belirsizdir. Hükümet şirketlerden araştırma yapıp hastalıkları tedavi etmesini ister. Fakat, şirketler hükümetten buluşlarının el konulup kendilerinin iflasa terk edilmeyeceğine dair garanti isterler. Bir diğer taraftan, hükümet ihtiyaç içerisindekilerin ve biçare hastaların kazıklanmadıklarından emin olmak ister.

Bundan dolayı, pek çok iktisatçı Marshall'ın tavsiyesine uyarak birçok tekelin- örneğin su ve elektrik şirketleri gibi- regülasyonundan yanadır. Bunlar "doğal tekeller" (birden fazla borunun sokaklara döşenmesi verimsizdir), Marshall hükümetin çıktılarını arttırmalarını teşvik etmesini veya en azından kârlı kalacaklarını garanti etmesini önermiştir.

Genellikle mallara olan talep esnektir. Kıvırcık marulun fiyatı yükselirse, insanlar diğer çeşit marula yönelirler.

Esnekliğin derecesini ne belirler? İlk ve en belirgini, mümkün olan ikame malların sayısı. Alternatifin çok olması, tüketiciler için kolayca diğer mallara kayabilmesini sağlar. Robert De Niro için talep esnek olmayabilir. Tek alternatif, gerçi bazıları tam ikame olarak nitelese de, Al Pacino görünmektedir. Hollywood *Kasablanka*'daki Rick rolünü önce Ronald Reagan'a önerdi, Humphrey Bogart'a değil. Tam ikamesi olmasa da, Marshall herkesin rasyonel olduğunu hiç bir zaman iddia etmemiştir.

İkincisi, ikame malları bulmak için ne kadar zamanımız bolsa, talep o kadar esnek olabilir. 1973 sonbaharından 1974 baharına kadar, benzin fiyatları yüzde 45 yükseldi. O yıl talep sadece yüzde 8 düştü. Ancak, aradan geçen bir kaç sene içerisinde tüketiciler daha fazla esneklik gösterdiler. Daha küçük arabalar satın aldılar, toplu taşıma araçlarını kullandılar, ve evlerini yalıttılar. Havayolu şirketleri yastık, battaniye ve dergi sayılarını azaltarak ağırlıklarını indirdiler. Taşıdıkları yiyecek ve yakıt miktarını da azalttılar, ve dış cephe boyasını bile incelttiler.

Üçüncüsü, Marshall evin bütçesinde önemsiz yer tutan ürünlerin talep esnekliğinin de düşük olacağını belirtti. Kürda-

nın fiyatı yükseldiğinde, çok az kişi alımlarını azaltır. Kürdan bütçe içerisinde çok küçük bir yer tuttuğundan endişe etmeye gerek yoktur.

Esneklik konusu nasıl oluyor da her hükümet politikasının içine giriyor? Bir kaç örnek daha verirsek yeterli olur:

1. Her bir kaç yılda bir, New York Kenti'nin MTA'sı daha yüksek bilet fiyatlarının daha fazla gelir demek olduğunu ve bunun da bütçe denkliği anlamına geldiği iddiasıyla metronun bilet fiyatını yükseltir. Buradaki dayanak göreceli olarak talebin esnek olmadığıdır. Eğer çok sayıda insan taksiye veya faytona binerek buna tepki verirse, toplam gelir düşer.

2. 1998 senesinde, Clinton-Gore Beyaz Saray'ı gençlerin sigara içmelerini azaltmak için sigara üzerindeki vergileri arttırmayı teklif ettiler. Başkan Yardımcısı Gore her yüzde 10'luk sigara fiyatındaki vergi artışına karşı, gençlerin yüzde 7 daha az sigara içtiğini iddia etti. Bu esneklik hesaplamalarını kullanarak, gelecek beş yıl içerisinde sigara tüketimini yüzde 42 azaltacağını iddia ederek Beyaz Saray paket başına $1.50'lik vergi artışı önerdi. Karşı çıkanlar ise düşük gelir grubundaki Amerikalıların oransız olarak sigara tiryakisi olduklarından dolayı, verginin yükünün bunların omuzlarına düşeceğini söylediler. Amerikalı politikacılar bu konuyu tartışırken, İsveç tütün üzerindeki vergileri indirerek komşu ülkelerden ülkeye sokulan kaçak sigaraları önlemeye çalışıyordu.

3. 1980'lerin başlarından bugüne kadar, ABD büyük miktarda dış ticaret açığı verdi. 1985'te birçok iktisatçı "yüksek" doları suçladı-yani, Amerikan malları yabancılara pahalı görünürken, onların ürünleri Amerikalılara ucuz görünmekteydi. Bu iktisatçılar doların değerini düşürmek için yabancı döviz alımının yapılmasını, böylece Amerikan mallarının daha ucuz göstererek (ve yabancı malları Amerikalılara daha pahalı göstererek) yabancıların daha fazla almasını sağlamayı önermişlerdir. Argüman yabancı mallara olan dahili talebin

esnek olduğunu varsaymıştır. 1985 baharından 1987 güzüne kadar, doların değeri diğer sanayileşmiş ülkelerin paralarına karşı yüzde 40 değer kaybetti. 1987'nin sonundan önce ticaret açığı düşmeye başlamadı. Açığı gidermedeki bu uzun erteleme esnekliğin beklenenden daha düşük olduğunu göstermiştir. İktisatçılar ayrıca yabancı şirketlerin karlarının düşmesine izin vererek pazar paylarını koruma isteklerini yeterince iyi tahmin edememişlerdi, ithal malların fiyatları yeterince yükselmediği için doların düşüşünü tam olarak yansıtamadı.[23]

Esneklik neredeyse güncel tüm iktisadi tartışmalarda bulunmaktadır. Marshall iktisatçıların gerçek dünya ile daima yüzleşmesi gerektiği konusunda ikazlarda bulunmuştur. İyi bir teorik model kağıt üzerinde ikna edici olabilir, ancak gerçek esneklikler eklendiğinde işe yaramaz olduğu kanıtlanır. Kavramı açıklarken, Marshall iktisatçıların teori ile uygulamayı birleştirmeleri gerektiğini göstermiştir.

Büyük Resim

Makroekonomik konularda, Marshall pek ileriye gitmedi. Say Yasası'na ve paranın miktar kuramına sarıldı ve her ikisini de Keynes'e öğretti. Keynes Marshall'a dönmeden ve bunları fırlatıp atmadan önce yıllarca bunlara sadık kaldı, daha sonra anlatacağımız gibi.

Marshall ekonominin kendi başına sorunsuz işleyeceğini düşünmesine rağmen, iş çevirimlerinin inme ve çıkmalar meydana getireceğini kabul etmiştir. İş iyimserliği ve kötümserliği iniş ve çıkışları hızlandırmakta ve bollaştırmaktadır. Yukarıya doğru giden safhada, bankalar çırak halindeki iş adamına bile cömertçe borç verir. Fakat, ekonomi sonunda yavaşladığında, yatırımcılar fonlarını geri çekerek ekonomiyi daha hızlı dibe gönderirler. Marshall "yanan kibritin düşmesi . . . kalabalık salonda felakete yol açacak bir paniğin genellikle başlamasına

neden olur," şeklinde bir benzetmede bulunmuştur.[24] Mutluyuz ki, Marshall'ın eski arkadaşı zaman, bütün yaraları sarar, ve ekonomi tekrar yükselişe geçer. Her ne kadar Keynes keyifli durumu ekonomiyi tekrar ayağa kaldıracağı konusunda hem fikir ise de, yangın söndürüldükten sonra, salon harabe olarak uzunca bir zaman kalacağını hesaplamıştır. Depresyon uzun süren bir eylem olabilir.

Marşhall ve Yale profesörü Irving Fisher'in çıkarsadığı bir makroekonomik farklılık henüz politikacılar tarafından kabul edilmemiştir. İktisatçılar reel faiz oranı ile nominal faiz oranı arasında ki farkı bilirler. Nominal faiz oranı piyasada genellikle bankaların camlarında görülen borç alım ve satım oranlarıdır. Reel faiz oranı nominal faiz oranından enflasyon oranının çıkartılmasıdır: tahvil yüzde 10 ödüyorsa, fakat enflasyon yüzde 7 ise, reel faiz oranı yüzde 3'tür.

Politikacılar reel faiz oranını sizin bankaya kredi için başvurduğunuzda "gerçekten" ödemek zorunda olduğunuz oran olarak tanımlamakla bilinirler.

İlkelerin geniş teorik alanına rağmen, Marshall iktisadın uygulamaya yönelik olması konusunda ısrarcı davranmıştır. Sık sık kraliyet komisyonunda görev almış ve Parlamento'da şahitlik yapmıştır. Fakirlere yardım etmek için iktisat çalışmıştır. Yıllar sonra, Yaşlanan Fakir konusunda Kraliyet Komisyonuna şöyle demiştir: "Son yirmi beş senemi fakirlik sorununa adadım; ve çalışmalarımdan çok azı bu konuyla ilgili herhangi bir şey taşımaz."[25]Eğitimi ve aşırıya kaçmayan zenginliğin yeniden dağıtımını destekledi, çünkü verimliliği ve toplumsal mutluluğu yükseltecekti.

Marshall sosyalizmin çok gerisinde durmuştur, bir defasında "en büyük mevcut tehlike" olarak isimlendirmiştir. Aristo'ya kadar geriye uzanan felsefeciler ve iktisatçılar gibi, Marshall ortak mülkiyetin "uygulanmasından önce halkın tamamının kamu mallarına karşı bencil olmayan duyguları kazanma-

sı haricinde insanın enerjisini boğacağını, ve ekonomik ilerlemeyi durduracağından" korkuyordu. Kendisinin kademeli ve evrimsel *Weltanschauung* yönünü ifşa ederek, Marshall "iktisadın sabırlı öğrencileri genellikle hayatın politik, sosyal ve ekonomik şartlarının ani ve şiddet içeren biçimde yeniden organizasyonunun çok az bir fayda ve aşırı kötülük getireceğini tahmin etmektedirler."[26]

Marshall'a göre, "sabırsızlık" neredeyse "dürüst olmayan" bir hakaret kadar tahrip ediciydi.

Marshall hem klasik kötümserlerin hem de umutlu Marksistlerin hatalı olduklarını düşündü. Sabit oranda büyüme henüz daha gelmemişti. Nüfus gıdayı bitirmedi. Toprak sahipleri yönetmedi. Her ne kadar fakirlik vatandaşların bir kesiminde azaldıysa da,

> Fakirlik ve cahilliğin ortadan kaldırılacağı umudu on dokuzuncu yüzyıl çalışan sınıfın düzenli gelişimi ile gerçekten büyük oranda destek görmüştür. Buharlı makine onları alçaltan ve aşırı yoran işlerden azat etti; ücretler arttı; eğitim ilerleme kaydetti ve daha genel oldu; demiryolları ve matbaa ülkenin farklı yerlerindeki aynı ticaretin üyelerinin daha kolay iletişim kurmasına olanak verdi, ve daha geniş ve ileriye dönük politikaların uygulanması sağlandı; zeka gerektiren işlere yönelik talebin artışı sanatçı sınıfının hızla artışını sağladı ve bunların sayısı vasıfsız işçilerden daha fazla hâle geldi. Sanatçıların büyük bir bölümü orijinal terimi kullanırsak "daha düşük sınıfa" dahil idiler; ve bunlardan bazıları bir asır önceki yüksek sınıfın yaşadığından daha asil bir hayat sürmektedir.[27]

Yalnızca Marx kapitalizme yanık zafer şarkısı yazabilirdi.

Fakat Marshall hilekar değildi. İşin yapılması gerektiğini biliyordu. Öğrencilerine gelişen insanın refahı için iktisadın bir alet olması konusunda yardımcı olmaları için yalvardı. Gördüğü fakirlikten dolayı midesi bulanmıştı, fakat iktisadi mantığının

nefret rehberliğinde olmasını reddetti. Doğa yoksulluğu silip atmak konusunda aceleci adımlar atmamaktaydı.

Marshall Cambridgecin eski profesörü kalarak seksen iki yaşına kadar yaşadı. Keynes Marshall'ı nadir hediye bileşimlerinden ötürü över. Marshall gibi, usta bir iktisatçı matematikçi, tarihçi, devlet adamı ve belli noktaya kadar felsefeci olmalıdır. "Gelecek amacıyla geçmişin ışığında çalışmalıdır."[28]

Karl Marx'ın soy ismini paylaşan ancak ondan daha eğlenceli birisi "Efendim, benim sabrımı deniyorsunuz" diye azarlamıştı. Groucho cevapladı: "Öyle olsa bile benim için fark etmez. Buraya gelip benimkini arada bir denemelisiniz."

Bütün iktisatçılar Marshall'ın sabır markasını "denediklerinde" başarılı olacaklardır. Cevaplar için oturup beklemedi, onları aradı. Kabul edilmelerini beklemedi, onlar için kampanyalar düzenledi. Fakat, fikirlerini dikkatli düşüncelerden geçirmeden kabullenmedi. Ve diğerlerinin fikirlerini dikkatlice incelemeden asla reddetmedi. Klasik ve marjinalist iktisadı birleştirmek istedi. Eğim ve ovaları, değişim ve dengeyi, evrim ve durağanlığı anlamak istedi. Sonunda, yumuşak altın kalbi ve elmas kadar keskin zekayı bir araya getirirken, bunların bir çoğunu yaptı.

Notlar

1. Sırt çantalı gezginin daha fazla haz için tekrar İtalya'ya geri dönemeyeceğini varsayıyoruz. Ayrıca, ileriye doğru gidişin maliyeti fırsat maliyetini de içerir- örneğin, evde oturmadan elde edilebilecek haz gibi.

2. John Maynard Keynes, "Alfred Marshall," in Essays in Biography, (London and New York: Mcmillan/St. Martin's Press for the Royal Economic Society, 1972), p. 164. Keynes'in denemesi Ronald H. Coase'ın ortaya çıkardığı hataları içerir. Ronal H. Coase, "Alfred Marshall's Mother and Father," History

of Political Economy, vol. 16 (Winter 1984), pp. 519-527.

3. Ibid., p. 175.

4. A. C. Pigou, "In Memorium: Alfred Marshall," in Memorials of Alfred Marshall, A. C. Pigou, ed. (London: Macmillan, 1925), p. 89.

5. Keynes, p. 175.

6. C. R. Fay, "Reminiscences," in Pigou. pp. 74-75.

7. Alfred Marshall, Principles of Economics, 9th ed., Guillebaud, ed. (London: Macmillan, 1961 [1920]), vol. 1, pp. 7-9.

8. Ibid., p. xv.

9. Ibid., p. 461.

10. Alfred Marshall, "Letter to Bowley," in Pigou, p. 427.

11. Keynes, p. 196.

12. John Neville Keynes, The Scope and Method of Political Economy (London: Macmillan, 1891), p. 217n.

13. Marshall, Principles, p. xiv.

14. Ibid., p. 366.

15. Ibid., p. 271.

16. Ibid., p. 316. Schumpeter baskın firmalar ve tekeller ekonomiye yardım edebilirler, çünkü aşırı karları onlara araştırma ve geliştirmeye yatırım yapma imkanı tanıyacağını iddia eder. Schumpeter'in iddiası hâlâ tartışmalıdır.

17. John A. Byrne, "Is Your Company Too Big?" in Business Week (March 27, 1989), pp. 84-94.

18. Ibid., p. 348.

19. Ibid., p. 99.

20. Ibid., p. 118.

21. Keynes, p. 205.

22. Marshall, Principles, pp. 587-588.

23. Bu oldukça karmaşık bir meseledir. Bakınız Ellen E. Meade, "Exchange Rates, Adjustment, and the J-Curve," in Federal Reserve Bulletin, vol. 74 (October 1988), pp. 633-644.

24. Alfred Marshall, Money, Credit and Commerce (London: Macmillan, 1923), p. 247.

25. F. Y. Edgeworth, "Reminiscences," in Pigou, p. 70.

26. Alfred Marshall, Letter to Lord Reay, in Pigou, p. 462; Marshall, Principles, p. 713.

27. Marshall, Principles, p. 3.

28. Keynes, p. 173.

BÖLÜM VIII

Eski ve Yeni Kurumsalcılar

"Yaşlı" ve "genç" iktisat fikri çok az anlam ifade eder. Alfred Marshall'ın öğrettiği gibi, iktisat değişik bir saate sahiptir. Seksen beş yıllık bir firma batabilir çünkü uygun denemeler yapılmadan yeni teknikler benimsemiştir. Bu eski mi yoksa yeni bir firma mıdır?

"Eski" ve "Yeni" kurumsalcılar demekle ne kast ediyoruz? Net tanımlamalar ve keskin ayırımlar imkansızdır. Genellikle, kurumsalcılar alışılagelen iktisat sınıflandırmasından farklıdır; rantlar, karlar, gelir, sermaye, emek maliyetleri ve saire. Bunun yerine toplumun kanunlarına, yaşam biçimlerine, ve kurumların içyüzleriyle ilgilenirler. Bu yüzyılın başında ortaya çıkan *eski* kurumsalcılar Marshall'ın öğrencilerini ofislerinde oturdukları yerden perdeleri kapalı bir şekilde matematiksel şekiller çizip daha sonra bunların üzerinde oynamak suretiyle ustalarının yaptığı gibi gerçek dünyadan uzak alakasız işlerle uğraştıklarından dolayı eleştirmişlerdir. Duruşunu değiştirenlerin elinde, eski kurumsalcılar Marshall'ın soyut teorisinin çok aşırı şekilde görmezden geldiğini iddia etmişlerdir. Marshallcılar saf yüreklilik ve neşe ile çizimlerinin üzerinde akıp giderlerken, kurumsalcılar gelişmekte ve iktisat teorisi demode olmaktaydı.

Yeni kurumsalcılar eski okuldan şaşırtıcı bir şekilde farklıydı. Eski kurumsalcılar gibi, toplumun kurumlarıyla ilgilendilerfakat eski okulun kınadığı Marshall'ın aletlerini kullandılar.

Veblen ve Eski Kurumsalcılar

Öncelikle eski okulun önemli üyesini, Thorstein Veblen, inceleyerek görelim. Karl Marx haricinde, şimdiye kadar gördüğümüz iktisatçılar orta halli karaktere sahip insanlardı. Muhtemelen iyi bir komşu olurlardı, ve Adam Smith ve Alfred Marshall'ı neşeli izci liderleri olarak hayal edebiliriz. Veblen canlı, şeytani faklılığı vardı. Yaramaz karakterinin yanında, Veblen iktisadi düşünceler tarihine haşlayan eleştiriler kazandırmıştır.

Veblen'in kurumsalcı yaklaşımı neoklasik iktisadın iki önemli temel direğine hızla vurmaktadır: (1) fiyat düştüğünde insanların o maldan daha çok alacağını söyleyen Marshall'ın talep kanunu; ve (2) işçilerin çalışma nedeni sadece kendilerine ödeme yapıldığı için ve "iş için çalışmanın" olmayacağı ilkesi.

Veblen marjinalistlerin denge noktasına giden düzgün, kademeli yol fikrine de karşı çıkmıştır. Eski kurumsalcılar denge mevcut değildir; ekonomi daima değişir demektedir. Denge gerçek dünyada yaşamayan iktisatçıların hayalidir.

Veblen belki de yapıcı bir teorisyenden ziyade iyi bir eleştirmendi. İktisadı nasıl yeniden inşa edeceğinden emin değildi, ancak Marshall ve takipçilerinin bir karmaşa yarattığından emindi. Veblen iktisatçıların daha az çimen bilinçli ve eğer daha iyi teoriler geliştirmek istiyorlarsa sosyologlarla, antropolojistlerle ve psikiyatristlerle buluşmayı daha fazla istemesi gerektiğini düşünüyordu.[1]

Bu neoklasik iktisadı delip geçen eleştirmen, Thorstein Veblen, kimdir? 1857 yılında Norveçli göçmen bir ailenin çocuğu olarak Wisconsin'deki bir çiftlikte dünyaya geldi. Sekiz yaşında iken, peynirin daha az fakat tahılın çok daha fazla olduğu Minnesota'ya taşındı.

Diğer Amerikalı göçmenler gibi, Veblen ailesi fakirdi. Fakat, çocukları bunu bilmiyordu. Yemek için yeterince nevaleleri vardı, ve komşuları da benzer mütevazı bir hayat yaşıyorlardı.

Yorumcuların neredeyse hepsi Veblen'in eleştirel davranışları ile fakir, göçmen durumu arasında bağlantı kurmuşlardır. Veblen'i psikiyatri koltuğuna oturtursak, ABD'de kendisini dışlanmış kimse olarak betimlerler. Minnesota ve Wisconsin'ın yakın ilişkiler içerisindeki göçmen topluluklarında, İngilizce ikinci lisandı. Dışlanma teorisi Veblen'in dışarıda kalma durumu kendisine Amerikan ekonomisine yansız ve mükemmel bir fırsat tanıdı. Kapitalizmin temellerindeki çatlakları görebiliyordu çünkü gözleri cephe gerisini görebiliyordu. Veblen'in kendisi benzer bir savı kendi denemesinde ele almıştı "Modern Avrupa'da Yahudilerin Entelektüel Üstünlükleri."

Hiç şüphesiz bunda haklılık payı var, ancak bu tip çevresel açıklamalar aşırıya kaçabilir. Bütün bunlara rağmen, eşit derecede Norveçli olan on bir kız ve erkek kardeşi bu tip muhteşem bir anlayış gösteremedi. Gerçekten, Veblen daima birazcık antika akıllı birisiydi. Norveç'te dahi büyümüş olsaydı aynı derecedeki antikalık isabet etmiş olurdu. Erken gelişmiş çocuk olan Veblen ebeveynini kandırarak tatsız zamanlarında tavan arasında kitap okuyarak geçirdi. Kardeşleri ise tarlada çalışıyordu. On yedisinde, Veblen yakındaki Carleton Kolej Akademisi'ne yazıldı. Carleton Veblen'in İskandinav kültürünü şekillendiren Lutherci bir kurum olmadığı için, Veblen'in katı sosyal ilişkileri sorun oldu. Resmi davetlere rakun derisi şapkasıyla katılmış, ve sınıfı ödevlerinden bir tanesinde sarhoş olmaya davet etmişti. Kiliseye bağlı olan kolejde bu yakışmadı. Yamyamlık çağrısı da iş yapmadı. Kolejin bu putperesti herkesten önce eğitimini tamamlaması için itelemesi sürpriz değildir.

Fakat Veblen takdir derecesiyle mezun oldu.

Veblen koleji alkolizme veya yamyamlığa dönüştürmedi. Bulunduğu süre boyunca, John Bates Clark (daha sonra önemli Amerikan marjinalistlerinden olarak tanınacaktır) iktisat çalışması yönünde onu iknaetmeyi başardı. Veblen iktisadı ilgi çekici buldu, ancak felsefe dalında kariyer yapmak üzere Yale Üniversitesine

gitmeye karar verdi. Sisifus mitolojisi ile başlamalıydı. Doktora tezini tamamladıktan sonra, avare dolaşarak, ailesinin çiftliğinde kardeşleri çalışırken, o iş müracaatları yaparak ve reddedilmeyi bekleyerek boşa geçen yılları oldu.

Sonunda, Veblen'in Yale Doktorası Cornell'de bir iş bulmasını sağladı-iktisat öğretecekti. Gelecekteki akıl hocası, J. Laurence Laughlin, "kansız görünümlü, rakun derisinden yapılmış bir şapka giyen, fitilli kadife pantolonlu birisi içeri girdi ve mümkün olan en orta sesle: 'Thorstein Veblen benim' dedi."[2] İki seneden sonra, Laughlin himayesindeki ile birlikte Chicago Üniversitesi'ne taşındı.

Orta otuz yaşlarda olan ve Carleton Koleji Rektörünün yeğeniyle evlenmiş olan Veblen, yazıları ve öğretileri üzerine çalışıyordu, aynı zamanda kur yapmayı da ihmal etmiyordu. Üçün ikisi kolay geldi.

Yazıları ile başlayalım. Bunun içerisinde birçok makale incelemesi ve "Kadın Giysilerinin Ekonomik Teorisi" ve "Kadının Barbar Statüsü" gibi ilginç makaleler vardır. Öğretimi mırıldanmak, alay etmek, kafa bulmak ve öğrencileri eğitimlerini yarıda kesmek gibi konuları içermekteydi. Birçoklarının eğitimini yarıda bırakmasından memnun oluyordu. Bu sadisttik ve saygısız görünümlü adam öğretim dönemine tahtayı bir sürü kitap adlarıyla doldurup ardından gelecek haftanın sınavlarının bütün bu kitapları kapsadığını söyleyerek başlardı. Neredeyse her defasında "C" notu verirdi-Phi Betta Kappa isteklilerinin cesaretini kırmak için. Kur yapma faslına gelince, seks kaçamaklarının detayları gizli kalmıştır.

Aylaklar Sınıfıyla Alay Edişi

Veblen'in tavırları ve müfredat dışı hareketleri ne olursa olsun, bir şey kesindir: İlk kitabı, *Aylaklar Sınıfı Teorisi* (1889), mırıldanarak konuşan adam bozulmamış düzyazı yazdığını

göstermiştir. "Kurumların İktisadi Çalışması," ikincil başlıklı, Veblen'in kitabı neoklasik talep modelini hırpalamıştır. Veblen'e göre, neoklasikler her tüketicinin bir malı satın alırken yararını ve maliyetini birbirinden bağımsız olarak hesapladığını varsaymıştır. Daha önceki makalesinde, Veblen daha heyecan verici, metaforla karışık bir dile dökmüştü: "Hedonisttik insan anlayışı acı ve hazzı şimşek hızında hesaplayan mutluluğun homojen istek küreciği gibi kendisini nabız atışlarıyla bir yerden diğerine kaydırarak salınımlar yaptıran ancak insanı hâlâ sağlam bırakan bir anlayıştır."[3]

Kızgın bakışlı bu modelin yanlışı neredeydi? Birey bağımsız bir kürecik değildir. Her kürecik nereye gideceğine karar vermeden önce diğer küreciklere de bakar. Birkaç moda başlatıcısı ve sosyopat dışında, pek çok insan ya Joneses'lara yetişmeye çalışır ya da tel örgüler üzerinden kafayı uzatıp Joneses'ların ne yaptıklarına bakar. Bireyin fayda değerlendirmesi kısmen komşularının aldığı şey hakkında ne düşüneceklerine bağlıdır. Ritziest partide havyar ikram eder. Kendisini en güvensiz hisseden misafir tuzlu balık yumurtalarının görkeminden bahseder. Ancak, kaç tane misafir gerçekten havyarı dondurmaya veya çikolatalı pastaya tercih eder?

Veblen'in ısıran gözlemleri modaya da uygulanabilir. Polyester aylak takımı elbisenin içerisinde Wall Street'te bir aşağı bir yukarı gezinen zavallı adam. "Bunun için acaba kaç polyester öldürüldü?" diye sağa sola sallanan dilenci alay edebilir. Fakat, aylak takım elbiseler bir zamanlar modaydı. Aylak takım elbiseler mi değişti? Hayır. Moda değişti.

Veblen *Aylak Sınıfın Teorisi* adlı eserinde Yezo'nun Ainu'su, Nilgiri Hills'in Todas'ı, ve Avustralya'nın bozkır insanlarını ima eden uzunca bir antropolojik bir çalışma yapmıştır. Lewis Morgan ve (Margaret Mead'ın akıl hocası) Franz Boas'ın çalışmalarına güvenerek, Veblen "öykücü içgüdüyü" keşfeder. Kesinlikle çimenler çalının diğer tarafında daha yeşil, ve Todas diğer Todas'larla yarış halindedir, diye ekler.

Elbetteki, kendini koruma isteği birincil içgüdüdür. Fakat, kısa bir zaman içerisinde, evrim şempanzeyle insanları birbirinden ayırt ettikten sonra, insanlar sosyal statülerini mülk sahipliği ile değerlendirmeye başladılar. Yağmalayan sosyal itibarı ve zenginliği biriktirdi.

Sonunda, mülkün *nasıl* edinildiği önem kazanır. Eğer kişi mülkü ter ve yorgunlukla bir araya getirmişse, hayran olunacak bir kişi değildir. Veblen'e göre, *pasif* bir şekilde mülk edinen aile, tek bir ter dahi dökmeden, hayranlık kazanır ve toplumda hikayesi dilden dile anlatılır. *Aylaklar sınıfı* doğmuştur.

Bugün, Veblen'in sosyal çıkışta altın kuralı reklamlarına konu edinen deodorant şirketi tarafından anıtlaştırılmıştır: "Seni terlerken görmelerine asla müsaade etme." Terli insan birlikteliğe ihanet etmiştir. Çabasız mutluluk amaçtır. Aristokrat terlemekten suflörün kapının hızla çarpıp titremesi kadar korkar.

Veblen çalışmayanların durumlarını idame ettirmek amacıyla çok çalışan aylak sınıfın iki dramatik örneğini bizlere sunar. Birincisi, "Bazı Polonyalı şeflerin kendi elleriyle yiyeceği ağızlarına götürmektense açlıktan ölmeyi tercih ettikleri bizlere anlatılmıştı." İkincisi, "Daha iyi bir örnekleme veya en azından daha az hata yapılanı, zamanın Fransa kralının ahlak kaidelerine aşırı bağlılığı neticesinde hayatını kaybetmesidir. Kralın koltuğunun yerini değiştiren ve böylece ateşin karşısında keyifle oturabilen kral, hizmetçisinin yokluğunda tedavi edilemez şekilde kendisini yakmıştır."[4]

"Gösteriş aylaklık" ile birlikte, Veblen "Gösteriş tüketimi" ile de alay etmiştir. Modern kültürümüz sayısız örneklerle doludur. Elbiselerin etiketleri içerideydi, görüntüden uzaktı. Bugün ise, tasarımcılar etiketleri elbiselerin görünen yerlerine monte etmektedirler. Elbetteki bu, tasarımcılar için bedava reklam demektir. Daha da önemlisi, reklam edilmesi için *tüketiciler tarafından* ödenir. Ralph Lauren ismi dünyaya tüketicinin bu markayı satın alabilecek güçte olduğunu gösterir. (İnsan merak

ediyor tasarımcının orijinal ismi, Ralph Lifschitz, pahalı kazağın üstünde nasıl dururdu acaba). *Geleceğe dönüş* filminde, 1950'lerin okul kızı gelecekten gelen arkadaşının isminin "Calvin" olduğunu zannetmektedir çünkü giydiği kotun markası aynı adı taşımaktadır.

Otomobiller insanın ayağını yerden kesmesinin dışında çok daha fazla şeyler yaparlar. Komedyen Jackie Mason'a göre, Cadillac Beverly Hills ve Long Island'daki Cederhurst dışındaki bütün yerlerde en iyi araba olarak bilinirler. Bu iki ufak kasabada, bütün saygı değer vatandaşlar Mercedes Benz arabası sahibidirler. Cadillac iğrençtir. Evinin önündeki Cadillac'ın sorumluluğunu hiç kimse üzerine almak istemeyecektir: "Benim değil . . . kime ait olduğunu bilmiyorum . . . beklide şu başımın belası komşumundur . . . dün gece birisi oraya bırakmıştır . . . şimdi çöpçüleri arıyorum alıp gitsinler diye." Neden Mercedes'ten hoşlanıyorlar? "Mühendislik," diye ısrar etmektedirler. Fakat, bu mühendislik bir tost makinesinin bile nasıl çalıştığını bilmezken $50,000 değerindeki arabayı hiç bilmez.

Washington göstergelerine göre, Senatör Everett Dirksen arabasında telefonu olan Washington'daki ilk adamdı ve rakiplerini buradan arayıp onlara bunu hatırlatmaktan zevk alırdı. Bir rakibi, Senatör Lyndon Johnson, büyük bir öfkeyle patladı. Daha iyi bir sistem yerleştirdi. Rakibinin hemen ardından, Johnson Dirksen'i aradı. Bir dakikaya yakın konuştular. Sonra Johnson havladı: "Üzgünüm, Everett, seni beklemeye alacağım. *Diğer hatta* başka bir arayanım var!"

İlk bakışta, Veblen'in delip geçen gözlemleri iktisattan çok sosyolojide daha fazla yer bulabiliyordu. 1950'de, Profesör Harvey Leibenstein Veblen'in teorilerini iktisada uygulayan "Züppe, Gösteriş ve Veblen'in Tüketici Talep Teorisine Etkileri"[5] isimli makalesini yayınladı. Genellikle, Marshall'ın talep kanunu geçerli olduğunu söyledi, düşük fiyat daha fazla talebi doğurur. Fakat, bazı mallar için, "Veblen mallar," tüketicinin talebi malın kullanımı *ve tüketicinin diğerlerinin ne kadar ödediğini düşündüğünü*

zannettiği fiyat, beklenen gösteriş fiyatı. Gucci çantalarının piyasa fiyatı düşer ve böylece bütün mağazalarda satılırsa, daha az Gucci marka çantanın satıldığını görebiliriz. Veblenci görünümünü kaybedeceklerdir. Zenginlerin gittiği kulübe işportadan aldığınız elbiselerle giderseniz, ciddiye alınmazsınız. Beverly Hills'e Cadillac arabayla gitmemelisiniz.

Mühendislerin Yaratma İstekleri

Üreticiler kıskançlık ve eş baskısının tüketicileri eyleme zorladığını bilmektedir. Veblen'e ve takipçilerine göre, işadamları ürünün faydasını arttırmaktansa beklenen gösteriş fiyatını yükseltmek için çabalamaktadırlar. Kurumsalcılık argümanında, tapon ürünler için daha kurnaz reklamlarla sonuçlanacak bir utanç ve kabiliyetin ve zamanın boşa harcanmasıdır.

Doğal güdünün sapıkça halidir. Marx gibi, Veblen yaratıcı isteğe inanıyordu, *işçilik* içgüdüsü. Maalesef, gösteriş aylaklığı ve gösteriş tüketimi toplumu hasta ettiğinden, yaratıcı arzular olumsuz yönde etkilenmektedir.

Veblen Marx'ın sınıf çatışması analizinden uzak durmuştur.[6] Veblen'e göre, düşmanlar kapitalistler, ve kahramanlar da işçiler değildir. Daha farklı bir karakter betimlemesine gider: Kötü adamlar (şirket sahibi olsun veya olmasın) işadamlarıdır, ve iyi adamlar mühendislerdir. Modern dünyada, sadece mühendisler yaratıcı, geliştirici ve üretici isteğe sahip olabilirler. Onlara patronluk yapan işadamları yaratıcılığı boğarlar. İşadamı gösteriş tüketiminden hoşlanır. Tek bir neden için üretimde bulunurlar: para kazanmak. Tek bir üretim gerçekleştirmeden para kazanabilseler, daha da mutlu olurlar. Mühendislerin ve işadamlarının hayallerini karşılaştıralım. Mühendis her gece yatağına elinde kalemi ve cebinde hesap makinesi ile gider. Mükemmel, etkin bir motoru icat etmek hayalini kurar. İşadamı yatağına çizgili pijamaları ile gider. Halkın kendisine ait *eski*

ürününü modaya uygun bulması hayalini kurar. Bu sayede, yeni teknolojiye ya da buluş fikrine tek bir kuruş bile yatırmadan, milyonlarca dolar para kazanır.

Veblen yirminci yüzyıldaki bilimsel mühendisliğin yükselişinin kapitalizmin temel felsefelerini çökerteceğini sanmıştı. Veblen makinelerin modern akılları disipline edeceğini ve kapitalist hurafelerin ve kateşizmin hakkında insanın kafasında soru işaretleri oluşturacağını bekliyordu. Mühendisler ve hatta düşük derecedeki makineleri kullanan operatörler bilimsel ilişkiyi gördüklerinden dolayı, Veblen bunların sembolizme, merasimlere, ve Tanrı, ülke, ve özel mülkiyet gibi soyut ortak inançlara karşı isyan edeceklerini düşündü.

> Makine endüstrisi disiplinini hayatın alışkanlıklarına ve işçinin aklına telkin ettiği ardışıklığın düzenliliği ve mekanik mükemmeliyettir, ve entelektüel çıktı bu hat üzerinde çalışmayan entelektüel göreceli ihmalkarlık ve aleyhte konuşma uygulamasıyla birlikte ölçülebilir sebep sonuç terimlerinin alışılmış yeridir.[7]

Veblen mühendislerle yöneticiler arasında ki çatışmanın sadece felsefi desteklerin tahrip edilmesiyle kalmayacağını tahmin etmişti. Ekonomi hem ziyan olacak hem de aşınacaktı. Sanayinin kaptanları yüksek kâr kazanmak için mücadele edeceklerdi. İki yol bu amaca götürmekteydi. İlki çıktı miktarını tekel davranışıyla kısıtlamak. İkincisi üretim maliyetlerini düşürmeyi içermekteydi. İşadamları mekanizma hakkında çok az bilgiye sahip oldukları için etkinliği göz ardı ederler. Veblen ekinliğin *vicdanlı geri çekilmesine* karşı durmuştur. Yönetici eski teknolojiye yatırım yaptıktan sonra, üretimi ve ilerlemeyi geri tutmayı tercih eder. Halbuki mühendis daha da ileriye gitmenin hasretini çeker. Yönetici ucuz, makyaj farklılaştırmasını tercih eder. Mühendis ihtiyaçları karşılamak ister. Mühendis daha iyi bir fare kapanı yapmak ister; yönetici tüketiciyi kapana kıstırmak ister. Kısa vadeli kazançlara vurgu yaparak, işadamları ve finansçılar uzun

dönem ekonomik gelişmeyi sabote ederler.

Veblen hükümetin haydut işadamlarını dizginleyeceği hususunda zayıf bir ümit vermiştir. Gerçekten artık çok geçtir, çünkü işadamları memurlara kement atmış ve onları ağıla sokmuştur: "temsili hükümet demek, büyük oranda, iş dünyasının çıkarlarını temsil etmek demektir."[8] Neoklasik iktisadı eleştirmesine rağmen, Veblen bazen, özellikle ticarete konan sınırlamalar konusunda, Adam Smith'i seslendirmiştir:

> Ülkenin genel iş dünyası çıkarlarıyla ilgilenmesi konusunda görevlendirilen hükümetler, ki medenileşmiş milletlerin çoğunluğunda durum böyledir, konunun doğası gereği milletin kanun yapıcıları ve yöneticileri iş dünyasının amaçları ve yöntemleriyle sanayideki çalışılan günleri sabotajda bulunmaktadırlar. Hükümet aşırı . . . trafiğe ceza kesmekle yükümlüdür.[9]

Veblen sendikaları ve onların patronlarını hükümet için sakladığı aynı horlukla görmüştür. İş alemi gibi, sendikalarında etkinliği bloke ettiğini ve ekonomiyi sabote ettiğini söylemiştir. Vasat işçiye yardım etmekten ziyade, sendikalar sendikasız işçilerin sırtına çıkarak ücretlerini yükseltmektedirler:

> Sıralama ve dosya . . . organizasyonlarının fazladan gelir ve imtiyazlı çıkarlarını devam ettirmek için savunmaya hazırdır. Kurulu düzen devam ettiği sürece vasat bir kimsenin alacağının üzerinde ve biraz daha fazlaya razı olunmuş bir hisle hareket etmektedirler.[10]

Mühendisler ve Fiyat Sistemi adlı eserinde, Veblen mühendislerin ziyan ve lakayt sabotajlardan o kadar iğrenirler ki sonunda patronlarını kapı dışarı edip fabrikada ve yönetimde idareyi ellerine alacakları spekülasyonunda bulunmuştur. her şeyden önemlisi, yöneticiler mühendislere onların yöneticilerine duydukları ihtiyaçtan daha fazla muhtaçtırlar. Veblen'in cumhuriyetinde, nüfusun yüzde birini temsil eden ve siyaset

bilimi hakkında tek bir ders kredisine sahip olmayan teknik uzman "felsefe kralları" olarak ortaya çıkabilir: ". . . uygun bir eğitimden geçmiş teknik bir uzman, ticari çıkar gütmeyen üretim mühendisi varken, özel çıkarı veya diğerlerini yönetme durumunu muhafaza etmeyi amaçlayan iş adamının eline kontrolü bırakmanın uygulanabilir bir yönü kalmamıştır."[11]

Marx gibi, Veblen yeni yöneticilerin neler yapacağı hakkında çok az bir bilgiye sahipti. Ancak, daha kötüsünü yapmayacaklarından da emindi.

Veblen mühendislerle işadamlarının sanki tamamen faklı iki türdenmiş gibi yazmaktadır, ancak yıllar geçtikçe bu duruma inanılması daha da zor olmuştur. *Fortune* dergisinin anketine göre, şirketlerin tepe yöneticilerinin büyük bir oranı mühendis laboratuarlarında şef yönetici olarak işe başlamışlardır,[12] ve mühendisler günümüz MBA öğrencilerinin çoğunluğunu oluşturmaktadırlar. Veblen aynı zamanda gücü ele geçiren mühendislerin kendi çıkarlarına teslim olmayacağını farz etmektedir. Ancak, neden yerine geçtikleri oligopoller kadar kötü hareket etmesinler? Mühendisler gerçekten daha yardımsever ve sürekli olarak yaratıcı isteğe sahip midirler?

Veblen detaylı bir ekonomi modeli kurmamıştır. Kendisinin veya herhangi birisinin bunu yapabileceğini de zannetmemiştir. Böylece vaktinin çoğunu seleflerinin iyi teorilerini parçalamakla geçirmiştir. Alfred Marshall *ceteris paribus* adını verdiği bir "havuza" parayla ilgili olmayan unsurları koymuştu. Veblen bu havuza girme cesaretini gösterdi ve Marshall'ın zevkler gibi sabit kaldığını varsaydığı güçleri dikkatlice inceledi. Veblen iktisadın insani yönünü tahmin edemeyen iktisatçılara kıs kıs güldü. Howard Hughes John D. Rockefeller'ı bir kez gördüğünü hatırlar, "fakat ben o yüzü görünce, Standard Oil'i neyin yaptığını anladım." Kimse bir yüzü sayısallaştıramaz veya patronun yüzünü ekşitmesinin dükkandaki verimliliği nasıl değiştireceğini tahmin edemez.

Veblen hâlâ defalarca okumaya değerdir. Veblen'in yazılarında betimlenen en saygıdeğer öğrencisi "bir gözü analizinin bilimsel hak edişlerinde, ve diğer gözü kıvranan okuyucuya sabitleyendir." Veblen'den bir şeyler öğrenmek anestezisiz ameliyat yapmak gibidir. Herkes dayanamaz,[13] fakat hiç kimse unutamaz da. Veblen bizleri sık sık hâlâ ziyaret etmektedir. Her defasında kodaman bir tepe yöneticisi geniş, camları karartılmış limuziniyle gösterişle geçip, biz zavallı züppeler yağmur altında otobüs beklerken, Thorstein Veblen bizlere acı acı gülmektedir.

Galbraith ve Reklamların Cazibesi

Veblen Wesley Mithcell, John R. Commons, ve sosyolog C. Wright Mills gibi saygın bilim adamlarına ilham kaynağı oldu. Fakat, Veblence şakaları canlı tutan kamuoyunun en fazla tanıdığı sima John Kenneth Galbraith'tır. Uzun meslek yaşamında Galbraith tartışmalı birçok iktisadi duruş göstermiştir. Meslektaşları iki noktada kendisinin hakimiyetini kabul etmiştir: boyca uzunluk ve mizah. Kanada'nın kırsal kesiminde doğan Galbraith Veblen'in çobanlık geçmişiyle özdeşleşir. İyi bir çiftçinin güçlü bir bele ve zayıf bir akla ihtiyacı olduğunu yazmıştır. Hafızasından, Galbraith delikanlılık hormonlarına benzeyen yaz günlerini hatırlar. Meyve bahçelerinde ergenlik hayallerini yerine getiren peri kızı ile gezinirken, Galbraith aile sığırlarının otladığı ıslak tarlaları gösterir. Alımlı bakışırlarla etrafı süzerlerken, beyaz bir boğayı mevsimindeki bir düveye "hizmet ederken" fark ederler. Kız manalı bakarken, Galbraith cesaretini toplayarak "bunu yapmak eğlenceli olabilir" demeyi başarır.

Kız bu zor öneriye pek göz kırpmaz. "İnek senin" diye cevaplandırır.[14]

Galbraith uzun kariyerinin büyük bir kısmını Harvard profesörü, başkanlık danışmanlığı, romancı, ve toplumsal yorumcu olarak ABD'de geçirmiştir. Bu farklı şapkaların bir

çoğunu aynı anda giymiştir. Bundan dolayı, birçok iktisatçı kendisiyle yüzeysel, amatör iktisadı şeklinde alay etmiştir. Birçok şapka giymek için, büyük bir kafaya ve beyine ihtiyaç duyarsınız. Bunu sadece zeki Keynes'in yapabileceğini ima etmişlerdir.

Galbraith insan üstü yetenekleriyle övünmez. Başkan Truman kendisini telefonla arayıp ücretler ve fiyatların regülasyonunda yardımcı olmasını rica ettiğinde, genç Galbraith "Eminim ki benden çok daha nitelikte en azından on tane başka iktisatçı vardır, Sayın Başkan" diyerek geri çekilmiştir.

"Kahrolası, evet var! Ancak hiçbirisi bu işi kabul etmiyor!"

Galbraith işi kabul etti ve büyük hükümet görüşleri yanlısı politik ve ekonomik felsefe geliştirdi. Üç önemli çalışmasında, *Refah Toplumu* (1958), *Yeni Endüstriyel Devlet* (1967), ve *İktisat ve Kamu Amaçları* (1973), Galbraith modern kapitalizmi ve onun önde gelen özür dileyenlerini, neoklasikleri, vahşilikle suçladı. Galbraith'in yazdıkları Veblen'in alay ettiği konularla alay etmiştir. Nasıl birileri inanılmaz açgözlü olan bu şirketler varken Smithgil rekabetin olabileceğine inanabilmektedir? Onun için, Marshallgil rekabet teorisi fantezi listesinin en üst sıralarında Tinkerball, Noel Baba, ve Pamuk Prenses ile aynı seviyededir. Sadece pencereden dışarıya bakamayacak kadar cücelerin General Motors'un devasa gücünü göremediği konusunda Galbraith ısrar etmiştir.

Nasıl olurda bir kimse tüketicinin hizmetçisi olan firmanın ne üreteceğini belirleyeceği anlamına gelen "tüketicinin hakimiyeti" efsanesine inanabilir? Galbraith sebep-sonuç ilişkisinin ters yönde işlediğini iddia etmiş, yani firmalar tüketicileri kendi satışlarına hizmet doğrultusunda şekillendirmektedir.

İzleyen senaryoyu düşünelim. Süpermarkete Cocoa Puffs mısır gevreği almaya gittiniz. Reklamdaki çığlık gibi, siz "Cocoa Puffs için guguk kuşusunuz" Kenneth Galbraith uzun adımlarla kendisini genç ve dinamik tutacak markasız, sağlıklı, şekersiz, tatsız Bran Dust mısır gevreği almak için içeriye girer. Galbraith'e kasada rast gelip şöyle diyorsunuz:

"Sabahları Cocoa Puffs almaya *mecburum*. Bunu gerçekten çok seviyorum."

Galbraith yüksek sesle karşı çıkar. "ihtiyaçlar" ile "istekler" arasında bir ayrım yapar. Cocoa Puffs'a *ihtiyacın* olamaz. Bütün ihtiyaçlar içinden çıkar. Cocoa Puffs tüketimi doğal bir güdü değildir. Sen sadece mısır gevreği istiyorsun, ve istekler ihtiyaçlardan daha az önemlidir. İkincisi, Galbraith Cocoa Puffs'a olan isteğini *senin* belirlediğini kabul etmez. Madison Avenue reklamcıları seni Cocoa Puffs istemeye ikna etmişlerdir. Reklamcılık ve pazarlamacılık "birbirinden bağımsız belirlenen arzuların kavramlarının uzlaştırılması değildir, çünkü en önemli görevi arzu yaratmaktır- daha evvel var olmayan istekleri ortaya çıkartmaktır."[15]

Galbraith Marshall'ın "talebin marjinal faydasını" patlattığını düşünür. Pazar tüketicinin mallara olan gerçek talebini okuyamadığından, kalplerin kalbinde oluşan; yönlendirici reklamlar tarafından yerleştirilen yapay arzuları okur. Galbraith bunu *bağımlılık etkisi* olarak adlandırır.

Galbraith yalnızca bir iddia da bulunmakla kalmaz. Aynı zaman da güçlü sonuçlar da çıkarır: Firmalar istediklerini icat edip bunları yavaş yavaş piyasaya sunduklarından, ve istekler acil olmadığından, hükümet özel tüketimi sınırlamalı ve kamu yararını arttırıcı yönde kaynakları kullanmalıdır. Galbraith içler acısı parklarda ve harabe içlerinde gürültü ile lüks limuzinlerin dolaşmasını kınar, ve özel Amerikanın mide bulandırıcı, çıkarcı bir şekilde gelişirken, halk Amerika'sının açlıktan kıvrandığını iddia etmiştir. Amerikalılar *gerçekte* bu dengesizliği istememektedir. Büyük şirketler onların gözlerini boyamaktadır.

Eğer hükümet demokratik sosyalizmin ve planlayıcılığın ilkelerini kabul etmezse, Galbraith geleceğin daha da korkunç olacağını öngörmüştür. Teknolojinin işinden ettiği daha fazla işsizlik, kalabalık nüfus, ve "yeni, gelişmiş" işe yaramaz aygıtlarla dolu daha fazla evler tahmininde bulunmuştur. Pompalı diş macununa kimin ihtiyacı var ki? Sıkmalı tüp çok mu karmaşık?

Galbraith'in yaylım ateşleri neoklasik iktisadın sinir sistemini vurmaktadır. Eğer marjinal fayda analizinin Büyücü Oz kadar aciz olduğunu ifşa ederse, Marshall beyinsiz bostan korkuluğuna döner.

Fakat Tatlı Cadı'yı oynamak için kim Doğu'dan uçup gelir ve Galbraith'in teorisinin üzerine suyu döker? Friedrich von Hayek.

"The *Non-Sequiter* of the Dependence Effect" adlı eserinde, Hayek Galbraith'in bütün önemli isteklerin içimizden geldiği yönündeki suçlamalarını geri püskürtmüştür.[16] Sadece bir kaç ihtiyacın gerçekten doğal olarak ortaya çıkacağını söyleyerek eleştirel bir yaklaşımda bulunmuştur. Galbraith hayatta sadece gıda ve seksin mi önemli olduğunu ve diğer konuların önemsiz arzular olduğunu mu kast etmiştir? Hayek çevresel etkilerin arzuların önemini neden olumsuzlaştırması gerektiğini sormuştur.

Eğer Galbraith'in mantığı doğruysa, kültür önemsizdir. On sekizinci yüzyılda hiç kimse bir sabah kalktığında "Keşke Mozart senfonisi olsa" demedi. Mozart besteledi ve diğerlerinin içerisinde müzik için arzu uyandırdı. Müzik sadece zenginlerin bir oyuncağı mıydı? Veya insanlık için önemli olan, refah seviyesini arttıran bir katkı mıydı?

Senelerce Devlet Yayıncılığı Sistemi Julia Çocuğu teşvik etti, "Fransız Şefi." Onun şovundan önce, gecenin bir yarısında hangi izleyici yatağından kalkıp uzun, gülünç sesli bir kadın betimleyip yemek pişirmeyi öğretti? Elbetteki hiç kimse (kabuslar olmasına rağmen).

Medeniyet dediğimiz dışsal unsurların beynin dikkatini ve ilgisini çekmek için rekabetin çoğunlukla yansımasıdır.

Galbraith daha fazla devlet okulları için yakarış içerisindedir. Büyük bir ihtimalle, okullar "önemsiz," "dışsal olarak başarılmış" edebiyat ve müzik gibi şeylerin öğretimine bir sürü zaman harcayacaktır.

Modern evlerin aptalca oyuncaklar, elektrikli ev aletleri ve "muhabbet parçaları" ile dolup taşması şaşırtıcı olmamalıdır. Ancak, Galbraith zalim ve tutarsız görünmeden nasıl bir çare sunabilir? Tüketim malları üzerine konacak basit yasaklama zalimcedir. Bunun yerine, Galbraith tüketici malları reklamlarının yasaklanmasını istedi. Galbraith'in tavsiyesine uyulursa, liderler halktan paralarını daha akıllıca ve gösterişe kaçmadan harcamalarını tavsiye etmelidirler. Liderler halkı kamu malları için özel zenginliğe katkıda bulunmaları konusunda ikna edebilirler. Fakat, bu tavsiye Galbraith'in kendi ilkesi ile çelişir! Daha ölçülü tüketimi ve daha fazla kamu malını teşvik ederek, liderler yeni "dışsal olarak başarılmış," "acil olmayan" istekleri yavaş yavaş alıştırmaya başlamış olurlar. Reklamcılık ister politikacı isterse pazarlamacı tarafından yapılsın hâlâ reklamcılıktır.

Galbraith'in bu eleştirisi politikacıların devlet okulları taraftarı olmaması anlamına gelmez. Ancak, Galbraith kendisinin "bağımlılık etkisi" teorisinde bir çatlak olduğunu kabul etmeden politikacıları bu yöne doğru itmemelidir.

Galbraith karmaşık bir konu olan reklamcılığın gücünü abartmıştır. Aralarında sadece reklam müziği ve sunan modeller dışında neredeyse hiç bir fark bulunmayan aynı mallar arasındaki reklam savaşı hiç şüphesiz ki kaynak israfıdır. Bununla birlikte, birçok reklam bir sürü flaşlarla bazı faydalı bilgilerde içerir. Flaşlar izleyicinin ilgisini çekerken, bilgi mi gerçekte ürünün satışını yapmaktadır?

Reklam ve gözlükler hakkındaki meşhur bir çalışmada göz doktorlarına reklam izni veren eyaletlerde, bu izni vermeyen eyaletlere göre gözlüklerin yüzde 25 ila 30 daha ucuza satıldığı tespit edilmiştir. [17]

İnsanlar sadece parlaklığa mı kapılır? Amerikan pazarlamacılık tarihi Edsel, *Ishtar*, ve Premier, "dumansız sigara" ismini taşıyan başarısızlıklarla doludur. Büyük şirketlerin pazarlama bölümleri onları yönlendirmekten çok

Amerikan kamuoyunun lükslerine yetişmeye çalışmaktadırlar. The Wall Street Journal spor ayakkabı imalatçıları pazarlarını şehir içlerinde piyasa araştırması yapmakta, çünkü kentli zengin çocuklar genellikle kültürel geçici hevesleri ateşlemektedir. 1986'da İngiliz Şövalyeleri isimli spor ayakkabı, ya da kısaca BK'ler, atılım gerçekleştirdiler. Satışlar yükseldi, ancak herhangi bir neden ortada yokken yerel sokak çeteleri bunun ismini "Kardeş Katilleri" olarak telaffuz etmeye başlayınca, satışlar hızla düştü.[18] Örneğin, basit bir reklam tüketiciyi belli bir şampuanı alması konusunda ikna etse bile, eğer şampuan kullanıcının saçını bozarsa, acaba tüketici bir daha bu markayı alır mı? Televizyon ve gazete reklamlarının pek çoğu tekrar eden alımlar, tüketici güvenilirliği, vb. konularla ilgilidir. Mallar "tek atışlık" kâr yapıcılar değildir. Üreticiler bir defalık mal satıp daha sonra müşterilerini bir kenarda memnuniyetsiz bir şekilde bırakamaz. Bir diğer taraftan, otomobillerde olduğu gibi "pahalı bilet" reklamları tüketicileri test sürüşüne davet etmektedir. Sadece dünyanın en aptalı Pontiac marka arabayı televizyonda gördüğü için alır.

Bu noktalar yalancı reklamları savunmak için veya varlıklarını inkar için değildir. Fakat, reklamcıların büyük bir kesimi "bir gecede" aldatarak büyük paralar kazanmayı amaçlayan insanlar değildir. Galbraith'in kendisi firmaların çabuk karlardan ziyade pazar paylarına odaklandıklarını yazmıştır. Kaliteli olmayan ürünler piyasayı çabuk kaybettirir.

Galbraith gibi pek çok insan modern kapitalizmin modern tüketiciye sunduğu seçeneklerden memnun değildir. Seçenekler seçim yapacak için sorumluluk getirir. Birçoğu psikolojik olarak seçeneklerin bu denli geniş olmasından rahatsızdır. Crest, Aqua-Fresh, Close-up, Ultra Brite, Colgate, ya da Gleem'i mi seçeriz? En son seçimimizle ilgili olarak reklamcıları suçlarız. Elbetteki, diş macunu önemsizdir. Daha önemli ilke üzerine düşünelim. Galbraith haklıysa, anlık konularda Goebbels yerine Chuchill'i, veya KKK yerine NAACP'yi seçen insanlar ödül

kazanır mı? Galbraith'in eleştirisi görünüşte reklamlar üzerine yoğunlaşmıştır. Daha da önemlisi, insanın gerçekte ne olduğuyla ilgilenir. Pavlov'un köpeklerinden daha mı özgürüz? Eğer değilsek, Galbraith haklıdır, ve neoklasik iktisat başarısızdır.

Galbraith mutlu bir şekilde kendisini Thorstein Veblen ile aynı safta tutar. Modern kültür ve kapitalizmin alaycı görünüşünü de içine alan benzer kişisel özellikleri taşır. Fakat, başka bir kişisel özellik daha taşır o da belirsizlik. Kendisi iktisatçıların dikkatlice test edebileceği veya hatta hikayeleştirebileceği ne bir örnek ne de bir yöntem geliştirmiştir. Görünen o ki kurumsalcılar eleştiri ve gözlem yapmakla çekişmektedirler. Çalışmaları bugün hâlâ *American Journal of Economics and Sociology* ve *Journal of Post Keynesian Economics*'te devam ettirilmektedir. İkincisine katkı yapanlar aynı zamanda İtalyan iktisatçı Pierro Sraffa, Polonyalı Marksist Michal Kalecki, ve son dönemin Cambridge iktisatçılarından Joan Robinson'ın "eksik rekabet" çalışmalarından büyük ölçüde etkilenmişlerdir.

Yeni Kurumsalcılar ve Hukuk İktisadı

Yaşarken John Kenneth Galbraith eski kurumsalcıların doruk noktasını ve yeni kurumsalcıların yükselişini gördü. Elbetteki eskilerden çok daha fazla hoşlanmıştı. Serbest piyasa iktisatçılarının kurumsallığı ihmal etmekle eleştirmişler, ve serbest piyasa iktisatçılarını insan davranışları hakkında Marshallgil varsayımlarla yaslanmaktan dolayı bombardımana tutmuşlardır.

Yeni, dönek kurumsalcılar neredeyse Veblen ve Galbraith'in icraat için kurdukları düzenekleri tersine çevirmişlerdir. Kurumsalcılar Marshallgil iktisadın yanlışlarını ortaya koyduğunu ilan etmemişlerdir. Bunun yerine, Marshallcı neşter ve makasla kurumları ayırma icraatını gerçekleştirdiler. Dikkatlice tarif edilmiş bir gurup değildir. Çoğunluğu iktisatçıdır, bazıları

iktisat eğitimi almış avukattır. Sosyal kurumlar hakkındaki merak ve neoklasik iktisada duydukları güvende birleşmişlerdir.

Yeni kurumsalcı yaklaşım hukuk dünyasını istila etti. Antitröst yasaları daima iktisat alanına girmiş olmakla beraber, iktisatçılar hakim ve avukatları olayları Alfred Marshall ve takipçilerinin gözünden incelemeye zorlamışlardır. Hukukun hiç bir alanı iktisadın analizinden kaçamaz, ve hiç bir hukuk profesörü iktisat eğitimi almadan güven içinde ders veremez. Hukuk dergileri ve mahkeme kararları marjinal fayda ve marjinal maliyet tartışmalarıyla dolup taşmıştır. Tartışmalar sadece akademik değildir. Pek çok hukuk ve iktisat alanında önde gelen uzmanlar federal mahkemelerde milyonlarca insanın hayatlarını etkileyecek oturumlara katılmaktadırlar. Hiç kimse iktisatçılardan saklanamaz. Hatta hapishane kuşları bile yüksek lisans öğrencisinin gelip hapishane hücrelerinin ekonomik analizini yapmasından endişe duymalıdır, belki de belli tip ekmek ve suyun rehabilitasyon oranı üzerine etkisi olduğunu kanıtlayabilirler.

1915'te Louis Brandeis "iktisat eğitimi almamış avukat . . . halkın düşmanı olmaya meyilli"[19] olduğunu yazmıştı. Maalesef, Amerika Birleşik Devletleri her yıl binlerce halkın düşmanı olan mezunlar vermektedir.

Geleneksel yargı sisteminde iktisatçıların dramatik bir şekilde değiştirdiği dört çok önemli alanı keşfedelim: *ihmal* hukuku; *mülkiyet* hukuku; *ceza* hukuku; ve *şirket finansmanı.*

İhmal

Kazaların çoğunluğu *ihmal* hukuku, diğer bilinen adıyla *haksız fiil* kategorisine girer. Süpermarket zemininde bırakılan muz kabuğuna birisi basıp kaydığında, avukat ihmalkarlıktan dava açmayı ümit eder. "Süpermarket kabuğu orada bırakmamalıydı," şeklinde davacı iddiada bulunur. Büyük bir olasılıkla kazanır.

Kişi veya işletme kendine ait mekanda meydana gelen *her* kazadan sorumlu tutulmalı mıdır? Başka bir örneğe bakalım. Kaptan Gilligan fırtınaya rastlar ve kazaya uğrar kendisi ve *S.S. Minnow* yolcuları bir palmiye adasına çıkarlar. Sadece iki kişi bu adada yaşmaktadır. Fakat, adayı 200 maymunla paylaşmaktadırlar. 202 yerleşik ihraç amaçlı muz likörü üretmektedir. Maymunlar muzların kabuklarını soymakta ve sıkmaktadırlar. İşlem esnasında, adanın etrafına kabukları fırlatmaktadırlar. Gilligan'ın adada dolaştığını ve muz kabuğuna basıp düştüğünü varsayalım. Muz işletmesi ihmalkar mıdır? Mahkemelerin çoğunluğu hayır diyecektir.

Süpermarket ile ıssız ada arasında ki anahtar farklılıklar nelerdir? İlki, marketin muz reyonunda bir insanın yürüme olasılığı yüksektir, halbuki kazazede birisinin ıssız bir adada dolaşma ihtimali çok düşüktür. İkincisi, süpermarketi denetlemenin maliyeti düşüktür, fakat adadaki maymunları denetlemenin maliyeti ise yüksektir.

Bu kavramları kullanarak, Hakim Learned Hand 1947'deki davada ihmal hukukunda zekice bir ekonomik analiz oluşturdu.[20] Hand üç önemli anahtar unsur belirledi: yaralanma olasılığı (P); yaralanmanın uzantısı veya kayıp (L); kazayı önlemenin maliyeti (C). Hand'e göre, *kişi ihmalkardır eğer kurbanının yaralanma olasılığı kazayı önleme maliyetinden büyükse.* Öyleyse, matematiksel olarak, savunma suçludur eğer $P*L>C$.

Süpermarkette, zemindeki muz kabuğuna birisinin basıp kayma riski yüksektir, diyelim ki yüzde 20. Yaralanma ciddidir, diyelim ki $20,000 hastane faturası, kayıp ücret, ve nahoş durum için olsun. Böylece, $P*L=\$4,000$. Eğer süpermarket kazayı $4,000'dan daha düşük bir maliyetle önleyebilecek durumda ise, o zaman ihmalkardır. Çırağın elindeki $3.00 süpürge işi görürdü.

Palmiye adasında, gemi kazazedesinin muz kabuğuna basıp düşme ihtimali oldukça düşük, belki yüzde 1. Yaralan-

ma $20,000'lık bir hasar yaratsa bile, zarar ihtimali ya da beklenen zarar sadece $200 (0.01*20,000=200). Likör üreticisi eğer kazayı $200 daha az bir masrafla önleyebilseydi o zaman ihmalkar sayılırdı. Elbetteki, çitle çevirerek, işaretleyerek, ve adanın etrafına güvenlik kameraları yerleştirerek bu kazayı önleyebilirlerdi. Ancak, bütün bunlar çok pahalıya mal olurdu. Dahası maymunlar kendilerini çitlerde incitebilirlerdi. Hand'e göre, üreticiler olma riski düşük kazaları önlemek için paralarını boşa harcamamalıdırlar. Eğer hakim onların ihmalkar olduğuna karar verirse, faydalı kaynakları ziyan etmelerini teşvik etmiş olur.

Toplumsal zenginliği maksimum yapmak için, mahkemeler marjinal faydanın marjinal maliyeti geçtiği durumlarda insanları güvenlik konusunda para harcamaya teşvik etmelidirler. Hand'in formülasyonu Marshallcı mantığı hukuka kazandırmıştır.

Tüm kazalardan kaçınmayı deneyebiliriz. Kendimizi köpük kauçuklara sarabilir ve evden dışarıya asla çıkmayabiliriz veya fırını çalıştırabiliriz. Ancak, birçoğumuz bazı riskler alma konusunda hem fikirizdir. Hand risklerin ne zaman budalaca yüksek veya önemsiz derecede küçük olduğunu anlamamıza yardım eder. Hand'in görüşünü takip eden elli yıl içerisinde, avukatlar ve iktisatçılar kendisinin orijinal formülünü geliştirdiler. Ne var ki, orijinal formül hâlâ doğru bir şekilde modern ihmal hukukunun tadını taşımaktadır.

Mülkiyet

Geçen bir kaç on yılda, hukuk ve iktisat bilimcileri hakimleri vermiş oldukları kararların gerçek mülk üzerindeki etkilerini görmelerini sağladı. İktisadı göz ardı eden hakimler bazen insanları hakimlerin niyetlerinin tam tersi çıkartacak eylemlerde bulunmaya zorladılar. Gelin iki örneğe bakalım. İlim adamları avukatları, hakimleri ve kanun koyucuları analizlerini yeniden

gözden geçirtecek iki örnek sundular: Coase'ın Teoremi ve kira kontrolleri.

1960'da, Chicago Üniversitesi Profesörü Ronald Coase ekonomik analiz için kuvvetli bir alet sundu.[21] Kısaca, Coase mülkiyetin nihai olarak nasıl kullanılacağının başlangıçtaki mülkiyet hakkından bağımsız olabileceğini gösterdi. Coase'ın Teoremini başkalarını rahatsızlık veren konuları içeren hukuka uygulayalım. Frank Sinatra'nın gece kulübü olduğunu varsayalım. Uykucu Simon kapı komşusudur. Ne zaman Sinatra yüksek sesle şarkı söylese, Simon'ın dişlerini titretir ve yatağından onu kaldırır. Simon Sinatra'yı dava eder ve kendisinin horul horul uyumaya hakkı olduğunu iddia eder. Sinatra yüksek sesle şarkı söylemeye hakkı olduğunu iddia eder. Hakim Simon'ı haklı bulur ve Sinatra'nın salonunu kapatır. Coase'a göre, hikaye henüz bitmemiştir. Coase'un Teoremi eğer Sinatra'nın salonuna verdiği değer Simon'un uykusuna verdiği değerden fazlaysa Sinatra'nın hâlâ şarkı söyleyeceğini tahmin eder. Eğer Sinatra salonuna 1 milyon dolar paha biçiyorsa, ve Simon uykusuna sadece 100,000 dolar değer biçiyorsa, bu durumda Sinatra Simon'a rüşvet vererek davadan vazgeçmesini isteyebilir. Eğer Sinatra 100,000 dolardan fazla teklifte bulunursa, Simon kabul edecektir. 100,000 dolar ile, Simon ses geçirmeyen duvarlar yaptırabilir, veya kendisine lüks kulak tıkayıcısı alabilir. Coase'ın Teoremi bir kere mülkiyet hakları net bir şekilde tarif edildikten sonra, mülkiyet en değerli kullanımına gideceğini belirtmesidir. Hakim Simon'a uyuma hakkını bir defa tahsis etti mi, Sinatra bu hakkı satın alabilir veya Simon'a rüşvet verip uykusundan vazgeçmesini veya başka bir yere taşınmasını isteyebilir. Hakim Sinatra'yı susturma hakkını Simon'a vermiş olsa bile, Sinatra yüksek sesle şarkı söyleme hakkını satın alırsa tekrar şarkılarını seslendirebilir.

O halde, Sinatra ve Simon 100,000 dolar ile 1 milyon dolar arası bir yerde anlaşmaya varacaklardır. (Eğer Simon 1 milyon dolardan fazla da ısrar ederse, Sinatra ödemede bulunmayacak

ve şarkı da söylemeyecektir. Eğer Sinatra 100,000 dolardan daha azını teklif ederse, Simon bunu geri çevirecektir.)

Kapı komşusunun uyku durumuna bakmaksızın eğer Hakim Sinatra lehinde karar verir ve Sinatra'nın yüksek sesle şarkı söylemeye hakkı olduğunu ilan ederse bu durumda ne olacaktır? Davayı kazanmış olsa bile, Sinatra'nın şarkı *söylemeyeceği* bir durum söz konusu olabilir mi? Evet. Eğer Simon uykusuna Sinatra'nın şarkı söylemesinden daha fazla değer biçiyorsa, Simon Sinatra'nın sessizliğini satın alabilir Coase'a göre, hakimin ilk mülkiyet hakkını kime verdiği mülkiyetin nihai olarak nerede olacağını belirlemez. Sadece kimin alıp kimin satacağını belirler. Sinatra hayranları şarkı söylemesi için ödemede bulunurken, komşuları söylememesi için ödemede bulunurlar.

Coase aynı analizi kirletenlere de uygular. Her şeye rağmen, yüksek sesli insan sesi bazıları için başka bir tip kirlilik olarak düşünülebilir. Duman salan fabrika komşularını rahatsız edebilir. Fakat, eğer fabrika kendisinin kirletme hakkını komşularının temiz hava hakkından daha fazla değer veriyorsa, ya da fabrika komşulara başka bir yere taşınmaları için ödemede bulunursa, fabrika kirletmeye devam edebilir. Sonuç: hakimler eğer kendilerinin hakları dağıtmak suretiyle sonuçta ne olacağını bildiklerini varsayıyorlarsa budalalık etmiş olurlar.

Learnerd Hand'in ihmalkarlık teorisi gibi, Coase'ın Teoremi tenkit edildi ve düzeltildi. Tenkidin can alıcı noktası insanların birbirlerine büyük işlem maliyeti gerektirmeden rüşvet verebilecekleri varsayımıydı. Özellikle büyük miktarda evin etkilendiği kirletme konusunda ailelerin kirleten tarafla pazarlık etmek için etkin bir şekilde organize olması pek mümkün gözükmemektedir. Bu karmaşıklığa rağmen, Coase'ın Teoremi bireyleri etkileyebilecek yasal kararların yolunda zeki ve yenilikçi bir anlayış gibi görünmektedir.

İktisatçılar diğer gayri menkul kanunlarını da dikkatlice incelediler, belediyenin kira kontrol kanunları. Nasıl oy

alınacağını bilen ancak ölçülü olarak nasıl yöneteceğini bilmeyen kanun yapıcılar sürekli olarak iktisadi olarak regülasyonları yasalaştırdılar. 1970'lerde ütopyacı görüşün etkisinde olan görevliler ev sahiplerinin kiraları yükseltme imkanlarını kısmak suretiyle herkesin oturabileceği evler amaçlayarak kira kontrol kanunlarını yaygınlaştırdılar. Bazıları bunu asil bir amaç ancak baştan sağma bir politika olarak nitelendirdiler.

Oldukça basit olarak, kira kontrol kanunları neredeyse daima ev sayısında azalmaya neden olur. Düşük fiyatlarda, insanlar ev talebini arttırır. Fakat, kanun ev sahiplerinin elini kolunu bağlamaktadır. İlk bakışta, ev sahiplerinin bir defa evi inşa ettikten sonra yapabilecekleri bir şey olmadığını düşünebilirsiniz. Gerçekte, ev sahipleri arzı düşürebilirler. Bakım onarım işlerinde tasarrufa yönelebilirler. Veya evlerini ticarethanelere, ofislere, veya işyerlerine dönüştürebilirler. Zarar veren topun tarih veya batık maliyet umurunda pek değildir. ABD şehirleri hakkında yapılan bir ekonometrik çalışma uzun dönem arz fiyat esnekliğini yüzde 20 olarak hesaplamıştır. Buda demektir ki eğer hükümet kiraları yüzde 10 aşağıya doğru bastırırsa, ev sahipleri yüzde 2'lik bir ev miktarını piyasadan çekeceklerdir.[22] Uzun dönemde, ev sahipleri ev fiyatlarındaki değişmelere karşı miktarı değiştirmektedir.

1979 senesinde Kaliforniya'nın Santa Monica kenti ABD'deki en katı kira kontrol rejimini onayladı. Kanunlar ev sahiplerinin arzı azaltmasını onları dönüştürdükleri her birim için yeni kiralık birimlerin masrafını ödemeye zorlayarak önlemeyi amaçladı. Sonuçta mülklerin değeri aksi istikamette hareket etti. Boş bir arazi 600,000 dolara satılırken, hemen bitişiğinde bulunan aynı ebatta üzerinde apartman bina 200,000 dolar daha aza satıldı.

Forbes dergisinin haberi sürpriz sayılmamalıdır

> Terk edilmiş küçük apartman daireleri 500,000 dolar veya daha fazla değerindeki evlerin yanı başında durmaktadırlar. Kiraları düşürülmüş kiralık birimler

yüksek sosyeteye kıyafetten otomobile her türlü mal satan gösterişli dükkanlarla aynı sokakları paylaşmaktadırlar.[23]

Ev sahipleri arzı kısmasalar bile, özellikle yeni kiracılardan rüşvet veya "demirbaş harcı" talep ederek kirayı gizlice yükseltebilmektedirler. "Kiralık daire aylık 400 dolardır. Fakat, almak *zorunda* olduğun pencere perdeleri 10,000 dolardır," şeklinde ev sahibi diretmektedir.

Kira kontrollerinden kazançlı çıkanlar var mıdır? Kısa dönemde, iki gurup kâr elde eder. İlki, kötü yürekli ev sahiplerini öldüren kahraman gibi görünen politikacılar. İkincisi, kira kontrolünün yasalaştığı zamanda kirada oturan ve böylece düşük kiradan faydalananlar. Sonuç olarak, bu kiracılar nadiren taşınırlar. Bu mobiliteyi düşürür ve şehrin yeni sakinlerini dondurur. 1980 yılında çıkarılan kira kontrol kanunlarının neticesinde, Kaliforniya Üniversitesi, Berkeley öğrencilerinin büyük bir yüzdesi komşu yerleşim yerlerinde ikamet edip her gün okula gidip gelmek zorunda kalmışlardır. (1995 yılında kabul edilen eyalet yasası yerel bazı talimatları hafifleştirmiştir.) New York Şehri'nin apartmanları bir zamanlar çocuklarıyla aynı dairede oturan yaşlı çiftlerle doludur. Çocukları ayrıldıktan sonra, daha küçük bir apartmana taşınmaktansa, aynı dairede kalmaya devam etmişlerdir. Böylece şehre yeni taşınan büyük aileler zor durumda kalmaktadır. Manhattan'da kiralık daire bulmanın yolunun emlak ilanlarıyla değil ölüm ilanlarına bakarak olacağını bir çok insan bilir.

En nihayetinde, kira kontrolleri evlerin değerini tamiratın düşmesiyle ve arzın azalmasıyla düşürme meylindedir. Genellikle, bu gibi kontroller fakir insanlara yardım etmenin kötü bir yöntemidir-ve şehri yok etmenin iyi bir yoludur.

Ceza

Şu ana kadar iktisatçıların haksız fiil ve mülkiyet hukukunu nasıl incelediklerini gördük. Fakat, hukukun hiçbir alanı açgözlü iktisatçıların dokunulmaz alanı değildir. İktisatçı Gerry Becker Marshallcı iktisadı aile ve ceza hukukuna uygulamıştır. Konular göz kamaştırıcıdır. Becker'in ceza modeli saldırı yapmanın fayda ve maliyetini tartan görünen suçluları betimler. Becker ima etmektedir ki bir suç sorunumuz var, çünkü suç bir gelir kapısıdır. İktisatçılar suçluları neyin engellediğini hesaplamaya çalışmışlardır. Görünen o ki iki değişken çok önemlidir: (1) yakalanma oranları ve (2) cezanın ciddiyeti. Engelleme etkisi değişik tipteki suçlar için farklılık göstermektedir. Bazı suçlar için, polis suçluları yakalamaya odaklanmalıdır. Diğer suçlar için ise, yakalanma oranları zanlıları korkutmamaktadır. Bunun yerine, ağır cezalardan korkmakta ve engellenmektedirler.[24] Beckerci analiz oybirliğiyle henüz kabul görmedi. Pek çok istatistiki veriler birbiriyle çatışmaktadır. Ne var ki, Evelyn Waugh'un aptalca teorisi "tüm suçlar estetik vurgunun bastırılmasından dolayıdır" görüşünden daha fazla puan toplamaktadır.

Narkotik kaçakçılığını inceleyen iktisatçılar gittikçe korkunçlaşan sorunu çözmekte başarısızlığa uğrayan hükümet politikalarını eleştirmişlerdir. Geçen yirmi yıl zarfında, federal hükümet ekim alanlarını yok ederek ve sınır kapılarında geniş güvenlik önlemleri alarak uyuşturucu arzını engellemeye çalıştı. Uyuşturucu ile Mücadele Dairesi her yıl tonlarca uyuşturucu yakalasa bile, bir çok nedenden ötürü arz yanlı yaklaşım sorunun çözümünde çok az yardımcı olmaktadır.

İlkolarak, kokain gibi uyuşturucular dünyanın birçok bölgesinde rahatlıkla yetişen bitkilerden elde edilmektedir. Yakılacak veya gözlemlenecek aşırı derecede fazla tarla mevcuttur. İkincisi, örneğin kokainin sokak değeri ithal değerinden on kat daha fazla olduğu için, Miami limanındaki fiyatı yükselt-

mek Chicago sokaklarındaki fiyatı çok az yükseltmektedir. Üçüncüsü, yasaklama veya tarlaları yakmak her ne kadar sokak fiyatını yükseltse de, kokain bağımlılarının fiyat umurunda bile değildir. Marshallci anlatımla, bağımlılar esnek olmayan talebe sahiptir. Ve, beklenenin zıttı olarak, bağımlılar yüksek fiyattan dolayı hırsızlığa, soygunculuğa yönelebilir. (Uyuşturucunun yeni tüketicileri yüksek fiyata daha duyarlı olabilir.)

Uyuşturucu savaşını kazanmak için, ya da en azından ateşkesi başarmak için, federal ve eyalet hükümetleri işin talep yönüne odaklanmalıdır. Bu da uyuşturucu kullananları ağır bir şekilde cezalandırma demektir. Fiyata duyarsız olabilirler; ancak hapishane de geçirecekleri zamana karşı daha duyarlı olabilirler. Elbetteki, daha iyi rehberlik ve rehabilitasyon hizmetleri temin edilmelidir. Bu önlemlere sokak satıcılarını cezalandırmakta eşlik etmelidir. Amerikalılar uyuşturucu kullanım isteklerinden vazgeçinceye kadar, uyuşturucuya karşı verilen savaş güney sınırının tarlalarında veya güneydeki limanlarda kazanılamaz. Ancak, Amerikanın kasaba ve şehirlerinde kazanılabilir.

İktisatçıların yasal düzenlemeleri zenginleştirdikleri konusunu kimse inkar etmemektedir. Fakat, eleştirmenler yine de iktisatçılar tarafından büyülenen avukatların çok ileriye gidip gitmediklerini sormaktadırlar. Her şeye rağmen, hukuk adaleti amaçlamalıdır. Etkinlik adalet midir? Adil olsalar bile, etkin olmayan kanunları silip atmalı mıyız? Mahkumları kırbaçlamak etkin ise o zaman ne olacak? Savunucular iki değişik yoldan sert cevap vermişlerdir. Aşırı uçtakiler adaletin etkinlik demek olduğunu söylediler ki bu Mill'in sinir sistemi çökme öncesini çağrıştırır. Richard Posner'in *Hukukun İktisadi Analizi* adlı ilmi eserinin ilk baskıları etkinliğin adalet anlamının "belki de en genel ifadesi" olduğu iddiasıdır. "İnsanlar kişiyi yargılamadan suçlu olduğuna, onun malını tazmin etmeden el koyduğunda "adaletsiz" olarak niteliklerini görmekteyiz . . . bunlar kaynakların israf edilmesinden başka bir şekilde yorumlanamaz." Bu zeki bir adam tarafından yapılan oldukça silik bir gözlemdir

ancak eserin üçüncü baskısında uyanmış ve Posner "Adalette iktisattan daha fazla şeyler var"[25] diye itirafta bulunmuştur.

Daha makul sert cevap iki kısımdan oluşur. İlki, özellikle iş hukukunu ilgilendiren bir çok yasal kararda, hakimler etkinlik için mücadele ederler. Hukuk ve iktisat okulları kendilerine yardım ederler. Geçen senelerde, hakimler etkin olarak hareket etmeye çalıştılar, fakat cehalet önlerini görmelerine engel oldu. İkincisi, adalet konularının önem kazandığı davalarda, adalet sistemi verilen kararların sonuçlarını en azından bilmelidir. Ahlaki açıdan, adil eylemlerle adil eylemcileri birbirinden ayırt edebilmeliyiz. Derin bir düşüncenin ardından doğru eylemi yapan adil bir insandır. Laboratuar faresi de doğru eylemi seçebilir, ancak bu eylem eğer enine boyuna düşünülmediyse adil değildir. Oluşacak sonuçları ihmal eden hakim laboratuar faresinden daha adil değildir. Hakim etkin sonucu uygulamaktan kaçınsa bile, etkinliği göz ardı ettiğini bilmelidir. Çok yüksek bulutlara başımız değer korkusuyla, bu Posner ile Kant arasındaki tartışmayı bir kenara bırakalım ve şirket finansmanındaki ilginç gelişmelere bakalım.

Şirket Finansmanı

Hukuk ve iktisat bilimcileri yeni kurumsalcıların Marshallcı aletleri kullanarak kurumları incelediklerinden dolayı eski kurumsalcılarla zıtlaşmışlardır. Ancak, dar bir bölgede eski ve yeniler benzerlik göstermiştir. 1932 senesinde Columbia'da hukuk profesörü Adolph Berle ve iktisatçı Gardiner Means firmanın sahipleri ve yöneticileri arasında ölümcül bir ayırım olduğunu iddia ettiler.[26] Şirketin sahipleri (hisse senedi sahipleri dahil) kendileri bizzat yönetmeyip maaşlı yöneticiler tarafından idare edildiğine göre, şirketler artık etkin değildir. Galbraith daha sonradan yöneticilerin örneğin firmanın büyüklüğünü genişleterek kendi prestijlerini arttırmak gibi kendi emellerini gerçekleştirmek için mücadele verecekleri konusunda ısrar etmiştir.

Korkunç etkileri inkar etmesine rağmen, yeni kurumsalcılar sahiplerin yöneticileri denetlemesini kabul etmişlerdir. Denetlemek paraya mal olur, ve bazen "acente maliyeti" olarak anılır.

Acente maliyetini düşürmesine rağmen, sahipler karı arttırması için genelde yöneticilere teşvikler sunarlar. Şirketlerin tepe yöneticilerinin büyük bir çoğunluğu tazminatlarını hisse olarak alırlar. Karı arttırırlarsa, hisselerin değeri artar, ve daha fazla para kazanırlar. Ayrıca, tepe yöneticileri sıklıkla hisselerin değeri yükseldiğinde şirketin nakit ödemede bulunduğu "hisse artış hakkı" alırlar. Gittikçe daha fazla şirket, yönetici olmayan çalışanlarına hisse teşviki sunmaktadır.

Daha bile kuvvetli teşvikler 1980'lerde *kaldıraç etkili alımlar* (LBOs) artmasıyla baş göstermiştir. Bir çok kaldıraç etkili alımlarda, yöneticiler borç para alırlar, hisselerin tümünü satın aldıktan sonra sahipliği üzerlerine almaktadırlar. Yeni borç onları maliyeti azaltmaya ve verimli olmayan varlıkları satmaya zorlar. Başkan yardımcıları anahtarlarını şirket jetlerine teslim ederler. Böylece, ölümcül ayrılık tamir edilmiş olur. Acente maliyetleri düşer çünkü yöneticiler şirketin performansı konusunda büyük çıkarları vardır. Hertz, Levi Strauss, ve Siyah Eğlence Televizyonu "özele alınma" ile başlamıştır. Kaldıraçlı satın almanın eleştirileri vardır. Yöneticilere hisselerini satan hisse sahipleri genellikle LBO öncesi piyasa fiyatının oldukça üzerinde bir getiri kazanırlar, eleştirmenler satın almanın adilce gerçekleşip gerçekleşmediğini sorgulamaktadırlar. Belki de yöneticiler açıklamadıkları fiyatı daha da yukarı çekebilecek şirketle ilgili bilgiye sahiptirler.[27]Dahası, eleştirmenler eğer ekonomi yalpalarsa devasa borçların dramatik bir şekilde iflas riskini arttırabileceği vurgusunu yapmışlardır. Bu doğru olmasına rağmen, bu şirketlerin yeni borç verenleri genellikle riski dikkatlice inceleyen son derece kaliteli sigorta şirketleri ve kurumlardır.

Birçok oyun ve filmler maliyetler ödendikten *sonra* brüt üzerinden yıldızlara ve yönetmene belli bir yüzde ödenmek şeklin-

de finanse edilmektedir. Böylece, herkesin maliyeti düşürmek için güdüsü vardır. Hiç kimse israfa meyletmez. Hollywood finansörleri bunu "olası ertelemeler" olarak adlandırırlar.

Şirket finansmanında, eski kurumsalcılar sorunu gösterdiler. Elli yıl sonra yeni kurumsalcılar çözümü gösterdiler.

Neredeyse tüm kurumlar ve sosyal olaylar iktisadi imalar içerir. 1988'de yapılan bir çalışmaya göre, tarih boyunca savaş esirlerine yapılan muamele; öldürme veya yenilmiş muhalifin hayatını bağışlama maliyet ve fayda ile yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Yazarlar orta çağda savaş esirlerine yapılan muamelenin her zaman için iğrenç olmadığını çünkü daha yüksek fidye kazanmak için esirlere, yakalayanlar tarafından iyi davranıldığı sonucunu çıkartmışlardır.[28] Orta çağda ele geçirilen savaş suçluları için kötü haber ise: eğer onlara olan talep veya emeklerine olan talep düşerse, kafaları yerlerde yuvarlanacaktır.

İçinde bulunduğumuz zaman bile iktisadi imalar taşımaktadır. Eğer insanlar dünyanın yarın sona ereceğini bilseler nasıl davranırlardı acaba? Anlaşmaları yerine getirmeye zorlamayan veya suçu cezalandırmayan yeni bir yasal sistemin gelecek hafta uygulamaya konulacağını bilseler nasıl davranırlardı acaba?

İnsanlar birbirlerine medenice birçok nedenden dolayı davranırlar. Bir nedeni kendilerinin emin bir insan olarak bilinmelerini istemeleridir. Bu özellikle iş dünyasında çok önemlidir. Fakat, zaman kısa ise ve yeni gelecek rejimde, itibar için bugünkü davranışlar temel teşkil etmeyecekse, bazı insanlar binaları soyabilir ve diğerlerinin haklarını gasp edebilir. Sağlıklı piyasa ekonomisi belli bir medeniyet seviyesi ve sözlere sadakat talep eder. Gelecekleri olmadığını gören toplumlar ekonomik çöküntüyü göreceklerdir.[29]

İktisatta fiyatlardan, karlardan, kiralardan, rantlardan ve maliyetlerden daha fazlası olduğu aşikardır. Kanunlar, ahlaki ilkeler, moda, ve felsefe hepsi ekonomiye katkıda bulunurlar.

Destekleyebilirler, veya köstekleyebilirler de. Veblen ve Galbraith iktisadın tanımını genişlettiler ve meslektaşlarının gözlerini daha geniş olaylara açmaları için zorladılar. İktisat Marshall'ın gösterdiği kadar kolay değildir.

Yeni kurumsalcılar iktisadın kolay olmadığını kabul etmektedirler. Fakat, Marshall'ın aletlerinin ne kadar sağlam olduğunu gösterdiler. Ekonomiyi şekillendiren karmaşık kurumları anlamak için onun yöntemlerini kullanmaktadırlar.

Brandeis iktisattan bihaber avukatların toplum için bir engel olduğu konusunda ikazda bulunmuştur. Eski ve yeni kurumsalcıların mirası nedir? Sonunda iktisadın toplum kadar büyük olduğunu açıklamışlardır.

Notlar

1. Auguste Comte Mill'e aynı tavsiyede bulundu. Neo-sosyalistler dinlemedi. "Yumuşak" topallayan bilimle alay ettiler. İroni, yeni kurumsalcılar bugün diğer sosyal bilim adamlarının karşılaştığı aynı toprakla tanıştılar, çünkü kısmen antropolojiye, kriminolojiye, ve sosyolojiye bağlandıkları için.

2. Joseph Dorfman, Thorstein Veblen and His America (New York: Viking, 1934), p. 79.

3. Thorstein Veblen, "Why Economics Is Not an Evolutionary Science," Quarterly Journal of Economics, vol. 12 (July 18987), p. 389.

4. Thorstein Veblen, The Theory of the Leisure Class (New York: The Modern Library, 1934), pp. 42-43.

5. Harvey Leibenstein, "Bandwagon, Snob, and Veblen Effects in the Theory of Consumer Demand," Quarterly Journal of Economics, vol. 62 (May 1950), pp. 183-207.

6. Marx'ın sömürü yaklaşımını es geçsede, Veblen Marx'ın özel

mülkiyetin toplum incittiği suçlamasını kabul etmiştir. Ne var ki, özel mülkiyete olan antipatisi kendisinin dağ evini korurken yoldan geçenlere nacak ile saldırmasını engellememiştir.

7. Thorstein Veblen, The Theory of the Business Enterprise (New York: Scribner's, 1904), p. 309.

8. Ibid., p. 286.

9. Thorstein Veblen, The Engineers and the Price System (New York: Viking, 1921), pp. 18-19.

10. Thorstein Veblen, The Vested Interests and the Common Man (New York: Capricorn Books, 1969), p. 165.

11. Veblen, The Engineers and the Price System, p. 58.

12. T. Pare and Wilton Woods, "The World's Top 50 Industrial CEO's," in Fortune, vol. 116 (August 3, 1987), p. 23.

13. Wesley C. Mitchell, What Veblen Taught (New Viking, 1936), p. xviii; Joseph Dorfman, "Background of Veblen's Thought," in Carlton C. Qualey, ed., Thorstein Veblen (New York: Columbia University Press, 1968), p. 129.

14. John Kenneth Galbraith, The Scotch (Boston: Houghan Mifflin, 1964), p. 26.

15. John Kenneth Galbraith, The Affluent Society (Boston: Houghan Mifflin, 1976), p. 149. Güçlü eleştirisi düşünüldüğünde, Galbraith'ın reklamlar içeren bir kitap yazma konusunda (Whittle Communications) anlaşması ironik bir olaydır!

16. Frederick A. Hayek, "The Non Squitur of the Dependence Effect," in Southern Economic Journal, vol. 27 (April 961), pp. 346-348.

17. Lee Benham, "The Effect of Advertising on the Price of Eyeglasses," Journal of Law and Economics, vol. 15 (October 1972), pp. 337-352.

18. Joseph Pereira, "Pricey Sneakers Worn in Inner City Help

Set Nation's Fashion Trend," The Wall Street Journal (December 1, 1988), pp. A1-A10.

19. Louis Brandies, "The Living Law," vol. 10, Illinois Law Review (1916).

20. United States v. Carroll Towing Co., 159 F. 2d 169 (2d Cir. 1947).

21. Ronald Coase, "The Problem of Social Cost," Journal of Law and Economics, vol. 3 (October 1960), pp. 1-44.

22. Bakınız, Werner Z. Hirsch, Habitability Laws and the Welfare of Digent Tenants (Los Angeles: University of California Press, 1978).

23. Marc Beauchamp, "Bankrupt Landlords in Wonderland," Forbes (March 20, 1989), pp. 105-106. Kira kontrolleri ister liberal ister muhafazakar olsun tüm iktisatçıları birleştiren bir başka meseledir. Bakınız Alan Blinder's lucid Hard Heads Soft Hearts: Tough Minded Economics for a Just Society (Reading, Mass.: Addison-Wesley, 1987), pp. 194-195.

24. Bakınız, Gary Becker, "Crime and Punishment: An Economic Approach," Journal of Political Economy, vol. 78 (March/April 1968), pp. 169-217; I. Ehrlich, "Participation Illegitimate Activities: A Theoretical and Empirical Investigation," Journal of Political Economy, vol. 81 (May/June 1973), pp. 521-565; D. L. Sjoquist, "Property, Crime and Economic Behavior," American Economic Review, vol. 63 (June 1973), pp. 439-446.

25. Richard A. Posner, Economic Analysis of Law, 2nd ed., (Boston: Little Brown and Company, 1977), p. 22; 3rd ed., (Boston: Little Brown and Company, 1986), pp. 25-26. Ayrıca bakınız "Punishing Humans," Thought, vol. 59 (September 1984), p. 290.

26. A. A. Berle and G. C. Means, The Modern Corporation and Private Property (New York: Macmillan, 1932).

27. Bakınız Dale Arthur Oesterle and John R. Norberg,

"Management Buyouts: Creating or Appropriating Shareholder Wealth?" Vanderbilt Law Review, vol. 41 (March 1988), pp. 207-260; Michael C. Jensen, "Takeovers: Their Causes and Consequences," Journal of Economic Perspectives, vol. 2 (Spring 1988), p. 21; Benjamin J. Stein, "Loss of Values: Did Amsted LBO Shortchange Shareholders?" Barron's (February 16, 1987), p.8.

28. Bruno S. Frey and Heinz Buhofer, "Prisoners and Property Rights," Journal of Law and Economics, vol. 31 (April 1988), pp. 19-46.

29. Teorik model ve Güney Vietnam incelemesi için, bakınız Todd G. Buchholz, "Revolution, Reputation Effects, and Time Horizons," Cato Journal, vol. 8 (Spring/Summer 1988), pp. 185-197.

BÖLÜM IX

Keynes: Bir Kurtarıcıya Göre İyi Yaşamasını Seven Birisi

Cambridge belki de dünyanın en güzel üniversitesidir. Her sene yüzlerce binlerce turist öğrencileri ıslak çimenler üzerinde kriket ve kroket oynarken fotoğraflarını çeker, ortaçağ meydanlarından yürüyerek geçip giderler, Cam nehri üzerinde sandalla gezinti yaparlar ve fotoğraf çekerler. Bazen öğrenciler ellerindeki kriket sopalarını bırakıp gelen turistlere yönelik el şakaları yaparlar. Birkaç yıl önceydi, Cambridge'in muzip öğrencilerinden birisi kendisini çimento kaplı bir topa boyamıştı. Cam nehri üzerinde bulunan köprülerin üzerinde bulunan süs takılarını andırıyordu. Japon turistlerle dolu bot ağır ağır yol alırken, çocuklar topu köprüden aşağı itip çığlık attılar. Turistler feryat edip ellerinde fotoğraf makineleri ile bottan atladılar. Korkutulan turistleri bir tarafa bırakırsak, Cambridge pastoral olabilir. Cübbe giyen mezunlar ve öğrenciler Henry VII, Elizabeth I, ve mezunlardan mesela Newton Darwin, ve Wordsworth portrelerinin altında on altıncı yüzyıldan kalma salonlarda akşam yemeği yiyebilirler.

İşte size sokaklarda koşan ve yoldan geçenleri kucaklayıp "Atomu parçaladık! Atomu parçaladık!" diye haykıran Cockcroft. İşte size DNA modelinde hayatın şifrelerini ifşa eden Watson ve Crick.

Cambridge'in kültür, eğlence, ve kamu görevi ruhunu Maynard Keynes kadar birleştiren kimse yoktur. Hiç kimse daha zeki veya çekici olamamıştır. Yirminci yüzyılda hiçbir iktisatçı

onun kadar politikacıları veya iktisadın gidişatını etkilememiştir. İngiltere'nin en saygı değer felsefecilerinden birisi olan Bertrand Russel kendisinin tanıdığı kişiler arasında Keynes'in "en keskin ve en parlak" zekaya sahip olduğunu söylemiştir. "Onunla tartıştığımda, hayatımı ellerimin arasına aldığımı hissettim, ve budala olmadığımı düşündüğüm an çok azdır."[1] Keynes'in sınıf arkadaşı olan Charles Rye Fay için üzülebiliriz. Okula başladığı ilk gün Fay Keynes'le tanıştı, ve zavallı Fay bütün sınıf arkadaşlarının kendisinden üstün olduğunu zannetti. Üniversitede ilk tanıştığı kişinin aslında bütün hayatı boyunca rast gelebileceği en zeki insan olduğunu daha sonraları fark edecekti. Tesadüfen, Keynes kendisinin zeki olduğunu bilecek kadar zekidir. Sadece bir kaç kişi onu tevazu sahibi olmakla suçladı. Gerçekten, Keynes Fay'in hayranlığını güzelce cevaplamadı, daha sonra yazdığında arkadaşının iyi bir yol refakatçisi olmadığını çünkü: "kendisi çok çirkin. Yüz, el, vücut, elbise çirkinliği ve tavırlar neşeli olmanın, iyi bir kalbe sahip olmanın, ve vasat bir zekayı dengelemediğini fark ettim."[2]

Cambridge cennetinde ilk olarak başlamasına rağmen, Keynes ve fikirleri dünyanın dört bir köşesine yayılmıştır. Ronald Reagan Adam Smith kravatı takıyorsa, Franklin Roosevelt'ten Richard Nixon'a kadar tüm başkanların ve özellikle de Kennedy ve Johnson'ın Keynes kravatı takabilirlerdi. İronik olarak Nixon'un "Hepimiz artık Keynesçiyiz" ilanını yaptıktan sonra, Keynes etkisi azalmaya başladı. Keynesyen iktisadın yılmaz eleştirmeni Milton Friedman "bir açıdan, hepimiz Keynesyeniz; diğer taraftan, artık hiç kimse Keynesyen değil."[3]

Keynesyen olmak ne demektir? İki temel önerme yeterli olacaktır: (1) özel sektör tam istihdama ulaşamayabilir; (2) kamu harcamaları ekonominin aradaki açığı kapatmasını sağlayabilir. Politikacı ne zaman ki hükümet programları ile ülkeyi tekrar ileriye götürmek için pompayı işlemeye hazır hâle getirir, veya vergileri indirerek tüketimi arttırdığında Keynes'i göklere çıkarır.

Keynes sadece istihdama odaklanmamıştır. Kendisinin *Toplanmış Yazılarının* sayısı iki düzineden fazladır ve para sorularını, ticari kısıtlamaları, dünya savaşlarından sonra yeniden inşa faaliyetleri, ve Einstein ve Newton gibi şaheserler üzerine yazılmış denemeleri de içine alan çok geniş bir yelpazedir. Saygı değer Oxford tarihçisi Hugh Trevor-Roper Keynes'e tarihsel yönteme önemli katkılarda bulunanlar arasında saymıştır.

Victoriyan Düşünceden Kaçış

Keynes 1883 yılında Puritanikal Victorya tipi bir evde dünyaya geldi. Babası John Neville Keynes çok iyi tanınan mantıkçı, iktisatçı, ve Cambridge Üniversitesi sicil memuru, güzel ve cazibeli annesi Florence Ada daha sonraları Cambridge'de belediye başkanlığı yapacaktır. Keynes her ne kadar ebeveynine düşkünse de, hayatının büyük bir kısmını onların ahlaki ve felsefi etkilerinden kaçarak harcamıştır. Keynes eğlenmeyi çok severdi ve arkadaşı Virginia Woolf'un büyük babası ki bir seferinde bir sigara içmiş ve o kadar hoşuna gitmişti ki bir daha asla içmeyen Sir James Stephen'da tezahür eden Puritan tavırlara pek aldırmazdı. Keynes yüksek entelektüel burjuvazi üyesi olmaktan çok memnundu. Kelime oyununda İngiliz ifadesi "ıslak" (zayıf politik bağlılık), Lenin kendisini "yüksek suların burjuvası" olarak isimlendirirken, Keynes komünist devrim geldiğinde, kendisinin burjuva tabelasının altında bulunacağı yönünde şakalar yapardı.

Eton'da, matematik, tiyatrodaki iyi oyunu, ve kriketteki top atıcılığından dolayı pek çok ödül topladı. Kral'ın Koleji, Cambridge'e girerken, daha da belirginleşti. Daha da önemlisi hem fiziksel hem de fikirsel alanda diğer entelektüellerle arkadaşlıklar ve işbirlikleri geliştirdi, ve üniversitenin en seçkin ve gizli topluluğu olan Havarilere katılmaya davet edildi. Topluluk önemli eski üyeleri, veya "melekleri," Russell, G. E. Moore, ve Alfred North Whitehead, ve Keynes'in eşi, ki da-

ha sonraları edebiyatta ve sanatta başarılara imza atacak olan Lytton Strachey, E. M. Forster ve Leonard Woolf gibi isimler bulunmaktaydı. Genellikle, Havariler üç konuyu tartışırdı: felsefe, estetik, ve kendilerini. Estetikten özellikle hoşlandıkları için değil. Keynes'inde içinde bulunduğu birçoğu Virginia Woolf'un "fiziksel görkem" olarak adlandırdığı şeyden yoksundular. Keyenesin görünüşü hakkında en acıklı yorum Keynes'i "ilk bakışta fark edilir bir çirkinliği olan, koca dudaklı ve düzgün burnunu yukarı doğru ittiren ve maymuna benzeyen kalın kaşları olan" şeklinde tanımlayan Eton'daki müdür yardımcısından gelir.[4] Eton'daki dostları onu "Burun" diye çağırırlardı. Keynes maymuna benzer yüzü doğru olmasa bile, çirkinliği konusunda hiç şüphesi yoktu.

Havariler aynı zamanda çirkin derecede kibirliydiler. Sadece kendilerinin kalabalıklardan çok üstün olduklarını düşünmüyorlar, aynı zamanda Cambridge ve Oxford'un üzerinde görüyorlardı. "Geri kalanların çoğunun hiç bir şey anlayamayacağı yönünde hislerim var ya çok aptallar ya da çok bayağılar," diye Keynes Strachey'e yazmıştır.[5] Havariler'in ateşli konuşmaların yapıldığı aşağılık bir grup olduğunu hiç kimse inkar edemez. Burada ve Cambridge'deki Birleşik Toplumda, Keynes daha sonraları meslektaşlarını, rakiplerini, ve politikacıları seminer ve toplantılarda geçecek olgun bir tartışmacı ve iyi bir hikaye anlatıcısı olmayı öğrendi.

Keynes'in de içinde bulunduğu birçok Havari daha sonradan anti-Viktoryacı, Bohemian tavrlı, İngiliz kültürünün gelişmesini kuvvetli bir şekilde etkilemiş olan Bloomsbury Grubu olarak tekrardan ortaya çıktı. İktisattaki başarılarının yanında, Keynes zamanının çoğunu kitap toplayarak, Cambridge Sanat Tiyatrosu'na mali destek vererek, Ulusal Galeri'de Kurul Üyeliği görevi yaparak, Çağdaş Sanat Toplumu'nun iyi bir alıcısı, ve Kraliyet Opera Evinin Genel Kurul Başkanlığı yaparak geçirdi. Günümüzün daha da uzmanlaşan akademik dünyasında, kendisinin heveskarlığı düşünüldüğünde, Keynes acaba iktisadı seçer miydi diye merak edilebilir.

Keynes Cambridge'e iktisat değil matematik öğrenimi için gelmişti. Tatminkar düzeyde çalışmasına rağmen, epeyce zorlandı. Bir arkadaşına "beynimi incitiyorum, zekamı mahvediyorum, mizacım etkileniyor" diye yazmıştı.[6] Matematik sınavlarını geçtikten sonra, ilk iktisat kitabı, Marshall'ın *İktisadın İlkeleri*'ni, okudu. Keynes marjındaki kelimeleri teşvik eden aceleci yazılar yazan Marshall için makaleler yazmaya başladı. Simith'in "vakit geçirmek için" kitap yazdığı zamandan beri, olduğundan hafif gösteren ifade de, Keynes iktisat hakkında şöyle yazmıştır: "galiba ben bu işi iyi yapıyorum." Daha sonra şöyle bir ilavede bulunmuştur, "demiryolunu yönetmek veya bir Tröst kurmak ya da en azından kamu yatırımlarını dolandırmak istiyorum." Birkaç gün sonra "Marshall iktisat mesleğine geçmem için baskı yapıyor. . . . Sence orada bir şey var mı? Şüpheliyim."[7]

Keynes'in Marshall ile birlikte sürdürdükleri çalışmaları sadece sekiz hafta devam etti. İktisattan diplomada almadı. Fakat, iş üzerinde çalışırken iyi olduğunu kanıtladı.

1905 senesinde Keynes Memuriyet Sınavları için çok çalışmaya başladı. Matematik, felsefe, psikoloji ve diğerlerini gözden geçirirken, önyargıları yine ortaya çıktı. Cambridge'den olmayan bir felsefecinin kitabını okuduktan sonra, "Oxford her türlü mikrobun yuvası olmuş" diye hüzünlendi. Keynes 104 aday arasında ikinci oldu. İronik olarak, iktisat ve matematik kendisinin en kötü olduğu konulardı! "Gerçek bilgi başarının önündeki mutlak engel gibi görünüyor," demiştir. İktisat hakkında, Keynes analizcilerin yeterince bilgili olmadığına karar verdi. Onlara öğretecekti.[8]

1906 yılında Keynes Londra'daki Hindistan Ofisi'nde çalışmaya başladı, fakat Hindistan'a hiç gitmedi. İlk işi 10 adet genç boğayı Bombay'a göndermekti. Keynes kısa zamanda bu işin aptallığından sıkıldı, veya daha doğrusu ile, küstahlığından sıkıldı. Strachey yazdıklarında Hindistan'ın Manevi ve Maddi Gelişimi yıllık raporu üzerinde çalıştığını ve "bu yılın baskısında

özel bir bölüm ... appendikste resimli homoseksüel" planladığını yazmıştı.[9]

Keynes sıkıntının verdiği stres ve Marshall'ın okutmanlık teklifi ile Kralın Üniversitesi, Cambridge'e geri döndü. İktisat öğretmeni olarak, Keynes okuduğu birkaç ders kitabı içinde sadece bir tanesine, Marshall'ınkine, güvenebildi. İlk senelerinde, iktisadı Marshall ve klasik ekolün pek ötesine geçmedi. Fakat, daha çok okudukça, anlayışı ve kolay anlaşılırlığı hakkındaki ünü yayıldı, sonuçta etkili *Economic Journal* dergisinde yardımcı editör oldu. Keynes buradaki yerini 1945 yılına kadar tuttu ve dikkatli editi ve şakacılığı ile iyi bir ün yaptı. Bir keresinde yabancı yazara *exempli gratia* için *e.g.* kısaltmasını kullanabileceğini, ancak *for instance* yerine *f. i.* kısaltmalarını kullanamayacağını söyledi. İki yıl sonra, 1913'te, Hindistan Ofisi'nde çalışmasının bir kaç meyvesinden biri olan *Hindistan Parası ve Finansı* adlı eserini yayınladı. Joseph Schumpeter eseri "altın değişim standardı üzerine yazılmış en iyi İngiliz çalışması"[10] olarak tanımladı. Bazen Keynes'i kıskanan Schumpeter, kitaba iltifat etmek kadar aynı zamanda İngiliz iktisatçılara hakarette etmiş olabilir.

Savaş ve Tehlikeli Barış

Birinci Dünya Savaşı Keynes'i hükümetteki Maliye Bölümündeki işinin başına geri getirdi. Savaş Bloomsbury Grubu ve soğuk davranışları, yerleşmiş geleneklere karşı çıkan, ve yurtsever olmayan görüşleri için bir imtihan oldu. Neredeyse erkek üyelerinin hepsi Keynes'te dahil olmak üzere vicdani ret kararları ile orduya katılmaktan istisna edilmelerini talep ettiler. Her zaman olduğu gibi, Strachey bu kadar ciddi bir işe sululuk katmadan edemedi. Fiziksel uygunluğa sahip bütün entelektüellerin İngiltere'nin kıyılarını savunmak için hazırlanmasını söylemesine rağmen, bir şart eklemiştir: entelektüellerin hiç birisi fiziksel uygunluğa sahip değildir. Bir zaman sonra, Strachey savaş faaliyetlerine en iftihar edilecek katkıyı yaptı: arzuladığı bir denizcinin boynuna deniz mavisi atkıyı ördü. Sonunda, Strachey

vicdani ret durumunu sınamak için savaş mahkemesine çıkartıldı ve görevliler olağan soruyu sordular: bir Alman subayının kız kardeşinin ırzına geçerken görürsen ne yapardın? Strachey dondu kaldı. Göz kırparak "ikisinin arasına vücudumu sokardım" dedi.[11]

Savaştan sonra, Keynes Versay Konferansında Maliye'yi temsil etti. Hükümet yine midesini bulandırıyordu, ancak bu sefer sıkıldığı için değildi. Keynes Woodrow Wilson'un İngiliz Başbakanı Lloyd George tarafından dolandırıldığını ve Fransız Clemenceau'ın yenilmiş Almanya'dan akıl dışı ve kapasitesinin üstünde talepte bulunmasını gözlemliyordu. Keynes bir başka dünya savaşının patlak vereceği tahminine çok yaklaşmıştı. Seyrettiği diplomatik kabusu durduramadığından, istifa etti ve derhal zamanının en ekşili polemiklerinden birini kaleme aldı *Barışın Ekonomik Sonuçları*. Bu Bloomsbury standartlarında bile yargılanmıştı. Dünya liderlerinin alaylı portreleriyle birlikte, Keynes Almanya'nın kendisinden talep edilen savaş tazminatını ödemesinin mümkün olmadığını dikkatlice anlatmıştı. İngiltere ve ABD'de rekorlar kıran kitabın satışları, ve pek tabiiki, Keynes'in ünü ve egosu da beraberinde olmak üzere müthiş yükseldi. Gülünç bir şiirde, bir dergi "Keynes'in içtenliği" hakkında yorum yaptı: "Bazı Son Şeylerin/Kral'ın Adamlarından bile saklanabildiği . . . Hissine kapılıyoruz."[12]

Keynes'ten çok bir şey saklanamadı. Gelecek on yılda, öğretmeye, editörlüğe, hükümetlere tavsiyelerde bulunmaya, ve bir hayat sigorta şirketinin başkanı olarak hizmet etmeye devam etti. Kendi zamanının en önemli politikacıları, akademisyenleri, ve sanatçıları ile oturup kalktı. 1925 senesinde, Rus balerini Lydia Lopokova ile evlendi. Şans ve iyi ölçebilme yeteneği sayesinde Keynes mal ve hisse senedi ticaretinden çok büyük paralar kazandı. Bazı eleştirmenler iktisatçılara meydan okurlar "yap veya çeneni kapat"- yani, eğer para hakkında bilgin varsa, neden zengin değilsin? Şayet iktisatçılar bu kritere göre yargılansalardı, Keynes David Ricardo'nun ardından ikinci gelirdi. Çok fazla iktisatçı en son sırayı diğerleri ile paylaşırdı.

Büyük Buhran ve Klasik İktisadın Düşüşü

İktisatta, Keynes 1923'te yazdığı *Parasal Reformu Takip*, ve daha sonra 1930'da yazdığı *Para Üzerine Etüt* ile daha çok para politikası üzerine odaklandı. *Etüt* tasarruf ve yatırım arasında ki bağlantıya yeni bir anlayış ile Keynes'in yatırımlar üzerine önceki çalışmalarının bir çoğunu bir araya getirdi. Fakat, etütlerin kapsamlı doğalarına rağmen, 1930 iktisada öyle bir akıl karmaşası şeklinde meydan okumuştu ki yayınlanmış eserlerine ve gizemli cazibesine artık güvenemezdi. Keynes'in şans pınarı hiç kurumayacakmış gibi görünmesine rağmen, dünyanın ki kurudu, ve milletler borç deryasında yüzüyor ve Büyük Buhran'ın çaresizliğinde kıvranıyordu.

Dünyanın ikiye bölünür gözükmesiyle, kurbanları hayatta kalma mücadelesi içine terk eden ürkütücü Malthuscu senaryoyu hatırlayalım. Bir zamanlar çokta uzakta olmayan ve bize aşina olan bir yerde neredeyse bu gerçekleşiyordu. 1929'dan 1933'e kadar ABD'de, serbest piyasa ekonomisinin görünmez eli zenginliği tokatladı. İşsizlik yaklaşık yüzde 3'ten yüzde 25'e fırladı, ve milli gelir yarı yarıya düştü. İnşaat sektörü durdu. Birçok insan evini ve işini kaybetti. Ölümüne camdan atlayan brokerler ile 1929 Borsa çöküntüsü ekonominin daha da kötüleşmesinin hem nedeni hem de sembolü oldu. 1933 senesindeki geliri 1922 senesinden daha düşük seviyeye indiren kükreyen yirmiler, kuru bir gürültüydü. İşçiler kalan birkaç iş için kıvranıyorlardı. Aşevleri yaygınlaştı. Ve psikolojik depresyon ekonomik depresyona eşlik etti.

"Gökkuşağı Üzerine" şarkısında adı geçen Judy Garland için daha güzel bir yer vaat eden popüler şarkı sözü yazarı Yip Harburg "Kardeşim, Bana On Sent Verir misin?" adlı klasiğinde Buhranın sıkıntısını ve acılarını aktarıyordu. Amerikan vahşiliğinden zengin bir medeniyet kotarmaya çalışan nesillere yardımcı olacak tarihi yazıyordu. Fakat, şimdi, "zamanla

yarışan" demiryolu inşasına yardımcı olan şarkıcı işsizdi. Gurur ve iftiharla birisi dilenebilir miydi? Evet. Çünkü işini kişisel hatadan dolayı kaybetmemişti. Yamuk giden ekonomi kendisini soymuştu.

Ekonomi tarihçileri Büyük Buhran'ın "sebebi" hakkında uzun tartışmalara girmişlerdir, fakat basit bir cevabı yoktur. Daha da önemli olan soru ise, durgunluğu kabusa çeviren neydi? ABD daha önceleri de yukarı aşağı çalkantılar yaşamıştı, fakat hiç biri bu kadar ciddi olmamıştı. Pek çok iktisatçı kötü olaylara vurgu yapmıştır: 1920'lerdeki tırmanışın ardından, yatırım imkanları kurumuştur; tüketiciler harcamalarını kısıp borçlarını ödemeye karar vermişlerdir; ülkeler korumacılık paniğine kapılmışlardır; ve Merkez Bankası sistemi genişletici politikalarla değil de daraltıcı politikalarla cevap vermiştir.[13]

1980 yılında Ronald Reagan Başkan Carter ile kapıştığında, farkında olmadan bazı ekonomik terimleri tanımladı: "*Resesyon* komşunun işini kaybettiği durumdur. *Depresyon* senin işini kaybettiğin durumdur. *Kurtuluş* ise Jimmy Carter'in işini kaybettiği durumdur."

Maynard Keynes son tanımlamada yapılacak ufak bir değişiklikle aynı fikirde olabilir. Büyük Buhran'dan kurtuluş İngiliz Maliyesindeki (ve Amerikan hükümetinde ki) ihtiyar örümcek kafalılar işlerini kaybettiği zaman gerçekleşecektir. Keynes'e göre Maliyenin ihtiyarları klasik iktisadın yıllanmış şaraplarını içmişlerdir, aslında o şarabın tadı da sirkeye dönüşmüştür. Keynes sabrı tavsiye eden ve uzun dönemde ekonominin düzeleceğini savunan Maliye'nin görüşünü topa tutmuştur. Öyleyse hükümetin varlığının nedeni nedir? "*Uzun dönemde* hepimiz ölmüş olacağız," diye *Parasal Reformun Takibi*'nde yazmıştır.

Keynes 1936 yılındaki şaheseri *İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi*'nde politikacılara tavsiyelerde bulundu. Bu Maliye'nin görüşünü ezmekte ve makroekonomik analiz için yeni bir

çerçeve sunmaktaydı. Keynes Önsöz'de tahmin ettiği gibi, sıradan iktisatçılar "hatalı olduğum inancı ve yeni hiçbir şey söylemediğim inancı arasında" gidip gelmişlerdir. Ekonomiye giriş ders kitabı nesillere Keynesyen iktisadı öğretmiş olan Paul Samuelson *Genel Teori*'nin belirsizliklerini zekice toparladı: "kötü yazılmış bir kitap, organizasyonu zayıf; meslekten olmayan ancak yazarın şöhretini duyup aklı çelinen bu kitabı satın alırsa, beş şiling aldatılmış olur.... Kibirli, çabuk öfkelenen, polemik ve alıntılarında pek cömert değildir. Karmaşıklık ve kafa karışıklığı boldur.... Kısacası, bir deha ürünüdür."[14]

Keynes merhametsizce haleflerine ve Cambridge meslektaşlarına (özellikle A. C. Pigou'ya) bazen direkt olarak bazen karikatürler yoluyla saldırmıştır. Depresyon öncesi zenginlik yıllarında, Pigou büyük bir özgüven içerisinde "Hepsi Marshall'da var" derdi, sanki iktisatta çözüm bekleyen az sayıda soru kalmış gibi. Keynes'in tersine, Pigou iktisadi tezatlıkları tartışmaktan hoşlanmazdı, bir defasında tebeşiri bıraktı ve sınıfı terk etti. Keynes'in arkadaşı zeki Cambridge felsefecisi Ludwig Wittgenstein daha bile az erişilebiliyordu. Dersten hemen sonra sinemaya özellikle başında tropikal meyve ile dans edip "Çikita Muz Şarkısını" söyleyen Carmen Miranda filmlerini izlemeyi tercih ediyordu. Wittgenstein'ın bunda derin bir mana bulup bulmadığını bilemiyoruz.

Harry Johnson Keynes'in alaycı, korkutucu entelektüel vuruculuğunu çok iyi tasvir etmiştir: "İsimsiz yüzsüz bir sürü Ortodoks sersemi gösterir, içlerinden bazıları aşina olunan bu yüzler sezilebilmektedir, ve yayınlarının varsayımlarının veya atfedilmiş görüşlerinin taklitleri ile alay eder."[15] En sersemce inanış Malthus'un yüzyıl önce ağır eleştiriler yönelttiği Say Kanunudur. Geçmiş bölümlerden hatırlarsak Say Kanunu malların üretimi işçiler ve arz edenler için diğer malları satın alacak kadar yeterli geliri üretir. Böylece, genel fazlalık olamaz. Halkın üretilen tüm malları satın alacak kadar yeterli parası vardır. (Elbetteki, bir tüccar belli bir maldan aşırı üretmiş

olabilir. Ancak, bu genel bir fazlalık değildir. Fiyat gerçekleşen fazlayı eritmek için düşecektir.) Bununla birlikte, eğer bir kimse Say Kanununa inanıyorsa, uzun dönem işsizlik ve Büyük Buhrana inanmaması gerekir. Sadece şizofrenler her ikisine inanabilir. Ve Keynes bile meslektaşlarını şizofren olmakla suçlamaz. Şüpheci olmanın yararını onlara vermiş ve onları aptal olarak çağırmıştır.

Sersemler üreticilerden tüketicilere üreticilere, ve saire şeklindeki dönüşümlü düzgün akımdaki önemli bir sızıntıyı ihmal etmişlerdir. Hane halkı tasarruf ederse ne olacaktır? Banka hesaplarını şişirdikçe, tüccarlar kendilerini satılmayan malların içlerinde bulmayacaklar mıdır? Keynes böyle zannetti. Sersemlerin cevabı hazırdı. Doğru muydu? Keynes böyle düşünmüyordu. İki önemli önermeye karşı çatıştı:

1. Klasiklere göre, hane halkı gelirinin bir kısmını harcar kalanını tasarruf eder. Eğer tüketiciler daha çok tüketmeye karar verirlerse, mal ve hizmetlere olan talep *kayar*, fakat tüccarlar daha fazla yatırım yaptıkları için bu sadece dengelemedir. Neden tüccarlar daha fazla yatırım yapmaktadırlar? Halk tasarruf ettiğinde, bunu genellikle yastık altında tutmaz. Paralarını bankaya yatırırlar. Bankalar tüccarlara ödünç para verirler. Eğer şimdi halk daha fazla tasarrufu bankalara getirirse, banka faiz oranı dediğimiz ödünç alanlara uyguladığı fiyatı düşürür. Daha fazla proje ödünç almanın maliyeti ile karşılaştırıldığında daha kârlı gözüktüğü için bankalar faizleri aşağı doğru çektiklerinde tüccarlar daha fazla borç alıp yatırımlarını arttırırlar. *Sonuç olarak, tüketiciler ne zaman tasarruflarını arttırsalar ve tüketimlerini kıssalar, tüccarlar yatırımlarını arttıracak fırsatı yakalamış olurlar.* Marshallcı düşüncede esnek faiz oranı yatırımla tasarrufu birbirine eşitler. Tüketicilerin tasarrufların arzını temin ettiklerini söyleyebiliriz (faiz oranları arttıkça artar çünkü tasarruf daha cazip hâle gelir), tüccarlar ise bu tasarrufların talebini oluştururlar (faiz oranları yükseldikçe azalır).

Resesyon halkın alımlarını azaltması ve tasarruflarını arttırmasından dolayı yakın gözüküyorsa, model faiz oranlarının düşeceğini, böylelikle tüccarların daha fazla yatırım yapacaklarını, bu da halkın cebine para girmesini sağlayarak akımı devam ettireceğini tahmin etmektedir.

2. Esnek ücretler ve fiyatlar Say Kanununu destekler. Tüm tüccarların topalladığını varsayalım. Tüketiciler tasarruflarını yükselttiklerinde tüccarlar tüketiciler kadar hızlı bankaya yürüyemezler. O halde, tüccarlar azalan tüketimi kapatmak için hızlıca yatırım yapamazlar. Hafif bir resesyon olabilir. Fakat, ücretler ve fiyatlar mal ve hizmetlere yönelik talepteki düşmeye cevaben düşeceklerdir. Ücretler düştükçe, işsiz kalanlar tekrar istihdam edileceklerdir. Fiyatlar düştükçe, fazla olan mallar satılacaktır. Resesyon çok çabuk bir zamanda bitecektir. Sanat hayranı Keynes, bu harika, mantıklı, klasik resmin gerçekler okuluna ait olduğunu kabul etmeyi reddetti. Bu ancak empresyonist açıdan gerçeği bulanık olarak hatırlatabilirdi. Fakat, dünya özellikle 1936'da o kadar güzel değildi.

Keynes klasik sisteme iki koldan saldırı başlattı. İlki, tasarruf ile yatırım arasında ki atomik bağlantıyı reddetti. Hane halkları ve işletmeler tamamen değişik nedenlerden dolayı tasarruf ve yatırım yaparlar. Aile alışkanlıktan dolayı tasarruf edebilir veya özel bir nedenden dolayı mesela yaşlılık gibi veya otomobil almak için. İşletmeler yatırım planlarını politikaya, teknolojiye, gelecek hakkındaki düşüncelerine, döviz kurlarına, ya da Beysbol Liginde kimin şampiyon olacağına göre değiştirebilir. Faiz oranlarının bir uyum getireceğini beklemek aptallıktır. Eğer hane halkı tasarrufları işletme yatırımlarını aşarsa, arz fazlası ortaya çıkacaktır, ve tüketimi daha da azaltacak bir gelişme olan patronlar işçileri kapı dışarı edecektir. 1997 ve 1998 senelerinde, Japon hane halkları merkez bankasının kısa dönem faiz oranlarını 0.5'e düşürmesine rağmen arttırmışlardır. Gelir azaldıkça, tasarruf yatırıma eşit oluncaya kadar düşebilir, fakat bunun tam istihdamda olması zorunlu değildir.

İkincisi, Keynes esnek ücret ve fiyatlarla dalga geçmiştir. Politikacılar fiyatların gerçek seviyelerine doğru yol alacaklarına dair kehanette bulunduklarında, "abra yükselecek, kadabra düşecek" diyen sihirbazlara benzemektedirler. Tekeller ve sendikal sözleşmeler ayarlamayı engelleyeceklerdir. Klasik teoriye göre, resesyon zamanında, reel ücretler düşmelidir. Fakat, Keynes işçilerin genellikle daha düşük nominal ücretleri kabul etmeyeceklerini düşünmüştür.

Resesyonda, Keynes işletmeler yatırımları kısacağını iddia etmiştir. Evet, tasarruflar sonunda yatırımlara eşittir. Fakat, neden? Yatırımlar yükseldiği için değil (klasiklerin dediği gibi), fakat işten çıkarılanlar artık tasarruf edemedikleri içindir. Üstelik, ücretler ve fiyatlar ayarlama için daha çok zamana ihtiyaç gösterdiklerinden dolayı, uzun süreli resesyonlar ve depresyonlar mümkündür.

... 1930'ların başlarında tasarruflar yatırımlara gerçekten eşitti. İkisi de ortalıkta gözükmüyordu. Klasiklerin gösterisi sona ermişti.

Keynesyen Çözüm

Artık yeni gösterinin zamanı gelmişti. Spot ışıkları toplam talep üzerinde parıldıyordu. Artık büyük tabelada "Mal ve Hizmetlere Olan Toplam Talep Toplam Gelirden Daha Az Olduğunda, Depresyon Gerçekleşir" diye okunmaktadır. (Oldukça büyük bir tabelaya ihtiyaç vardır, ancak unutmayın ki depresyon zamanında boşluklar zaten çok fazladır.) Analizleri boyunca Keynes hane halkı ve işletmelerden kaynaklanan mal ve hizmetlere yönelik talep noksanlığı konusunda sürekli olarak ikazlarda bulunmuştur. Yeterince satın alım gerçekleşmezse, tüccarlar işçileri işten çıkartır ve çıktıyı azaltır. Bu Keynes'in kısa ve öz depresyon tanımıydı.

Öncelikle hane halkı ve iş alemini tartışarak basit Keynesyen modeli adım adım inşa edelim. Ürünlerin çoğu hane halkları

tarafından satın alındığı için, hane halkları talep üzerindeki en önemli bileşendir. Hane halkının ne kadar harcayacağını ne belirler? Ailenin büyüklüğü, zevkler, ve beklentiler önemli olmasına rağmen, Keynes geliri baş belirleyici olarak görmüştür. Gelir artarsa, insanlar daha fazla satın alacaklardır. Gelir düştüğünde de daha az satın alacaklardır. Bu mantıklı gözükmektedir. Gerçekten, Keynes bir kimse her defasında fazladan bir doları olduğunda, bu doların çoğunluğunu harcayıp kalanını da tasarruf edeceğini farz etmiştir. Keynes harcanan kısmı *marjinal tüketim eğilimi* olarak adlandırmıştır. Bir doların gökten cebinize indiğini varsayın. 80 sent'i ile çikolata aldınız, ve kalanını bankaya yatırdınız. Sizin marjinal tüketim eğiliminiz 0.80'dir (cebirsel ifadeyle, tüketimdeki değişme bölü gelirdeki değişme). Sizin marjinal tasarruf eğiliminiz 0.20'dir.

İş dünyası da mal ve hizmet satın alır. Makine ve teçhizata yatırım yapmak suretiyle, toplam talebin diğer önemli parçasını oluştururlar. Yatırım neye bağlıdır? Keynes yatırımı hane halkı tüketiminden çok daha fazla oynak görmüştür. Beklentiler, faiz oranları, geleceğe güven, hava şartları, ve siyasi durum hepsi yatırım planlarını değiştirebilir. En basit Keynesyen modelde iş dünyasının kısa dönemli gelir değişikliklerine karşılık yatırım planlarını değiştirmediklerini varsaymaktayız. (Unutmayalım ki hane halkları kısa dönem tüketimlerini değiştirmektedirler.)

Bu model ne anlama gelmektedir? Tam istihdamda sağlıklı bir ekonomiye sahip olmak için, hane halkları yeterince tüketmeli ve işletmeler yeterince yatırım yapmalı ki satılan mallar üretilen miktara eşit olsun. Eğer insanlar gelirlerinin tamamını tüketirlerse(MPC=1), Say Kanunu tam istihdamı üretir. Ancak, halk tasarruf ettiği için, işletme yatırımları tasarrufa denk olmalıdır. Olmazsa, çıktı miktarı satışları geçer, envanter birikir, ve işverenler işçileri işten çıkartırlar. Sorun mal ve hizmetlere yönelik eksik taleptir. Resesyondaki sanık tasarruftur.

Genel Teori'den yıllarca önce, Keynes vatandaşları daha fazla harcamaya teşvik etti. *Redbook* dergisi makalesinde "Amerika

Kurtuluş Yolunu Harcayabilir mi?" Keynes'in iddiası: "Nedeni, aşikardır!" Çok az kimse kendisini dinledi. *Listener*'da yazdığında kimse duymadı da:

> İster birey ister belediye meclisi isterse hükümet olsun, birisi harcamalarını azalttığında, ertesi sabah birisi gelirinin kesildiğini bulacaktır, ve bu durum hikayenin sonu değildir. Sabahleyin kalktığında gelirinin kesildiğini bulan veya işinden atılan kişi . . . istese de istemese de kendi harcamalarını kesmeye zorlanacaktır. . . . Çürüme bir kez başladı mı, durdurması en zorudur.[16]

Geçmiş kapitalist eleştirmenler, kemikli suçlayan parmaklarını hırsız baronlar ve kirli kârlar üzerine doğrulturken, Keynes zararsız yaşlı hanımların da içinde bulunduğu iyi niyetli tasarruf sahipleri kötü yürekli sanayicilerden çok daha fazla zarar verdiğini iddia etmiştir.

Zarar ya da "çürüme" kendisini katlamaktadır. İşte bu muhteşem Keynesyen çarpanıdır (aslında bu terimi meslektaşı Richard Kahn'dan ödünç almıştır). Çarpanın anlamı bir kişi tarafından başlatılan harcamalardaki bir değişiklik kartopu etkisi yaratır, ve ulusal harcamalardaki son değişim başlangıç değişiminin kat ve kat üzerinde gerçekleşir.

Diyelim ki Maynard şirketi yeni bir tuvalet inşa ettirerek yatırımlarını 100 dolar arttırmaya karar versin. Toplam harcamalar 100 dolar yükselir. Fakat, Maynard şirketi çeşmeciye, mimarlara, ve dekoratöre ödemede bulunmak zorundadır. İşten eve geldiklerinde bu parayla ne yapacaklardır? Bir kısmını harcayacaklar geriye kalanını tasarruf edeceklerdir. Harcadıkları kısım sebze meyveye, televizyondaki satışlara, ve izcilere yardıma gidebilir. Bu alıcıların şimdi daha fazla gelirleri vardır, ve bir kısmını harcarlar. Zincirleme reaksiyon devam eder. Başlangıçtaki katkı sadece 100 dolar iken, toplam gelir 300 dolara yükselebilir. Şayet bu doğruysa, çarpan 3'tür.

Keynes çarpanı hesaplamak için basit bir formül sunar. Tüketimi yücelttiğinden dolayı, anahtarın marjinal tüketim eğilimi olma-sı sürpriz sayılmamalıdır.

Çarpan=1/(1-MPC) veya 1/MPS

Tüketim ne kadar çok olursa, çarpan da o kadar büyük olur. Alıcılar daha fazla para harcarlarsa, zincirleme reaksiyon daha hızlı hareket eder. Tasarruf bu işlemi yavaşlatır.

Şaşırtıcı çıkarsamalar takip eder. İlki, belki de kötü hava şartlarından veya ümitsiz şirket görevlilerinden dolayı yatırımlardaki ufak bir azalma bir bütün olarak ekonomiyi ciddi biçimde etkileyebilir. Eğer insanlar ilave gelirlerinin üçte birini tasarruf ederlerse, çarpan 3'tür. Böylece, eğer işletme yatırımlarını 50 milyon dolar indirirse, milli gelir 150 milyon dolar düşer! *İş kötümserliği kendi kehanetlerini yapmaktır*! Kasvetli rüyalar intihara yönlendiren kabuslara dönüşür. Başkanların ve başkan yardımcılarının zamanlarının çoğunu amigoluk yaparak geçirmesi boşuna değildir. Az konuşması bazılarını Beyaz Saray'ı "bilinen askerin türbesi" olarak anmalarına neden olan Dwight Eisenhower 1958 resesyonunda halka daha fazla mal ve hizmet satın alması için yalvardı. Ne alacağız? "Ne olursa!" 1982'de, Ronald Reagan'ın danışmanları ekonomideki en derin yeri "büyüme resesyonu" olarak etiketlediler. Ekonomi tekrar yukarıya doğru hareket için hazırlanırken ekonomi yavaşladığı iddiasında bulunmuşlardı. Eleştirmenleri Reagan'ın köpeğini "büyüme atı" ismi takarak alay etmişlerdir.

Ancak Keynes'in şaşırtıcı tavsiyelerinin hepsi kötü değildir. Gerçekte bazıları sihirlidir. Eğer talep yetersizliği resesyonu teşvik ediyorsa, karşı ilacı da harcamaları daha da yükseltmektir. Dahası, eğer MPC biliyorsak, çarpanı da biliyoruz demektir. Böylece ekonomiye harcamaları enjekte edersek, işlem boyunca çoğalacak ve çıktı ile satışlar arasında ki orijinal farkı kapatarak resesyonu ortadan kaldıracaktır.

"Biz" kimiz? *Hükümet*. Özel sektörü korkunç boğazlara ve denizde su alıp batmasını ve işçileri fırtınadan dolayı gemiden

denize atmasını önleyebilecek hiçbir şey yoktur. Fakat, ulusal hükümet ya vergileri indirerek veya direkt olarak para harcayarak gemiyi kurtarabilir. Eğer eksik talep 12 milyar dolarlık bir açık getirirse, MPC üçte ikidir, çarpan 3'e eşittir. Böylelikle, 4 milyar dolarlık bir hükümet harcaması ekonomideki açığı kapatmak için yeterli olacaktır. [17]

Gerçekten, Keynes ABD ekonomisinde çarpanı yaklaşık 2.5 olarak hesaplamış ve Başkan Roosevelt ve dergilere yazdığı mektuplarda geniş çaplı kamu harcamalarını savunmuştur. 1933 mektubunda: "hükümet koruması altında geniş çaplı harcama kredileri. Harcama konularını seçmek benim idrakimin dışındadır. Ancak, tercihler kısa zamanda olgunlaşacak örneğin demiryollarında olduğu gibi büyük ölçekli işlere verilmelidir. Konu yuvarlanacak olan topu başlatmaktır."[18]

Keynes iktisatçıların ve politikacıların kendisinin aktif mali politikasına karşı çıkacaklarını biliyordu. İngiliz ve ABD'li Maliye bürokratları denk bütçeyi övüyordu, ve eğer hükümetler Keynes'i takip ederlerse, açık ortaya çıkacaktı. Ne olmuş yani? Diye Keynes cevapladı. Resesyon zamanlarında denk bütçe aptallıktır, çünkü bütçenin iki yanı mevcuttur: vergi gelirleri ve giderler. Resesyonda gelirler düştüğü için, hükümetler daha az vergi toplarlar. Eğer hükümet denk bütçeye kenetlenmiş ise, ya harcamaları kısacak ya da vergi oranlarını arttıracaktır. Fakat, bunların her ikisi de ekonomiyi çarpanın da etkisiyle daha da daraltır! İş çevrimlerinde bütçenin denk olmasını Keynes istemiştir. Refah dönemlerinde halk vergiler yoluyla daha fazla para ödeyerek bütçe fazlalığına ulaşılmalıdır. Fakat, resesyon zamanında hükümet bütçe açıklarına izin vermelidir. Maliye'deki ahmakların bunları anlaması uzun zaman aldı.

Ronald Reagan başkanlığı döneminde bütçe açığının 200 milyar dolara çıkmış olmasına rağmen denk bütçenin anayasal zorunluluk olması yönünde sürekli olarak bastırmıştır. Reagan vergileri arttıran değil harcamaları kısan bir güç

hazırlamıştı. Kanun bir yere kadar ekonominin gerilemeye başladığı dönemlerde bile denk bütçe yapılmasını zorunlu kılacağı için Keynes'in de tavsiyelerini tutup birçok iktisatçı bu teklife karşı çıktı. 1997'e kadar müsrif politikacılara karşı gelişen toplum bilinci ve bununla birleşen ekonomik gelişme anayasal düzenlemelere gerek kalmadan denk bütçe üretti. (Bununla ilgili daha ayrıntılı tartışmalar Keynes'in Kamu Tercihi eleştirileriyle birlikte gelecektir.)

Keynes felsefi muhalefetle de karşılaşacağını biliyordu. Her şeye rağmen, laissez-faire geleneği daha fazla hükümet demenin daha az özgürlük anlamına geldiği bilinmekteydi. Fakat, Marx'la alay eden ve Stalin tarafından aldatılan arkadaşlarıyla kafa bulan Keynes, kendisinin kapitalizmi yıkmak yerine kurtardığını düşünüyordu.

> [Hükümetin genişlemesini] . . . hem mevcut ekonomik firmaların yıkımını pratik araçlarla önlemeyi hem de başarılı bir şekilde görevini ifa eden bireysel başlangıcın şartlarını . . . savundum. . . . Efektif talep yetersiz ise, sadece israf edilen kaynaklara tolerans gösterilmemesi değil, aynı zamanda bu kaynakları eyleme dönüştürmenin yolunu arayan ferdi girişimci kendisine karşı yüklü bir riskle çalışmaktadır.[19]

Bazen ilkeleri bir kenara itip doğru olanı yapmak lazımdır. Keynes felsefi karşı çıkmalara buruk bir şekilde cevap veriyordu:

> Eğer hazine şişeleri içi banknot paralarla doldurup kullanılmayan maden ocaklarına uygun derinlikte gömer, ve daha sonra bunun üzerine kasabanın çöpünü döker, ve *laissez-faire*'in bolca denenmiş ilkelerine sahip özel sektör kazarak bu banknotları tekrar yeryüzüne çıkarması için öylece bıraksın . . . artık işsizlik olmasına gerek kalmaz, ve yan etkilerle toplumun reel geliri, ve sermaye zenginliği olduğundan daha fazla gerçekleşir. Gerçekten daha fazla evler inşa etmek ve bunun

gibi şeyler yapmak daha manidardır; fakat bunu yaparken uygulama ve politik açıdan zorluklar vardır, yukarıda anlatılanlar hiçbir şey yapmamaktan çok daha iyidir.[20]

Hükümet harcamaları Roosevelt yönetimi altında hiçbir zaman Keynes'in tavsiye ettiği düzeye veya Keynes'in eleştirdiği en kötü korkulara kadar ulaşmadı, *Genel Teori*'nin 1936 baskısından Nixon yıllarına kadar, Keynes'in etkisi büyüdü. Paul Samuelson "*Genel Teori* 35 yaş altı iktisatçılarını Güney Denizi'nde izole olmuş ada kabilesine beklenmedik şekilde saldıran ve büyük bir kısmını öldüren zehir olarak hatırlar. 50'nin üzerindeki iktisatçılar hastalığa karşı oldukça dayanıklıydı."[21]

Profesör Alvin Hansen'in popüler Keynes seminerlerinin etkisiyle Harvard Üniversitesi Samuelson, James Tobin, ve Robert Solow gibi önde gelen iktisatçıları eğiterek Keynesyenler için Amerika'daki en önemli üs haline gelmişti. Kennedy ve Johnson yönetimlerinde, İktisadi Danışmanlar Konseyi Cambridge, Massachusetts, Keynesyenler, ve önde gelen Yale ve Minnesota Üniversitesi iktisatçıları için bir üs haline gelmişti. Avrupalı meslektaşlarıyla birlikte bu iktisatçılar Keynes'in bıraktığı anlayışa uygun olarak katılığı da ekleyerek Keynesyen iktisadı geliştirdiler.

Keynesyen iktisadı ellerinin altında tutan politikacılar görünmez ele küfredebilir ve iş çevrimleriyle savaşabilirlerdi. Ekonomi yavaşladığında, federal harcamaları arttırabilir veya vergileri kısabilirler, ekonomi tekrar eski seviyesine gelinceye kadar geçici açığa yol açabilirlerdi. Eğer talep çok hızlı yükselip arz edilen mal ve hizmetleri geçer ve fiyatlarda yukarıya doğru bir baskı yaratırsa, o zaman vergileri yükseltir veya federal harcamaları kısarak talep yönetilebilirdi. Güzel bir simetri. Eğer gözüktüğü şekliyle doğru değilse, sihir sayılabilirdi. Mali konulardaki güven arttı. Politikacılar neşe içerisinde 1946 İstihdam Kanunu çıkarttılar, daha evvel hiçbir zaman bu kadar aşırılığa kaçınılmamış ve Kongre'yi "maksimum istihdamı, üretimi, ve satın alma gücünü arttırmayı" sorumlu tutmamıştır.

1964 yılında Kennedy-Johnson danışmanları ekonomiyi yalpalar gördüklerinde ve özgüven içerisinde ekonomik Adrenalin iğne reçetesi yazdıklarında Keynesyen yıldız en parlak bir şekilde parıldıyordu. Ekonomide 30 milyar dolarlık açık ve çarpanı da 2,3 olarak hesapladıktan sonra, kişisel ve iş vergilerinde 13 milyar dolarlık bir kesintiye gittiler. İsteğe bağlı hiçbir iktisat politikası bu kadar iyi çalışmadı. Hayati bütün sinyaller hareketliydi. Artan talep çıktıyı ileriye götürdü, binlercesi için yeni iş alanları yaratarak. Sonunda iktisat Carlyle'ın hakaret dolu "arızalı bilim" yaftasını üzerinden atacak silkinişi yapmış gözüküyordu.

Ancak 1970'lerde Keynesyen politikaların sendeler göründü, Carlyle'ın gücendirici sözleri sık sık uğramaya başladı ve çarpan topalladı (gelecek bölümün göstereceği gibi).

İsteğe bağlı mali politika, politikacının akıllılığına bağlıdır. Çok az kişi böyle kıt bir kaynağa bağlı iken sesli uyuyacağından, ekonomi iş çevrimindeki çalkantıları azaltacak otomatik araçlarla donanmıştır. Artan oranlı vergiler ve işsizlik sigortaları gibi otomatik stabilizatörler aşağı doğru ve enflasyona neden olacak yukarı doğru hareketlerde tam tersi yönde hareket ederler. Eğer ekonomi yavaşlarsa, gelir düşmeye başlar, insanlar otomatik olarak daha düşük gelir vergisi dilimlerine düşerler (1987'den beri bu dilimler çok geniş aralıktadır). İşçiler işten çıkartıldıklarında, işsizlik sigortası yardımları harcama seviyelerinin aynı kalmasını sağlarlar. Tekrar işe başladıklarında, ödemeler durur. Bu stabilizatörler iş çevrimlerinin tersi yönde hareket ederek dalgalanmayı azaltırlar. Böylece ulusal uyku düzenini de sağlarlar.

Maynard Keynes yatırımlardaki dalgalanmaların en nihayetinde ulusal yatırım düzeyinde hükümet etkisinin daha da artacağından şüpheleniyordu. Karanlık pasajlarda bazen yatırımların "sosyalizasyonundan" bahsediyor; diğer

zamanlarda mevcut sistemi övüyordu. İktisadi iki yüzlülük geliştirdiği yolundaki eleştiriler boşuna değildir. Bazı yazılarında, neredeyse her kelime muğlaktır. Yardımcıları kendisinin oldukça met cezirsel durumunu yansıtan hikayeler anlatır. Anlatılan bir espride "Kraliyet komisyonu beş iktisatçıdan görüş istediğinde, altı tane cevap gelmiş- Bay Keynes'ten iki tane." Eğer Harry Truman tek kollu bir iktisatçı için yalvarsaydı, politika konularında ahtapot olan Keynes'i kesinlikle istemezdi.

Fakat bu konudaki şöhreti adil değildir. Keynes belki de her hangi bir iktisatçıdan çok daha fazla dinleyiciye hitap etmiş ve yazmıştır. Durumlar farklı olduğundan, reçetelerde farklı olmaktadır. Keynes bir keresinde iktisatçının dişçi gibi pratik zekalı olması gerektiğini söylemiştir. Hastaya bakılmaksızın, acaba kaç kişi aynı dişi delen dişçinin koltuğuna oturmak için yarışır ki? Dişçi ne zaman kaydırsa veya kazaen kesse, sakin bir şekilde ağızdaki bütün yaraları iyileştirmesi beklenen tek bir söz söylerler: "çalkalamak." Makroekonomi de "çalkalamak" yoktur (her ne kadar Schumpeter resesyonu iyi bir soğuk duş ve sonunda ekonomiyi yeni fikirler ve girişimci tarafından alınan yeni risklerle canlı tuttuğu şeklinde görse bile). Kendisinin kararsızlık şöhreti ile dalga geçildiğinde, Keynesin cevabı "Edindiğim bilgi değiştikçe, sonuçlarımı da değiştiriyorum. Peki siz ne yapıyorsunuz, bayım?"

Hala, kararsızlığı özensizliğinin bir göstergesi olabilir. Tüm iktisatçılar zamanın kıt bir kaynak olduğunu bilir. Keynes belki de bu kitaptakiler içerisinde ekonomik teoriye zamanının daha az kısmını ayırandır. Diğer taraftan, yatırımlarından en fazla getiriyi elde etmiştir. Başkasının ekonomik teorisini okumaktansa tiyatroya gitmeyi tercih eden birisiydi. Cambridge Sanat Tiyatrosunun başarısı ve diğer iktisatçıların vasatlığı düşünüldüğünde, kendisini suçlayamayız. Görünen o ki, Keynes ekonomik teoriye aynı entelektüel zenginlik ve pratik uygulamalarda ve diğer disiplinlerde bulduğu göz kamaştırıcılık ile bakmamıştı. Bu eğilimlerden dolayı, daha entegre olmuş, daha tutarlı analitik çerçeveleri büyük olasılıkla terk etmiştir.

Kararsızlık kadar eleştirmenleri de Keynes'i buldu, böylece Keynes borsayı buldu. *Genel Teori*'nin 12. Bölümü, "Uzun Dönem Beklenti Durumu," iki nedenden dolayı önemlidir: ilki, Keynes iktisatta matematiksel kesinliği ummanın neden budalalık olduğunu açıklaması; ikincisi, yatırımların doğuştan dalgalı olmasını izah etmesidir. Keynes yatırımların büyük çoğunluğu "hayvani duygularla" teşvik edilmektedir, rasyonel olmayan güçler girişimcileri ve spekülatörleri ileriye doğru sürer. Fakat, bu güçler tutarlı değildir:

> Cahil bireylerin büyük bir çoğunluğunun toplu psikolojisinin bir sonucu olarak kurulan geleneksel değerleme ani fikir dalgalanmalarının bir sonucu olarak şiddetle değişmek durumundadır . . . piyasa iyimser ve kötümser duygu dalgalanmalarına maruz kalacaktır. Bu nedensiz ve makul bir hesaplama için sağlam bir zeminin olmadığı yere kadar uygundur.[22]

Keynes borsada para kazanmanın yolu en iyi şirket analizcisi olmaktan geçmediğini, fakat *diğerlerinin* neyin iyi olduğunu düşünmelerini tahmin etmekten geçtiğini zekice kurgulamıştır. Dahiyane metafor ile, Keynes profesyonel yatırımı:

> Bir gazete yarışmasına benzetmektedir. Burada, rakipler yüzlerce fotoğraf içerisinden en iyi altı tanesini seçmek zorundadırlar, tüm rakiplerin ortalama tercihlerini en yakın temsil edecek olan seçimi yapan rakibe ödül verilecektir; böylece her rakip kendisinin beğendiği yüzleri değil, fakat diğer rakiplerin büyük bir olasılıkla seçeceğini düşündüğü güzeli seçecektir, bütün hepsi soruna aynı cepheden bakmaktadır.[23]

Alıntı Woody Allen'ın metafizik sınavında yanında oturan öğrencinin ruhuna bakarak kopya çekme seneryasonu andırmaktadır.

Buradan, Keynes ümitsizliğe neden olacak bir sonuç çıkartmaz, iktisatta alışılmamış tevazuya gösterir:

> Her şeyin rasyonel olmayan psikolojik dalgalara bağlı olduğu . . . sonucunu çıkartmamalıyız. Tam tersine, uzun dönem beklenti durumu genelde sabittir. . . . İster kişisel, ister politik, isterse iktisadi olsun geleceği etkileyen insan kararlarının katı matematiksel beklentilere bağlı olamayacağını çünkü bu hesaplamalara temel teşkil edecek yapının var olmadığını; ve düzenin çarkını çevirmeyi sağlayan eylemin içimizde doğuştan varlığı, rasyonel olarak yapabileceğimizin en iyisini yaparak alternatifler arasında en uygununu seçmemiz, mümkün olduğu yerde hesaplamamız, fakat arada bir çok istemede veya duyguda veya şansta motivasyon düşüklüğü olduğunu kendimize sadece hatırlatmaktayız.[24]

Geleceğe Bir Bakış

1946'da ölen Keynes fikirlerinin ödüllerini görmekten büyük bir mutluluk duyardı- fakat sürpriz olmazdı. Marksistlere ve dincilere karşı, Keynes gerçeğin seni özgür kılacağı fikrine sıkı sıkıya sarıldı. Hayatının büyük bir bölümünü hükümetlere tavsiyeler vererek geçirdiğinden, aklın gücüne şahit oldu. Bunu *Genel Teori*'nin en son pasajında büyük bir istekle doğruladı:

> İktisatçıların ve politik felsefecilerin her ikisinin de fikirleri aynı anda doğru olduğunda veya her ikisi de yanlış olduğunda, normal olarak anlaşıldığından daha güçlüdür. Gerçekten dünya her ikisince birazı ile yönetilir. Kendilerinin entelektüel etkiden istisna olduğuna inanan pratik insanlar ölmüş iktisatçıların kölesi olmuşlardır. Havada sesler duyan otorite sahibi deli insanlar birkaç yıl geriden takip eden bazı kötü yazılar yazan akademisyenlerden çılgınlıklarını damıtıyorlardır. . . . Fakat, er ya da geç iyi ve kötü için tehlikeli olan kanuni haklar değil fikirlerdir.[25]

Kamu Tercihi Okulu Keynes'in çekişmesi ile savaşmakta, özel çıkarların iyi fikirleri ve iyi politikaları rehin aldığı hususunda uyarılarda bulunmaktadır.

Ünlü "uzun dönem" şakasına rağmen, Keynes gelecek hakkında çok ciddi olarak düşündü. Mill'i anımsatıcı 1930 eserinde, "Torunlarımızın Ekonomik İmkanları," ile Keynes kristal topu ovdu.[26] İyi haber, dedi; Malthus hatalıydı. Gelecek yüz yılda, insan iktisadın "raison detre" kıtlığı çözebilecekti. Her nesil ebeveynlerinin başarılarını mükemmelleştirdikleri ve hayallerini yaşayarak sırtlarında durduğu için, torunlarımız ve onların torunları lüks tüketiminde içinde bulunduğu bütün maddeci arzularımızı karşılayacak kadar yükseğe tırmanabilirler. Sokaklar kısa zaman sonra altın kaldırımlarla döşenebilir. Her şeye rağmen, iş çevrimlerindeki tümseklere ve iğrenç savaşlara rağmen, Batı ekonomileri iki yüzyıldır tırmanıştalar.

Daha şaşırtıcısı, insan varlığı daha nazik olarak yetiştikçe, insan kalpleri yumuşayabilir. Keynes kendi çıkarı peşinde koşan *ekonomik insan*'ın iktisadi olarak gelişimine ihtiyacımız olduğunu iddia etmiştir. Maddi arzuları tatminle doyuma ulaştıktan sonra, insanlar kibarlığa ve sevgiye olan arzularını arttırabilirler.

Fakat sonsuz kadar mutlu bir şekilde yaşayamayabiliriz. Dolaplar dolu ve yeni arabalar parlarken, biz ne yapacağız? Diye Keynes sormuştur. Bugün, emekliler işin hasretini çekerler ve sıkıntıdan şikayet ederler. Bütün dünya emekli olursa ne olur? Tamamı emekli olan nüfusu eğlendirme için kaç tane Lawrence Welks gerekir? Var oluşçu angst düzenli dünyayı istila edebilir. Genelde neşe amaca yönelik yapılan mücadeleden gelir, başarmaktan değil.

Belki de bu Keynes'in hevesini açıklar, Keynes sanat toplayıcısı/yatırımcı/hayırsever/vasi. Belki de iktisatta aşırı iyi olduğu ve bizleri cennete aşırı yaklaştırır diye eylem portfolyosunu çeşitlendirdi. Uzun döneme erişir diye bir şeyler yapmak istedi.

Notlar

1. Bertrand Russell, Autobiography (London: Unwin Paperbacks, 1975), p. 69.

2. Robert Skidelsky, John Maynard Keynes, vol. i (London: Macmillan, 1983), p. 180.

3. Milton Friedman, Dollars and Deficits (Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1968), p. 15.

4. R. F. Harrod, The Life of John Maynard Keynes (London: Macmillan, 1951), p. 50.

5. Skidelsky, p. 118.

6. Harrod, p. 101

7. Skidelsky, pp. 165-166.

8. Ibid., pp. 173-175.

9. Ibid., p. 177.

10. Joseph A. Schumpeter, Ten Great Economists (London: George Allen and Unwin, 1952), p. 265.

11. Andrew Sinclair, The Red and the Blue (London: Weideneld and Nicolson, 1986), p. 17; Michael Holroyd, Lytton Strahey: A Critical Biography, vol. ii (New York: Holt, Rinehart and Winston, 1968), p. 17.

12. John Maynard Keynes, The Collected Writings of John Maynard Keynes, vol. xvii (London and New York: Mcmillan/ St. Martin's Press for the Royal Economic Society, 1973), p. 16.

13. Büyük Buhra'nın ortaya çıkışının farklı nedenleri hakkında, bakınız Milton Friedman and Anna J. Schwartz, A Monetary History of the United States, 1867-1960 (Princeton: Princeton University Press, 1963); Peter Temin, Did Monetary Forces Cause the Great Depression? (New York: Norton, 1976)

and Karl Bruner, ed., The Great Depression Revisited (Boston: Martinus Nijhoff, 1981).

14. Paul Samuelson, "Lord Keynes and the General Theory," Econometrica, vol. 14 (1946), p. 190.

15. Elizabeth S. Johnson and Harry G. Johnson, The Shadow Keynes (London: Basil Blackwell, 1978), p. 102.

16. Keynes, CW, vol. xxi, pp. 134, 144.

17. Keynes, The General Theory, in CW, vol. vii, p. 128. Vergi indirimi çarpanının neden hükümet harcamaları ve yatırımlarından daha küçük olduğunun daha fazla izahı ve kanıtı için, bakınız iktisada giriş ders kitabına.

18. Keynes, CW, vol. xxi, p. 296.

19. Keynes, The General Theory, in CW, vol. vii, pp. 380-381.

20. Ibid., p. 187.

21. Samuelson, p.187.

22. Keynes, The General Theory, in CW, vol. vii, p. 154.

23. Ibid., p. 187.

24. Ibid., pp. 162-163.

25. Ibid., pp. 383-384.

26. Keynes, CW, vol. ix, pp. 321-332.

BÖLÜM X

Keynes'e Karşı Parasalcı Mücadele

Bir dilenciye cevap verirken, W. C. Fields: "Üzgünüm dostum, kullanılır durumdaki bütün fonlarımı nakde bağladım," esprisini yapmıştır. Keynes'e göre, bu sadece dilenci için bir sorun değildir; zenginliği nakde "bağlayarak" veya çek hesabında tutarak, Fields'ın Depresyonun daha da derinleşmesine neden olduğunu söylerdi.

Keynes görüşü kokuşmuş cimrilerin Depresyonu ebedileştirdiği yönünde olduğu için, kamu harcamalarını ekonomiyi kaldırması için tahsis etmişti. Keynesyenlere göre, ulusal ekonomi otomobil gibidir. Gaz pedalı "daha yüksek hükümet harcamaları/daha düşük vergiler" olarak işaretlenmiştir; fren "daha düşük hükümet harcamaları/daha yüksek vergiler" olarak işaretlenmiştir. Ustaca ve dikkatlice süren devlet iktisadi gelişmeyi ve sabit fiyatları sağlayabilir.

Bu bölüm Keynesyen modele (1) hükümetler genelde kötü sürücülerdir, ve (2) ekonominin frenlenmesi ve hızlanmasının mali politikalarla çok az işi olur, şeklindeki iki hükmü katarak karşı saldırıya geçen entelektüel akımın hikayesini anlatır. Parasalcılık olarak adlandırılan bu akım ekonominin fren ve gazının olduğunu kabul eder, ancak gazın "daha yüksek para arzı" ve frenin "daha düşük para arzı" olarak işaretlenmesinde ısrarcıdır. Parasalcılar sürücü koltuğundakinin oturduğu konusunda da Keynesyen iktisatçılarla görüş ayrılığı içindedir. Keynesyenlere göre, harcamaları ve vergileri onaylayan Kongre sürücüdür. Halbuki, parasalcılar bankaları gözetleyen Merkez Bankası Bankası Yönetimini sürücü olarak görürler.

1950'lerden 1970'lere kadar Keynesyenler ile parasalcılar arasında müthiş bir mücadele yaşandı. Milton Friedman, Karl Brunner, ve Allan Meltzer tarafından yönlendirilen parasalcılar ataları Locke, Hume, Mill, ve Ricardo gibi entelektüeller olmasına rağmen başlangıçta alay edilerek karşılandılar. İkna edici çalışmalar yayınladıkça ve yürekli yüksek lisans öğrencileri yetiştirdikçe, Keynesyen muhalefeti yıktılar ve Carter idaresi döneminde, Kongre Merkez Bankası'nı parasalcı görüşleri ciddiye almasını isteyince, ve Merkez Bankası'ın Yönetim Kurulu Başkanı parasalcı tavsiyeleri takip etmeye karar verince daha fazla saygı ve önem kazandılar.

Bugün mücadele nerede duruyor? Eşit durumda. Federal hükümetin ulusal ekonomiye dört pedallı bir otomobil gibi davrandığını göreceğiz- iki gazlı ve iki frenli! Zavallı Truman'ın tek kollu bir iktisatçı için yalvarışlarını hatırlayın. Günümüz liderlerinin dört ayaklı iktisatçılara kaldıkları görünmektedir. İşleri daha da kötüleştirmek için, pedallar katı parasalcıların ve Ortodoks Keynesyenlerin söz verdikleri kadar etkili görünmemektedir.

Para Nedir?

Günümüz makroekonomisini anlamak için, Keynesyen-parasalcı çatışmaların izini sürmemiz ve parasalcı pedalın nasıl işlediğini öğrenmemiz gerekiyor. Bu bizlere bankacılık ve Merkez Bankası hakkında birazcık bilgi edinmemizi gerekli kılmaktadır. İlk bakışta bazı kavramlar hileli gözükebilir, fakat bunları anlamak için gerekli çabayı göstermeye değer, parasalcı teorilerin nasıl saygı kazandıklarının hikayesi çağdaş entelektüel tarihte göz kamaştıran destanlardan birisidir.

Parasalcılar Keynes'i abes bir şey olan para ve para arzını ihmal etmekle suçlarlar. Her şeyden sonra, nasıl olurda borsada ve mal piyasasında çok paralar kazanan ve makroiktisatta devrim yapan birisi parayı ihmal edebilir? Bu Melville'i balinaları ihmal

etmekle suçlamak gibi bir şeydir. Elbette ki, parasalcıların kafasında paranın günlük anlamından daha farklı bir düşünceleri vardı.

Para nedir? Deniz kabukları ve boncukların da içinde bulunduğu her şey para olabilir; sigaralar hapishanelerde genellikle para olarak kullanılmaktadır. Günümüz makroekonomik dilinde, Merkez Bankası 'nın para arzı tanımını takip edeceğiz. En popüler ölçüm M1 olarak isimlendirilir ve (1) bankaların dışında kalan nakit miktarı artı (2) ticari bankalarda ki çek hesaplarında tutulan fonlar ("talep mevduatı"). (Şirket hisseleri ve bonolar para olarak sayılmazlar. Para arzının daha geniş ölçümleri daha az likit olan tasarruf hesapları ve para piyasası fonlarını da içerir.)

Neden birisi para arzı hakkında tartışacak kadar aptal olabilir? Daha fazla para, daha çok neşe değil mi? Yanlış. Basit filmlerde, gangsterler içi parayla dolu bavulları düşürdüklerinde seyirciler birkaçını kapmak umuduyla birbirlerini çiğnerler. Seyirciler daima gülümserler, ve kötü adamlar ağlarlar. Neden iktisatçılar gangsterlerle beraber ağlarlar? Sorun birkaç bavulun patlamasıyla ortaya çıkmaz. Fakat, eğer bir çok bavul aniden patlar ve kasaba parayla dolarsa, ardından enflasyon gelebilir. Eğer paranın miktarı mal üretim kapasitesini aşarsa, harcamak için daha fazla parası olan tüketiciler fiyatları yükseltebilir. Kasaba öncesinden daha zengin değildir; daha fazla banknot herkesin aynı anda maaşına iki sıfır eklemesinden daha yüksek bir yaşam standardı getirmez. Zenginlik paranın satın alabileceği mal ve hizmet miktarıyla ölçülebilir, rakamlarla değil. Bir ABD doları binlerce peso satın alabildiği için, bir Meksikalı milyoner düşük gelirli bir Amerikalı ile karşılaştırıldığında fakir olabilir. Meksikalılara içi peso ile dolu bavullar vermek yardımcı olmaz. Saadet daha fazlayı takip etmek mecburiyetinde değildir.

Doğru para arzı seviyesi nedir? Kolay cevap: üretilen tüm mal ve hizmetleri satın alacak kadar yeterli olandır, böylece fiyatları yükseltmeden tam istihdama erisilir. Fakat, kolay cevap hayati

sorudan kaçınır. Tedavüldeki para hacmi ne olmalıdır ki tam istihdam ve stabil fiyat seviyesi olsun? Bu soruyu cevaplamak için, insanların ellerine geçen parayı ne kadar hızla harcadıklarını bilmemiz şarttır. Harcamadan önce insanlar ellerinde parayı uzunca bir zaman tutuyorlar mı, yoksa çabuk mu harcıyorlar? Para ne kadar sıklıkla el değiştirmekte ve ekonomide tedavül etmektedir? Eğer para daha hızlı hareket ederse, ülke insanlar harcamadan önce çekmecelerde paralarını tuttukları duruma göre daha az paraya ihtiyaç duyar. Akademik kariyerler ve ulusal ekonomiler bu basit konuya dayanmaktadır. Para stokunun her yıl tedavül etme oranına *paranın dolanım hızı* (velocity) denir. İktisatçılar bunu GSMH ile karşılaştırır ve paranın gelir dolanım hızı , *V*, hakkında konuşurlar. *V* GSMH düzeyinin para arzına bölünmesiyle elde edilir.

Örneğin, eğer GSMH 3600 milyar dolar ve para arzı da 600 milyar dolar olsun, *V* 6'dır. Eğer para bir yıl içerisinde 6 defa el değiştirirse, herhangi bir günde halk yaklaşık iki ay değerinde gelirlerini elde tutuyorlar (nakit veya çek hesabı formunda) demektir.

Bu neden önemlidir? Nasıl olurda birisi bunu nazikçe ilgisizlikten başka bir şekilde tartışabilir? Paranın dolanım hızı sabitse, ve merkez bankası para arzını kontrol edebiliyorsa, hükümet ekonominin hızını arttırıp yavaşlatabilecek güçlü bir araca sahip demektir. "Para arzı" olarak işaretlenmiş gaz ve fren pedalları direkt olarak motoru kontrol eder. Eğer paranın dolanım hızı oynak ise, insanlar daha fazla para tutma ile daha az para tutma arasında tereddüt ederler, para arzını kontrol etmek pek faydalı olmaz ve gaz pedalının dayanağı olmaz.

Çatışan tarafları basitleştirmek için, parasalcılar paranın dolanım hızının sabit olduğuna inanırken, Keynesyenler sabit olmadığına inanırlar. Parasalcılar para arzına hükümet arabasının en güçlü pedalı olarak gösterirlerken, Keynesyenler mali politikaları göklere çıkartırlar ve bir gurup katı Keynesyen

para politikasını motor için ön cam silgecinden daha önemli görmezler.

Parasalcılığın tarihini ve destekleyen ve desteklemeyen delilleri incelemeden önce, Merkez Bankası nasıl para arzını yönlendirdiğini özetlemeliyiz. Üç araç en önemlisidir. İlki, Merkez Bankası bankaların borç vermeye izin verildiği mevduat oranlarını (rezerv oranını) kontrol etmektedir. Fed'in rezerv oranını yüzde 20 olarak belirlediğini farz edelim, böylelikle bankalar kendilerine yatırılan mevduatın yüzde 80'ini ödünç verebilirler. Dostumuz Christ'in çek hesabına 10 dolar yatırdığını varsayalım. Bu para arzının içindedir. (Para arzının çek hesabı artı nakit olduğunu hatırlayalım.) Eğer Lynn şimdi 8 dolar aynı bankadan borç alırsa, para arzı 8 dolar yükselir. Eğer 8 doları kendi çek hesabına yatırırsa ve Brad 6.40 dolarını borç olarak aldığında, para arzı 6.40'lık daha da artar. Şimdi, eğer Merkez Bankası bankalara mevduatın yüzde 80'nini değil de artık yüzde 75'ini borç vereceklerini söylerse, bankalar bazı ödünç verdiklerini geri çağırmak mecburiyetinde kalır, bu da para arzını daraltır. Bankaların daha fazla borç vermesi, para arzını daha da genişlemesine neden olur.

İkincisi, Merkez Bankası bazen bankalara fon sağlar. Bu ödünçler üzerindeki faiz oranlarını (iskonto oranlarını) yükselterek, Merkez Bankası bankaları borç verme cesaretlerini kırar ve para arzını dizginler.

Üçüncüsü, ve en önemlisi, Merkez Bankası hükümet kağıtlarını alır ve satar (açık piyasa işlemleri). Şirketleri ve fertleri de içine alan kamu bir trilyon dolar değerinde hükümet bonoları ellerinde tutmaktadır. Her yıl ellerinde bono tutanlara faiz ödenir. Bu aracı anlamak odaklanma gerektirir, ve görsel yardımları kullanmaya yardımcı olur. Bir doları ve bir parça kağıdı alın. Kağıdı "BONO" olarak işaretleyin. Masanın bir ucunu "Kamu" diğer ucunu "Fed" olarak ayarlayın. Merkez Bankası tarafından tutulan banknotlar para arzından sayılmadığını unutmayın.

Eğer Merkez Bankası para arzını arttırmak istiyorsa, kamudan bono alır. Satın almak suretiyle, Merkez Bankası bonoyu teslim alır (para arzının bir parçası değildir) ve karşılığında satıcıya bir çek (veya dolar banknot) verir. Çek nakde çevrildiğinde veya mevduat olarak yatırıldığında, para arzının bir parçası olur. (Merkez Bankası tarafından elde tutulduğunda para arzının parçası sayılmıyordu.) Halbuki, eğer Merkez Bankası kuruma veya bireye bono *satarsa,* bir çek (veya dolar banknotu) alır. Para arzı daralır, çünkü satıcının eline geçen bono para arzından sayılmaz, tersine Fed'in karşılık olarak aldığı fonlar bir kere Fed'in eline geçtiğin de para olarak değerlendirilmez.

Parasalcı Model ve Keynes Eleştirisi

Merkez Bankası Sisteminin 1913 yılında kurulmasından önce bile, klasik ve neoklasik iktisatçılar para arzındaki değişmelerin etkisini vurgulamışlardır. Yale profesörü Irving Fisher John Stuart Mill'in analizinden basit bir matematiksel çalışma çıkartarak 1911 senesinde çok mühim bir adım attı. "Miktar teorisinin" popüler versiyonundan birisi: $MV=PQ$. Bu basit denklem parasalcı eleştiri hakkında çok şey öğrenmemizi sağlar. İlki, V'nin paranın dolanım hızı ve M'nın para arzı olduğunu hatırlayalım. PQ nominal GSMH'yi temsil eder (P fiyat seviyesi, ve Q üretilen mal ve hizmet miktarı, böylece nominal GSMH elde edilir). Kimse bu denklemi tartışmaz. Tanım gereği, paranın kaç defa el değiştirdiği ile para miktarının çarpımı satın alınan mal ve hizmetlerin nominal değerine eşittir. Fakat, iktisatçılar bu değişkenlerin davranışları hakkında sonu gelmez bir şekilde tartışabilirler.

Parasalcılığın en ham hali izleyen gibidir: (1) Paranın dolanım hızı sabittir; (2) üretilebilecek mal ve hizmet miktarı kısa dönemde sabittir; sonuç olarak, (3) eğer Merkez Bankası para arzını yüzde 5 arttırırsa, bu fiyatlar genel seviyesinde yüzde 5 artış göreceğiz demektir. Ham miktar teorisi temel olarak V

ve *Q*'yu denklemden siler ve *M*'deki değişiklik sadece *P*'de hissedilecektir.

Bu karikatür özellikle hiperenflasyonu açıklarken bile haklılığa sahiptir. Alman Weimar Cumhuriyeti modeli temsil eder. 1921 ve 1924 arasında, matbaa tam gaz çalışarak, para arzını gökyüzüne kadar çıkarttı. Sadece ikiye, üçe, ya da dörde katlanmadı. Yüzde 25 trilyondan fazla arttı! Fiyat endeksi bir buçuk yıl içerisinde 1 den 200 milyona çıkarak takip etti. Herkes milyarderdi! Ve neredeyse her milyarder açtı. Klozetler parayla dolup taşarken mutfak dolapları boştu. Amerika'da Samuel Goldwyn "sözlü anlaşma üzerine basıldığı kağıda değmezdi," demiştir. Almanya'da, para üzerine basıldığı kağıda değmezdi. Alman ekonomisi yıkılmıştı. Bunun ana fikri, ucuz para kolay gelmez.

Modern parasalcı miktar teorisi atalarının para hakkında aşırı tevazu gösterdiklerini iddia etmektedir; kısa dönemde para sadece fiyatları değil, aynı zamanda ekonomiyi de sallayabilir. Ancak, uzun dönemde, para arzındaki değişiklikler sadece fiyatları değiştirir. Parasalcılar Keynes karşıtı doktrini de eklediler: hükümet harcamaları para arzı değişmedikçe fiyat ya da çıktı seviyesini etkilemez. Sadece para önemlidir.

Üç tane önemli işimiz mevcut. İlki, parasalcıların neden bu kadar kibirli bir şekilde paradan emin konuştuklarını anlamalıyız. İkincisi, Keynesyenlerin para hakkında neden bilir bilmez konuştuklarını anlamalıyız. Üçüncüsü, parasalcıların hükümet harcamaları konusunda neden bu kadar bilir bilmez konuştuklarını anlamalıyız. Bundan sonra, bugün tartışmanın nerelerde olduğunu inceleyebiliriz.

Para arzı ile GSMH arasındaki direkt bağlantıyı sağlayan akım mekanizmasına bir göz atalım. Parasalcıların haklı olduğunu varsayalım: paranın dolanım hızı sabittir. Eğer Merkez Bankası tahvil alarak para arzını arttırırsa, satıcıların ellerine daha fazla para vermiş olur. Fakat, insanlar sabit bir miktar para ellerinde para tutmak istemektedirler. Parasalcılara göre, insanlar ellerinde çoğunlukla işlem amacıyla ellerinde para tutarlar. Şimdi

ellerinde fazladan para olduğuna göre, bunu mallara, hizmetlere ve gayrı menkule harcayacaklardır. GSMH tırmanır.

Eğer Merkez Bankası tersine frene basar ve tahvil satarsa, insanların daha az parası olur. İnsanlar sabit bir miktar ellerinde para tutmak istediklerinden, harcamalarını azaltırlar, GSMH yavaşlar.

Temelde, para politikası halkın likiditesi ile oynamaktadır. İnsanların sabit bir düzeyde likidite arzusu verildiğinde, para politikası tahmin edilebilir ve güçlü bir şekilde GSMH'yi etkiler. Merkez Bankası halkla oynayarak farklı harcama düzeylerini özendirebilir.

Nasıl olurda Keynes ve takipçileri bu modelle aynı fikirde olmazlar? İronik olarak, Keynes bir zamanlar buna inanmıştı. Daha da ironik olan, İkinci Dünya Savaşından sonra en önde gelen parasalcı Milton Friedman bir zamanlar buna inanmamıştı. Keynes parasalcı olarak başladı ve Keynesyen olarak olgunlaştı. Friedman Keynesyen olarak başladı parasalcı olarak olgunlaştı. Keynes gençken, arkadaşları ona "Burun" lakabını takmış olabilirler, fakat ne kendisi ne de Friedman inatçı olarak doğmamıştı.

Keynes'in parasalcı ilkelerinden dönüşünü izleyelim. Keynesin içine çektiği Cambridge'in sözlü geleneği Marshall tarafından öğretilen "Cambridge Denklemi" idi. Bu denklem Fisher'in modeline benzer çalışmaktaydı. Keynes'e göre, Marshall para talebi " 'komuta stokunun ortalaması bölü her kişinin hazır halde tutmayı arzuladığı mallar' "[1] şeklinde "daima öğretmişti." Alman hiperenflasyonu zamanında, Keynes *Parasal Reformu Takip* adlı eserinde miktar teorisinin gücüne vurgu yapmıştı. *Parasal Reformu Takip* insanları daha yüksek hızda para harcamaya sevk eden süratli enflasyonun nasıl fiyatları daha da yükselttiğini göstermiştir. Ancak, *Genel Teori*'ye gelindiğinde, Büyük Buhran Keynes'i para politikasının aciz olduğuna ikna etmişti.

Keynes'in ana eleştiri hedefi paranın dolanım hızıydı. Neden paranın dolanım hızını sabit varsayıyoruz ki? Merkez bankası

para arzını ve likiditeyi yükseltmişse ne olmuş yani? İnsanların fazladan olan parayı harcayacaklarını neden varsayıyoruz ki? Belki de yastık altında tutacaklar. Gerçekten bunu yaparlarsa, düşük dolanım hızı fazla parayı dengeler. GSMH debelenir durur. Keynes bunun özellikle depresyondaki olabilirliğini düşündü. Miktar teorisyenleri insanların günlük işlemler amacıyla ve belki "kötü günler" için para tuttuğu görüşünü kabul ederken, Keynes üçüncü bir güdüyü, "spekülasyonu," ilave etmiştir. İnsanlar fazla likiditeyi belki de hisse sendi ve tahvil piyasasında sadece spekülasyon amacıyla tutabilirler. Eğer faiz oranları inip çıkarsa, spekülatif amaçlı para talebi de inip çıkar. Öyleyse, para arzı artsa bile, biriktirme arzusu da artabilir.

Başkan Roosevelt'e gönderdiği mektupta, Keynes parasal güçlere hakaret ederken zekice bir mecaz sundu: "Bazı insanlar çıktı ve gelirin para arzını arttırmak suretiyle yükseltilebileceği . . . çıkarsamasında bulunmaktadır. Halbuki bu bir büyük beden kemer alarak şişmanlamaya benzer. Bugün Amerika Birleşik Devletleri'nde kemeriniz sizin göbeğiniz için yeterince büyüktür."[2]

Keynes paranın gücüne hakaret etmekle kalmadı, kendisi ve taraftarları aynı zamanda para için farklı bir transfer mekanizması betimledi. Para politikası direkt olarak tüketim yoluyla çalışmaz, fakat faiz oranları ve yatırımlar yoluyla iş gördüğünü söyledi. Eğer ekonomi para manevralarından bir şeyler hissetmek istiyorsa iki uzun, haince adımın atılması bir zorunluluktur. Merkez Bankası para arzını arttırdığında, halk tasarruf etmemelidir (adım 1). Keynesyenlere göre, halk parayı harcasa bile, reel varlıklar yerine mali varlıklar- hisse senetleri, bonolar satın alabilirler. Bu faiz oranlarını düşürür. Eğer iş alemi ve hane halkları bankalardan borç alıp mal ve hizmet alımına yöneldiklerinde ancak GSMH'de bir yükselme olur (adım 2). Bu iki riskli adımı beklerken, pek çok parasalcı ibrenin altına düşerler.

Uzun adımlarla ters yönde yürüyüşte aynı şekilde tehlikeli ve uzun vadelidir. Eğer Merkez Bankası para arzını kısarsa, halk

yastık altında daha az nakit olmasından dolayı bir rahatsızlık duymayabilirler. Mali varlıklarını satarak (bu da faiz oranlarını düşürür) cevap verseler bile, yüksek borçlanma maliyetleri ödünç alıcıların cesaretini kırabilir (örneğin, inşaata devam etme zorunluluğu varsa), GSMH yükselmeye devam edebilir.

Kısacası, (1) paranın dolanım hızı veya para talebi kararsızsa, ve (2) ödünç alıcılar faiz oranlarına kayıtsızsa, Keynesyen eleştiri en derinden yaralar.

Friedman Keynes'in etkisinin "paranın miktar kuramının geçici olarak tutulmasına ve belki de para teorisi ve analizi ekonomik araştırmalar içinde en düşük orana inmesine sebep olmuştu. . . . Paranın önemsiz olduğu veya çokta önemli olmadığı görüşü geniş bir kitle tarafından kabul gördü."[3]

Tutulma Friedman'ın evvelki görüşlerin de bile görülür. Friedman uzun zamandır Keynes eleştirilerinin merkezi konumundaki Chicago Üniversitesi'ndeki lisans üstü çalışmalarına rağmen, parasal güçlerden nadiren bahseden enflasyon üzerine bir makaleyi 1942 yılında kaleme almıştır. On sene sonra, makale yedi yeni paragrafla birlikte *Pozitif İktisat Üzerine Denemeler* adlı kitabında çıktı. Friedman ilaveleri şöyle açıklıyordu: "Güvendiğim yeni materyallerin berraklaştırdığı gibi, para etkileri versiyonunda yapılan es geçmeler özrü olmayan ancak zamanın Keynesyen kızgınlığının galip gelen bir durumu olarak belki de açıklanabilir."[4]

Milton Friedman ve Karşı Saldırı

Parasalcı karşı devrimi yönetecek daha zeki veya daha kızgın hiç kimse olamazdı. Davasını o kadar büyük bir güçle savunurdu ki akademik rakiplerinin cesaretini kıran bir adam olan Milton Friedman gelenekçi yaklaşımdan korkmamıştı. Karşı devrimin arifesinde, kendisinin küçük fiziksel yapısı profesyonel boyu ile eşleşti. Galbraith 1950'lerde ve 1960'larda para arzının rolü

konusunda "aşırı iknacı olanın" "huysuz" olarak anıldığını hatırlamaktadır. Cesaret dolu yüreği ve mükemmel zekasına rağmen, Friedman'ın profesyonel boyu büyüdü ve kendisine 1976 yılında Nobel Ödülü ve Galbraith'ın kendisini "belki de yirminci yüzyılın ikinci yarısındaki en etkileyici iktisat figürü"[5] olarak tanımlamasını sağladı.

İkinci Dünya Savaşından sonra, hükümet için istatistikçi olarak çalışırken, Friedman Keynesyen lekelerini yavaş yavaş temizledi ve hükümetten ekonomiyi stabilize etmek için müdahalede bulunmamasını istedi.

Kırılma noktası sağlayacak bir dizi çalışma ile Friedman paranın miktar teoremini Keynes'in saldırılarından kurtardı. Keynes sadece tek bir tozlu, itibarsız kaçış yolu bırakmıştı: Friedman özel sektörün stabil olduğunu göstermek zorunda kalacaktı. Parasalcılığın anlamlı olabilmesi için paranın dolanım hızı ve tüketim Havai'li dansçıların kalçaları gibi çalkalanmaması gerekiyordu.

1956'da Keynesin akademide baskın olduğu zamanda, Friedman paranın miktar kuramını geliştiren ve test eden bir dizi denemeler yayınladı. Parayı sadece fiyatlara bağlamak yerine, Friedman para talebini yeniden tanımlamayı (paranın dolanım hızının tersi şeklinde) amaçladı. Para talebi sabittir, çünkü sağlık, eğitim, ve bireyin hayat boyu geliri gibi uzun dönem unsurlara bağlı olduğunu belirtmiştir. Bunlar aşırı dalgalanmadığından, paranın dolanım hızı da değişmez. Keynes uzun dönem etkileri kesip atmıştır.[6]

Ertesi sene Friedman tüketime yöneldi. Basit Keynesyen model cari gelir seviyesi yükselip düştükçe tüketimde yükselip düşmektedir. Eğer gelir herhangi bir yılda düşerse, halk daha az harcar. Bu insana aşikar gibi gözükmektedir. Fakat, yinelemek gerekirse, Friedman daha uzun bakış açısına sahiptir. Cumaları parasını alan birisi hafta boyunca açlık çekip hafta sonu kendisine ziyafet çekmemektedir. Bundan ziyade uzun

dönem gelir hakkında beklentileri olduğu için sabit bir tüketim akımını korumaktadır. Friedman'ın Sürekli Gelir Hipotezi sadece gelecekteki gelir değiştiğinde değişen pürüzsüz bir yolu gösterir. Tüketiciler kötü bir haftanın veya ayın veya yılın alışkanlıklarını değiştirmesine izin vermeyeceklerdir. Basitçe daha evvelki tasarruflarını kullanacaklardır. Beklentilerin ötesindeki iyi bir senede sadece daha fazla tasarruf edeceklerdir. Gerçekten önemli bir değişiklik algılarlarsa, o takdirde alışkanlıklarını değiştireceklerdir.[7]

Friedman uzun dönem endişeleri gösterirken yalnız değildi. Nobel ödüllü Keynesyen iktisatçı Franco Modigliani benzer çalışmalar yaptığında bu defa Yaşam Çevrimi Hipotezi'nde benzer sonuçlar elde etti.[8]

Friedman'ın başlıca elde ettiği sonuç neydi? Tüketim etkileyici bir şekilde dalgalanma göstermemektedir.

Eğer Friedman ve Modigliani haklıysalar, geçici hükümet politikalarının özel ekonomi üzerinde zayıf etkileri olacaktır. Bunu nasıl test edebiliriz? Oldukça başarılı olan 1964 vergi indirimi tüketimi yükseltti ve ekonomiyi şaha kaldırdı. Program ücretlilerin bordrolarındaki vergi *oranlarını* düşürdüğü için, tüketiciler tarafından sürekli olarak görüldü. 1968'de Johnson yönetimi enflasyon ve Vietnam savaşı harcamalarının sonucu bütçe açıklarından ve sosyal harcamaların tomurcuklanmasından ürktü. Kongre ekonomiyi yavaşlatmak için açıkça geçici vergi artışına gitti. Beklendiği gibi, tüketicilerin cevabı daha az harcamak değil, fakat tasarruflarını azaltarak yüksek tüketim düzeyini korumak şeklinde oldu. 1975 senesindeki geçici vergi iadesi de etkisizliği kanıtladı.

Geçici politikalar ABD dışında da başarısızlığa uğradı. Japon Maliye Bakanı 1990'ların ortalarında geçici vergi indirimleriyle tüketici alımlarını arttırmayı amaçladı, ancak alıcıları kızdırmaktan başka bir işe yaramadı. Aileler hükümetin katma değer vergisini sürekli arttırmasına o kadar kızmışlardı ki geçici vergi indirimini gelişi güzel günah çıkartmaktan ibaret

görmüşlerdi. Parayı harcamaktan ziyade, mevduata yatırdılar. 1990'lardaki uzun süren depresyonda Japonya yarım düzineden fazla başbakan eskitti.

Friedman her ne kadar parasalcı teorik iddiaları desteklemek için tasarlanmışsa da, kısa zaman içerisinde kuşkuculuktan alaycılığa kadar eleştirmenlerine deneysel, tarihsel çalışmalarla cevap vermek zorunda kalmıştır. Friedman uzun zamandır bir teorinin gerçek testinin olayları doğru olarak tahmin edip edemeyeceğine dayandığı görüşüne sahipti. Gerçek dünyada işe yaramayan kibar modellerin yanlış olduğunu savunmaktaydı. 1963'te, Anna J. Schwartz ile birlikte kabarık bir rapor olan *ABD'nin Parasal Tarihi, 1867-1960* [9] yayımladı. Friedman Keynesyenler için en güçlü kanıtın Büyük Buhran olduğunu biliyordu. Buhran Keynes'in para politikasının acizliği inancının tersine, para politikasının gücünü teyit etmekte olduğunu ilan etmekte gecikmedi. Bir başka deyişle, Keynesyenlerden en iyi şahitlerini çalmıştı. 1929 ve 1933 arasında para miktarı üçte bir oranında düşmüştü. Friedman ve Schwartz panik ıstırabı çeken müşteriler bankaların kapılarını çalıp mevduatlarını geri isterken bu bankalara gerekli olan likiditeyi temin etmeyi reddeden Merkez Bankası Yönetimine parmaklarını doğrulttular. Dedikleri Fed'den birazcık destek müşterilerin güvenini tekrardan bankacılık sistemine geri getirirdi.

Kısacası, *Parasal Tarih* paranın yanlış kullanımı ciddi resesyona ve geçen yüzyıldaki bütün önemli enflasyon oluşumuna eşlik ettiğini iddia etmiştir. Keynesyen resesyon veya enflasyon olmamıştır. Friedman'ın çalışmasının yan ürünlerinden biri enflasyon suçunu, genellikle yapıldığı gibi, işçi sendikalarının üzerine atmak olmuştur.

Friedman ve diğer parasalcılar Meltzer ve Brunner gibi Keynesyen Ortodoks'tan ayrıldıkça, Keynesyen cevap farklılık gösterdi. Bazı Keynesyenler kendi çalışmalarıyla buna cevap verdiler, bazıları parasalcıların haklı olduğunu kabul ettiler ve

geriye kalanlar ise gülmeye devam ettiler. 1960'ların sonlarında yapılan konferansta, MIT'den Robert Solow Friedman'ın makalesi üzerine yaptığı yorumda: "Milton ile aramızdaki bir diğer fark, her şey Friedman'a para arzını hatırlatmaktadır; her şey bana seksi hatırlatmakta, ancak ben bunu makalelerimin dışında tutmaya çalışıyorum."

1960'lar ilerledikçe, parasalcılar daha da güçlendi, çünkü paranın dolanım hızı şaşırtıcı bir şekilde sabit bir yol izliyordu. Gerçekten, 1948'i takip eden üç on yıl boyunca, paranın dolanım hızı tahmin edilebilir bir şekilde yıllık yüzde 3'ten biraz fazla gelişti. Friedman ile birlikte savaşan birkaç kutsal savaşçı anlaşılan ilahi yardım almaktaydı.

Paranın gücünü ispatladıktan ve miktar teorisine yeni bir soluk aldırdıktan sonra, parasalcılar Keynesyenlerin hükümet harcamalarının ekonomik gelişmeye neden olacakları şeklindeki görüşlerine meydan okuyacak çalışmalara başladılar. Bu ejderhayı öldürmek için, Keynesyen çarpanın boş bir şey olduğunu göstermeleri gerekiyordu.

Parasalcılar Keynes'in asıl sorudan kaçındığını iddia ettiler: mali harcamalar için para nereden gelmektedir? Eğer para arzı sabit kalırsa ve hükümet para harcarsa, başka birisi harcamak için daha az parası olacaktır. Bedava öğlen yemeği diye bir şey yoktur. Eğer Kongre programları ödemek için vergi oranlarını yükseltirse, tüketiciler eskisi kadar satın alamazlar. Eğer Kongre Hazine bonosu satarak borç para alırsa, iş dünyası yatırım için yeterince borçlanamaz. Faiz oranları artar ve yatırımlar düşer. Hükümet harcamaları özel harcamaları *dışlamış olmalıdır*. Keynes'in basit çarpanı bunu ihmal etmektedir.

Keynesyenler dışlama etkisini inkar edemezler. Fakat, özellikle depresyon dönemlerinde dışlama etkisi hükümet harcamalarını tamamen dengelemez. Gerçek konu dışlama etkisinin nereye kadar gideceğidir. St. Louis Merkez Bankası Yönetimi parasalcı ilkeleri temel alan bir ekonometrik model oluşturmuştur. Model hükümet harcamalarını 1 milyar dolar arttırırsa, ekonominin ilk

yıl çok az bir şey hissettiğini ikinci yıl ise hiçbir şey hissetmediğini hesaplanmıştır. Daha çok Keynesyen olan Veri Kaynakları Modeli ilk yıl için çarpanı yaklaşık 1.6 olarak hesaplamıştır ve daha sonra giderek düştüğü ortaya çıkmıştır. Keynesyen modeller bile Keynes'in olayı abarttığını kabul etmektedir. Fakat, bu parasalcıların kendilerini abartmalarını gerektirmez. [10]

Zaferde Tevazuluk

Kendinizi Milton Friedman olarak düşünün. Paranın sadece konuşmadığını, ekonomiyi yürüttüğünü ve koşturduğunu yeni ispatlamışsınız. Takip eden adım Merkez Bankası Yönetimini resesyonda para arzını genişletmesini ve enflasyonu zamanında düşürmesini beklersiniz değil mi? İş yavaşladığında, matbaaya yönelirsiniz ve Merkez Bankası idarecilerine "Orada öylece durmayın! Bir şeyler yapın!" diye bağırırsınız. Bizim Milton bunu yapmaz. Bunun yerine "Sadece orada durun" diye bağırır.

Belki de alışılmışın dışındaki bir tevazulukla, Milton Friedman iktisatçıların parayı akıllıca idare edecek kadar para politikasını bilmediklerini iddia etmektedirler. Bazen para politikasının GSYİH' yi etkilemesi altı ay bazen iki sene almaktadır. Merkez Bankası genelde ekonomiye ince ayar yapmaya çalışırken, ekonomiye zarar vermektedir, çünkü gecikmenin ne kadar süreceğini bilemez. 1968'de Merkez Bankası resesyondan korktu. Parasalcı gaza çok sert bastı. Fakat, ekonomi aşağı dönmeden önce etkilerini hissetmedi. Sonuç yüksek enflasyondu çünkü etkiler ekonominin kendini toparlama dönemlerinde ortaya çıkmıştı. 1975'te resesyon geldi. Gerald Ford Beyaz Saray'da sürücü koltuğuna oturduktan sonra, otomobil mecazını zekice kabul etti ve Kongre'ye beklentilerini düşürmesini söyledi çünkü kendisi "Lincoln değil Ford'tu" akıllı bir tavsiye, çünkü ekonomi bir Edsel gibi yükseldi.

Friedman'ın tavsiyesi Merkez Bankası ekonomik haberlere tepki vermemeliydi. Bu Pentagon'un kaypak ağzından usanan

Amiral Hyman Rickover'ın verdiği tavsiyeye benzemekteydi. Pentagon'un üç bölüme ayrılması gerektiğini belirtmişti. İlk bölüm bütün işi yapmalıydı. İkinci ve üçüncü bölümler birbirlerine uzun mektuplar yazmalıydı. Bu planla bile, Pentagon Friedman'ın Fed'ten istediği çalışmasından çok daha fazlaydı.

Friedmancılar Fed'in ekonomik şartlara bakılmaksızın para gazına sabit bir gelişme hızıyla basacak bir robot ile değiştirilmesini önermişlerdir. Yüzde 3, 4, veya 5, sabit gelişme hızı piyasa oynaklığının baş sorumlusu, Merkez Bankası'nın kaprisini, silecekti. Eğer ekonomi dibe vurursa, sabit likidite ilaveleri harcamaları besleyecektir. Yukarı doğru çıkışlarda, enflasyon kıvılcımları yangına dönüşecek yeterli yakıtı bulamayacaktır.

1960'ların hiper Keynesyen eylemcisi Brookings Institution iktisatçısı Arthur Okun'un özgüveni ile ne kadar büyük farklılık! 1962 Başkanın Ekonomik Raporu enflasyon veya resesyonla savaşı durdurmadı. Gelişmiş iktisatçılar ulusal ekonomiye ince ayar çekmeye devam edeceklerdi. Mali politikalar sürekli gelişme gösteren zenginliği sürekli kılacaktı:

> Yetersiz talep işsizlik demektir.... Aşırı talep enflasyon demek. ... Stabilizasyon yalnızca yüksek ve alçak noktaları düzlemek değildir.... Yükselen trendden sapmaları en aza indirmektir.[11]

Artık hiçbir iktisatçı bu kadar yazmamakta değildir, iktisatçılar bugün Friedman'ın para kuralı ile aynı görüşte değiller. Hata yapmak insancıldır, ancak nesneleri birbirine karıştırmak bilgisayar gerektirir. Friedman haklı bile olsa ve paranın dolanım hızı uzun dönemde sabit bile gözükse, kısa dönemde kesinlikle sapar. Para arzı sabit bir trendde devam ederken eğer paranın dolanım hızı düşürse, ekonomi tepe taklak olur. Belki uzun dönem için değil, ama piyasadaki işler Merkez Bankası'nın o anlardaki performansı ile çok yakından ilişkilidir. Faal Merkez Bankası hakkındaki zor sorular çözümsüz olarak kalmıştı: Merkez Bankası için paranın dolanım hızındaki gidip gelmeleri

tespit etmek ne kadar sürer ("tespit etme gecikmesi")? Aldıkları önlemlerin ekonomiyi etkilemesi ne kadar zaman alır ("etki gecikmesi")? Merkez Bankası ne yapması gerektiğini biliyor mu?

Akademide, zafer meslektaşlarınızın eleştirmenlerinize sizden daha fazla güldüklerinde gelir. 1970'lerin sonlarına doğru parasalcılar şaka konusu olmaktan sınıfın başı olmayı başardılar. Bütün ülkelerde merkez bankaları para arzını yakından takip etmeye başladılar. Bundesbank'teki Alman merkez bankaları Ortodoks parasalcı oldular ve Avrupa Merkez Bankası'nın da bu geleneği sürdürmesini arzulamaktadır. Ana akımı temsil eden iktisatçılar parasalcıların birçok önerilerini kabullendiler ve para hakkındaki küstahlıklarını ve mali güçlere olan tapınmalarını terk ettiler. İktisatçılar artık net bir şekilde parasalcı ve Keynesyen diye kolaylıkla iki kampa ayrılamamaktadır. Richard Nixon'ın "Artık hepimiz birer Keynesyeniz" sözünü hatırlayalım. Friedman bile belli çekincelerle bunu kabul etmişti. Entelektüel döngü tekrarlandı ve bu sefer Modigliani belli çekincelerle itiraf etti, "Artık hepimiz birer parasalcıyız."

Samuelson'un William Nordhaus ile birlikte yazdığı *İktisat* 1985 baskısında "ilk Keynesyencilik 'paranın yeniden keşfinden' yararlandı. Para kesinlikle önemlidir. Mali politikalar hakkındaki ilk heyecanları, birçok Keynesyeni paranın rolünü adaletsizce küçümsedi."[12] Samuelson ve Nordhaus kabahatlilerin isimlerinden bahsetmemektedir.

Belki de doğruluğu kabul edilmiş bir hikaye vurguyu çizebilir: Başarılı bir işadamı kendisinin eski iktisat profesörünü ziyaret eder. Havadan sudan konuşurlarken, eski öğrenci profesörün masasındaki sınavı fark eder ve okumaya başlar. Çok şaşırmıştır, ve derki "on beş sene önce bana verdiğiniz sınavın aynısı bu! Öğrencilerin eski sınavları bulacaklarından korkmuyor musunuz?" profesör güler "Hayır, her şey yolunda. Soruları aynı tutuyorum ancak cevaplarını her sene değiştiriyorum."

Paranın Dolanım Hızı Galipleri Kızdırır

Paranın çok önemli olduğuna Modigliani ve Samuelson'u ikna ettikten sonra, parasalcılar 1981'e kadar eski Gershwin'in: "Son Gülen Kim Şimdi!" şarkısını söylüyorlardı.

Fakat parasalcılar kısa bir süre sonra şarkıyı kestiler. İngiltere'de Margaret Thatcher ve ABD'de Ronald Reagan merkez bankalarından para arzını keserek ve faiz oranlarındaki artışı ihmal ederek parasalcı anti enflasyonist politikalar izlemelerini rica ettiler. Görüldü ki, enflasyon ABD'de 1980'de yüzde 12 iken 1982'de 4'e kadar düşerek herkesi etkiledi. Pek az iktisatçı paranın bu kadar güçlü bir şekilde iş yapabileceğini beklemişti. Tahmin edildiği gibi ciddi bir resesyon eşlik etti (çünkü para politikası ilk olarak sadece fiyatları değil çıktı ve istihdamı etkiler, uzun dönemde sadece fiyatları etkiler). İşsizlik ABD'de yüzde 10'u geçti ve 1983'te düşmeye başladı. Ekonomide enflasyonu döndürmek gerçekten eğlenceli değildi.

Parasalcılar Merkez Bankası'nın aşırı ham olarak meseleyi ele aldığını ve frene çok fazla bastığına inanıyorlardı. Üstelik, parasalcılar Merkez Bankası Başkan Paul Volcker yönetiminde para arzının aşırı dalgalanmasına izin verdiği iddiasında bulundular. Ancak, parasalcılar bile daha yavaş bir politikanın resesyona neden olacağını kabul etmektedirler.

Eğer anti enflasyon meselesi paranın gücünü kanıtlıyorsa, neden parasalcılar mutlu ıslıklarını çalmıyorlar? Neden karşı devrim eşitlikle bitmedi? Ekonominin kendini toparlama sürecinde komik bir olay yaşandı. Parasalcıların dayanak noktasını hatırlayın, paranın dolanım hızı sabit mi? Parasalcılar tam övgüye kavuşmuşken, insanlar yastık altlarını yeniden incelemeye aldılar. 1948'den 1981'e, paranın dolanım hızı yüzde 3.4'lük sabit bir hızla gelişti. Aniden, 1982'de yastık altları dolmaya başladı. Dolanım hızı neredeyse yüzde 5 düştü. 1982'den 1988'e paranın dolanım hızı meselesi tam anlamıyla kafa karışıklığıydı. Eğer paranım dolanım hızı düşerse, ve para arzı daha yüksek bir hızla artmazsa, GSMH mutlaka düşmelidir.

Merkez Bankası dolanım hızının göçmesine karşı nasıl bir tepkide bulundu? Paranın yüzde 3 veya 4'lük büyüme kuralını izlemekten çok uzak olarak, Merkez Bankası para gazına ağır ağır bastı. Yüzde 3 ila 8'lik büyüme hedefini göz ardı ederek, Merkez Bankası tepe taklak olan dolanım hızını dengelemek için 1986'da M1 para arzını yüzde 15'in üzerine genişletti.

1986'da sabit para kuralı yıkıcı olabilirdi. Friedman'ın varislerinden ve Ekonomik Danışmanlar Konseyi'nin ilk Ortodoks parasalcı başkanı olan Beryl Sprinkel bile 1987'deki Başkanın Ekonomik Raporu'nda kabul etmektedir ki:

> Ilımlı reel büyüme çerçevesinde, çok düşük enflasyon, ve düşen enflasyon beklentileri ve paranın dolanım hızı hakkındaki belirsizlikler düşünüldüğünde, M1'ın diğer değişkenlerin faydasına önemsizliğini vurgulamak . . . uygun bir düşünce olmuş gibi görünmektedir. . . . Merkez Bankası'nın parayı kısıtlama noktasında yanlış yaptığını gösteren hiç bir kanıt yoktur.[13]

Thatcher hükümeti de paranın dolanım hızının düşük olduğu durumda para pedalına bastı.

Paranın dolanım hızının tekrar sabit bir biçime dönüp dönmeyeceğini hiç kimse bilmemektedir. Pek çok hipotez düşüşü açıklamak üzere geliştirildi. Geçen on sene içerisinde bankacılık sektöründe yaşanan deregülasyonlar, halkın faiz geliri getiren banka hesaplarında daha fazla varlık tutmasına neden olmuştur. Daha fazla para tuttuklarından ötürü, paranın dolanım hızı düşmektedir. Fakat, bazı testler bu yer değiştirmeye rağmen paranın dolanım hızının düşeceğini ortaya koymuştur. Friedman ve diğer parasalcılar enflasyondaki dramatik düşüş ve 1980 ve 1990'lardaki faiz oranları paranın dolanım hızını düşürmüştür. İktisatçılar paranın dolanım hızının faiz oranlarına olan duyarlılığını düşük tahmin etmişlerdi. Son yıllarda, Merkez Bankası Yönetimi para arzının izini sürmüş, fakat Başkan Alan

Greenspan buna fazla bağlanmayı devamlı surette reddetmiştir. Bütün bunlara rağmen dünyadaki merkez bankaları yükselen veya düşen para arzlarının politika yapıcılarının kulaklarında güçlü alarm zillerinin çalması gerektirdiği hususunda hem fikirdirler.

Churchill'e benzeyen açıklamayla, paranın dolanım hızı bir gizemli bilmece gibi paketlenmiş her tarafı delik deşik edilmiş duruma gelmiştir. Ve son gülenin kendisi olacağı muhtemeldir.

Bir Sentez ve Arz'a Bir Bakış

Keynes'in ölümünden beri, dünya zenginleşen entelektüel mücadeleye şahit olmuştur. Milton Friedman'ın ısrarcı çekiçlemeleri yüzyıllardır süren bir geleneği canlı tuttu. Ana akımı temsil eden iktisatçılar geçmişi ne reddederler ne de Keynes'in tüm icatlarını reddederler. Merkez Bankası Başkanı Alan Greenspan iktisatçılarına hem M2'yi hem de Milton Friedman'ın vücuduna "Keynes'i yerleştirmek" olarak tarif edilen Keynesyen potansiyel GSMH kavramını yakından takip etmeleri emrini verdi.

Geçen bölümde, Keynes'in bugün iktisat çalışıp çalışmayacağını sormuştuk. Burada Keynes bu kadar araştırmaları ve parasalcıların yeniden doğuşunu görecek kadar yaşasaydı acaba saf Keynesyen olarak kalır mıydı diye sorabiliriz. Pragmatizmi, keskin zekası düşünüldüğünde, zaman akıp gittikçe bazı temel şeylerin uygulanacağını kabul ederdi.

Friedman ve Samuelson'u takip eden Martin Feldstein, Michael Boskin, Paul Krugman, ve Lawrence Summers'ın da içinde bulunduğu zeki iktisatçılar nesli kanlı Keynesyen-parasalcı tartışmanın dışında kalmıştır. Bunların hepsi hem para hem de maliye politikalarına ekonomi de rol bulmuşlardır.

Toplam talebi kontrol altında tutmaya çalışan politikalar üzerinde kavga etmek yerine, toplam arz sorusuna yönelerek

federal hükümetin firmaları verimliliği nasıl arttırmaya teşvik edeceğini sordular. Yüksek verimlilik daha iyi bir hayat standardı demektir. Fakat, yükselen verimlilik bina, teçhizat, araştırma, ve eğitimde yatırım gerektirir. Amerikalı iktisatçılar büyük politik partilerle birlikte hareket ederek verimlilikteki özensizliğin nedeni olarak tedbirsiz vergi politikalarını suçlamışlardır.[14]

Bu iktisatçıların büyük bir çoğunluğu kendilerini gayretli broşür yazanlardan ve Herbert Stein'ın "sersem arz-yanlıları" olarak adlandırdığı ve bazılarının gelir vergisindeki indirimler iktisadi faaliyetleri öyle arttıracaktı ki vergi gelirlerinin çabucak yükseleceğini iddia eden 1980'lerin politikacılarından ayırmışlardı. Güney Kaliforniya Üniversitesi iktisatçısı Arthur Laffer'in ismiyle anılan "Laffer Eğrisi" bazen abartılmış, arz-yanlılarının bulaşıcı heyecanları muhtemelen ana akım iktisadı görüşüne sahip iktisatçıları etkileyerek araştırmalarını ekonomideki yüksek vergilerin kötü etkilerine ve düşük tasarruf oranlarına doğru itmiştir.

Arz-yanlılarını hor gören iktisatçılar dahi 1980'lerin yüzde 70'lik dilimin geri gelişine karşıydılar (veya 1960'ların neredeyse yüzde 91'ine denk düşen marjinal vergi oranına!) ki bu insanları vergi ödememek için vergi kaçırmaya veya vergi kanunlarında delikler bulmaya yöneltmiştir. 1980'lerin ikinci yarısında, 50'den fazla ülke eşitliğin kalesi olarak bilinen İsveç ve Avustralya'da dahil üst dilimlerde kesintiye gitti. (Lübnan oranları arttıran iki ülkeden biriydi. Yeterince sorunları yok mu?) Başkan Clinton Kongre'yi zenginlerin üzerindeki vergi oranlarını yükseltmesi için iknaya çalışırken, en yüksek oranı yüzde 33'ten yüzde 39.6'ya çıkartmayı kastediyordu. 1980'leri zenginlere peşkeş çekilen yıllar olarak kınayan kampanyasına rağmen, Ronald Reagan 1980'de Beyaz Saray'a geldiğinde kendisini karşılayan vergi oranı olan yüzde 70'e geri dönülmesini teklif etmedi. Not etmek gerekir ki, Clinton ABD'de vergi oranlarını yükseltirken, Japonya'dan hayat emaresi göstermeyen ekonomisini diriltmesi için vergi oranlarında indirime gitmesini rica etmişti.

Vergiler bizi işlerimizde ve kişisel kararlarımızda iterek veya çekerek daima bizimle birlikte olacaktır. Hiç kimse buna karşı bağışıklığa sahip değildir. 1998'de, Mick Jagger Rolling Stones'un "Babile Köprüler" adını taşıyan dünya turunun İngiltere ayağını iptal etti, sebep olarak ta eğer İngiliz topraklarında çalarlarsa İngiliz kanunlarının gruba 19 milyon dolar vergi yükleyeceğini gösterdi. İngiltere'de tek bir konser vermekle, Rolling Stones yabancı ülkelerde verdikleri konser gelirlerinin tümü üzerinden vergi ödemeye zorlanacaklardı. Ancak, kendi vatanlarından uzak dururlarsa, İngiliz vergilerinden kaçınmış olacaklardı. 350,000 taraftarlarını hayal kırıklığı uğratma pahasına uzak durdular. Jagger halkla ilişkilerin arkasına saklanmadı. Basına vermiş olduğu iktisadi kararı sanki 1960'larda Londra İktisat Okulu'na gitmiş birisinden bekleyebileceğiniz kadar ikna edici bir şekilde açıkladı.

Hepimiz Keynesyeniz şimdi, teşekkürler Keynes. Hepimiz parasalcıyız şimdi, teşekkürler Friedman. Ve hepimiz derlemeyiz şimdi, teşekkürler çalkantılı dünya.

Notlar

1. A. C. Pigou, ed., Memorials of Alfred Marshall. (London: Macmillan, 1925), p. 25.

2. John Maynard Keynes, The Collected Writings of John Maynard Keynes, vol. xxi (London: Mcmillan/St. Martin's Press for the Royal Economic Society, 1973), p. 294.

3. Milton Friedman, "Money: Quantity Theory," in International Encyclopedia of the Social Sciences (New York: Macmillan and Free Press, 1968), p. 438.

4. Milton Friedman, "Discussion of the Inflationary Gap," American Economic Review, vol. 32 (June 1942), pp. 314-320. Reprinted in Essays in Positive Economics (Chicago: University of Chicago Press, 1953), p. 253.

5. John Kenneth Galbraith, Economics in Perspective (Boston: Houghan Mifflin, 1987), p. 270-271. Friedman'ın hayatı ve kariyeri hakkında daha fazla bilgi için, bakınız his memories in Milton Friedman and Rose D. Friedman, Two Lucky People: Memoirs (Chicago: University of Chicago Press, 1956).

6. Milton Friedman, Studies in the Quantity Theory of Money (Chicago: University of Chicago Press, 1956).

7. Milton Friedman, A Theory of the Consumption Function (Chicago: University of Chicago Press, 1957).

8. A. Ando and F. Modigliani, "Tests of the Life Cycle Hypothesis of Savings: Comments and Suggestions," Bulletin of the Oxford University Institute of Statistics, vol. 19 (1957).

9. Milton Friedman and Anna Schwartz, A Monetary History of the United States, 1867-1960 (Princeton: Princeton University Press, 1963). Eleştirel görüş için, bakınız Peter Temin, Did Monetary Forces Cause the Great Depression? (New York: Norton, 1976) and Karl Bruner, ed., The Great Depression Revisited (Boston: Martinus Nijhoff, 1981).

10. Gary Fromm and Lawrence R. Klein, "A Comparison of Eleven Econometric Models of the United States," American Economic Review, vol. 63 (May 1973), pp. 385-393.

11. Economic Report of the President (1962), p. 68.

12. Paul A. Samuelson and William D. Nordhaus, Economics (New York: McGraw-Hill, 1985), p. 331.

13. Economic Report of the President (1987), p. 55.

14. Konu hakkında iyi bir okuma kitabı, Martin S. Feldstein, ed., Taxes and Capital Formation (Chicago: University of Chicago Press, 1987). Kitap Clinton'ın Maliye Bakan Vekili Summers'ın ve Reagan ve Bush yönetimlerinde anahtar danışmanlıklarda bulunan Boskin, Feldstein, ve Lawrence Lindsey gibilerin makalelerini içermektedir.

BÖLÜM XI

Kamu Tercihi Okulu: İşletmecilik Olarak Politika

"Bugün şaşırtıcı bir şey gördüm," dedi Mark Twain, "elleri *kendi* ceplerinde bir politikacı."

İktisadi düşüncelerde yeni okul Twain'in birbirine uyan nahoş sözlerine kadar yükselebilir mi? 1986'da, Nobel komitesi iktisat ödülünü *Kamu Tercihi* iktisat okulu kurucusu James M. Buchanan'a verdi. Kamu Tercihi teorisyenleri bizlere yeniden düşünmemizi ve Ortodoks kamu maliyesi teorisini Twain'in anlayacağı düzeyde redde tmemizi istedi. Kamu Tercihi taraftarları politikanın gerçekçi bakışının Keynesyen iktisadı parasalcılar tarafından bir araya getirilmiş çarpan istatistiklerinden daha kesin bir dille lanetlediklerini sunarlar. Kamu Tercihi destekçileri politikacılara onları çöpe atmaktan daha fazla güvenmezler.

Kamu Tercihi okulu birçok iktisadi ve politik sorunları açıklayabileceğini düşünür: neden sürekli bütçe açıklarından zarar görmekteyiz; neden özel çıkar grupları çoğalmakta; azaltılmasına başkanlık sözü verilmişken neden bürokrasi genişlemektedir; ve neden hükümet regülasyonları tüketiciden çok işletmeleri korumaktadır. Pek çok iktisatçı politikayı sinir bozucu, anlaşılmaz, iyi politikalar için ekonomik olamayan bir engel olarak görürler. Tersine, Kamu Tercihi iktisatçıları politikanın iktisadi araçlarla çalışılması gerektiği hususunda ısrarcıdırlar. *Politikanın bir iktisadi faaliyet olduğunu ilan ettiler.* İktisatçılar kollarını yana bırakarak mideleri bulanmış bir

şekilde görünmemelidirler. Bürokrat ve politikacıların neden iyi politikaları sürekli olarak boşa çıkardıklarını sormalıdırlar.

Eğer birisi gerçekten dikkatlice bakarsa, Kamu Tercihi teorisinin önde gelen atalarını; mesela Adam Smith, James Mill, İsveçli iktisatçı Knut Wicksell, ve bürokrasiyi lanetleyen herkesi, bulabilir. Bununla birlikte, bilimsel çalışmalardaki gerçek patlama İkinci Dünya Savaşından sonra geldi. Hükümetler büyüdükçe, eleştiriler de büyüdü.

Thorstein Veblen'in delip geçen eleştirisi gibi, James Buchanan ana akımı temsil eden iktisatçılar arasında kendisini sık sık firavun gibi hissetti. 1919'da Tennessee'nin Murfreesboro kasabasında doğan Buchanan, isim yapmış bir üniversiteye gidecek kadar parası yoktu. Kendi memleketindeki Orta Tennessee Devlet Öğretmen Koleji'ni (MTST) seçti. MTST'nin gelecekteki Nobel ödüllüsü her sabah ve akşamları inek sağarak kolej parasını kazandı. Dört yıllık ineğe benzeyen yaşantıdan sonra, Buchanan iktisatta master derecesi alacağı Tennessee Üniversitesine girdi. İkinci Dünya Savaşı akademik yürüyüşünü kesti, ve Sam Amca onu New York'taki Deniz Harp Koleji'ne yolladı.

John Kenneth Galbraith Kanada'da inekler ve meralar arasında benzer çobanvari bir altyapı ile başlamıştı. Ancak, Galbraith pürüzsüzce ana akıma sahip iktisatçılar arasına ve Harvard' taki yerine doğru yürürken, Buchanan mücadele etti ve "Doğulu seçkinleri" küçümsemeyi çabuk öğrendi. Buchanan entelektüel züppelikten ve New York'ta Güneyli olmasından dolayı uğradığı ayrımcılıktan dolayı hâlâ ürker. Savaştan sonra, Buchanan batıya giderek Chicago Üniversitesinde doktorasını tamamladı. Daha sonra güneye, Virginia Üniversitesine kaçtı.

Buchanan çalışmalarının çoğunu Doğu'daki fildişi kulelerde idealistik derin düşünenlere hâlâ bir reaksiyon olarak görmektedir. Harvard iktisatçıları konvoylar halinde Kennedy ve Johnson idarelerinde Washington'a akarken, Buchanan sessizce Virginia'nın tepelerinden fikirlerini Gordon Tulluck ile 1962'de *Uzlaşmanın Kalkülüsü*'nde yayınlayarak saldırılarda bulundu.

Buchanan'a göre, " 'doğulu akademik seçkinler' Olimpiyat bildirilerini hükümete sunan akıl hocaları rollerini terk edemezler. 'Kendilerini Washington'un danışmanları gibi görürler.' "

Ve peki ya Buchanan? "Kendimi neler olup bittiğini anlamaya çalışan Büyük Yıkanmamışın bir parçası olarak görmekteyim."[1]

Arkadaşları dahi Buchanan'ın sırtından hançerleyen bir tip olmadığını kabul ederler. Sert mizacı ve iyi yaşantıya karşı tutumu düşünüldüğünde, John Kenneth Galbraith ile aynı odada olmanın getirdiği yüksek tansiyon Buchanan'ın olduğundan daha fazladır.

Kamu Tercihi okulu tarihini geriye dönük araştırmaktansa, okulun politik ekonomide en ağırlıklı konulara yaklaşımına bakalım. Kamu Tercihi'nin itici gücü basittir: Eğer işadamı kendi çıkarı peşinde koşuyorsa, hükümet görevlilerinin birer "politik girişimciler" olduğunu neden varsaymayalım? Neyi maksimize etmektedirler? Oy kazandıracak güçleri ve yetileri. İktisatçılar insan davranış modelini geliştirmek için iki yüz yıl harcadılar. Hükümetle karşı karşıya gelindiğinde neden modeli çöpe atalım ki?

Özel Çıkar Grupları Çelişkisi

Kongre oturuma başladığında hiç kimse güvende değildir-Kongre vekillerinin kendisiside buna dahildir. Lobiler tazı gibi onları ve yardımcılarını kovalarlar, daha fazla iltimaslar, vergi indirimleri, hibeler, ve korumacılık için mücadele verirler. Maryland Üniversitesi profesörü müteveffa Mancur Olson toplumun etkinliğini tüketen sistematik güdülerin ister sendikalar, ister kulüpler, isterse de şirketler olsun özel çıkar gruplarını ortaya çıkardığını söylemiştir.[2]

Neden özel çıkar grupları yurtseverce Kongre'de etkinliği ve ulusal refahı arttırıcı yönde lobi yapmamaktadır? Çünkü getiri-

si yoktur. Kongre kampanyalarında yardım yapanlar listesinin en üst sıralarında bulunan Süt Üreticileri Birliğinin Tarımsal Politik Eğitim Komitesi'ni ele alalım. Süt üreticileri galon başına minimum bir "kazandıran" fiyat destekleme sistemini severler. İktisatçılar fiyat desteklemelerinden nefret ederler. Ve tüketiciler bu desteklemelerden dolayı zarardadırlar. (Tesadüfen, çocuklar daha büyük bir oranda süt içerler. Çocuklar fakir nüfusun çoğunluğunu teşkil ettikleri için, muhtemelen fakir çocuklar en fazla zarar görenlerdir.) Farz edelim ki komite üyeleri ABD nüfusunun yüzde 1'inden oluşmaktadır. Eğer başarılı bir şekilde Kongre'de lobi yapıp Amerikan verimliliğini arttırıcı genel önlemler aldırmayı başarırlarsa, sadece yüzde 1'lik bir kazançları olur. Fakat, kanunun geçmesi için yüzde 100 gayret sarf etmeleri gerekecektir. Ülke için 1 milyon dolarlık yeni zenginlik yaratacak yasama için 50,000 dolarlık harcama yapmak zorunda kalabilirler; fakat kendilerinin payına sadece 10,000 dolar düşmektedir. Eğer kanun maddesi lobicilik maliyetinden yüz kat daha fazla bir yeni gelir yaratırsa yurtsever lobicilik bir anlam ifade eder. Sonuç olarak, organizasyonlar politik yollarla toplumda verimliliği arttırıcı çalışmalara çok az ilgi duyarlar. Çünkü maliyeti kurtarmaz.

Kendisinin çıkarlarını düşünen süt komitesini düşünelim. Fiyat destekleme mekanizması sayesinde diğerlerinden alarak karını yükseltebilir. Kimden alarak? Tüketiciden, elbette. Diyelim ki süt fiyat desteklemeleri komiteye lobicilik faaliyetlerinden dolayı 50,000 dolara mal olmaktadır, fakat 10 milyon dolarlık gelir getirmektedir. Üreticiler lobicilik maliyetinin yüzde 100'ünü karşılamaktadır, ancak kazancın da yüzde 100'ünü almaktadır. Politika muhteşem bir yatırım olabilir. Üreticilerin fabrikalarına yeni teçhizat almaktan ziyade Washington'daki ofisleri dekora etmek istemeleri garip karşılanmamalıdır. Bir sürü avukat tutmaları da sürpriz olmamalıdır; getirisi daha yüksektir. Willie Sutton bankaları "para orada olduğu için" soyduğunu açıklamıştı. Pek çok organizasyon için, para Washington'dadır.

Bu tip politik faaliyetler genelde toplumun zararınadır. Koalisyonun umurunda mıdır? Örneğimizdeki süt komi-

tesi toplam zararın sadece yüzde 1'ine katlanır. Eğer GSMH yüz kat düştüğü takdirde kendilerini caydırır. "Özel çıkar organizasyonları ile yoğunlaşmış bir toplum züccaciye dükkanına doluşmuş boğuşan bir sürü güreşçiye benzer, faydadan çok kırıp dökmek suretiyle zararları dokunur," diye Olson açıklamada bulunur.[3]

Eğer fiyat destekleri tüketicilerin ceplerini soyuyor ise, neden tüketiciler bir organizasyon kurup karşı atağa geçmemektedirler? Çünkü kârlı değildir. Örneğimizde, tüketicilere olan toplam maliyet 10 milyon dolardır. Eğer nüfus 250 milyon ise, her tüketiciye yaklaşık olarak sadece 4 sente mal olmaktadır. Fakat, her üreticiye faydası 4 dolardır. Süt üreticisi konu üzerinde süt tüketicisinin çıkarından kırk kat daha fazla alaka gösterecektir. Dahası, üreticileri örgütlemek çok daha kolaydır.

Amerikan nüfusunun sadece 0.0002'sini temsil eden şeker yetiştiricileri lobisi ABD şeker fiyatlarını dünya şeker fiyatının üç katı üzerinde tutmayı başarmıştır. Sadece kendileri bundan faydalanmaz, aynı zamanda mısır tatlandırıcısı üreticileri (şeker ikamesi) yapay olarak yüksek tutulan şeker fiyatlarıyla rekabet ederek tatlı bir kâr elde etmektedirler. Bilimsel çalışmalar bazı yapay tatlandırıcıların laboratuar farelerinde kansere neden olabileceğini göstermiştir. Yapay fiyat destekleri ulusun politik vücudunda kansere sebep olabilir.

Bu problem demokrasilerde tekrar tekrar ortaya çıkar. Güdülenmiş organizasyonlar ferdi olarak sonuçtan çok az bir fayda sağlayacak tüketicilerin çıkarlarını çiğnemektedirler. Sonunda, ulusal etkinlik ve gelir düştükçe ferdi tüketici kötü bir şekilde zarar görmektedir. Fakat, kimi suçlarlar? Özel çıkar organizasyonları ortak mutluluktan küçük ısırıklarla parça koparttıklarından aşikar bir hain görünmez.

Tüketicilerin kendilerini suçlamalarının çok az bir mantığı vardır. Kongre'nin yaptıklarını denetlemek maliyetlidir. Size sadece 4 sente maliyeti olduğunda başkalarına bahşedilen özel

iltimasları göz ardı etmek rasyonel bir davranıştır. Her şeye rağmen, milletvekilinizi telefonla arayıp bu yapılan kıyağın size kaça mal olduğunu telefonla sormak çok daha fazlasına mal olmaktadır. İktisatçılar bunu "rasyonel cehalet" olarak isimlendirmektedirler. Her şeyi bilmemiz mümkün değil. Öğrenecek beyin kapasitesi, zaman veya paraya sahip değiliz. Bir komedyenin dediği gibi, "her şeye sahip olamazsın, yoksa her şeyi nereye koyardın?"

New York Kenti'nde ve Boston'daki herkes taksi kıtlığının farkındadır. Bu kentler aslında lisanslı taksilerin sayısını sınırlandırırlar, bu da sürücülerin gelirlerini yükseltir ve kentlerin moralini düşürür. Bugün hala, kent yöneticileri taksi sahiplerinin rantı üzerine genel kamu oyunun şikayetini desteklemeyi reddetmektedir. Kamu Tercihi okulu basitçe "gıcırdayan teker yağlanmak" ister düşüncesinde değildir. Daha önemlisi, Olson ve meslektaşları bizlere *neden* sıkı koalisyonların dağınık, organize olamamış kamu oyundan daha gür bir seda çıkarttıklarını öğretmektedirler.

Olson tarihsel yasaları geniş çizerek argümanlarını çok daha tartışmalı alanlara taşımıştır. Durağan toplumların özel çıkarlara karşı daha duyarlı olduğunu varsayar. Ve sonra "uzun-durağan" toplumların göreceli olarak yeni toplumlara göre daha yavaş büyüyeceği iddiasında bulunur. Zaman geçtikçe, sülükler çoğalır ve milletin hayat kanını emerler. Eğer durum buysa, devrimler ve savaşlar iktisadı canlandırır çünkü özel çıkar grupları kuvvetli oldukları noktaları kaybederler. İngiltere'yi durağan, geri kalmış bir ulus ve savaş sonrası Japonya'yı ekonomik bir mucize olarak gösterirler.

Pek az iktisatçı Olson'u ulusların yükselme ve düşme hakkındaki sonuçlarının tamamını kabul eder. Öyle bile olsa, özel çıkar gruplarının aritmetiği mantıklıdır.

Özel çıkar çelişkisi ümitsiz görünmektedir, değil mi? Öyle olması gerekmez. Her şeye rağmen, Kongre iltimasları diğerlerine

bahşettiğinde her grup bundan olumsuz olarak etkilenir. Eğer bir başkan veya kongre lideri bütçe kesintisi veya teşviklere, fiyat desteklerine, ve korumacılığa karşı geniş politikalar gerçekleştirebilirse, artan etkinlik özel iltimasları ortadan kalkan bu grupları dengeleyebilir. Maalesef, tarihi örnekler çok azdır. Ve özel çıkar grupları asil kelimeleri etrafa fışkırtırken, politikacılar sert yankılanan kelimeleri söylemeye devam edecekler-fakat gerçekte hiçbir şey olmayacaktır.

Regüle Edilen Regülatörleri Nasıl Kontrol Edebilir?

Hükümet neden birçok endüstriyi regüle eder? Lise ders kitaplarında bulunan hazır cevap bu endüstrilerin tekeller veya oligopoller olduğu, ve tüketicilerin soyulmaktan korunması şeklindedir. Cevap iş aleminin regülasyonu sevmediğini ima eder.

Nobel ödüllü George Stigler'ın liderliğini takip eden, Kamu Tercihi iktisatçıları başka bir olabilecek cevap daha eklediler: *İşletmeler regülasyondan yanadırlar çünkü bu onları dinamik rekabet riskinden korur*. Aslında regülasyon için lobi yaparlar. Bu regülasyonun "yakalama" teorisi olarak bilinir, çünkü regüle edilen varlıklar regülatörleri "yakalarlar."[4]

Bu nasıl çalışmaktadır? Eyaletin Berberler Yönetimini düşünün. Yönetim belli kurallar ve standartlarda ısrarcıdır- örneğin, tüm berberler taraklarını steril etmeli ve köpeğe benzeyen müşterilerini reddetmelidir. Yönetimin müdahalesi maliyetleri az bir oranda arttırabilir, fakat berberler yönetimi başka kuralları özellikle piyasaya yeni girişleri engelleyecek olanları kabul etmesi yönünde ikna edebilirler. Yönetim eyalete yeni taşınan berberlerden Jamaika kesimi Rastafarian örgülü saçlarda bir yıl geçirmelerini veya akredite kepek kliniğinde asgari ücretten üç yıl çalışma talebinde bulunarak piyasaya giriş sürecini geciktirebilirler. Berberleri rekabetten korumayı amaç edinmiş

tüm bu regülasyonlar tecrübesiz berberlere karşı halkı koruma kisvesi altında bile sunulabilir. Aslında, halk soyulmaktadır.

Regülasyon endüstriye nadiren yalnız fayda veya yalnız zarar getirir. Süt regülatörleri plastiklerden daha maliyetli olan paslanmaz çelik güğümleri isteyebilir. Kurallar süt üreticilerini bıktırabilir ancak fiyat destekleri ve teşvikler bu tip basit rahatsızlıkları çoktan aşar.

Neden regüle edilmiş endüstriler sözde kamu çıkarlarını koruyanları yakalamakta başarılırdırlar? Rasyonel cahilliği hatırlayın- özel çıkar çelişkisi. Endüstrinin tüm akademik tanıkları kendi lehine bir araya getirmek için yeterince güdüsü vardır. İktisatçılar hukuk dergilerinde uzman araştırmalarını içeren reklamlar vermektedir. Regülasyon görevlileri de genelde "kamu" fazla ilgilenmediği için endüstriye bir şeyler vermenin gerektiğini hissetmektedir. Daha kinci bir açıklama da: regüle edenler ile regüle olanlar arasında yakın bir ilişki olduğu şeklindedir. Komisyonda bulunanlar özel sektörden gelmedir ve imtiyazları dolduktan sonra tekrar özel sektöre geri döneceklerdir. Arkadaşlıklar kurmak para kazanma yoludur. 1970'te Ralph Nader nakliye endüstrisini rahat bırakmayan federal birimi "Eyaletlerarası Ticaret *Atlaması*" olarak anmıştı.

Yakalama teorisi henüz tüm iktisatçıların aklını yakalayamadı. Teori dar, tek taraflı politik görüşü yansıtmaktadır. Bazen politikacılar esareti değiştirerek iş alemini rehin alabilir. Demagog bir politikacı cimri soyguncu baronları ezme sözü üzerinde yükselebilir. Her tencereye bir besili horoz sözü verebilir ve horozların fiyatlarını cezalandırıcı tavuk çiftliklerine zarar verecek regülasyonlarla aşağı doğru zorlayabilir. Kamunun öfkesi ve çıkarı ile kızmış bir politikacı Kamu Tercihi hipotezini başlıca çürüten delildir.

Kamu Tercihi iktisatçıları tüm regülasyonların endüstriye yardım ettiği ve tüketiciye zarar verdiğini söylememektedir. Pür laissez-faire iktisadı için mücadele vermemektedirler. Ancak,

insanların serbest piyasa ekonomisi sonuçları ile daima kamu çıkarlarını gözeten efsanevi kahraman, merhametli hükümetten ziyade gerçekçi hükümet regülasyon modelini karşılaştırmalarını istemektedirler.

Büyük Sözler, Şişkin Bütçeler, ve Bürokrasiler

Olson ve Stigler özel çıkar gruplarını burunlarını halkın beslenme düzenin içine sokmaya çalışanlar olarak betimlemişlerdir. Neden hükümet bunları beslemektedir? Farklı grupların talep ettikleri mal ve hizmetleri neden hükümet arz etmektedir? Kamu Tercihi teorisyenleri bürokrasi ve politikacıları inceleyerek bu sorulara cevap verir.

Gordon Tullock ve William A. Niskanen, Jr., bürokratları biyologların laboratuar farelerini izlediği yakınlıkta izlediler-buda iki yazarın deneklerine olan hayranlığını göstermektedir. Niskanen'e göre, bürokratlar işadamlarının içinde bulunduğu yarışa benzer bir yarış içindedirler. İşadamları gibi, bürokrat kendi çıkarını gözeten bir kobay faredir, fakat kendi çıkarını farklı yollarla gösterir. Elbette, hükümet bürokratları kendi karlarını maksimize edemez rüşvet haricinde. Bunun yerine, değişik değişkenler setini maksimize etmeye çalışırlar: maaş, ekstra gelir, güç, prestij, emekli olduktan sonra ki fırsatlar, ve saire. Bürokratlar bütün bunları nasıl maksimize ederler? Bütçeyi şişirerek ve büronun hacmini geniş tutarak. Niskanen büroları bütçeyi maksimize eden organizasyonlar olarak betimlemektedir. Bürolar etkin hacimlerinin çok üzerinde genişleyebilirler. Ve vergi ödeyenlerin sırtından genişlemektedirler. Daha çok para daha fazla güç demektir, öyleyse bürokratlar maliyeti kırpmak için kuvvetli güdülere sahip değildirler. Cimri bürokrasiler meymenetsiz bürokratlara yol açmıştır.

Seçilmiş görevliler bürokrasiyi azaltacaklarına dair söz verseler dahi, bunu icra edecek nadiren güç bulurlar. Carter ve Ronald

Reagan her ikisi de söz verdiler ancak başarısızlığa uğradılar. Kendi yönetimleri zamanında hükümetin maaş bordroları yükselmeye devam etti. "Rusya'yı ben yönetmiyorum, on bin memur yönetiyor" diyen çara sempati duymasını öğrendiler. Politik lider bazı eylemlerin yapılması için emir verebilirse de, sadece bürokratlar bunları uygulamaya geçirir. Bazen bürokratlar liderin emekliye ayrılmasını, seçimi kaybetmesini, veya ölmesini ümit ederek çaktırmadan reddeder, erteleyebilir, uygulamanın hayata geçmesini geciktirebilirler. Genelde gri giyinen erkek ve kadınlar kazanır.

Niskanen'in teorisi bazı sorunlar taşır. Marx'ın tüm işçileri tek bir kümeye koyması gibi, sanki tüm bürokratlar her şeyi iptal eden birleşik çıkarları varmış gibi bütün bürokratları bir kümeye dahil etmektedir. Oysa ki bu doğru değildir. Çok daha karmaşık bürokrasi modeli çizebiliriz. Her şeye rağmen, büronun başı olarak kim sayılır? Kabine bakanı mı? Kıdemli sivil memur mu? Bürokrasiyi azaltarak politik avantaj sağlayabilirler mi? İlk Reagan yönetiminde, İçişleri Bakanı James Watt bölümünü güçten düşürmeyi denedi. Konuyla ilgili daha iyi bir örnek Casper Weinberger'dır. Nixon yönetiminde, Sağlık, Eğitim, ve Sosyal Yardım işlerine bakarken, tutumluluğundan dolayı "bıçağı kılıfına sok" lakabını kazanmıştı. Daha sonra Reagan döneminde Savunma Bakanı iken, Pentagon'u yağlı bir kuruma çevirdiği için "kepçeyi kılıfına sok" lakabını aldı. Trilyon dolardan daha az bütçeli Jell-O'yu kesecek bir alet bulamadı. Weinberger'in 180 derecelik dönüşü nedendir? Niskan'in teorisi neden sadece ilk yarıda düzgün çalıştı? Çünkü Weinberger belki de bir bölümün şişirildiğini diğer bölümün ise başkanın amaçlarını yerine getirmek için genişletilmesi gerektiğine inanıyordu.

Niskanen'in bürokrasi modeli yarı-pişmişlikten çok daha fazlasıdır, ancak büyük ihtimalle fırında daha fazla zamana ihtiyaç duymaktadır.

Seçilmiş politikacılar üzerindeki Kamu Tercihi teorilerine dönelim.

Bir Rus göçmeni "Kongre çok acayip" gözleminde bulundu. "Adamın biri ayağa kalkar ve incir çekirdeğini doldurmayan sözler sarf eder. Hiç kimse dinlemez. Sonra herkes ayağa kalkar ve fikir ayrılığına düşer." Tam tersine, James Buchanan Kongre'de aşırı bir *uzlaşma* görür. Politikacılar hükümete ziyan, hile, ve görevi kötüye kullanmadan dolayı sözlü saldırılarda bulunmayı severler. 1988 Demokrat Parti başkan adaylığı kampanyasında, Vali Michael Dukakis yanlış vergi topladığından dolayı IRS'e saldırdı; Gary Hart uçarı Pentagon'u eleştirdi; ve Rahip Jesse Jackson vergi kanunlarındaki deliklerin zenginler için olduğunu söyledi. Bütçe açıklarını azaltma konusunda, başlarını büyük bir mutluluk içerisinde yere eğdiler.

Politikacılar oybirliği ile boşa giden paraları kötülerken, bütçeyi genişletecek yeni programlara para harcamaktan kaçınmadılar. 1958'den 1998'e kadar, ABD denk bütçeyi ancak dört defa görebildi. Buchanan'a göre, politikacıların konuşmaları oy verme kayıtlarıyla çarpışmaktadır. Devlet adamı gibi konuşurlar ancak hain gibi oy verirler. Bazıları Washington'da en önemli eksikliğin politikacıların kulakları ile omurgası arasında bulunduğunu söylerler. Teddy Roosvelt'in dediği gibi, omurgaları daha sağlam insanları muzdan türetebilirsiniz.

Buchanan basitçe politikacıları kötülememektedir, iyi bir şekilde bu işi becermesine rağmen. Politikacıları iki yüzlü davranmaya iten güçleri araştırmaktadır. Gerçekte, sorun Kongre'deki belli başlı bireylerden kaynaklanmamaktadır; sorun sistematiktir. Buchanan politik sistemin bütçe açıklarını besleyip büyüttüğünü iddia eder.

Keynes'in vermiş olduğu dersi hatırlayarak başlayalım: Zenginlik dönemlerinde, bütçe istihdam ve vergi gelirlerindeki artış sayesinde fazla vermelidir. Resesyon dönemlerinde, bütçe istihdam ve vergi gelirlerindeki azalmayla birlikte açık vermelidir. İş çevrimlerinin olduğu durumlarda, bütçe dengelenmelidir. Buchanan kırk yıldır zenginlik içinde yaşamamıza rağmen neden bütçe fazlalıklarını görmediğimizi öğrenmek ister.

Aslında cevap oldukça basittir ve bizleri Jeremy Bentham'a götürür. Politikacılar taraftarlarını memnun etmek isterler. İnsanlar hazdan hoşlanır ve acıdan nefret ederler. Hükümet programları memnuniyet yaratır; vergiler hoşnutsuzluk. İnsanların temsilcilerden istediklerini tahmin edin? Genelde bütçe açıkları anlamına gelen yüksek harcamalar ve düşük vergiler.

Buchanan'a zor bir soru soralım: Eğer sürekli bütçe açıkları ekonomiye zarar veriyorsa, halk acıyı hissedip denk bütçe istemez mi?

Buchanan'ın cevabı bütçe açıkları gerçekten zararlıdır, ancak acı direkt değildir ve dağılmıştır. Bütçe fazlasının direkt acısını bütçe açığının direkt olmayan acısı ile karşılaştırın. Denk bütçe ile başlarsak ve fazla yaratmayı arzularsak, (1) vergileri yükseltebilir veya (2) harcamaları kesebiliriz. Her iki yöntemde direkt olarak acı verir. Yüksek vergiler genellikle özel tüketimi azaltır. Harcamaları kısmak programlardan yararlananları incitir. Daha sağlıklı bir ekonominin faydaları daha sonra ve yalnızca yüksek vergilerin ve düşük harcamaların kurbanlarına dolaylı yardım olarak gelir. Kurban gelecekte bundan nasıl faydalanacağını hayal etmesi gerekir.

Şimdi bütçe açığını düşünelim. Vergileri azaltarak veya kamu harcamalarını arttırarak açık yaratabiliriz. Her iki politika vergi ödeyenlerin ve programlardan yararlananların yüzlerine gülümseme getirecektir. Bütçe açıkları insanların kendilerine daha fazla harcamalarda bulunmalarını sağlar. Evet, açıklar ekonomiyi rayından çıkarabilir, ancak yinede etkileri dolaylıdır: halk geleceği hayal etmeli ve etkilenip etkilenmeyeceklerini kendi kendilerine sormalıdırlar.[5]

Buchanan'ın açıklamaları insanların dolaylı gelecek etkilerini yanlı değerlendirmesine dayanmaktadır. "Geleceği hiç düşünmem- zaten yeterince kısa zamanda geliyor," diyen Albert Einstein'ı çok aşırı sayıda insan takip etmektedir. Buchanan

Yabani Hayvanların Sergilendiği Vitrin adlı eserinde "gelecek şimdiki zaman olur, şimdi geçmiş, ve eğer plan yapmadıysanız geçmiş sonsuza kadar sürecek olan pişmanlığa dönüşür," diyen Amanda Wingfield'ın sözlerini takip etmeyi tercih etmektedir.

Bütçe açığı harcamaları geleceği ihmal ettiğinden, gelecek nesillere zararı olduğunu Buchanan vurgular. Gerçekten, ahlaki bir soruyu sorar: Açıklar temsilcisiz vergilendirmeye benzemez mi? Kongre vekilleri bugün torunlarının refah seviyelerini tehlikeye atmak suretiyle şu an ki kendi refah bileşimlerini geliştirmektedirler. Doğmamışlar oy veremezler. Fakat, her çocuk mali borçlarla doğmaktadır.

Buchanan'ın gelecek hakkındaki vurgusu gelecek bölümde işleyeceğimiz Rasyonel Beklentiler okulu düşüncesi tarafından kuvvetli bir şekilde çürütülmüştür. Temelde, rasyonel beklentiler teorisyenleri insanların geleceği doğru bir şekilde tarttığını ve gelecek nesillerini asli bir biçimde düşündükleri argümanına sahiptirler. Tahmin edebileceğiniz gibi, bu yeni düşünce okulu Kamu Tercihi okulundan çok daha fazla tezatlık getirmektedir.

Elbette Buchanan'a karşı en kuvvetli çürütme federal bütçe açığının 1997'de ortadan kaybolduğu ve bütçe fazlalarının yığılmaya başladığı aşikar gerçeğinden gelir. Bu nasıl gerçekleşti ve Kamu Tercihi modelinin sonunu mu getirdi? 1990, 1993 ve 1997'de Kongre federal harcama artış hızını kesen ve (1990 ve 1993'te) özellikle yüksek gelir grubuna dahil Amerikalıların vergilerini arttıran yasaları çıkarttı. Daha önemlisi, gelir artışı patladı, uzun ve kuvvetli ekonomik genişleme işsizliği Amerikalıların 1960'lardan bu yana görmediği düzeye düşürdü. Daha fazla insanın çalışıyor olması demek daha fazla kazanılan gelir ve ödenen vergi demektir. Aynı şekilde, şirket karları yüksek şirket vergileri üretti ve borsayı şahlandırdı. Haziran 1995 ila Haziran 1998 arasında, Dow Jones hisse senedi indeksi ikiye katlandı. Hisse yatırımcıları paylarını sattıkça ve "karları topladıkça," sermaye kazanç vergilerini de ödediler. Kısacası, gerçekten ABD ekonomisi için çok etkileyici bir performans

sergilendi. Bütün bunlar politikacıların aslında kendilerini harcama yokuşuna girmekten alıkoymaya çalıştıkları anlarda gerçekleşti.

1990'lar bütçe fazlası ile sona erdiği için, Kamu Tercihi araştırma makalelerinden oluşan portföyü yırtıp atmalı mıyız? Kamu Tercihi bilim insanları jürisinin hâlâ kararını açıklamadığını ve politikacıların bütçe fazlasını ortadan kaldıracak isteğe fazlasıyla sahip olduğunu iddia etmektedirler. Başkan Clinton tarafından 1998'de imzalanan karayolları kanunu eski düzen aşırı kamu harcamalarını içerir. Bir araştırmacı 200 milyar dolarlık karayolu kanunu ile, ABD *tas tamam* olarak kaldırımlarını altınla döşeyebilirdi. Karayollarını altınla kaplamak yerine, kanun seçim bölgesine köprüler, tüneller, feribotlar, ve bisiklet yolları için yeni fonlar kazandırmakla övünen Kongre vekillerinin kariyerlerini altınla kapladı. Senato büyük bir çoğunlukla devasa harcama yönünde olumlu oy kullanırken, iltimasların cömert bir şekilde dağıtıldığı konusunda iddiaya girebilirsiniz. Kanunun çıkışından beş ay sonra, halen mevcut Kongre vekillerinin yüzde 98'i yeniden seçildi. 1999 bütçesi de bu tip iltimasları içeriyordu. Örneğin, Kellogg'un Kuru Üzümlü Kepeği federal beslenme programı için yeterli olup olmadığını araştıran 300,000 dolarlık çalışma gibi.

Günümüz bütçe fazlası Amerikalıların Kamu Tercihi görüşünü savunanların inandığı kadar cahil ve pasif olmadıklarını göstermektedir. Gıcırdayan fertler, Ross Perot ve herhangi bir partiye bağlı olmayan Concord Koalisyonu gibi sivil örgütler 1990'ların ortalarında seçmenleri ülke çapında toparladı. Politikacılar eğer harcamaları kesmezlerse işlerini kaybedecekleri korkusuna kapıldılar. Cumhuriyetçi Kongre Pennsylvania Caddesinin her iki yakasının üzerinde harcamalarda bir kesintiye gidilmesi konusunda anlaşana kadar Demokrat Başkan üzerinde baskı kurdu. Eğer vasat seçmenler yıllarca sürüp giden açıklara karşı seslerini yükseltmemiş olsalardı, hükümet dolarları harcamaya devam ederdi. Alınacak ders; bazen "halkın gücü" "kamu tercihini" yener.

Gerçekten, 1960'larda bütçe-denkliği sanayileşmiş dünyanın her köşesinde kırıldı. On yıl önce iflasın eşiğine gelen Kanada, İsveç, ve Avustralya tekrardan saygınlıklarını kazanabilmek için hükümet harcamalarını azalttılar. Avrupa'da, Avrupa Birliği üyeleri bütçe açıklarını kapatmalarını isteyen-aksi takdirde tek para birimi programına katılım yeterliliğini kaybedecekleri "Maastrict Anlaşmasını" imzaladılar. Sadece Japonya korkunç resesyon bütçeyi alarm veren düzeye kadar şişirdiği için treni tamamen kaçırdı. Batı dünyası için ise, zamanların ruhu mali sertlik talep etti ve birkaç Keynesyen lüks uçuşlarına müsaade etti.

Sosyal Güvenlik

Sosyal Güvenlik ve Genel Sağlık Sigortası tartışmaları çıkar gruplarının devlet hazinesi üzerine verdikleri savaşın duyumunu aldığımız bir başka örneğini teşkil eder. Sosyal Güvenlik Büyük Buhran zamanında yaşlılara emekli olduklarında saygınlıklarını devam ettirmelerine yardımcı olacak bir plan olarak başladı. Ücretlerinden kesilen yeni vergiler karşılığında, hükümet artık çalışamayan yaşlıları fakirliğe düşmekten alıkoyacaktı. İnsanların çoğu altmış beş yaşından önce öldüğünden, ilkinde çok az emekli bir şeyler aldı. İki gelişme aritmetiği bozdu. İlki, insanlar daha uzun yaşamaya başladılar. Tipik olarak, Amerikalılar altmışında emekliye ayrılırlar, fakat bu aralar neredeyse seksenine kadar yaşamaktadırlar. İkincisi, Baby Boom nesli İkinci Dünya Savaşı sonrası nüfus grafiklerini uçurdu. Sonuç olarak, gelecek birkaç on yılda, ABD daha fazla emekliye sahip olacak, ancak onlara destek olacak daha çok işçisi olmayacaktır. Şu an için, yaklaşık nüfusun yüzde 12'si Sosyal Güvenlik'ten pay almaktadır. Gelecek on yılın başında bu rakam yaklaşık yüzde 20'ye fırlayacaktır. Yaşlanan bu Baby Boom nesline kim destek olacaktır? Bu insanlara ödeme sözü verilen yaklaşık 9 trilyon dolarlık bu parayı nereden bulacağız?

Birçok Amerikalı Sosyal Güvenlik vergilerinin zaten bu amaç için yatırıma dönüştürüldüğünü ve faturaları ödeyecek faiz gelirleri kazandığına hatalı olarak inanmaktadır. Üzgünüz. Gerçekte, Kongre Sosyal Güvelik sistemini "peşin paralı alışveriş" olarak tasarlamış, yani, bugün ödenen vergi dolarları derhal kapıdan dışarı çıkarak bugünün emeklilerine gitmektedir. Kalan ise federal bütçeye başka programları finanse etmek için gitmektedir. Doğrudur, "Sosyal Güvenlik Emanet Fonu" var, ancak ABD Hazinesi Sosyal Güvenlik Yönetimine IOU yığınları vermiştir. Baby Boom nesli emeklilik yaşına en fazla ulaştığı 2012 civarında, Kongre ya harcamaları kesecek, vergileri yükseltecek ya da henüz daha bilinmeyen yeni bir altın küpü bulacaktır. Genel Sağlık Sigortası yararlanıcıları da benzer boş dolaplarla yüzleşeceklerdir. Baby Boom Nesli çocuklarına ve torunlarına daha nazik olmalarını sorgulamaları garip karşılanmaması gerekirken, X Neslinin yüksek vergi artışlarının önümüzde olduğu tehlikesini hissetmesi de garip karşılanmamalıdır. Belki de, bu kamuoyu yoklamalarında 18-24 yaş arasının UFO'lara Sosyal Güvenlik sisteminden daha fazla inandığını göstermesini açıklayabilir. Her şeye rağmen, 2100 yılında tanımlanamayan uçan cisimler (UFO) var olacaktır; Sosyal Güvenlik başka bir sorudur.

Bazı umut demetleri yakın zamanlarda belirdi. İsmen bahsedersek, politikacılar Sosyal Güvenliğin kontrolü hakkında özgürce konuşmaktadırlar. Sadece birkaç sene öncesine kadar, "Amerikan politiğinin üçüncü sövgüsü" olarak bilinmekteydi. Reform önerisi getiren 42 mega voltluk öldürücü gücün (42 milyon Sosyal Güvenlik almaktadır) sarsmasıyla kızarırdı. Barry Goldwater 1964 başkanlık kampanyası sırasında konuyu açtığında (hem de emeklilerin en fazla olduğu Florida Eyaletinde), danışmanları Lyndon Johnson'ın toprak kayması gürültüsünü duyabildiler. 1980'lerde Cumhuriyetçiler her ne kadar Sosyal Güvenlik konusunu özel demeçlerinde dile getirseler de, eğer konuşulanlar dışarı sızarsa Demokratların

kendilerini örseleyeceklerinden korkuyorlardı. İki güç politika yapıcıları reformu tartışmak konusunda özgürleştirdi. Birincisi, 1990'ların bütçe tartışmaları politikacıları açıklara saldırma konusunda "politik bir pazar" olduğu yönünde yüreklendirdi. İkincisi, Amerikalılar 1990'larda kişisel tasarruflarını muhteşem başarılarla borsaya akıtmaya başladılar. Uzun vadede hisselerin getirisinin tahvil yatırımından daha iyi olabileceğini öğrendiler. Eğer öyleyse, kendilerinin Sosyal Güvenlik vergileri neden daha fazla kazanmasın? Ortalama iki gelirli bir aile katkılarına karşılık olarak sadece yüzde 1'lik bir getiri görmekte iken, borsadaki kazançları ortalama yüzde 9,5 olmaktaydı. Eğer hükümet Sosyal Güvenlik vergilerini borsaya yatırmış olsaydı, Amerikalılar genç işçileri bu kadar ağır vergilemeden daha zengin emekliliğin tadını çıkartabileceklerdir.

Kongre henüz Sosyal Güvenlik meselesinin üstesinden gelmemiş olmasına rağmen, 1998'de Senatör Patrick Moynihan ve Bob Kerrey gibi önde gelen Demokratlar muhafazakarlara katılarak işçilerin Sosyal Güvenlik vergi kesintilerinin bir kısmını borsaya yatırması imkanının tanınması yönünde teklifte bulundular.

Risklerin elbetteki olduğunu Moynihan söylemektedir. Ancak, Baby Boom neslinin gençlerin omuzlarına yüklediği maliyeti hem politik hem de aritmetik olarak taşımasının imkansızlaşmasından dolayı sistemin tamamının çöktüğünü görmektense riske girilmesi daha iyi olacaktır.

Bazı Kamu Tercihi bilim adamları James Buchanan'ın yaklaşımını genişlettiler ve politikacıların yeniden seçilme şanslarını arttırmak için makro ekonomiyi değiştirdikleri iddiasında bulundular. Bu "Politik Çevrim" teorisi taraftarlarına göre, seçim zamanlarında işsizliği enflasyona neden olan politikalarla aşağıya doğru çekerler. Politik yönden muhafazakar teorisyenler bu teoriye sempati ile bakmalarına rağmen, Polonyalı Marksist Michal Kalecki 1943'te bunu ilk sunan kişidir. Nixon yıllarında, parasalcı araçlar politikadan ziyade daha çok bir araya getirilmiş

sonuçları takip eder gözüktüğü dönemde teori saygınlık kazandı. Gelecek bölümde göreceğimiz gibi, Rasyonel Beklentiler teorisyenleri bu teoriye saldırmakta da gecikmediler.

Kamu Tercihi okulu literatürü her sene genişlemekte, ve sorular ilginçleşmektedir. Nüfus artmasına rağmen, neden milletvekili sayısı 435'te kalmıştır? Hangi milletvekili bölgesi en fazla hükümet yardımlarını almıştır? Seçim kampanyalarına yapılan katkılar politik programları nasıl etkilemektedir?

Pek çok iktisatçı Kamu Tercihi okulunu şüpheyle karşılar. En kuvvetli muhalifler bile okulun en önemli dersini kabul ederler: Hükümetin politik muhalefetin olduğu durumda ölçülü iktisadi adımlar attığını farz etme. İkinci Dünya Savaşını takip eden yirmi yıllık süre zarfında yazılan iktisat ders kitapları tekeller ve kirlilik gibi piyasa aksaklıklarına vurgu yapmıştır. Sonra, aksaklıklar hükümet müdahaleleriyle düzeltilebileceği veya kaçınılabileceği iddiasında bulunmuşlardır. Sonra hükümetin teorik olarak etkinliği nasıl sağlayacağı tarif edilmiştir. Sayfanın sonu. Kamu Tercihi teorisyenleri bizleri soru sormaya zorlamaktadır: *Hükümet gerçekten teorik görevini yapacak mı, veya politik baskılar ve güdüler hoş senaryoları bozacak mı*? Sadece piyasa aksaklıkları olabileceği gibi, hükümetin aksaklıkları da olabilir. Reel piyasa ekonomisi sonuçlarını reel hükümet eylemleri sonuçlarının tahminleri ile karşılaştırmak zorundayız. Ders kitapları çok uzun zaman boyunca lekeli özel ekonomi görüşü ile temiz hükümet görüşünü karşılaştırdı. Uzunca bir süreç sonunda kabul edebiliriz ki Washington'dan gelen tek gıcırtı Kongre Meclisi'nden değil metrodan gelmektedir.

Kamu Tercihi Teorisi'ni Neden Keynes Tahmin Etmedi?

Kökleri Adam Smith, Knut Wicksell ve diğer on dokuzuncu yüzyıl iktisatçılarına kadar gitmesine rağmen, Kamu Tercihi

geç yirminci yüzyıl fenemonudur. Neden acaba daha önceki iktisatçılar politik sistem hakkında bir model geliştirmediler? Özellikle, hükümet müdahalelerini destekleyen dahi Keynes hükümetin sistematik açıkları konusunda bizleri uyarmadı? Ya Keynes politik olarak naivdi veya kötüydü ya kasti olmayarak hatalı bir sistemi destekliyordu veya biliyordu ancak sessiz kalmayı tercih etti. Viktoryan değerlerle modern değerler arasında sıkışmış bir adam olan Keynes'e bir kez daha baktığımızda, yirminci yüzyılın Kamu Tercihi teorisinin eşsiz karakterini daha iyi anlayabiliriz.

Keynes'in Hükümet Müdahaleleri İçin Tavsiyeleri

Keynes öz bir şekilde hükümetin uygun rolü yönünde duruşunu sergilemişti: "bireylerin zaten yaptığı şeyleri değil . . . Fakat, şu anda hiç yapılmayan şeyleri," örneğin, tüketimi ve yatırımları arttırmak suretiyle tam istihdamı gerçekleştirmek.[6] Keynes kapitalizmi yıkmak gibi bir niyeti hiç olmadı. Marx'ın iktisada hiç bir katkısının olmadığını sadece politikacıları zora soktuğunu düşünüyordu. Fakat, kapitalist sistemde hükümet müdahaleleriyle düzeltilebilecek eksiklikler gördü. Oldukça partizan ve politik 1929 *Lloyd George Yapabilir mi?* broşüründe, Keynes kamu işlerinin işsizliğe yardımcı olabileceğini ve neoklasik iktisat düzeni içerisinde hükümet harcamalarının yeni işler üretmekten çok dışlama etkisinden dolayı hükümet harcamalarının özel kesim harcamalarını azaltacağı şeklindeki "Hazine'nin görüşünü" yıkabileceğini belirtmişti. Marksist iktisatçı Paul Sweezy Keynes'in yaklaşımını "kapitalist oyunun kurallarına göre hareket eden insan oyuncuları ne zaman kendilerini kaçış yolunun olmadığı bir ikileme düşürdüklerinde devletin çağırıldığı bir *deus ex machina* gibi görme alışkanlığı"[7] olarak betimlemiştir.

Keynes "doğru" hükümet büyüklüğü konusundaki daha evvelki değerlendirmelerin aptalca olduğunu biliyordu. Ne

var ki, devletin tüketimi gelir vergisi ve faiz oranları yoluyla rehberlik etmesi gerektiğini söyledi. En erken 1925'te, Keynes modern devletin yeni tip yönetim birimlerine ihtiyacı olduğunu fark etti: "Gelecekte hükümet geçmişte yapmaktan kaçındığı bir çok görevi üstlenecektir. Bu amaçlardan dolayı Bakanlar ve Parlamento servis veremez hâle gelecektir."[8] Keynes Parlamento'nun denetimindeki yeni birimler yatırımların tamamını gerçekleştireceğini veya en azından üçte ikisinden dörtte üçüne kadarını etkileyeceğini düşünmüştü.

Keynes birkaç ikazla okuyucuları ve dinleyicileri ile zıtlaşmıştı. Hayek'in iktisatta politikanın artmasının sonunda totalitarizme yol açacağını savunan *Köleliğe Götüren Yol*'una gönderdiği cevabi mektupta, Keynes azimle planlamayı "neredeyse kesin olarak istemekteyiz," azını değil şeklinde ki duruşunu korumuştur. "Fakat planlama senin kendi ahlaki değerlerini paylaşan liderleri ve takipçilerini de içine alan halkın büyük çoğunluğu tarafından kabul edilmiş toplumlarda cereyan etmelidir. Ilımlı planlama eğer bunu yapanlar akıllarında ve kalplerinde ahlaki değerlerle doğru bir şekilde yönlendirmişlerse emniyetlidir."[9] Ancak, Keynes kamunun kimin kalbinin "doğru bir şekilde yönlendirilmiş" olduğunu nasıl söyleyebileceği konusunda veya kamunun doğru bir şekilde yönlendirilmiş tipleri daha yüksek fayda vaadinde bulunanlara tercih edip etmeyeceğini açıklama hususunda çok az bir zaman harcamıştır.

Keynes Üzerindeki Kültürel ve Entelektüel Etkiler

Kültürel ve entelektüel unsurlar Keynes'in uyarı yoksunluğunu açıklayabilir mi? Keynes hakkındaki önceki çalışmamız kendisinin Viktoryacı bir terbiyeye sahip olduğunu tarif etmekteydi. Oxford iktisatçısı ve Keynes'in ilk biyografı Roy Harrod Keynes'in Cambridge'deki evi "Harvey Road'ın varsayımlarına" atıfta bulunmaktadır. Keynes kendisi bu varsayımların bazıla-

rını reddetmekle beraber, başkalarına bunları yüklemiştir. Bunlar nelerdi? İzci andını andırmaktadırlar: ekonomi, ahlak, kamu görevi, ve disiplin. Keynes İngiliz papazlık sisteminin bu kurallara genelde uygun olduğuna inanıyordu.

Ancak kendisi ve Cambridge'deki Havari'ler olarak bilinen entelektüel elit için, eski ahlaki değerler G. E. Moore'un *Ahlak İlkeleri* tarafından ölümcül olarak yaralanmıştı. Cambridge Profesörü olan Moore Keynes ve diğer seçilmiş arkadaşlarına Aristo'yu, İsa'yı, Mill'i ve Kant'ı geçersiz kılan yeni dini temin etti. Moore'a göre, en yüksek değer kendini bilmektir, belli eylemler değil. Keynes Moore'u güzel nesnelerden zevk almak ve insan ilişkileri geleneksel ahlak ilkelerine göre öncelik kazanımı dediği şeklinde yorumladı. Keynes diğerlerinin Moore'u piçleştirdiklerini kabul etmiştir (ironik olarak, Joan Robinson Modern Keynesyenleri Keynes'i piçleştirmekle suçlamıştır.) Keynes "Moore'dan aldıklarımız onun tümüyle bize sundukları değildir.... Moore'un dinini kabul ettik ... ve ahlakını göz ardı ettik" demiştir. Keynes aynı zamanda kendisi ve arkadaşlarının iyi niyet sahibi olmakla "iyi işler yapmak" arasında çok az fark gördüklerini de kabul etmiştir. Davranışları ABD'ye iyi şeyler yapmak için gelen ve çok iyi şeyler yapan Quakerlara benzemektedir. Sözde-Moore yaklaşımı aristokratik olarak göründü. Hangi haleti ruhiyenin iyi olduğunu nasıl bilecekler: Eğer anlaşmazlık olursa, basitçe bazı insanların yargılama duyularını yükselttiği sonucuna varmışlar, "bazı insanlar kaliteyi yargılar ve bazıları yargılayamaz da olduğu gibi."

Genel ahlak kaideleri kendilerini bağlar mı? Hayır. "Geleneksel ahlakı, ananevileri, ve geleneksel akılcılığı reddettik. Ahlaksız ... olduk."[10] Belki de bu Keynes'in 1905 mektubunda iktisatla ilgilenme merakının nedenini açıklar: "Demiryollarını idare etmek veya bir Emanet fonu kurmak, ya da en azından yatırım yapanları dolandırmak istiyorum."[11]

1938'de, Keynes bazı pişmanlıklarına rağmen "dininin" diğerlerinden "gerçeğe daha yakın" olduğunu açıkladı. Burada

konu dinin iyi veya kötü olması veya Moore'un piçleştirilmesi değildir. Gerçek konu: *Kendisinin kaçmaktan mutlu olduğu ancak diğerlerinin ölmekte olan ahlaki değerlere yapıştığını varsayarken, kendi çıkarı için mücadele akıl durumunu öven bir dine girmekle Keynes kendisi ile çelişmekte midir?* Kendisi ya diğerlerinin ışığı göremeyeceğini varsayan bir seçkin ya da kendisiyle çelişkiye düşen birisi durumundaydı. Keynes kendisini seçkin olarak tanımlamakta bir problem görmüyordu. Kim tersini düşünebilir ki? Keynes politikacıların ve bürokratların kendi haleti ruhiyelerini geliştirmek için kamunun aleyhine davranmayacakları hususunda varsayımda bulunmak için çok az bir neden göstermiştir.

Neden Keynes firari politikacı ve bürokratlardan endişe duymamıştır? İki neden önemlidir. İlki, Keynes Weberyen politik ve bürokrasi görüşüne sahip gözükmektedir: Kantian etik ile mutlak olarak bağlı olmasa da (*fiat justitia ruat coelum*-cennet düşse bile iyi yap) politikacılar sorumluluk etiği ile bağlıdırlar-yani sonuçsallık (salus populi suprema lex-kamu malı en üstün kanundur). Kamunun çıkarlarını özel kazanç için kullanırken sonuçlarının ne olacağını ihmal edemez. Keynes Weber'in sadık ve tarafsız bürokratlar vizyonunu tasdik etmiştir. Weber der ki: "Sivil bir memurun onuru amirinin vermiş olduğu emirleri sanki kendisinin görüşünü tam olarak yansıtıyormuş gibi vicdanına dayanarak uygulama yeteneğinde saklıdır."[12] Elbette Weber'in de belirttiği gibi, bu ideal bir tiptir, ve bu gibi mükemmellik gerçek hayatta bulunmaz. Ne var ki, Keynes sıkça ideal tiplerle uğraştığı şeklinde görülmektedir.

İkincisi, Keynes hükümetin entelektüel aristokrasi tarafından yönetileceği şeklindeki Harvey Road'ın varsayımlarını içselleştirmiştir. Bu da kaba kendi çıkarının üzerine çıkmak ve yerine sosyal konuları bastırma hakkında entelektüel tartışmalara girmek demektir. Keynes'in hükümet görevlileriile bağlantıları, İngiliz Merkez Bankası Başkanları ve diğer önde gelen İngiliz kurumları ile sıkça Oxford-Cambridge birlikteliklerinde

buluşuyorlardı. Bu temsilciler Havari materyalleri olmasalar bile, kamu malları yanlısı oldukça iyi hatiplerdi. Keynes'in *Genel Teori*'deki şu iddiasına şaşırmamak gerekir: "Çıkarın gücü fikirlerin yavaş yavaş ele geçirme özelliği ile karşılaştırıldığında fazla abartılmıştır."[13] Fakat Keynes klasik soruyu hiç bir zaman sormadı: Denetimcileri kim denetleyecek? Ayrıca Cambridge ve Oxford'un hükümet genişledikçe bütün pozisyonları dolduracak ve sadakatle mesajı yayacak yeterince Havariler, rahipler ve kora çocukları yetiştirip yetiştiremeyeceğini de sormadı.

Belki de Keynes'in hükümet anlayışı İkinci Dünya Savaşı öncesi İngiliz memurlarını düşündüğü için böyle olmuştu. Eğer öyleyse, kendisini sadece devlet memurlarının kendi çıkarları doğrultusunda hareket edeceklerini *tahmin edememekle* suçlayabiliriz. Keynes hükümet görevlilerinin politik olarak genişlemesine yol açabilecek eylemleri uygulamaya karşı çıktıklarını çok defalar müşahede etmişti. Defalarca memurların eski inanışlarına sadık kaldıklarını ve yeni, cazip mevkileri hakaretle reddettiklerini gördü. 1925'te, İngiliz hükümeti işsizlik pahasına 1914 altın paritesine geri döndü. Birkaç yıl sonra Keynes hükümeti kamu harcamalarını arttırmadığı için topa tuttu. Neden karşı çıktılar? Elbetteki daha yüksek işsizlik onları daha popüler, daha güçlü, ya da daha zengin yapmadı. Keynes onların iyi güdüleri fakat korkunç iktisadi kararları olduğunu düşündü. Temelde politik liderler ve memurlar kendilerine öğretilmiş olan laissez-faire doktrininin doğru olduğuna inanmaktaydılar. En yüksek engeller kibirli hırslılar değil inatçılar ve atalet içerisindekilerdi. Büyük Buhranın en zorlu olduğu zamanlarda yazılan makaleler ve mektuplarda, Keynes bakanları Birinci Dünya Savaşı öncesi kanunlara yapışmakla suçladı. Ekonomik genişleme yolunda duranın "frak giysileri içerisinde sıkıca iliklenmiş ve birazcık dostça saygısızlıkla davranılması ve dokuzlu gibi eğilmesi gereken bir kaç beyefendiden başka bir şey yoktur." Memuriyet gelişimi de engelledi. Ve Keynes memuriyetin yapıcı eylemler açısından bakanlardan daha önemli olduğunu ilan etti.

Gerçekten, "yardımları ve iyi niyetleri olmadan yapmaya değer az bir şey yapılabilir. . . . Memuriyet bugün gelenek ve tecrübe ile yetiştirilen ve her türlü engellemelere karşı kabiliyetli Maliye okulu tarafından yönetilmektedir. . . . Enerjimize mani olmakta; ve fikirlerimizi ziyan etmekte veya bir kenara atmaktadır." Hayek'in kölelik kabusları ve Buchanan Keynes'e aptalca görünecekti, çünkü bakanlar ve memurlar "bizim için zincir yapmakla zamanlarını geçirmiyor-düşünmüyorlar bile- fakat *kamunun neredeyse büyük bir çoğunluğunun talep ettiği şeyleri neden yapmadıklarının* mantıklı sebeplerini bulmakla geçiriyorlar." [vurgu ilave edilmiştir][14]

Sonuç olarak, Keynes politikacıları kamu harcamaları yoluyla oylarını arttırmaktan ve memurları güçlerini arttıracak fırsatlardan kasti olarak kaçınanlar olarak görmektedir. Gelecekteki suiistimallere karşı ikazlar yapmamıştır. Tek bir istisna frak giyen beyefendiler meslekten men edilmiş ve ölmüş laissez-faire pozisyonlarını bırakıp, "şoku atlattıklarında . . . [o]ldukça bu durumdan hoşlanacaklardır."[15] Kamu Tercihi taraftarları bunların çok fazla ve çok sık hoşlandıklarını söylemişlerdir.

Keynes rasyonel tartışma hakkındaki sarsılmaz inancıyla akademik yetişmesini de göstermiştir. Eğer politik ve akademik düşmanları onunla aynı fikirde değillerse, doğru düşünüyor olamazlar. İkna yoluyla fikirleri değiştirebilir. Keynes inancının aşırı olduğunu kabul etmiş ve bundan dolayı Moore'u suçlamıştır. Keynes "insan doğasını kendimizin ki de dahil bizler yanlış anladık. Atfettiğimiz rasyonellik sadece yargılarken yüzeyde kalmadı, aynı zamanda hislerimizde de . . . entelektüel olarak bizler Freud öncesiyiz . . . diğer insanların hislerine ve davranışlarına (ve hiç şüphesiz, kendiminkine de) gerçek olmayan rasyonellik atfımdan dolayı hâlâ acı çekmekteyim.[16](Günümüz rasyonel beklentiler teorisyenleri ile karşılaştırılınca, Keynes Svami yerlileri gizemi gibi görünmektedir!)

Genellikle asil güdüler ve rasyonellik varsayımında bulunduğu için, Keynes kötü politikayı neredeyse daima kötü mantığa atfetmiştir (veya "yaşlı beyefendiler" de olduğu gibi,

en azından kötü mantığa dayanan alışkanlıklara). *Toplanmış Yazıları*'nda aptalca ve mantıksız programları uygulayan memurları suçlayan, ancak asla rüşvetle kandırılan veya kendi çıkarı için savaş vermeyen memurları anlatan mektuplarla doludur. Birinci Dünya Savaşından sonra Almanları barışa zorlayan sıkı barışın "ciddi politik akılsızlık eylemi" olarak nitelemiştir. Maliye'nin Başkanı altın para değerini tekrar ihya ettiğinde, Keynes Churchill'in neden "böyle aptalca bir şey yapacağını" sordu ve yanlış bilgilendirilmiş uzmanları suçladı. 1928'de, Churchill'e makaleyle birlikte bir mektup gönderdi:

> Sayın Maliye Başkanı:
>
> Ne budala bir para çıkardınız!

Churchill dostane bir şekilde Keynes'in iliştirdiği makaleyi yansıtacağını söyledi.[17]

Bazen Keynes doğru bir şekilde anlamayan memurlara kızgınlık duymuştur. Bu gibi durumlarda rakiplerini delilikle suçlamıştır, veya çaresizlik içinde sebebi olan açıklamaları el yordamıyla bulmaya çalışırdı. Hala, güdüleri sorgulamamıştır. 1911'de arkadaşı Duncan Grant: "Yakın zamanlarda politikacılarla galiba beraber değildin. İğrençler . . . aptallıkları insanlığa sığmaz."[18]

Karşılıklı rasyonel konuşmalara olan inancı yanında, Keynes iknanın gücüne de inanmaktaydı. İnancının altın kuralı herkesten daha ikna edici olabilirdi. Altın kural genelde haklılığını ortaya koydu. 1920'lerde başlayarak Keynes sıkça Londra'nın *Times* dahil gazete ve dergi editörlerine mektuplar yolladı. Londra İktisat Okulu'ndan Lionel Robbins'e göre, Keynes çetrefil geçici tarifeleri kaldırma meselesine "Bu sorun hakkında henüz konuşmadım" diyerek yanıtladı.[19] Hayek Keynes'in 1946'daki ölümünden bir kaç hafta önceki karşılaşmalarından sıklıkla bahseder. Keynes 1930'lar için tasarladığı teorileri zarar vermeye

başlarsa, kamu oyunun görüşünü derhal değiştireceği yönünde kendisine güvence verir. Hayek'e göre, Keynes "kamu oyu görüşü ile virtüöz enstrümanı ile oynadığı gibi oynayabileceğine"[20] inanıyordu. Keynes'in kendisi abartılmış insan rasyonelliğini yansıtıyordu ve "ufak fakat sıra dışı aptallıkta bir bildiri . . . protestoya etki- The Times'a mektup yazmak, Guildhall'da toplantı yapmak, bazı fonlara üye olmak . . . sanki gerçekten bir otorite varmış veya yeterince yüksek sesle bağırırsam başarılı bir şekilde rica edebileceğim bir standart varmış gibi davranıyorum-belki de duanın sonucunda elde edilecek faydayı içine alan inancın bize mirasıdır."[21]

Sonuçta, Keynes'in tecrübeleri ve etkileri politikacı ve bürokratları, bazen inatçı ve genelde aptalca da olsa, algıladıkları şekliyle kamu yararına çalıştıklarına kendisini ikna etmişti. Dahası, *eylemsizlik* tarafında yanılmışlardı. Sonunda, boş beyinli olsalar da, halk açık fikirliydi ve doğru olan cenaha ikna edilebilirdi. Bu ilkeler Keynes'i Kamu Tercihi kurallarından uzaklaştırmıştır. Fakat, eğer kültürel ve entelektüel etkiler belirleyici etkiler değilse, Keynes'i bütün bunları tamamıyla kabul etmiş sayabiliriz.

Politik Görünmez El

Belki de Keynes politikacı ve bürokratların güdülerini sorgulamadı çünkü politik çıkar ile kamu yararı arasında eş etkiyi garanti eden politik görünmez eli dolaylı olarak kabul etmekteydi. Örneğin, politikacı sadece X politikasını savunacaktır çünkü bu popüler ve en fazla oyu getirecektir. Popüler olabilir çünkü halk doğru bir şekilde algılamıştır. Öyleyse, politikacı yaptığı iş hakkında çokta fazla umursamasa bile, halk istediğini alır.

İkinci Dünya Savaşı öncesi, politik görünmez el yaşayabilirdi. Eğer öyleyse, Keynes'in politik naivliği alakasız olabilirdi, çünkü hükümet kamu mallarına açıkça muhalefet etmekte

("Maliye'nin" görüşünde olduğu gibi) ancak bunun nedeni hırs veya rüşvet değildi. Hırs memurları doğru politikaya, veya en azından popüler politikaya sevk eder. Leo Strauss'un ilk modern politik felsefeci olarak tanımladığı Machivaelli "erdem'i" yeniden tanımladı. Ortaçağ bilim adamları erdemi ahlaki mükemmeliyet olarak tanımlarken, Machiavelli'ye göre, erdem adalete, asilliğe bakılmaksızın sonuçlar demetini başarmadaki mükemmeliyeti ima etmekteydi.[22]

Keynes'in Versay Barış Konferansındaki George, Clemenceau, ve Wilson portreleri politik görünmez el meselesini öne çıkarır. Çok az sayıda kitap bu gibi değişik karakterleri böyle korkunç çizebilir. Keynes'in görüşü, dünya iki erdemli ve bir virtüözlü insanı toplantıya göndermişti. Clemenceau "estetik açıdan en asili" ve zor barışa en fazla bastırandı. Entelektüel olarak en zoru George "Galli cadı," keçi ayaklı, yarı insan "çağımıza sihirli gizem dolu ağaçlıkların Celtic antikası ziyaretçisi." Wilson "kafası karışık eski bir Presbyterian" fakat ahlaken en soylusuydu. Bu çarpıcı tezatlıklara rağmen, bu oyundaki her bir karakter kendi kamu oyu tarafından vurgulanan ulusal çıkarlarını korumakla güdülenmişti. Clemenceau Almanya'nın Fransa'yı tekrardan geçme imkanını ortadan kaldırmak istiyordu. George tüm İngiliz vatandaşlarını etkilemek istiyordu. Wilson ABD'de çok fazla arzulanan asil bir barışı başarmak istiyordu. Maalesef, iki virtüöz Clemenceau ve George hoşgörüsüz bir barışın hoşgörüsüz olmadığına, asil olduğuna Wilson'u inandırmışlardı. Sonunda, George'un planın aşırı zalimce olduğunu fark ettiğini Keynes söyler, ancak "bu eski Presbyterian'ı dolandırmamak dolandırmaktan daha zordu . . ."[23] her birisi tamamen farklı güdülerle toplantıya gelmesine rağmen, Clemenceau ve George, saygın kamu oyunun tanımladığı gibi, kendi ulusal çıkarlarına hizmet edecek politik görünmez el tarafından yönlendirilmişlerdi. Erdemli Presbyterian aynı şeyi yapardı.

Ancak eğer politik görünmez el tutunacak dalını kaybederse, Keynes'in politik naivliği sonunda lanetli gözükür, ve kendisi

bu ölümcül kayışı tahmin edemediği için suçlanabilir. Neden? Çünkü olağan, sistematik güçler kayışın arkasında pusuya yatmıştır. Sadece şok eden şeytani bir eylem değildir.

Neden politik çıkarcılık halkın çıkarından sapmaktadır? Hükümet regülasyon, teşvikler, tarifeler, ve burslar yoluyla küçük işlemlere doğru genişledikçe, bilgi maliyeti sadece hükümet için değil, fakat halk için de yükselir. Yani, kamu harcamaları ve politikası hakkında bilgilendirilmek istenen vatandaşlar bilgi toplamak için daha fazla zaman ve çaba yatırımında bulunmak zorundadırlar. Vatandaşların büyük bir çoğunluğu açısından, yatırım ekonomik olarak rasyonel değildir, çünkü bilgi maliyetleri faydasını aşmaktadır. 100 kişiyi 1 milyon dolar ile ödüllendiren programı araştırmak için tüm günü harcanabilir. Ancak, programı kaldırmak veya arttırmak kişi başına bir paket patates cipsi fiyatına mal olabilir. 100 kişinin içinde olmayan ve araştırmayan vatandaşlar rasyonel cahillerdir. *Böylece, hükümet genişlemesine yönelik trend halkın bilgisinden politikacıların eylemlerini ayırmaya yönelik bir trenttir.* Memurlar halkın haberi olmadan hem iyi yönde hem de kötü yönde daha fazlasını yapabilirler. Bu gibi eylemler politik görünmez elin parmaklarının arasından kayıp gidebilir.

ABD hükümeti GSYİH'nin yüzde 25'ini oluşturmaktadır. Üstelik, federal birimler ve regülasyonlar topluma nüfuz etmektedir. Birçok grup federal hükümete ulaşabildiklerinden, politik sistemi sömürme maliyeti azalmıştır. Hiç kimsenin sabun kutusu üzerinde durmasına ve vatandaşların büyük çoğunluğunu ikna etmesine veya kanun yapanları eyleme geçirmesine gerek yoktur. Birkaç komisyon üyesi ile yapılacak toplantı bu işi görür. Yankee Stadyumu'ndaki dört koltuk Central Park'taki sabun kutusundan çok daha fazla iş görecektir.

Orijinalinde, hükümetin birimleri ve çıkar grupları arasında ki dengeleyicilerin etkileyişi önleyeceği varsayılmıştır. James Madison'ın Federalist Makale No 10'u anayasa ekonomik

kazanç için politik sistemi sömürmeye çalışan grup için karsız hâle getirmelidir. Fakat, yayılmış federal güç Madison'ın planını zayıflatmıştır.

Politik görünmez el karmaşık dünyada tutunduğu dalı kaybetmektedir. Demokrasi serbest ekonomik pazarın tam politik karşılığı değildir. Nobel ödüllü Kenneth Arrow'un öğrettiği gibi aday için oylama ürün satın almaya eş değer değildir. İktisatçılar piyasayı yansıtan mantıklı politik bir sistem tasarlayamazlar.[24] Demokrasilerde, seçmenler bir ürün, mikrodalga fırını gibi satın almazlar. Bir paket- genellikle kendileri gibi oy vereceğini umdukları bir adayı-satın alırlar. Gerçekte ise, seçmen ne elde edeceğinden emin değildir. Demokrasi süpermarket ile işporta arasında bir yerlerdedir.

Kamu harcamaları ve müdahaleciliğin arttırılması yönünde büyük bir taraftar olmakla, Keynes dolaylı olarak politik görünmez elin tutunduğu dalı zayıflattı. Bu da memurların güdülerine güvenmenin tehlikesini ifşa etti. Keynes'in zamanında, halkın bilgisi ve uzun zamandır yürürlükte olan kurallar memurların iyi güdülerle hareket etmesine yardımcı oldu. Eğer Keynes politik suiistimal de herhangi bir denetim tahmininde bulunsaydı, yönetimin muhalefetin iddialarına cevap vermesi gereken kampanya sürecinde olurdu.[25] Bu denetim muhakkak ki mantıklıdır. Ne var ki, bu sistem seçilmiş yönetici sınıfa bakmaksızın etkilerini genişletmeye çalışan seçimle gelmemiş güçlü bürokratları, ve (kişi başı temelinde) ufak programlara saldırmanın iyi bir kampanya sloganı olmayabileceğini ihmal etmektedir.

Keynes'in dolaylı politik görünmez el varsayımından ortaya çıkan Keynes'e karşı iddia hem mikroekonomik hem makroekonomik boyuttadır. Mikroekonomik tarafı, seçmenlere bilgi maliyetinin bundan elde edilecek faydadan yüksek olduğu durumlarda memurlar harcama programlarını ve regülasyonları Politik çıkarları doğrultusunda bükebilirler. Bu

maliyetler hükümet faaliyetlerini genişlettikçe artar. Dahası, bir noktaya kadar, halk hükümet ile diğerleri arasında cereyan eden mikroekonomik işlemlerin dolaylı etkilerinin bir zararını görmediği için, hükümet eylemleri hakkındaki bilgi edinmenin yararını indirebilir. Makroekonomik yönden ise, kamu maliyesi düşük vergilere ve yüksek kamu harcamalarına önyargılı olacaktır, ve yine seçmenler maliye ve para politikalarının dolaylı maliyetlerini ve faydalarını değerinin altında tayin edecektir. Rasyonel cehalete rasyonel dışılık veya illüzyon dan daha fazla bağlı oldukları için, argüman mikroekonomik suiistimaller için muhtemelen daha kuvvetlidir.

Keynes için Karar

Eğer Kamu Tercihi teorisi doğruysa, Keynes politik olarak deha değildir. Hatta Kamu Tercihi teorisi kısmen dahi doğru ise, Keynes buradaki meseleye kör gözükmektedir. Hayranı Harrod bile bunu kabul etmiştir.[26] Fakat Keynes'in İngiliz memurlarından edindiği tecrübeler ve tarihsel bağlamda, programının politik suiistimalini tahmin etmemekle ancak onu suçlayabiliriz. Dahası, Keynes'in eleştirmenleri politik/Kamu Tercihi eleştirilerini Keynes'in iktisat teorisine yöneltilen eleştirilerinden dikkatlice ayırmaları gerekir. Politikacılara kızgın, güvensiz parmak doğrultmak Keynes'in iktisadının yanlış olduğunu başarılı bir şekilde ortaya koymaz. Bu itfaiyecilerin dart oyununu bırakamayacak kadar tembel olduklarından dolayı suyun ateşi söndürdüğünü inkar etmeye benzer. Bir noktaya kadar Keynes'in iktisadı doğruydu, ekonomik yangınları söndürecek suyu bizlere verdi. Fakat, biraz daha fazla ikazda bulunmalıydı.

Notlar

1. David Vesey, "Personality Spotlight: James Buchanan; Nobel Prize winner for economics," United Press International

(October 16, 1986).

2. Mancur Olson, The Rise and Decline of Nations (New Haven: Yale University Press, 1982).

3. Mancur Olson alıntısı "The Political Economy of Interst Groups," in Manhattan Report on Economic Policy, vol. IV (1984), p. 4.

4. George J. Stigler, "The Theory of Economic Regulation," The Bell Journal of Economics and Management Science, vol. II (Spring 1971), pp. 3-21.

5. James M. Buchanan, in The Consequences of Mr. Keynes (London: Institute of Economic Affairs, 1978), p. 20-21.

6. John Maynard Keynes, "The End of Laissez-Faire," in Essays in Persuasion, in The Collected Writings of John Maynard Keynes, vol. x (London and New York: Mcmillan/St. Martin's Press for the Royal Economic Society, 1973), p. 379.

7. Paul M. Sweezy, "John Maynard Keynes," Science and Society, vol. 10 (1946), reprinted in R. Lekachman ed., Keynes' General Theory: Report on Three Decades (London: Macmillan, 1964), p. 303.

8. Keynes, "Am I a Liberal?" in Essays in Persuasion, CW ix, pp. 301-302.

9. Keynes, CW, vol. xxvii, p. 387.

10. Keynes, "My Early Beliefs," in Essays in Biography, CW x, pp. 436, 437, 446.

11. Alıntısı Robert Skidelsky, John Maynard Keynes, vol. 1 (London: Macmillan, 1983), p. xviii.

12. Max Weber, "Politics as a Vocation," in From Max Weber, tans. and eds. H.H. Gerth and C. W. Mills (London: Routledge & Kegan Paul, 1948), p. 95.

13. Keynes, CW, vol. vii, p. 384.

14. Keynes, "Can Lloyd George Do It?" in CW, vol. ix, p. 125.

15. Ibid.

16. Keynes, CW, vol. x, pp. 440, 448.

17. Keynes, CW, vol. xix, p. 750; CW ii, p. 92; CW ix, p. 212; CW xxi, p. 201; and Geoff Hodgson, "Persuasion, Exceptions and the Limits to Keynes," in Tony Lawson and Hashem Pesaran, eds. Keynes' Economics (London: Croom Helm, 1985), p. 7.

18. Alıntısı Robert Skidelsky, "The Revolt Against the Victorians," in R. Skidelsky, ed., The End of the Keynesian Era (London: Macmillan, 1977), p. 7.

19. Alıntısı Charles H. Hession, John Maynard Keynes (New York: Mcmillian, 1984), p. 258; D. E. Mogridge, Keynes (London: Fontana, 1976), pp. 38-39.

20. F. A. Hayek, New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas (London: Routledge & Kegan Paul, 1948), p. 287.

21. Keynes, CW, vol. x, p. 448.

22. Bakınız Leo Strauss, What Is Political Philosophy? (Westport: Greenwood Press, 1973), p. 40; Douglas Sturm, "Process Thought and Political Theory," The Review of Politics, vol. 41 (1979), pp. 383-384.

23. Keynes, CW, vol. ii, pp. 22-23. Keynes Lloyd George hakkındaki sert eleştirilerin bir kısmını Economic Consequences of the Peace'ten silmiştir. On dört yıl sonra Essays in Biography'de ortaya çıkmıştır. Bakınız CW, x, pp. 22-26 and CW xvii, p. 41.

24. Bakınız Arrow's "Imposibility Theorem," in Kenneth Arrow, Social Choice and Individual Values (New York: Wiley, 1951).

25. Keynes, CW, vol. ix, p. 295.

26. R. F. Harrod, The Life of John Maynard Keynes (London: Macmillan, 1951), p. 103.

BÖLÜM XII

Rasyonel Beklentilerin Vahşi Dünyası

Gerçekten kaçıklığı andıran teoriye hazır mısınız? Gönülsüz işsizliğe inanmayan teoriye ne dersiniz? Dart oyunuyla hisse seçimini destekleyen teoriyi nasıl buldunuz? Hükümetin ekonomiyi pekte inciteceğine veya yardımcı olacağına inanmayan teoriye ne dersiniz? İktisat tarihi çalışmalarımızın ne kadar acayip bir sonu! Genellikle hükümetin ekonomiye yardımcı olacağını söyleyen Merkantilistlerle başladık. Sonra, Smithgiller hükümet incitir dediler. Keynesyenler hükümet yardım eder dediler. Parasalcılar yardım edebilir ancak genelde incitir dediler. Kamu Tercihi iktisatçıları hükümetin genelde incittiğini söylediler. Şimdi Rasyonel Beklentiler (veya Yeni Klasik) iktisatçılar seleflerinin hepsine gülüyorlar ve hükümet müdahalelerinin sihirbazın kandırmacası gibi bir illüzyon olduğunu ve gerçekte çok şeyi değiştiremeyeceği tezini ortaya atmaktadırlar.

Bu hayret veren sonuca ulaşmak için, Yeni Klasik iktisatçılar biraz hileli mantık kullandılar. Ancak, bitirdiklerinde, teorik güzelliği açısından hayranlık uyandıran güzel bir modele sahip oldular. Fakat, eleştirmenleri İktisat Danışmanları Konseyinden ziyade sanat galerisine daha çok yakışacak bozulmamış ancak gerçekçi olmayan bu modele küçümseyerek baktılar.

İktisadın Yaşlı Bekçileri- Tobinler, Modiglianiler, Samuelsonlar, ve Friedmanlar- köklerini John Muth tarafından 1961'de yazılan makaleye dayandıran bu yeni gelenlerle

hayatları boyunca yapmış oldukları işlerin küçümsendiğini düşündüler. Gençlik dolu Rasyonel Beklentiler hareketi genç bilim adamlarının önemli bir bölümünü matematiksel kesinlik ve yeni keşiflere fırsatlar tanıyarak cezp etmiştir. Eski Keynesyenler yeni bilim adamlarının kendilerinin elli yıl önce Keynes'i takip etmeyi reddeden klasik hocaları terk ettikleri gibi kendilerini geride bırakacaklarından korkmaktaydılar. Ana akım iktisadı için meydan okuma, gerçeklik paylarını bulmak için Rasyonel Beklentileri eşelemek ve daha sonra bunları ana akım iktisadına eklemekti.

Rasyonel Beklentiler teorisini neden hiç kimsenin tamamen reddetmediğini görelim. İlk kuralı fiyatların daima fazlayı ve noksanı ortadan kaldırmak için eş zamanlı olarak ayarlanması anlamına gelen bütün piyasaların temizlendiğidir. Hiç bir fazlalık yaşayamaz. Eğer balık aşırı havyar üretirse, fiyat düşecektir. Eğer emeğe olan talep düşerse, ücretler de düşer. Birçok iktisatçı piyasaların eninde sonunda temizleneceğini kabul etmektedir, fakat parasalcılar ve Keynesyenler daha uzun dönüşüm zamanına ihtiyaç duyarlar. Keynesyenler "yapışkan ücretleri" gösterirler. Parasalcılar para politikasındaki dönüşüm sürecinde yaşanan gecikmeleri gösterirler. Genç Türkler zırva diye çıkışırlar.

İkincisi, insanların mümkün olan bütün bilgileri karar alma sürecinde kullandıklarını ve modellerini ve ya ekonomi hakkındaki beklentilerini sürekli olarak güncelleştirdiklerini söylelerler. Eski düzen uyarlayıcı beklentiler ile rasyonel beklentileri karşılaştırır. Eğer insanlar uyarlayıcı olarak hareket ederse, değişkenlerin geçmiş davranışlarına bakarlar ve görünümlerini sadece yavaş olarak ayarlarlar. Geçen birkaç yıl içerisinde eğer fiyatlar yıllık yüzde 6 yükselmiş ise, fakat bu yıl yüzde 10 artmışsa, geçmiş verilere aşırı vurgu yapan uyarlayıcı model altında, insanlar gelecek yılda fiyatların yüzde 7 artacağını bekleyebilir. Yeni bilginin ışığında beklentilerini değiştirmekten ziyade, tecrübenin kafalarına gelip dank etmesini beklerler. Federal hükümetin para arzını ve kamu harcamalarını arttırdığı haberi duyulursa

ne olur? Uyarlayıcı bekleyişlerde, elle tutulur delili görmedikçe, tahminlerini değiştirmezler.

Çizgi film karakteri Wile E. Coyote'un Hollywood köşesinde kendisini evine götürecek otobüsü beklediğini varsayalım. Geçmiş tecrübeler kendisine saat 17:30'da iki adım otobüs durağından ileride durmasını öğretmişti çünkü her gün bu saatte beş tonluk bir örs elli katlık Zirve Örs Şirketi binasının çatısından düşmektedir. Bir gün Wile E. köşede beklemektedir. Örs on beş dakika geç düşer ve kendisini saat 17:45'te ezer. Eğer Wile E. uyarlayıcı bekleyişleri olsaydı, ertesi gün saat 17:45'te ne yapacaktır? Örsün saat 17:45'te nadiren düştüğünü düşünerek, otobüs durağında yine bekleyecektir. Yine ezilir. En nihayetinde, bir haftalık düzlendikten sonra (sadece çizgi filmlere has bir şey), Zirve Şirketi'nin saatleri değiştirdiği fikrini kapacaktır.

Eğer Wile E. rasyonel beklentilere sahip olsaydı ne olurdu? İlk çarpmanın ardından, üç boyuta döner dönmez örs fabrikasına gidip neler olup bittiğini öğrenecektir. Vakit çizelgesini yeniden ayarlayacak. Eğer yeni veriler eski verileri demode kılmışsa, geçmiş verileri unutacaktır.

Eğer insanlar rasyonel beklentilere sahipse, sistematik hatalar yapmazlar. Bir kereliğine kandırılabilir veya sürpriz yapılabilir, fakat ikinci hatayı önlemek için çalışacaklardır. *Uzay Yolu* mühendisi Scotty'nin dediği gibi, "Beni bir kereliğine kandırırsan, yazıklar olsun sana; eğer beni ikinciye kandırırsan, yazıklar olsun bana."

Brokerlerde Dart Atışı

Borsa rasyonel beklentilerin en ikna edici kanıtını sunar. Akademisyen iktisatçılar borsanın neredeyse anında bilgiyi içselleştirdiğini rapor etmektedirler. Bir diğer deyişle, bir kere bilgi kamuya mal oldu mu, hisse fiyatları bunu yansıtır. Dünün gazetesinde Sears'ın iyi bir yıl beklediğini okuduğunuzda,

bu bilgiden avantaj elde etmek için çok geç kaldınız demektir. Gelecek yılın görünümü üzerinden Sears'ın hisseleri anında yükselmiş olacaktır, ve herkesin elinde olan bilgi faydasızdır. Başka bir örnekte, Şükran Günü'nden önce milyonlarca üniversite öğrencisinin Boston'dan New York'a uçtuğunu gözlemlediğinizi varsayalım. Kiddy havayollarının birçok öğrenciyi taşıdığını keşfettiniz. Şükran Günü kalabalığından iki ay önce Eylülde, Kasımda hisse fiyatlarının yükseleceğini bekleyerek Kiddy hisselerini aldınız. Budalaca bir hareket. Kiddy hisselerinin fiyatı Şükran Günü beklenen karları zaten yansıtmaktadır. Herkes Kiddy için Şükran Gününün iyi bir zaman olduğunu bilmektedir. Ve fiyatlar sadece şu anki mali verilere göre değil aynı zamanda beklenen kâr ve temettülere göre belirlenmektedir.

Etkin Piyasa Hipotezi diye anılan bu model doğruysa, şirketleri ciddi olarak takip ederek, mali getirileri okuyarak, veya geçmiş fiyat hareketlerinin izini sürerek ortalama hisse getirisinin üzerine çıkamazsınız. Piyasa gelecek getirileri etkin bir şekilde tahmin etmektedir. Hisseler "değerinin üzerinde" veya "altında" olamazlar (eğer herkes şirketin bazı özelliklerini yanlış anlarsa veya açıklanmayan bilgi varsa, bunlar müstesnadır). Pazar fiyatı hataya düşürülemeyen bir nesnedir, yeni bilgi yeni fiyatı değerleyene kadar. (Ne var ki, 1987 Ekim borsa "çöküşü" başlangıçta var olan "hayvan ruhunun" hâlâ hisse tüccarlarının beyaz gömleklerinin kıvrımlarında pusuya yattıklarının belki de göstergesidir.)

Hisseyi bir broker seçerek ile elde edeceğiniz kazanç hisseyi dart atarak seçerek elde edeceğiniz kazanç arasında bir fark olmayacak-ve para tasarruf edeceksiniz. Meşhur hisse senedi danışmanları kadar para kazanmak için Etkin Piyasa Hipotezi ile tutarlı plan: köpeğinizin önüne iki tas köpek maması koyun-birinin üzerine IBM diğerinin üzerine Mobil yazılı kağıtları yapıştırın. Köpeğinizin tercih ettiği tasa göre hissenizi alın. Eğer aç değilse, şirket tahvil fonlarına yatırın.

Dow Jones ortalamasını 1993'te 3,500'den 1998'de 9,000'e itleyen 1990'lardaki borsanın çıkışı atıl "endeks" fonlarının neredeyse tüm profesyonel hisse seçicilerinden daha iyi bir performans ortaya koyması, para yöneticilerini toz içinde bıraktı. İnsanlar reklam harcamaları, araştırma maliyetleri, ve komisyonlar için ödemede bulunduklarında, fon havuzlarının büyük çoğunluğunun getirisi büyük bir dart tahtasından biraz daha ufaktı. Paul Samuelson çok önceleri "portfolyo karar vericilerinin çoğu işi bırakmalıdırlar- çeşmecilik yapmalı, Yunanca öğretmeli. . . ." demiştir. Etkin Piyasa Hipotezine göre elbette ki, kötü portfolyo yöneticileri aşırı derecede işleri batırmayacaklardır (çünkü deyimsel dart atıcısından çok daha kötü performans için olağan dışı bir beceriksizlik gerekmektedir), halbuki kötü bir çeşmeci gerçekten zarar yapabilir!

Bir sürü broker ve yayıncı tahminleri hakkında saçmalamaktadır. Dikkatli çalışmalar onlara inanmak için çok az bir neden olduğunu ifşa etmiştir.[1] Elbette, bazıları talihli vuruşlardan faydalanabilir. Fakat, Las Vegas iddiacıları da bazen olasılıkları yenmektedir. Mesele brokerlerin bazen para kaybetmeleri değildir. Mesele ortalamanın üzerine tutarlı bir biçimde çıkamamalarıdır. Hatta bazı meşhur analizciler verileri yorumlayacak kazançlı bir yol bulsalar dahi, diğerleri de izler, ve yöntem demode olur. Öyleyse ortalama getiri için neden komisyon ve mali danışmanlık için fazladan para ödensin? Muhtelif riskleri dengeleyen iyi çeşitlendirilmiş bir portfolyoyu kendiniz de elde edebilirsiniz, veya pazar ortalaması ile hareket eden geniş pazar endeksine yatırabilirsiniz.

1995 Nobel ödüllü Robert Lucas ve Thomas Sargeant'ın da içinde bulunduğu Rasyonel Beklentiler teorisyenleri hükümetin piyasalar üzerinde çok az etkisinin bulunduğunu iddia etmişlerdir. Borsayla işe başlamışlar ve bunu ekonomideki daha geniş piyasalara uyarlamışlardır. Eğer hükümet geçici olarak Kiddy havayolları hisselerini satın alarak hisse fiyatlarını yükseltmeye çalışırsa ne olur? Adil bir getiriyi verecek olan

orijinal fiyat şimdiki, gelecek temettü ve kâr payları hakkındaki "doğru" hisleri yansıtmaktadır. Eğer hükümet hisse alır ve fiyatı yükseltirse, hisse sahipleri hisselerin yapay olarak aşırı değerlendiğini derhal sezecek ve hisselerini satacaklardır. Eğer hükümet fiyatları çok aşağıya çekecek şekilde hisseleri piyasaya satış için sürerse, yatırımcılar hisselerin daha yüksek fiyata layık olduğunu hissederek hisse satın alacaklardır. Sonuçta, hükümet ne yaparsa yapsın, fiyat "doğru" değerine dönecektir, tabi eğer yeni bilgi yatırımcıları yeni fiyatın adil olduğuna ikna etmez ise.

Benzerliği makroiktisada uygulamadan önce, iki önemli noktayı inceleyelim. İlki, Etkin Piyasa Hipotezin içten bilgiyi, gelecek kârlar hakkındaki gizli bilgileri veya kayıpları içermediğini bir yere not edin. Kamuya ilan edilmeyen bilgiler ile yatırımcılar ortalamanın üzerinde kazanç elde edebilirler. Bu mantıklı görünmekle beraber adil değildir. Müdür yönetiminde sandalyeye sahip olmayan zavallı tembeller içerdekiler kadar kazanç elde edemezler. Bundan dolayı, içerden ticaret yasa dışıdır. Değerli Kağıtlar ve Ticaret Komisyonu içsel ticarete karşı borsayı gözetlemekte ve yasa dışı eylemlere karşı hapis cezası ve karı "zorla verme" de dahil olmak üzere cezalar tertip etmektedir. Elbette herkes yakalanamamakta, ve içsel bilgiye karşı herkes güven altına alınamamaktadır. Alınmalımıdır?

Fido Şirketi hisselerini alarak Spot Şirketini ele geçirmeyi gizlice planlamaktadır. Fido yöneticileri Spot'u daha etkin bir biçimde yönetecekler, böylelikle Spot'un değeri yükselecektir. Bundan dolayı Fido şirket hisselerine daha fazla para ödemek istemektedir. Spot hisselerini satacak olanlar çok paralar kazanacaktır. Ele geçirme planı gizlidir. Sadece Fido'nun başkanları ve başkan yardımcıları ile avukatları bunu bilmektedir. Doğal olarak, eğer Fido'nun üst kademe yöneticileri kişisel olarak Spot hisselerini ele geçirme girişimi kamuya ilan edilmeden önce satın alırlarsa, içsel ticaretten dolayı tutuklanabilirler. Fakat, eğer kamu oyuna ilan edilmek üzere basıma hazırlanan belgeleri gören matbaa çalışanları kamuya ilan edilmeden önce Spot

hisseleri satın alırlarsa bu durumda ne olur? İçten ticaret olarak değerlendirilmeli ve cezalandırılmalı mıdır? Yüksek Mahkemeye göre, hayır.

İronik olarak, Yüksek Mahkeme tarafından suçsuz bulunan matbaacı Vincent Chiarella birkaç yıl sonra içten ticaretten dolayı mahkum edilecek olan Ivan Boesky'nin cezalandırılıp cezalandırılmaması sorulduğunda, şöyle demiştir: Kitabı yüzüne fırlat.[2]

Etkin Piyasa Hipotezi hakkındaki ikinci önemli nokta bir başka ironik getirir. *Hisse seçimi çok sayıda insanın araştırma ve hisse analizi ile uğraşmasından dolayı etkinsizdir.* Şu an ki fiyatlar beklentileri "doğru" olarak yansıtmaktadır *çünkü* çok sayıda insan herkese açık bilgi üzerinden hisse alıp satmaktadır. Daha iyi bir yolla mevcut bilgileri tutarlı bir şekilde yorumlama şansın düşüktür. Ancak, hiç kimse değil de sadece sen araştırırsan, o takdirde rastsal yaklaşımı yenebilirsin. Sonuç olarak, eğer herkes bu tavsiyeye uyarsa, Etkin Piyasa inananların rastsal seçim tavsiyesinin kendisi demode olur.

İktisatçılar Wall Street'te

Oldukça yakın bir zamana kadar, Wall Street yöneticileri ile iktisatçılar birbirleriyle konuşacak çok az şey buluyorlardı. Her şeye rağmen, Samuelson gibi iktisatçılar onları soğuk suyla sulayıp çeşmeci olmalarını söylüyorlardı. Princeton Profesörü Burton Malkiel *Wall Street'te Rastsal Bir Gezi* isimli kitabında etkin piyasa hipotezini kabul ederken, Wall Street kodamanları iktisatçılara sokakta dolaşmaya devam etmelerini söylediler. Destekleyenler ve köstekleyenler akademisyenlerin mali piyasalarda kazananlar ve kaybedenler üzerine bahse girmekte çok çekingen kaldıklarını söylediler. Ve Keynes'in dışındaki birçoğu cesaretlerini toplayıp bahse girdiklerinde başarısızdılar.

Bazı iktisatçılar Wall Street'in hisse seçme güçleri ile alay ederken, diğerleri portfolyo tasarımında ve şirketlere kıymet

biçmede ve hisse seçeneklerinde yenilikçi yollar geliştirmektedir. Bunlar yüksek matematik ve iktisat gerektiren oldukça güç teknik meselelerdir. Ancak, araştırmacılar için sorun 1960'larda ve 1970'lerde hiçbir disiplinin onları istememesidir. İktisatçılar çalışmalarının aşırı derecede teknik olduğunu düşündüler, ve matematikçiler araştırmalarının aşırı derecede sıradan olduğunu düşündüler. 1990'da Nobel Ödül komitesi Wall Street'i yıkmaktan ziyade onlara yardım etmeyi araştıran yeni bir çığır açan üç finanssal iktisatçıya ödül verdi.

1952'de, Harry Markowitz isimli genç doktora öğrencisi "Portfolyo Seçimi" adlı makalesini yayınlayarak finansta devrim başlattı. Makale, "Bütün yumurtaları aynı sepete koyma" şeklindeki basit bir vecize üzerine bina edildi. İlk bakışta bu o kadar aşikar gözükmektedir ki Nobel Ödülünü Anne Kaz'a veya Ezop'un torunlarına göndermeyi düşünebilirsiniz. Beş yüz yıl önce, Shakespare'in Venedikli tüccarı bizlere dedi ki:

> Maceralarım tek bir emanette değildir,
>
> Ya da tek bir yerde; ya da tek bir gayrı menkul de;
>
> Bu yılın zenginliği;
>
> Öyleyse benim ticaretim beni üzmez.

Ancak Markowitz bu halk bilgeliği zevceler hikayesi veya basit bir kuraldan çok fazla bir şey değildi zekasını bu işe adayıncaya kadar. Gerçekten, dahi Keynes iyi bildiğin büyük bir şirkete yatırım yapmak birçok küçük yatırım yapmaktan daha iyi olduğu fikrine karşı çıkmıştır. Markowitz basitçe çokluğun daha iyi olduğunu göstermedi; yani portfolyo beş hava yoluyla daha güvenlidir şeklinde. Hisse muhtelifinin çeşitlendirilmesini izah etti. Yatırımlarınız gerçekten çeşitlendirilmeli; yani, birbiriyle ilişkili olmamalıdır. USairways ve Johson & Johnson hisselerini satın almak iki havayolu şirketi veya iki ilaç şirketinin hisselerini

satın almaktan daha iyidir. İlk şüphelere rağmen, Wall Street geçen otuz yıldır Markowitz'in derslerini takip etmektedir.

Ancak çığır açıcı olmak kolay değildir. Markowitz Milton Friedman'ın doktora öğrencisini tezini savunurken nasıl endişelendirdiğini anlatır. Markowitz kendisine sürekli olarak "Bu çok iyi bir konu. Milton Friedman bile beni zorlayamaz," diyordu. Savunmasında birkaç dakika içinde Friedman, "Harry, buradaki matematikte herhangi bir hata görmüyorum, ancak bir sorunum var. Bu iktisatla alakalı bir tez değil, ve biz sana iktisatta Doktora unvanı veremeyiz çünkü bu tez iktisatla ilgili bir konu değil. Matematik değil, iktisat değil, işletme idaresi bile değil." Sonra diğerleri de aynı şikayette bulundular. Markowitz komitenin kararını beklemek üzere koridorda beklemeye başladı. Dakikalar sonra, kıdemli bir profesör koridora girdi, gözlerinin içine bakarak, "Tebrikler, Doktor Markowitz!" dedi.[3]

Markowitz'in Nobel Ödülünü 1990'da beraber kazandığı Standfor'tan William Sharpe ve Chicago Üniversitesi'nden Merton Miller idi. Sharpe şirket finansmanı kitabının en azından bir bölümünü işgal eden Sermaye Değer Fiyatlama Modeli'ni tasarladı, ve yatırımcıların bahse konu olan hisselerin ne kadar riskli olduklarını hesaplamaya yarayan "beta" kavramını da o geliştirdi. Özellikle, beta size hissenin bütün piyasa ile birlikte hareket edip etmeyeceğini söyler. Karnaval Gezintilerinin sahibi Karnaval Şirketi'nin beta faktörü 1.0 dır. Bu demektir ki eğer New York Borsası yüzde 10 artarsa, Karnaval muhtemelen yüzde 10 artacaktır. Kuvvetli piyasa güçlü ekonominin sinyalini verdiğinden bu mantıklıdır, ve insanlar daha zengin hissediyorlarsa vapur gezintilerine çıkmaya güç yetirebilirler. Diğer tip hisseler düşük beta'ya sahip olabilirler. Ekonomi kötüye bile gitse, insanlar şeker almaya devam edeceklerdir. Tootsie Şekerlemeleri 0.69 gibi düşük beta'ya sahipse, piyasa yüzde 10 değer kaybettiğinde, bu şekerleme şirketi sadece yüzde 6.9 kaybedecektir. İnsanlar portfolyolarını çeşitlendirmek istediklerinde, hisselerinin hepsinin birlikte yükselmeyeceğine-

ve düşmeyeceğine- emin olmak için beta hesaplamalarını takip ederler.

Metron Miller şirketlerin kendilerini organize etme yolunu çalışarak ününü yakaladı. Nobel Ödüllü Franco Modigliani ile Miller'ın çalışması öncesi, birçok şirketin mali işleri ile uğraşanlar yaptıkları işleri daha çok bono çıkararak ve daha az hisse satarak finanse ederlerse firmalarının daha kârlı gözükeceğini düşünmüşlerdi. Bu yolla daha az sayıdaki hisse sahipleri karı aralarında bölüşmekteydi. Miller ve Modigliani sahipliği nasıl bölerseniz bölün, örneğin eğer firma borçla (bir sürü bono çıkararak) yüklenmişse, alacaklılar daha yüksek faiz talep edecek bu da az sayıda hisse sahibi olmasının yararını ortadan kaldıracağını söylemiştir.[4]

Miller tamamı süt ile dolu bir tüp örneği ile başlar. Çiftçi daha yüksek fiyat yakalayabileceği kaymağını ayrı olarak satabilir. Fakat, kendisinde artık sadece yağsız süt kalmıştır ve bu da daha ucuza satılmaktadır. Kaymak artı yağsız süt bütün süt olarak aynı geliri getirmektedir. Nasıl karıştırırsanız karıştırın, süt dolu tüp süt dolu tüptür. Bu örnekteki gibi, şirket kâr akışı kime ödediğinizin önemi olmadan kâr akışıdır.

İktisadi eğitimlerini finanssal piyasalara yoğunlaştırarak, 1990 Nobel ödülü kazanan üçlü Wall Steet'i zenginleştirdi ve kendileri içinde mali yönden pekte kötü sayılmayacak iyi işler başardılar! Sharpe ve Miller Wall Street önde gelen birçok firmalarına danışmışlardı. Meşhur Vanguard Grupları havuz fonlarının başkanı John C. Bogle yatırımcılara iktisatçıları göz ardı etmemeleri hususunda tavsiyelerde bulundu: "Akademik bilgi de bir sürü büyüler olmasına rağmen... Ancak, en iyi ayakta durabilen, karmaşık, anlaşılması güç... gerçekte uygulamaya ve yatırımcı piyasasına giden yolu bulacaktır"[5]

Eyvah, Nobel ödüllüler bile aşağılanmayı öğrenmeliler. 1997 Nobel ödülünü finansal türevleri değerleme konusunda yaptıkları çalışmalarla kazanmış iki kişi Robert Merton ve Myron

Scholes Uzun Dönem Sermaye Yönetimi adlı yüksekten uçan şirkete katıldılar. Dünya çapındaki finanssal piyasaları çökerten 1998 krizinde fonları battı. Firma dikkatsizce çok aşırı borç para aldı ve dünya faiz oranlarının yakından seyredeceği büyük miktarlarda bahiste bulundular. Bahislerde hata yaptılar ve milyarlarca dolar kaybettiler. *Uzun* Dönem Sermaye birkaç gün içinde sermayesini kaybedince o kadar da dayanıklı olmadığını gösterdi. Merton ve Sharpe'nin Nobel ödüllerini suçlayabilir miyiz? Muhtemelen. Her şeye rağmen, Uzun Dönem Sermaye'ye çok fazla borç para veren bankalar bu gibi yol aydınlatıcılarının ve onların ortaklarının riski yanlış değerlendirmeyeceği yönünde güvenleri vardı. Einstein yüzyılın en büyük bilimsel zekasına sahip olabilir, fakat onun radyatörünüzün suyunu değiştirmesini muhtemelen istemezdiniz. Aynı şekilde, Nobel ödülü kazanmış insanlar demek onlara paranızı teslim edeceğiniz anlamına gelmez.

Lucas Eleştirisi

Rasyonel Beklentiler teorisini tartışmadan önce, makroekonomi hakkındaki çarpıcı iddialarını izleyelim. Rasyonel oyuncuların ekonomik modellerini sürekli olarak güncelledikleriniunutmayın. Öyleyse, ilk ders ekonometrik modeller demodedir çünkü onlar geçmiş verilere dayanır ve istatistiki modeller yeni hükümet programının etkisini tahmin edemezler. Örneğin, eğer hükümet beyzbol maçları ile GSMH arasında sabit, tarihsel ilişki bulursa ve GSMH'yi maç sayısını arttırtmak suretiyle yükseltmeye yönelirse, ekonomik oyuncular bu politikayı yeni bir bilgi olarak görecekler ve modellerini gözden geçireceklerdir. Böylece, eski davranışları yeni model yaratmak için zayıf bir temel teşkil eder. Bu iddia Lucas Eleştirisi olarak bilinir.[6] Chicago Üniversitesi profesörü Lucas rasyonel beklentilerin öğretmeni olarak aşırı iyi olduğunu kanıtladı. Stockholm'deki Nobel komitesi Ekim 1995'te ödülünü ilan ettiğinde, eski karısının avukatı kazanma

ihtimalini *karısının öngördüğünü* söyledi. Yedi yıl önce, boşanma anlaşmasına, eğer kazanırsa, Nobel ödülünün yarısında hak iddia etme maddesini koydurmuştu. Karısının beklentilerine göre, bu madde 500,000 dolar etti.

Lucas'ın Eleştirisini izlersek, Robert Hall geçmiş dönemin gelir, zenginlik, faiz oranı, ve enflasyonuna dayanan ana akım tüketim modelleri tahmin etmede başarısız kaldıklarını ve aynı zamanda sadece iki faktörlü basit modellerin de, geçen senenin tüketimi ile rastsal değişken, başarısızlığa uğradıklarını iddia etmiştir. Hall gelecek yılın ki ile bu senenin tüketim düzeyi arasında ki fark sadece rastsal sürprizlerle yani yeni bilgi ile açıklanabilir demiştir .[7]

İkinci ders hükümet stabilizasyonlarını çöpe atar: Sadece sürpriz stratejinin bir etkisi vardır. Ekonominin yüksek işsizliğin göründüğü derin bir resesyona yuvarlandığını varsayalım. Ana akımı temsil eden iktisatçılar muhtemelen genişletici politikalar isteyecektir. İktisatçıların çoğunluğuna göre, daha yüksek toplam talep daha yüksek çıktıya ve daha fazla istihdama yönlendirir, ve ekonomi çukurdan yukarıya doğru çıkmaya başlar.

Rasyonel Beklentiler teorisyenlerine göre değil. Oyuncular federal hükümetin talebi arttırarak resesyona çare bulmaya çalıştığını bilmektedirler. Fiyatlarının resesyon zamanında düşmesine veya çıktılarını yükseltmek yerine, firmalar basitçe fiyatlarını yükselteceklerdir. *Hükümet politikasını öngörmektedirler.* Yüksek talep hemen yanı başında olduğundan, fiyatların düşmesine izin vermemeyi öğrendiler. Sanki hükümet kanun geçirmiş gibi işsizlik yüzde 7'ye ulaşır ulaşmaz, Merkez Bankası Yönetimi para gaz pedalına dokunmaktadır. Argümanlarına delil olarak, teorisyenler İkinci Dünya Savaşı öncesi resesyon fiyatların düştüğünü gördü, halbuki İkinci Dünya Savaşı sonrası resesyon talep cephesi tepkileri tahmin edilerek daha stabil fiyatlar gördü. Sam Amcanın daima kurtarmaya geleceğini neredeyse bildiren 1946 İstihdam Yasası firmalarda maksimum istihdamı

sağladı. Özet olarak, eğer Sam Amca bekleneni yaparsa, hiçbir iş yapmamış olur. Sadece sürpriz hareketler çıktı düzeyini etkiler.

Bu teorinin Keynesyenler ve parasalcıları nasıl şok ettiğini tahayyül edin. Tavsiyeleri komedyen Gracie Allen'ın Kaliforniya-Florida arasında ki sınır sorununu anlamsız çözme önerisi kadar faydasız gözükmektedir.

İşte başka bir şok edici iddia. Eğer bu teori doğruysa, Merkez Bankası Yönetimi enflasyon oranını indirmeyi kolay bulmalıdır. Neden? Ana akım yaklaşımı altında, daraltıcı politika önce resesyona götürür ve sonunda enflasyonda bir azalmaya. Rasyonel beklentiler ışığında ise, eğer güvenilir Merkez Bankası Yönetimi para arzının gelişim hızının yüzde 0 olacağını ilan ettiğinde, insanlar otomatik olarak daha düşük fiyatlar beklerler ve fiyat ve ücretlerini düşürürler. Fed'in politikasına bakarak otomatik olarak düşük enflasyon oranını kabul edeceklerdir. Uyarlayıcı bekleyişlere sahip olmadıklarından, fiyat tahminlerini indirmek için resesyonu görmek zorunda değildirler.

Rasyonel Beklentiler Keynesyenlere ve parasalcılara hakaret ettiler, Kamu Tercihi iktisatçılarına attıkları bubi tuzaklı oklara kısaca bir bakalım. James Buchanan politikacıların bütçe açığı harcamalarını büyütüp geliştirdikleri ve sonuçta gelecek nesilleri kandırdıkları görüşünü korumaktadır. Başka bir Kamu Tercihi iktisatçısı olan Bruno Frey politik çevrimler demokrasilerde vardır, politikacılar enflasyon ve işsizliği maniple ederek seçimleri kazanmaya çalıştıklarını söyler.

Bu iki iddia da Rasyonel Beklentiler ile çatışır. İlk olarak, politik çevrimleri ele alalım. Politikacıların seçilme şanslarını yükseltecek politika araçları ile oynamaya çalıştığını varsayalım. Rasyonel Beklentilere göre, seçmenler ilk denemeden sonra bunu göreceklerdir. Seçim zamanı yükselen ekonominin daha sonra yüksek enflasyon olduğunu hesap edecekler, ve yanlış zenginleşmeyi bozacak adımları atacaklardır, çünkü hükümetin seçimlerden sonra frene basacağını çabucak öğreneceklerdir.

Bu açıklamalar mantıklıdır ve muhtemelen tutarlı politik çevrim için mesnetsiz iddiaları açıklamaktadır. Süre gelen bütçe açıkları, Harvard iktisatçısı Robert Baro (Rasyonel Beklentiler teorisi adına) yatırımcılar ve tasarruf yapanlar uzun dönem faiz oranları üzerine gelecek maliyetleri de hesapladıklarını söylemiştir.[8] Yüksek uzun dönem faiz oranları elbetteki günümüz ekonomisinin performansını etkilemektedir. Gelecek arzular ve beklentiler bugünün sermaye piyasalarında aslında temsil edilmektedir. Barro'nun argümanı rasyonel insanların aslında daha yüksek vergilerle borçların ödeneceğini bildiklerinden dolayı kamu borcu ile vergilerin gerçekte oldukça benzer olduğunu söyleyen David Ricardo'dan gelmektedir. Sonuçta, açıkların finansmanında kullanılan hükümet bonoları vergiler hakkında gelecek beklentileri değiştirmektedir. Buchanan gelecek neslin bono piyasasında dolaylı sesi olsa bile, politik sesinin olmadığı şeklinde cevaplandırırdı. Her şeye rağmen, Buchanan meseleyi ekonomik gördüğü kadar ahlaki olarak ta addetmektedir.

Tesadüfen, Rasyonel Beklentiler teorisyenleri insanların Politik sahtekarları fark ettiklerinin kanıtlarını toplayabilirler. İngiliz bütçe açığını azaltmaya ve hatta resesyon ortasında sözünü tutabilmek için vergileri yükseltmeye bile söz veren 1980'lerin ilk yıllarındaki Margaret Thatcher'ı düşünün. İki defa tekrar seçilmesi İngilizlerin hesapladıklarını ve eski İşçi Partisi'nin beleş politikalarını reddettiklerini mi göstermektedir?

Ana Akım Karşılık Verir

Sonunda, Rasyonel Beklentiler teorisinin sırtını kırbaçlamaya geldi, ve epeyce bir kırbaçlanmayı hak ettiler. Neredeyse tüm iktisatçılar bu sonradan görmeler tarafından hakarete uğradılar. Önce bazı teorik zorluklara değineceğiz ve ardından gerçek ekonomik olaylara yönümüzü çevireceğiz.

Rasyonel Beklentiler teorisyenleri tartışma konusunda korkutucu ve boşa zaman kaybı olabilir. Çalışmaları anında ayarlanan piyasalar ve bilgiyi özümseyen insan üstü kapasiteler gibi kaprisli varsayımları içerir. Eğer bu varsayımların doğruluğunu kabul edersek, teori de gedik açmak mümkün değildir. Nasıl saldırabiliriz? Ekonomik modeli yıkmak için, gerçekçi olmayan varsayımlara gülmekten daha fazlasını yapmalıyız. Milton Friedman'ın (Karl Popper'ı takiben) dediği gibi, bir modelin gerçek testi reel ekonominin inançlı titizlikle çizimine göre değil *tahminlerine* göredir.[9]

Rasyonel Beklentiler teorisi hükümetin kazandırdığı ivmeler ekonomiyi canlandırmaz ve hükümetin kısması ekonomiyi incitmez görüşünü dile getirir. İkincisi ile başlayalım. 1982'deki 10.6'lık işsizlik kulağa nasıl geliyor? 1980 ve 1981'deki para arzındaki azalmaları takiben, ekonomi resesyona girmiştir. 1975'tekibenzer durumu takiben de, ekonomi bayır aşağı inişe geçmiştir. O dönemde enflasyon beklentilerini düşürmek için çok ciddi işsizliklere katlanılmıştır. Lucas ve suç ortakları parasal çöküşe cevaben "sürpriz" diyebilirler. "Kim bilebilir ki Merkez Bankası'in sıkı politikaya sadık kalacağını ?" diye sorabilirler. Çürütmeye rağmen, insanların enflasyon beklentilerini uyarlaması sıkıntı veren mali dönemlere neden olan epeyce uzun bir dönem aldı. Rasyonel Beklentiler teorisi eğer her ekonomik olayı sürpriz olarak adlandırıp sıvışmaya çalışırsa koftur.

Hükümetin ekonomiyi canlandırmasına ne demeli? Eğer Rasyonel Beklentiler teorisyenleri haklıysa, uygulandığında vergi kesintileri tüketimi etkilemeyecektir. Vergi kanunu imzalanır imzalanmaz, gerçek kesinti yıllar sonra gelecek olsa bile, insanlar tüketimlerini hemen ayarlarlar. Fakat, Kennedy ve Reagan vergi kesintileri tüketimin değişmediğini ve uygulamadan sonra arttığını göstermektedir. Princeton'dan Alan Blinder Rasyonel Beklentiler teorisyenlerinin özellikle bu maliye politikası züppeliğini sinir bozucu olarak niteler: "Barro bir keresinde bana maliye politikasının etkin olduğunu gösteren dünya da bir

kanıt yok demişti. Vergi indirimleri ve kamu harcamalarındaki artışı görmek için sadece gözlerini aç. İkinci Dünya Savaşı'na ne dersin? Çıktı üzerinde çok büyük bir etkisi olmuştur." Blinder piyasaların daima temizlendiği iddiasını da topa tutmuştur: "Bu da gülünç olmalıdır. Bir şekilde, insanlar dünyaya bakmakta ve gönüllü olmayan işsizliği görmemektedir. Döngüsel aşağı inişlerde işsizliği her yerde görüyorum. Satılmayan malları, galericilerdeki otomobiller gibi, her yerde görüyorum."[10] Rasyonel Beklentiler savunucuları on iki yıllık Büyük Buhranı "yeni" sürpriz bir bilgi olarak yüzümüze karşı açıklayabilirler mi?

Neden iktisatçıların büyük çoğunluğu borsa hakkında konuşurlarken Rasyonel Beklentiler teorisyenleri ile aynı fikirde olmakla birlikte konu makroekonomi olunca farklılıklar ortalığa çıkmaktadır? Gerçek şudur ki borsa diğerlerinin bir çoğundan daha etkin bir piyasadır. Oldukça likit- kolayca alım satım yapılabilir. İşlem maliyetleri düşüktür. Yatırımcı kendi alımlarını gerçekleştirmesi için ucuz bir broker bile kullanabilir. Tersine, mal ve hizmetlere yönelik gerçek piyasalar daha bir karmaşıklık ve katılık sergiler. Hisse senedi satmak kadar kolaylıkla işinizden ayrılabilir misiniz? Şirket hisse senedi alım satımı kadar kolaylıkla işçi çıkarabilir, veya fabrikasını kapatabilir, veya yeni bir fabrika kurabilir mi? Elbetteki hayır.

Reel piyasalarda, *sözleşmeler* önemli rol oynar. Emeğin, sermayenin, ve teçhizatın nominal fiyatı konusunda belirlilik düzeyini yükseltir. Fakat, likit ve esneklik derecesini azaltır. Kiddy Havayolları fiyat ve maaşların düşeceğini beklese bile, maaşları yükseltmek üzere sendikayla üç yıllık bir sözleşmesi olabilir. Yöneticileri rasyonel beklentilere sahip olsalar bile, sözleşmeler onları uyarlayıcı modele kilitlemiştir. Rasyonel Beklentilerin eleştirmenleri aslında iki soru sormaktadırlar: (1) İnsanlar uzun dönemli alışkanlıklardan ziyade rasyonel beklentilere sahip midirler? (2) Sahip olsalar bile, düşündükleri kadar becerikli bir şekilde uygulayabilirler mi? Her iki sorunun

cevabı belli bir noktaya kadar hayırdır, Rasyonel Beklentiler teorisi ekonomiyi doğru olmayan bir şekilde betimler.

Psikologlar da Rasyonel Beklentileri gömmek için sıradadırlar. Psikologların meseleye dahil olma heveslerini anlayabilirsiniz. Her şeye rağmen, eğer insanlar mükemmel bir şekilde rasyonel olsalardı, bu kadar çok psikologa ihtiyacımız olmazdı. Sebebe olan büyük inançla, Immanuel Kant delilerin felsefeciler tarafından eğitilmesini önermişti. Sonuçta, ses mantığında ve akıl yürütmede uzmanlar onlara en fazla yardımda bulunacaklardır. Kant'ın yaşadığı dönemden beri, insanlar o kadar aldatılmıştır ki düzgün bir biçimde akıllarını kullanamadıklarını öğrendik, muhtemelen ağır duygusal sorunları olur veya belki de, kimyasal dengesizlikleri olur. Onları Kant veya Descartes ile beraber aynı odada oturttuğumuzda hastalara yardımdan ziyade felsefecileri delirttiklerini görürüz. Kant nasıl ki rasyonel düşünceye aşırı vurgu yapmışsa, bazı iktisatçılar da böyle davranmış olabilir. Diyelim ki yeni bir fotoğraf makinesi için dükkanları dolaşıyorsunuz ve ABC dükkanının XYZ dükkanı ile aynı modeli sattığını keşfettiniz, fakat fiyatı 200 dolardır yani XYZ dükkanından 10 dolar daha ucuzdur. Pek çok insan fazladan kilometre yapıp 10 dolar tasarrufta bulunur. Şimdi diyelim ki yeni bir araba almak alacaksınız, ve ABC oto galerisi 30,080 dolar istemekte yani XYZ oto galerisinden 10 dolar daha *pahalıya* satmaktadır. Pek çok insan bu farkı görmezden gelir. Fakat,, psikologların vurguladığı gibi 10 dolar 10 dolardır- neden fotoğraf makinesindeki 10 dolarlık ucuzluk sizlerin bir blok daha ileriye gitmesini sağlarken, otomobildeki 10 dolarlık ucuzluk beyin dalgalarımızı harekete geçirmez?

1950'lerde orduda iken fikirlerini geliştirmeye başlayan iki İsrailli araştırmacı yapmış oldukları mülakatlar ve kendi tecrübelerine dayanarak rasyonel olmayan hareketler ansiklopedisini oluşturdular. On yıllarca önce İsrail ordusu için psikolojik tarama testleri tasarlayan Daniel Kahneman ve Amos Tversky insanların çabucak risk kaçınmadan risk alan duruma

geçeceklerini göstermiştir. İsrail savaş pilotları eğiticileri ile çalışırken teorilerini geliştirmeye başlamışlardır. İşte garip ama iktisadi bir örnek: Anket insanların işsizliğin yüzde 5'ten yüzde 10'a çıkmasından ziyade enflasyonun yükselmesini tercih ettiklerini göstermiştir. Fakat, eğer soru işsizliğin yüzde 95'ten yüzde 90'a inmesinden ziyade enflasyonun yükselmesini mi tercih edersiniz şeklinde sorulduğunda, yanıt "hayır" olmuştur.[11] İki seçenekte aynı; sadece cevaplar farklıdır. 1996'da ölen vasat bir adam, Tversky tüm kullanılmış araba satıcılarının ve reklamcıların bildiği şeyleri incelediğini söyledi. Soruların semantik veya matematik olarak düzenlendiğinde en iyi satıcı ile kötünün farkını ortaya koymaktadır. Tversky basket yapan oyuncunun çemberden gelecek ilk topu alma şansını sergileyen basketboldaki "üstün el" teorisinin yanlışlığını kanıtladıktan sonra 1998 yılında gazetelerin baş sayfalarında gözüktü. Geçen bir buçuk senelik zaman zarfındaki Philadelphia 76ers yapmış olduğu her basketi inceledi. Tversky ve karar verme üzerine son söz. Gerçek savaş kahramanı, Tversky, genç bir asker kendisini bubi tuzaklarıyla dolu yere el bombası yerleştirdiğinde ve orada "donup" kaldığında on dokuz yaşındaydı. Genç asker tam manasıyla patlayıcıların üzerine yatmış ve kendisini kurtarması mümkün değildi. Bombanın birkaç saniye içerisinde infilak edeceğini bilerek, riskin gelecekteki uzmanı genç adama koştu, onu kaldırıp güvenli bir yere attı, kendisi de bu arada yaralanmıştı. Bundan dolayı İsrail hükümeti kendisini en yüksek onurla ödüllendirdi.

Kahneman ve Tversky'nin ortaya çıkardığı psikolojik oyunlar ve sorgulamalar bütün ekonomik teorileri fırlatıp atmamıza ve Merkez Bankası Yönetimini Amerikan Psikolog Birliği ile değiştirmemize mi yol açar? Muhtemelen değil. Ana akım iktisadı her zaman için herkesin rasyonel olduğunu varsaymak zorunda değildir- bunun yerine zaman içerisinde ekonomik güçlerin insanları ve kurumları daha rasyonel davranmaya iteceğini varsaymaktadır. Bir başka yatırım örneği bize burada

yardımcı olacaktır. 1980'lerin başlarında, bazı araştırmacılar küçük şirketlerin hisseleri büyük şirketlerin hisselerinden daha iyi bir performans çıkarttığı şeklinde görünmüş, bu da daha fazla karı yatırımcılara aktarmıştı. Etkin Piyasa Hipotezi'ni şaşırtarak rasyonel olmayan bir sonuç olarak görülebilir. Fakat, bu bulguların ortaya çıktığı zamandan beri, çok sayıda insan küçük hisse fonlarına yatırım yaptılar ki 1990'larda büyük hisselerden geride kaldılar. Ucuzluğa bakan rasyonel bir yatırımcı irrasyonel tarihsel trendi düzeltti.

Bu yeni, koyu düşünceler okulunu kıtır kıtır oluncaya kadar mangalda kızartabiliriz. Fakat, bundan daha fazlasını hak ediyorlar. Eğer tam bilgi ve sihirli bir şekilde piyasaların temizlendiği varsayımlarını hafifletirsek, ana akım iktisatçılarının zamanımızda standart çalışmalarına eklemeye çalıştıkları fikirlere sahip oluruz. Bir süre sonra insanlar politik ve ekonomik hileleri hiç şüphesiz yakalarlar. Uyarlayıcı bekleyişler modelinin betimlediğinden çok daha hızlı olarak önceki beklentilerini gözden geçirirler. Buradaki zor iş sözleşmelerin ve eksik bilgi problemini fark edip buna göre anlayışlar modelini geliştirmektir.[12]

Radikal söylemlerinde, Rasyonel Beklentiler teorisyenleri Marvel komedi sayfalarından yeni çıkanlar gibi kulağa gelmektedir. Eğer insanların tam olarak rasyonel bir biçimde hareket ettiğini varsayarsak, neden onları X ışınları görüşüne ve uçma yeteneğine sahip olarak görmeyelim? Elbette, Krypton gezegeninde stagflasyon hiç bir zaman olmadı. Radikal formunda, Rasyonel Beklentiler teorisyenleri gerçek dünya için aşırı mükemmel bir model bizlere sunmaktadırlar. Kesinlikle farklılıkları yok sayamayız. James Tobin'in dediği gibi, dünyayı açıklamak için bu bozulmamış teoriyi kullanmak kayıp cüzdanı sadece sokak lambasının altında aramak gibidir.[13] Sorun kayıp cüzdanının genellikle karanlık bölgede olmasıdır. Ve sokak lambasının olduğu yerde boş yere eğilmişken, büyük bir ihtimalle realite başınıza çarpacaktır.[14]

Notlar

1. Bakınız P. H. Cootner, ed., The Random Character of Stock Market Prices (Cambridge: MIT Press, 1964); Eugena Fama, "Efficient Capital Markets II," Journal of Finance (1991), pp. 1575-1617; Paul A. Samuelson, "Challenge to Judgment," Journal of Portfolio Management, vol. 1 (Fall 1974), p. 17.

2. Chiarella v. United States, 445 U.S. 222 (1980); alıntısı The Wall Street Journal (December 16, 1987), p. 29.

3. Markowitz' seminal paper was "Portfolio Selection," Journal of Finance, vol. VII, no. 1 (March 1952), pp. 77-91. Bu fikri daha sonra bir kitapta genişletti, Harry M. Markowitz, Portfolio Selection: Efficient Diversification of Investments (New York: Wiley, 1959). Alıntıların geldiği yer, Peter L. Bernstein's Capital Ideas (New York: Free Press, 1992), p. 60. Ayrıca: 1990'da Free Press bana finansal iktisatçılar üzerine yazı yazıp yazmayacağımı sordu. Beyaz Saray'ın kurallarını ihlal edeceği için, teklifi geri çevirdim. Bunun yerine, Peter Bernstein bu kitabevi için şahane kitabı yazdı.

4. Franco Modigliani and Merton Miller, "The Cost of Capital, Corporate Finance, and the Theory of Investment," American Economic Review 48 (June 1958), pp. 261-97. "MM" modeli faiz ödemelerini vergiden düşme imkanı tanıdığı için firmaları bono çıkarmaya özendiren şirket vergi hukuku dikkate alınarak gözden geçirilmelidir.

5. Alıntısı David Warsh, "Nobel-est in Economics: Three Americans Share Prize for Corporate Finance Theories," Boston Globe (October 17, 1990).

6. Robert E. Lucas, Jr., "Understanding Business Cycles," in Karl Brunner and Allan Meltzer, eds. Stabilization of the Domestic and International Economy, Carnegie-Rochester Conference Series, vol. 5.

7. Robert E. Hall, "Stochastic Implications of the Life-Cycle-Permanent Income Hypothesis: Theory and Evidence," Journal of Political Economy, vol. 86 (December 1978), pp. 971-987.

8. Robert J. Barro, "Are Government Bonds Net Wealth?" Journal of Political Economy, vol. 82 (December 1974), pp. 1095-1117.

9. Milton Friedman, Essays in Positive Economics (Chicago: University of Chicago Press, 1966).

10. Alıntısı Arjo Klamer Conversations with Economists: New Classical Economists & Opponents Speak out on Current Controversy in Macroeconomics (Totowa, N.J.: Rowman, 1884), pp. 159, 162.

11. Çalışmalarına örnek olarak, bakınız Daniel Kahneman and Amos Tversky, "Choices, Values, and Frames," American Psychologist, vol. 39, no. 6, pp. 341-350. Peter Bernstein's Against the Gods: The Remarkable Story of Risk (New York: Wiley, 1996) tezlerini açıkça sunar pp. 270-278.

12. Bakınız John Taylor, "Staggered Wage Setting in a Macro Model," American Economic Review, vol. 63 (May 1979), pp. 108-113.

13. Bakınız Mark H. Willes, "Rational Expectations' as a Counterrevolution," The Public Interest (Special Issue 1980), p. 92.

14. 1997 senesindeki kararında, Yüksek Mahkeme içerden ticareti yeniden incelede ve Securities and Exchange Commissions kuralları çerçevesinde sıkılaştırdı. Finansal baskılar içerden bilgi konusunda artık uygunsuzluk konusunda boş değildir. United States v. O'Haagan 97 C.D.O.S. 4931 (1997).

BÖLÜM XIII

Karanlık Bulutlar, Gümüş Astarlar

Adam Smith'ten bu yana uzun soluklu bir koşu yaptık. Öylesine uzun ve öylesine hızlı ki sadece Mona Lisa'nın gizemli gülüşüne anlık bakış ile Louvre'daki geçmiş yüzyılların şaheserlerini paten hızıyla dolaşmış gibi olduk. Zavallı iktisatçıya merhamet. Saptırılmış tarihten "gerçeği" avlaması ve emin bir şekilde başkanlara danışmanlık yapması beklenmektedir.

"Gerçek" şu ki iktisat en keskin zekayı bile şaşırtır. Övünerek konuşmak cezalandırılmaya davetiye çıkartmaktır. Küstah iktisatçılar Prometheus'un yerini alarak tevazu öğrenene kadar ciğerlerini kartallara söktürerek menfaat elde etmektedirler. Neden iktisat bir çoğunu güdük bırakmakta ve daha fazlasını korkutmaktadır? Biyologların tersine, iktisatçılar dikkatlice gözetim altında tutulan kontrol grupları ile deneyler gerçekleştiremezler. Elbette ki, doğal bilimlerin hepsinde kontrol grupları yoktur. Astronomi bilginleri ay örneklerini iktisatçıların rastsal hedef yapıcıları örneğini maniple etmekten daha fazla değildirler. Fakat, en azından astronomi bilginleri gezegenlerin aniden tüketicilerin yapabileceği gibi meraklı bir şekilde hareket etmelerinden dolayı endişelenmesine gerek yoktur. Astronomi bilginleri Halley'in ne zaman geri döneceğini tahmin etmede oldukça iyi tutulmuş kayıtlara sahiptir. İktisatçılar hane halkının tasarruf oranlarını tahmin etmede sağlıklı olmayan kayıtlara sahiptir. Sovyetler Birliği'nde yapılan bir şakada, bir adam sorar, "komünizm biyolog tarafından mı yoksa politikacı tarafından mı icat edildi?" "Politikacı, tabi ki de. Biyologlar ilk önce fareler

üzerinde denerdi." Maalesef, fareler de iktisatçılara pek yardımcı olamazlar. Fareler insana benzeyen dolaşım sistemine sahip olabilirler, fakat iktisat anatomiden çok akıl işidir.

İktisat, Adam Smith ve onun bazı rasyonalist takipçilerinin betimlemeye çalıştıkları gibi kati kanunlar bilimi değildir. Meylinde, olunabilir. Yüksek çıktı genellikle daha düşük fiyatlardır, ancak Veblenesque malları sahneye girdiğinde istisna gerçekleşir. Yüksek para arzı genellikle düşük faiz oranlarıdır, ancak enflasyon korkusunun faiz oranlarını yukarıya itmesi bir istisnadır. Hisse senedi fiyatları genellikle gelecek nakit akımının rasyonel tahminlerini temsil eder, ancak "hayvan ruhu" paniği veya yatırımcıları dramatik savrulmalara iten heyecanlanmalar birer istisnadır. Yatırımcılar genellikle marjinal faydanın marjinal maliyete eşit olduğu noktaya kadar risk alırlar, ancak değerleri piyasadan daha iyi algılayan Schumpeterci *übermensch* girişimci bir istisnadır. Bilimsel yaklaşıma mani bu kesin olmayan güçler irrasyonel olmak zorunda değildir (yani çılgın). Elektronların çılgınca hareket etmediği kuantum fiziğinde olduğu gibi, bunlar rasyonel dışı ve tahmin edilemez olabilirler- basitçe modelleme yöntemlerimize meydan okumaktadırlar. İktisatçılar olarak, her şeyi anlayamadık. Bir diğer taraftan, "Şöhretler Geçidi" iktisatçıları tarafından eğilimlere kasten muhalefet edenler ekonomik bela ile flört etmektedir. Fiyat desteklemeleri, korumacılık, ve laissez-faire kirlilik politikaları çabucak yüksek fiyatlar, yüksek vergiler ve kirli hava meydana getirirler. Kavgacılık ününe rağmen, eğitimli çok az iktisatçı bunlardan birini tavsiye eder.

İktisatçı olmak kolay değildir. Genelde, Keynes usta iktisatçıları tarif etmede en süslü sözleri bulmuştur. İktisatçı "bir sanatçı gibi soğuk davranışlı ve dürüst, fakat bir politikacı kadar yeryüzüne yakın olmalıdır."[1] Kralın kelle avcıları ve kralın adamları bu iş tarifine uygun değildir.

Taradığımız iktisatçıların hiç birisi genel/özel, gelecek şimdiki zaman, veya cennet/yeryüzü arasında kusursuz olarak

dengeyi kuramamıştır. Mikroekonomi ve makroekonomi eşit büyüklüğü ispat etmemiştir. Sınırları vardı. Bazıları bunları biliyordu bile.

Bununla beraber, hepsi bir şeyi biliyordu: hükümet ile ekonomi arasında ki karşılıklı etkileşimin göz ardı edilemeyeceğini. Adam Smith ticareti kısıtlayan loncaları desteklediği için hükümeti ağır bir şekilde eleştirdi. Malthus Fakirlik Yasasının yoksulluğu arttırdığı için çıkışmıştı. Ricardo korumacılığın İngiltere'yi yeni karanlık çağa gömebileceği konusunda ikazlarda bulundu. Marx hükümetin sadece baskı ve sömürü aracı olarak çalıştığı argümanını ortaya koydu. Keynes hükümet çalışanlarını derin ve tehlikeli uykudan sallayarak uyandırmaya çalıştı. Ve bu şekilde devam eder gider.

Aşırı uçların yalnız bağrışmalarına rağmen, hükümetlerin illa ki iyi veya kötü olmak zorunda olmadıklarını öğrendik. Bazı politikaları kurtarıcı veya şeytani sonuçlar doğursa bile, ne kurtarıcıdırlar ne de şeytanidirler.

Ne var ki, üzerinde çalıştığımız her bir iktisatçı, birçok farklılıklarına rağmen, hükümetlerin iyi ekonomileri yıkabilecek önlemler alma konusunda daima politik baskı altında oldukları hususunda bizleri ikaz etmişlerdir. ABD Kongre vekilleri kariyerlerinin tüm zamanını iyi ekonomi politikasının kurbanlarını yatıştırmak ve danışmanlık etmekle geçirebilirler. Serbest uluslararası ticaret bazı yurtiçi üreticileri incitebilir. Düşük enflasyon borç alanları incitir. Düşen faiz oranları tahvil alıcılarını incitir. Teknolojik yenilikler bazı işçileri incitir. Çevre kirliliği vergileri şirketleri incitir.

İyi iktisadın kurbanlarının tam olarak faydacılar tarafından dengelendiği şeklindeki hatalı düşüncesine kapılmayın. İyi iktisat Petra'dan alıp Paula'ya veren "sıfır-toplamlı" bir oyun değildir. Aslında, iyi iktisadı kurbanlar olsa bile pozitif kazançlar üreten politikalar olarak tanımlayabiliriz. Özellikle kısa dönemde, iyi iktisat popüler iktisat olmayabilir. Düşük enflasyonun ve yüksek

yatırımların yararlarının ortaya çıkışı zaman alabilir- özellikle (1970'lerdeki enflasyondan dolayı yükselen mülk değerlerinden zevklenen ancak 1980'lerdeki zor zamanlarda oldukça acı çeken) çiftçiler ve ev sahiplerinin televizyonda düşen imajlarının tekrar yükselmesi söz konusu olduğunda. Maalesef, medya burkulmaların kısa zamanlı patlamalarını, şiddet görüntülerini barışçıl, mutlu görüntülere tercih etmektedir.

İyi iktisat medya profesyonellerinin adlandırdığı "esaslı ısırmalar" gibi on beş saniyede iyi performans sergileyemez. On beş saniye içerisinde lobicilerden birisi tarafsız bir iktisatçıyı etkileyebilir. İktisatçıların gerçekten ihtiyaç duyduğu slogan ve broşür üreten derslerdir. Haber programlarının ihtiyacı olan ise zor argümanları dinleyecek sabırdır.

Ancak dürüst olalım. Medyanın büyük bir bölümü sadece lezzetli lokmaları gıdıklayan izleyici taleplerini yansıtmaktadır. Görünen o ki, insanlar korkunç yeni haberlerden hoşlanıyorlar, korku filmlerinden hoşlandıkları gibi. Beyhude programların bazı hataları bizlerden kaynaklanmaktadır. Piyasa ekonomisine sempati ile bakıp televizyon kanallarını halka hizmet ettikleri için kınayamayız.

Kamu olarak, iktisadi literatüre karşı en az üç engelimiz var. Birincisi, kısa, vurgulu bilgiyi tercih ediyoruz. İkincisi, çabucak sonuçlar almayı bekliyoruz, ve sonrasında sabırsızlanıyoruz. Keynes hatalıydı. Uzun dönemde, biz veya en azından bizden sonra gelecek olanlar ölü değildir. Eğer bugün her arzumuza teslim olursak, yarına hiç bir şey bırakmayacağız. Tasarruf etmezsek, sadece borçlanırsak, eğer bu gece aşırı eğlenceye dalarsak, yarın çok uzun ve güç olacaktır. Toplumlar ancak uzun dönemi düşünürlerse zenginleşebilirler. Bu sefiller toplumunun her zaman başarılı olacağını söylemek demek değildir. Orta Çağ'daki ahrete bağlılık muhtemelen icat etme ve yeryüzünde yücelme enerjisini kuruttu, bizler içinde bulunduğumuz yüzyılımızda yarından veya ahretten ziyade bugünü yücelttik.

Üçüncüsü, kısa dönemli odaklanmamıza rağmen, sahip olsak bile "iyi zamanları" fark etmekte zorluk çektik. İktisadi mutluluk zenginliğin patlaması değildir. İnsanlık tarihinin en dramatik olayı olan Sanayi Devrimi sadece yüzde 5'lik bir oranla geldi. Yüzde 5'lik bir büyüme yoksul birisini sarayın yatak odasına götürmez. Un çorbasını kebapla değiştirmez. Seneden seneye değişmeler yavaş olur. Fakat, ölümüne yakın, yoksul hayat standardının dört katına çıktığını görebilir. Hayat nadiren çok mutlu sıkça müsamahakardır. Yüksek hayat standardı mutluluk getirse bile, bizim için çok aşırı yavaş gelir.[2] Sonunda geldiğinde, "o eski günler" şarkısını tam söylemek üzereyizdir. Zaman içinde seyahat ettiğimizde, ön camları yakın gözlüklerimizle eşleriz, ancak dikiz aynasına gül renkli gözlüklerle bakarız. Bu şekilde ileriye gitmek zordur. Ve iktisatçıların bizleri doğru cenaha yönlendirmesi de zordur.

Gazeteler nadiren zinde günleri anlatır. Sadece tarih kitapları bu işi yapabilir. Geriye dönüp bakıldığında, 1960'ların ortaları iktisat için zinde günlerdi. Sürdürülebilir ekonomik gelişme yıllarca devam etti. Keynesyen teori güçlü gözüktü. Fakat, o zamanın şimdiki raporları çaresiz ve ekonomik belirsizlikleri göstermektedir. İyi zamanlar çok fazla fark edemeden geçip gitti, sanki uzatılmış ekonomik başarıyı isteme hakkımız varmış gibi. Sadece resesyon gazetelerin baş sayfalarından verilirdi. Schopenhauer'in not ettiği gibi, barış dolu yıllar tarih kitaplarında oraya buraya dağılmış kısa anlar gibidir. Oysa ki savaşlar ve devrimler baskındır. Daha da kötüsü Beccaria tarafından sunulmuştur, "Mutluluk tarihsiz bir millettir."

Samuel Godlwyn özellikle gelecek hakkında her hangi bir tahminde bulunmamamız hususunda bizleri ikaz etmiştir. Onu göz ardı edelim. Küresel açlık, çaresizlik, ve sefalet feryatlarını taşıyan kutlu sözlere rağmen, iyimser olmak için nedenimiz var. Garantiler yok, aşırı şanslar yok, sadece neden. Milli gelirin emek, sermaye, doğal kaynaklar, ve teknolojiye bağlı olduğunu hatırlayın. Üretim faktörlerinin her birisindeki yakın

zamandaki gelişmeler uzun dönemdeki ekonomik gelişmenin habercisidirler.

ABD'de, ve diğer batılı demokrasilerde, emek on veya yirmi yıl öncesine göre yönetim hakkında daha bilgili olduğu görünmektedir. Japon yönetim tekniklerinin etkisiyle, büyük fabrikalarda çalışan işçiler üretim sürecinin tasarlama ve gözden geçirme konularında önemli rol oynamaktadır. Dahası, sendikalar zenginliklerinin daha yüksek ücret almaktan değil, şirketin başarılı olmasından geçtiğinin farkına vardılar. Amerikan sendikaları resesyon döneminde işten çıkartma yerine daha düşük ücreti kabul etmektedir. Böylece, şirketin yükselişi ve düşüşüne göre gelirlerinin değişmesine izin vermektedir. Getiri olarak, yönetim işçilerin şirketin başarısında önemli bir rolleri olduğunu sonunda anladı. Bir çok çalışan kıdem tazminatının bir kısmı olarak hisse seçeneklerini almaktadır. Daha işbirlikçi ilişkiler ekonomik büyümeyi yükseltir.

Sermaye piyasaları on yıl öncesine göre daha etkindir. Uluslararası finansal sermaye ulusal sınırları daha akıcı olarak geçmektedir. Verimsiz hükümetler ve şirketler yollarını düzeltmeleri konusunda güçlü baskılar hissetmektedir, en azından yatırımcıları cezbetmekte başarısız olmaktadırlar. Firmalar yeni fabrikalar ve yeni teçhizat alımında daha kolay fon bulabilmektedirler. Bir zamanlar, firma fon bulabileceği coğrafi alanı daire içine alırdı. Yüzyıl önce, çap belki de 16 kilometre idi. Eğer yerel halk yeterince tasarruf etmediyse, firma bankadan borçlanamazdı. Yüzyıl boyunca çap genişledi. Şu anda yeryüzünün çapına eşit. Bugün bir Pittsburgh şirketi tüm Pittsburgh'taki komşuları paralarını para piyasaları yerine yastık altında tutsalar bile Avustralya'da bono satabilir.

Teknoloji üretimin en göz alıcı ve tahmin edilemez yönünü temsil etmektedir. Kim bilebilir ki gelecek Turing ya da von Neumann ne zaman bir daha ortaya çıkacak ve bizleri nerelere götürecek? Modern bilgisayarları bizlere getirdiler, fakat

Internet'inne kadar çabuk ve güçlü bir biçimde dünyayı ördüğüyle şaşırırlardı. Cakarta'daki bir kız öğrenci Disney Dünyası'nın sanal turundan veya NASA'nın Uzay Mekiği brifinginden sadece bir klik uzağındadır. Prostat kanseri olan Kongolu bir adam Johns Hopkins'te yapılan bir araştırmayı Internet'ten indirebilir ve doktoruna gösterebilir. Fizikçiler ve kimyacılar bugün var olan sürtünmeyi neredeyse tamamıyla ortadan kaldıracak olan süper iletkenlik ve füzyon projesi üzerinde durup dinlenmeden çalışmaktadırlar. Süper iletken materyaller vücudumuzu ve mesajlarımızı düşünce hızıyla taşıyacaklardır. Biyologlar DNA rekombinanslarını karıştırarak (umarız, dikkatlicedir) beslenme kaynaklarını geliştirmeye ve hastalıkları ortadan kaldırmaya uğraş vermektedirler. Kurumsal düzeyde, üniversite araştırma merkezleri ile şirketler arasında işbirliğinin tomurcuklandığını görmekteyiz. Her iki tip kurumun dehalarının birlikteliği zaten ışık hızında seyreden bilimi daha da hızlandıracaktır.

Ve elbette, ne zaman teknoloji yeni maden çıkarma, keşfetme, veya dünyanın imkanlarını tekrardan büyütme (ve uzayın kaynaklarını) temin etse, doğal kaynaklarımız çoğalmaktadır.

Elbette geleceğe dikkatsiz iyimserlik dalgasıyla girmemeliyiz. Olumlu her gelişme ile birlikte risk ve geri çekilmelerde beraberinde gelmektedir. Üretim fonksiyonumuzu hatırlarsak, işçi sendikaları yöneticilerle her zaman için el ele değildir. Fabrika icatları bazı işçileri işinden edebilir, uzatılmış grevler olabilir. Sermaye piyasaları içten ticaret veya başka tür hilelerle bozulabilir. Doğal kaynaklar sorumsuz firmalar tarafından bencilce sömürülebilir. Ve bunun gibi şeyler.

Sonunda, fikrimizi şekillendiren politik, psikolojik, ve kurumsalcı unsurların hepsini düşünmemiz gerekir. Teknoloji gelişebilir, fakat kabile tabuları süreci baltalayabilir. Örneğin, eğer kumun kutsal olduğunu düşünürsek, cam veya yarı iletken sahibi olamayız ve Miami Plajı'nda daha az tatil evleri olur. Elbette, borç verme üzerindeki eski ve ortaçağ kısıtlamaları ekonomik

gelişmeyi yüzlerce yıl önce engelledi. Ayrıca, Nobel ödüllü Robert Solow'un keşfettiği gibi, iktisadi gelişme eğitimli nüfus gerektirir. Stanford'dan Paul Romer iktisatçılardan "fikir boşlukları" kadar fabrika ve yol eksikliklerine de zaman ayırmalarını istedi. Romer teknolojilerin büyük çoğunluğu tesadüfen ortaya çıkmaz veya Prometheus'un ateşi getirmesi gibi gönderilmez. Transistor ve kemoterapi de olduğu gibi, birçok insan icatlardan yararlandığı için, toplumlar gerek vergi indirimleri veya geçici olarak icadı üzerinde tekel karı kazanma hakkı veren patentler ile bilim adamlarını ve mühendisleri cesaretlendirmelidirler. Joseph Schumpeter'in öğrettiği gibi (iktisatta Nobel ödülü verilmezden önce), ekonomik büyüme girişimcilik güdüsüne ihtiyaç duyar. Bizleri duygular mı veya ruhi güçler mi ileriye doğru itecek veya gelişmemizi yavaşlatarak bizleri barbarlığa geri döndüreceğini kim bilebilir ki? Humeyni girişimcileri var mı?

Schumpeter *Kapitalizm, Sosyalizm, ve Demokrasi* ustalık şaheserinde kapitalizmin geleceği hakkında spekülasyonlarda bulundu. Schumpeter'e göre, en büyük tehlike karların düşmesinde olduğu gibi ekonomik faktörlerden değil, fakat politik faktörlerden gelmektedir. Gerçekten, kapitalizmin çok başarılı olması kapitalizmi yıkabilir. Oldukça iyi eğitimli boş zamanı bol sınıfı yaratarak, kapitalizm yeni neslin ahlaki çerçevesini sorgulamasına müsaade etmiş olur. Gelir eşitsizliği, adalet, kirlilik ve böyle şeyler hakkında sorular sormaya başlarlar. Sonunda, nahoş sorular kapitalizmin zayıf moral temellerinden yanarak beslenir, ve ulusları bu dünyada adalet için yanıp tutuşanlara materyal zenginlik ve ahlaki destek sözü veren sosyalizme çevirir. Bugünlerde meşhur olan incelemesinde, Schumpeter şu soruyu sormuştur "Kapitalizm sondan kurtulabilir mi? Hayır. Kurtulacağını sanmıyorum."[3]

1960'ların sonlarına doğru, uzun saçlı, hard rock müzik, psedelik renkler, ve uyuşturucu kullanımı yaygınlaştı. Schumpeter'in tahmini gerçekleşecek gibi göründü. Avrupa'dan yeni bağımsızlığını kazanan üçüncü dünya ülkeleri sosyalizme

sarıldılar. 1970'lerin başlarında Doktora diplomalılar taksicilik yapıyor ve düzene ver yansın ediyorlardı.

Fakat 1980'ler bizlere ne getirdi? Yuppiler, kısasaçlı, enine çizgili tşörtler, ve *Das Kapital*'i *Başarı İçin Yol* ile değişmekten onur duyan gelişmemiş ülkeler. Sovyetler Birliği bile sklerotik ekonomisini gözden geçirme mücadelesini veriyor. Hiç kimse merkezi planlama için yanıp tutuşmuyor. *New York Times* gazetesinden gelecekte muhtemel bazı başlıklar: "Yugoslavya'nın Kapitalist Eğilimi Tepe Taklak Düşüyor": "Adam Smith Angola'da Marx ile Buluştu"; "Latin Amerika Ekonomisinin Keyifsizlik Halinin Radikal bir Teşhisi: Girişimciliği Özendiren Kitap Bölgeyi Fırtına gibi Ele Geçirdi."[4] Sonunda, *New York Times*'tan bazı hikayeler okuyalım, "Serbest Piyasalara Doğru Kürsel Yürüyüş: Dünya ekonomisi daha rekabetçi oldukça, kapitalistler ve Komünist ülkeler Adam Smith'e dönmektedirler":

> Moskova'da girişimci yoldaşlar kendi güzellik salonlarını ve oto tamirhanelerini işletmekteler, Çin'de pek çok çiftçi kendilerinin yetiştirdikleri ürünleri satarak komünal yaşamdan kaçınmaktadırlar. . . . Nereye bakarsanız bakın, hükümetlerin piyasa ekonomisine döndüklerini göreceksiniz-Adam Smith'in dahiyane görünmez eli-ekonomilerini hareketlendirmektedir. İktisatçılar kapitalist ve Komünist ülkeler arasında piyasaya daha fazla özgürlük verilmesi hususunda eşi görülmemiş bir anlaşma olduğunu söylemektedirler: Esneme mekanizması tüketici isteklerini açıkça ortaya koymasına yardımcı olur, yenilikleri ve icatları özendirir, ve verimsiz üreticileri disipline sokar.[5]

1990'larda Rusya'da tökezlese de bu trendler genişçe bir şekilde kuvvetlendirildi. Örneğin 1995'te Komünist Parti seçimleri kazandığında kendilerini kapitalist kurallara bağladılar. Sadece şecereleri komünistti. Bir zamanlar U.S.S.R.'dan daha katı komünizmi uygulayan Romanya Türkiye ile yakın zamanda serbest ticaret anlaşması imzaladı. Sandinist lider

Daniel Ortega eski Marksizm geleneğini bir tarafa bırakarak kapitalist destekçiler tabelası altında seçimlere katıldı. İngiltere ve Kanada'da İşçi Partisi Muhafazakar Parti'nin yerine iktidar koltuğuna oturduğunda, ulusal sanayileri özelleştirerek ve bütçeyi kısarak seleflerine üstünlük sağladılar. Başbakan Tony Blair'in ilk icraatlarından birisi İngiltere Merkez Bankası'nı liberalleştirerek, politik baskılardan arındırılmış bir şekilde özgürce para politikasını tayin ve uygulamasını sağlamaktı. Margaret Thatcher'ın Tony Blair'in doğru yolda olduğunu söylemesine şaşmamak gerekir.

Piyasa mekanizmasına dönüş sihirli bir şekilde fakirliği zenginliğe çevirmese bile, en azından hükümetler katı, ideolojik, piyasa ekonomik sistemini hor görmeyi içlerinden attılar. En önemlisi, bizlere Internet'i getiren mükemmel iletişim teknolojileri despotları halklarını karanlıkta veya susturma konusunda neredeyse imkansız hâle getirdi.

Elbetteki, materyal zenginleşmesi Schumpeter'in düşündüğü eğitilmiş sınıfın vebasını tedavi etmeyecektir. Eşitsizlik ve fakirlik hâlâ devam edebilir. Nasıl azaltılabilir? Girişimciliği ve buluşları azaltıcı olmayan vergi ve gelirin yeniden dağılımı yardım edebilir. Birçok iktisatçı tüketim vergilerinin eninde sonunda gelir vergilerinin yerini alması taraftarıdır.

Bir sorun piyasalar veya akıllı hükümetler tarafından çözümlenmeyebilir. Acaba insanlık geleneksel işleri ve rolleri demode kılan yeni buluşların hızıyla yarışabilir mi? İnsanlık bilgisayar ve bilgisayar sonrasını idare edebilecek eğitimi yeterince hızda kendi kendilerine öğretebilirler mi? Büyük ihtimalle yapabilirler. Fakat, toplum daha karmaşık hâle geldikçe, her gün daha fazla insan muhtelif güvenlik ağları yoluyla aşağı düşeceklerdir.- psikolojik, fiziksel ve zeka özürlüler sendeleyecektir. Dünya iki asır öncesine göre materyal olarak yaşaması daha kolay ancak psikolojik olarak yaşanması daha zor bir yerdir. Yirminci yüzyılın şehrindeki hayat insan ruhunun sanki çiftlikte yaşıyormuş gibi halidir. Modern dünyada birinin

ayak izini kaybetmek çok kolaydır, fabrika etrafında kıvrılıp kalmak ve evsiz barksız olarak kalmak Charlie Chaplin'in *Modern Zamanlar* filminde olduğu gibi kolaydır.

Biyolojiksaatimizyaşambiçimimizileartıkuyumlaşamayabilir. İki asır önce, kadınlar yirmi yaşına kadar çocuklar doğururdu. O zamana kadar dünyanın kendilerine ne sunduğunu, ne tip bir iş yapacaklarını, ne tip bir geleceğin kendilerini beklediğini bilmekteydiler. Çocuklarına hayatta nasıl ayakta kalacaklarını öğretebiliyorlardı. Kaç tane yirmi yaşındaki günümüz insanı yirmi beş yaşına geldiğinde ne yapacağını ve yapmayacağını bilmektedir? Modern dünya bizlere o kadar çok fırsatlar sunmaktadır ki kendi hayatlarımızın nasıl olacağı hususunda iyi bir tahminci olamayız, çocuklarımızın ki hakkında çok daha az oluruz. Çocuklarımız artık dünyayı bilen insanlar tarafından yetiştirilmemektedir, ebeveynlerin aptal veya tembel olduklarından dolayı değil, fakat dünya üzerinde hakimiyet kurulamayacağından çok daha fazla büyüdüğü için. Ebeveynler sonunda belirsizliğin üstesinden nasıl gelineceğini- stabilitenin nasıl sağlanacağını çocuklarına öğretmeyi öğrenmek zorunda kalacaklardır.

Meymenetsiz haberleri okurken, doğal felaketleri de içine alan birçok diğer olabilecekleri göz ardı ettik. Kaliforniya Pasifik Okyanusu'na doğru kopabilir. Vebalar milyonları vurabilir. Kuraklık milyonlarca insanı açlıktan öldürebilir. Savaşlar birçok ulusun gençliğini çalabilir. ABD ve dünyanın geri kalanı için karanlık betimlemelerde bulunmak kolaydır.

İktisatçı bütün bu olayları çalışmak zorundadır. Hepsi ressam sehpasının üzerinde, dünyaya sunmak istediği dikkatlice hazırlanmış portrenin her tarafındaki lekeler gibidir. Yeryüzündeki bir çok insanın hayatı için, iki ayağı üzerindeki yaşantısı dört ayağı üzerindeki yaşantısından daha iyi değildir. Farklar oluştuğunda bunları açıklamaya ve özlüce betimlemeye çalışan iktisatçılara biraz insaflı olmak yerinde olacaktır.

Notlar

1. John Maynard Keynes, "Alfred Marshall," in Essays in Biography, in the Collected Writings of John Maynard Keynes, vol. x (London and New York: Mcmillan/St. Martin's Press for the Royal Economic Society, 1972), p. 173.

2. Bakınız Richard A. Easterlin, "Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence," in Paul A. David and Melvin W. Reder, eds. Nations and Households in Economic Growth: Essays in Honor of Moses Abramovitz (New York: Academic Press, 1974), pp. 89-125.

3. Joseph A. Schumpeter, Capitalism, Socialism, Democracy (New York: Harper & Row, 1976), p. 61. Paul Romer's "idea gap" discussion appears in his "Idea Gaps and Object Gaps in Economic Development," Journal of Monetary Economics, vol. 32(3), 1993, pp. 543-573.

4. John Tagliabue, "Yugoslavia's Capitalist Tilt Becomes a Headlong Plunge," The New York Times (August 14, 1988), p. 32; James Brooke, "Adam Smith Crowds Marx in Angola," The New York Times (December 29, 1987), p. A6;l Larry Rohter, "A Radical Diagnosis of Latin America's Economic Malaise," The New York Times (September 27, 1987), p. E3.

5. Steven Greenhouse, "The Global March to Free Markets," The New York Times (July 19, 1987), sec. 3, p. 1.

Hepimiz hükümetin ekonomik politikaları ve özel sektörün iktisadî kararlarından etkilenmekteyiz. Hiç kimse iktisadî bilgisi olmadan bilgilendirilmiş seçmen veya hatta günlük gazeteleri anlayabilen bir okuyucu olamaz. Ve iktisadî hayatımızı şekillendiren güçleri anlamadan kendimizin ve çocuklarımızın içinde yaşayacağı ve çalışacağı geleceğe ait planları kim yapabilir?

Bu kitapta, Todd G. Buchholz iktisadı şekillendiren büyük iktisatçıların çalışmalarıyla iktisadın anahtar fikirlerine canlı ve zekice bir giriş yapmaktadır. Standart iktisat ders kitaplarının odağı olan karmaşık şekiller ve biçimsel modeller yerine, Buchholz anlaşılır, matematiksel olmayan açıklamalar ve zamanımıza uygun örnekler temin etmektedir.

ADRES yayınları

ISBN 975-250-014-5

9 789752 500143